

კოლხუჩი (მეგობრულ-ჯანსაღი) ენა

შემდგენლები:
რუსუდან ამირეჯიბი-მალენი (რედაქტორი), ნანა
დანელია, ინგა დუნდუა

ექსპერტები:
რევაზ აბაშია, მაია ლომია, ბელა ქობალავა

გამომცემლობა „ნიპირსალი“
თბილისი 2006

ქართული ენის საერთაშორისო ცენტრი (ICGL) ფინანსური მხარდაჭერისათვის მადლობას უხდის შვეიცარიის საელჩოს საქართველოში, შვეიცარიის ელჩს, მის აღმატებულებას ბატონ სტეფან სპეკსა და ელჩის მოადგილეს ბატონ ნიკუდინ იეგერს.

ყველა უფლება დაცულია.

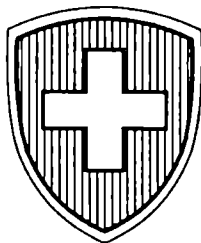
© რ. ამირეჯიბი-მალენი, ნ. დანელია, ი. ტუნდუა, 2006

გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2006

თბილისი, 0128, ი. ჯავახიშვილის ბაზ. 1, ☎: 29 09 60, 8(99) 17 22 30

E-mail: universal@InterneT.ge

ISBN 99940-61-43-7

EMBASSY OF SWITZERLAND

The International Center for Georgian Language (ICGL) would like to thank Ambassador Stefan Speck, Charge de Affairs Niculin Yeger and the Embassy of Switzerland in Tbilisi for their support for this project.

© Rusudan Amirejibi-Mullen, Nana Danelia, Inga Dundua

ს ა რ ჩ ე ვ ი

შესავალი, რ. ამირეჯიბი-მალენი	5
კ. დანელია, კოლხური ენის გრამატიკული ანალიზი	11
ნ. დანელია, ი. დუნდუა, მეგრულის პრაქტიკული კურსი	175
მეგრულ-ქართული ლექსიკონი	339
საკითხავი ტექსტები	358
ბიბლიოგრაფია	389

შენსავალი

ჩემი მასწავლებლის, შემდგომში კი უფროსი კოლეგის, გამოჩენილი მეცნიერისა და ღირსეული ქართველის – ბატონი კორნელი დანელიას დიდი სურვილი იყო მეგრულ-ჭანური ენის სახელმძღვანელოს შექმნა და გამოცემა. მუშაობდა კიდევ მასზე, მაგრამ, სამწუხაროდ, ისე წავიდა ამ ქვეყნიდან, რომ სურვილი ვერ აისრულა. ჩვენ, მისმა ქალიშვილმა და მოწაფეებმა, შევძელით ბატონი კორნელის ოცნების ხორცშესხმა და მოვაშაადეთ ეს წიგნი შვეიცარიის მთავრობის ფინანსური დახმარებით და საქართველოში შვეიცარიის ელჩის, მისი აღმატებულების ბატონი სტეფან სპეკისა და ელჩის მოადგილის ბატონი ნიკულინ იეგერის პირადი მხარდაჭერით, რისთვისაც უდიდეს მადლობას მოვახსენებთ.

ძნელი სათქმელია, ზუსტად როგორი იქნებოდა ბატონი კორნელის სახელმძღვანელო, თუმცა გარკვეული წარმოდგენა შეგვიქმნა მისგან დატოვებულმა „შავმა“ მასალამ და კოლხური ენის ლექციების კურსმა, რომელსაც იგი წლების მანძილზე უძღვებოდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. ბატონი კორნელის ხელნაწერი დავამუშავეთ ექსპერტებთან ერთად და ასე შევადგინეთ წინამდებარე წიგნის პირველი, აკადემიური ნაწილი, რომელსაც „კოლხური ენა“ ჰქვია, ვინაიდან ბატონი კორნელი სწორედ ამ ტერმინს ანიჭებდა უპირატესობას „მეგრულ-ჭანურთან“ და „ზანურთან“ შედარებით.

წიგნის მეორე ნაწილი მეგრულის პრაქტიკული სახელმძღვანელოა, ტექსტებითა და სავარჯიშოებით. ბევრი მეცნიერი (განსაკუთრებით უცხოელი) მეგრულსა და ჭანურს (ანუ ლაზურს) ცალკე ენებად მიიჩნევს, ხოლო ზოგი ქართველი მეცნიერი კი ყველა ქართველურ ენას – ქართველურ დიალექტებად. ჩვენი აზრით,

აქ საქმე გვაქვს საკითხისადმი სხვადასხვაგვარ მიდგომასთან, ენათა კლასიფიკაციის სხვადასხვა თვალსაზრისთან.

ქართველურ ენათა კლასიფიკაციასთან დაკავშირებული წინააღმდეგობები უნიკალური მოვლენა არ გახლავთ და, თუმცა მსოფლიოში არსებულ დაახლოებით ექვსი ათას ენასთან დაკავშირებით ამ მხრივ უმეტესწილად ყველაფერი გარკვეულია, მაინც რჩება ასობით ენა თუ მისი ვარიანტი, რომელთა სტატუსი საკამათოა. ეს კი, თავის მხრივ, სადავოს ზღის საერთოდ ენისა და დიალექტის გამიჯვნის კრიტერიუმების უტყუარობას.

კონკრეტული ენების კლასიფიკაციაზე საუბრისას, უპირველეს ყოვლისა, უნდა შევთანხმდეთ იმაზე, თუ რა შინაარსი იღება ტერმინებში „ენა“ და „დიალექტი“. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, უნდა გაირკვეს, წმინდა ლინგვისტურია მიდგომა თუ სოციოლინგვისტური.

ენებისა და დიალექტების გამიჯვნის წმინდა ლინგვისტურ კრიტერიუმებს მიეკუთვნება ურთიერთგაგებინების ფაქტორი. თუ ენის სხვადასხვა ვარიანტზე მოლაპარაკეთ ესმით ერთმანეთის (გაგებინებისას მხოლოდ მცირე პრობლემები იქმნება, მაგალითად, ისეთი, როგორიც სალიტერატურო ინგლისური ენის ბრიტანულ და ამერიკულ ვარიანტებს შორის), ეს ვარიანტები ერთი ენის დიალექტებად ითვლება და, პირიქით, თუ ურთიერთგაგებინება არ არსებობს, მათ ცალკე ენებად მიიჩნევენ. მიუხედავად ამისა, ბევრ თანამედროვე ლინგვისტს ურთიერთგაგებინება არ მიაჩნია მყარ და მკაფიო კრიტერიუმად, ვინაიდან გაურკვეველია, რამდენად სრული უნდა იყოს ეს ურთიერთგაგებინება. საკმარისია ზეპირმეტყველების დონეზე გაგებინება თუ აუცილებელია წერილობითი ტექსტის გაგება (როგორც ჩინურის შემთხვევაში. იხ. ქვემოთ). იგივე შეიძლება ითქვას ენის სტრუქტურაზე, კანონზომიერი ბგერათშესატყვისობის არსებობასა და სხვა ლინგვისტურ კრიტერიუმებზე, რომლებზეც აქ არ შევჩერდებით, ვინაიდან ქართველურ ენებთან დაკავშირებით, ისინი, საბედნიეროდ, ჯერ არავის გაუხდია სადავოდ, ზოლო ზოგადად ამ საკითხებზე მსჯელობა სცილდება ჩვენი ინტერესის სფეროს ამ კონკრეტულ შემთხვევაში. ზოგადი ცნობები აქ მოხმობილი გვაქვს მხოლოდ სადავო საკითხებში მკითხველის უკეთ გარკვევის მიზნით. საკმარისი არ არის აგრეთვე ისეთი კრი-

ტერიუმი, როგორცაა ენის სტანდარტიზაცია. დიალექტი არასტანდარტიზებულია, მაგრამ დედამიწაზე უამრავია დამწერლობის არმქონე, არასტანდარტიზებული ენა.

მაშასადამე, არსებობს ისეთი შემთხვევები, როცა წმინდა ლინგვისტური კრიტერიუმები არ არის საკმარისად მკაცრი და უნივერსალური და წარმოშობს სირთულეს ენათა და დიალექტთა გამიჯვნისას. ამიტომ ყოველი კონკრეტული შემთხვევისათვის აუცილებელი ხდება ექსტრალინგვისტური, სოციოკულტურული ფაქტორების გათვალისწინება, რაც მოიცავს პოლიტიკურ საზღვრებს, ისტორიულ-კულტურულ ორიენტაციას და, რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, ენის მატარებელთა თვითშეგნებას, ვინაიდან ხშირად, მიუხედავად მეცნიერებს შორის არსებული სადავო საკითხებისა, თვით ენის მატარებლისათვის ყველაფერი გასაგებია. ის ფლობს ენობრივ სისტემას და, ასხვავებს რა მას სხვა სისტემებისაგან, თავის ვარიანტს უწოდებს ენას.

ენისა და დიალექტის გამიჯვნისას წარმოქმნილი წინააღმდეგობა ძირითადად ორი სახისაა. პირველი სახის წინააღმდეგობა გვაქვს ისეთ შემთხვევებში, როცა ენის ვარიანტები ერთმანეთისთვის გაუგებარია, მაგრამ ექსტრალინგვისტური ფაქტორების — პოლიტიკური, ისტორიული და კულტურული მიზეზების გამო მათ ერთი ენის დიალექტებად მიიჩნევენ. ჩინური ენის ასობით დიალექტი რვა ძირითად ტიპად ჯგუფდება და ერთმანეთისთვის გაუგებარია, მაგრამ ყველა იყენებს ერთსა და იმავე დამწერლობას და ამით ამყარებს კომუნიკაციას. ლინგვისტურ განსხვავებათა მიუხედავად, ნებისმიერი დიალექტის მატარებელი მიიჩნევს, რომ ის ლაპარაკობს ჩინურად. როგორც ვხედავთ, უმნიშვნელოვანესი ჩანს მოლაპარაკის ლინგვისტური იდენტობა.

მეორე სახის წინააღმდეგობა ჩნდება მაშინ, როცა ენის ორი ვარიანტი ერთმანეთისთვის გასაგებია, მაგრამ რაიმე მოსაზრებით (პოლიტიკურით ან ისტორიულთ) მათ სხვადასხვა ენად მოიხსენიებენ. ამის საუკეთესო მაგალითად მიგვაჩნია სერბულის და ხორვატიულის დამოუკიდებელ ენებად გამოცხადება იუგოსლავიის დაშლის შემდეგ. 1991 წლამდე არსებობდა ერთი სერბო-ხორვატიული ენა, მაგრამ თითოეული დიალექტის მატარებელთა განსხვავებული და ერთმანეთთან შეურიგებელი იდენტობების განცდა გახდა

მათი ენებად მიჩნევის მიზეზი. ამისთვის თითოეული სალიტერატურო ენისთვის სხვადასხვაგვარი ნორმა შეიმუშავეს და სხვადასხვა ანბანზეც კი გადავიდნენ. ასევე, მაგალითად, შვედურს, დანიურს და ნორვეგიულს, ურთიერთგაგებინების მეტნაკლები ხარისხის მიუხედავად, სხვადასხვა ენებად მიიჩნევენ, ვინაიდან ითვალისწინებენ ექსტრალინგვისტურ ფაქტორებს – პოლიტიკურ საზღვრებს და ენის მატარებელთა ლინგვისტურ იდენტობას ანუ თვითშეგნებას, რომელიც ამ შემთხვევაშიც უმნიშვნელოვანესი ჩანს.

სწორედ ამგვარი ექსტრალინგვისტური კრიტერიუმებით ხელმძღვანელობენ ის მეცნიერები, რომელთაც მეგრული და ჭანური (ლაზური) სხვადასხვა ენად მიაჩნიათ, თორემ მხოლოდ ლინგვისტური კრიტერიუმებით ისინი ერთი ენის ორ დიალექტს წარმოადგენენ (ამ მხრივ ჩვენ, ცხადია, სრულად ვიზიარებთ ისეთი დიდი მეცნიერების შეფასებას, როგორებიც არიან ივ. ჯავახიშვილი, აკ. შანიძე, არნ. ჩიქობავა და ბევრი სხვა ქართველი და არა-ქართველი მეცნიერი). სხვა საკითხია ის, რომ ჩვენ ამ ეტაპზე ექსტრალინგვისტური კრიტერიუმების მოხმობითაც კი არ მიგვაჩნია მართებულად ყველა ქართველური ენის დიალექტებად ჩათვლა. თუ ზოგი არალინგვისტური ფაქტორი თავისთავად, შესწავლის გარეშეც ცხადია (მაგალითად, პოლიტიკური საზღვრები), ამას ვერ ვიტყვით სხვა ფაქტორებზე, რომელთაც სპეციალური და ღრმა შესწავლა სჭირდება. ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ სოციოლინგვისტურ ფაქტორთა შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია ენის მატარებლის თვითშეგნება. ისეთი ექსტრალინგვისტური ფაქტორები, როგორიცაა პოლიტიკური საზღვრები თუ ისტორიულ-კულტურული ორიენტაცია, უკანა პლანზე იხვევს მაშინ, როცა არსებობს ენის ამა თუ იმ ვარიანტის მატარებელთა ლინგვისტური იდენტობის განცდა. ვინაიდან ეს საკითხი ქართველურ ენებთან მიმართებით სპეციალურად შესწავლილი აქამდე არ არის, რაიმეს კატეგორიულად მტკიცება არასწორი იქნებოდა სოციოლინგვისტური თვალსაზრისით (წმინდა ლინგვისტური თვალსაზრისით კი მათი სტატუსი გარკვეულია და ჯერჯერობით, საწინააღმდეგოს დამადასტურებელი საკმარისი მყარი არგუმენტების მოხმობამდე, მეგრულს მივიჩნევთ მეგრულ-ჭანური ენის დიალექტად და გამოვყოფთ სამ ქართველურ ენას). გადაჭრით იმის მტკიცება, რომ ქართველური ენები ენები

კი არა დიალექტებია, ან იმის თქმა, მეგრული და ჭანური ერთი ენის ორ ვარიანტს წარმოადგენს თუ ორ დამოუკიდებელ ახლომონათესავე ენას, შეუძლებელია. ვიმეორებთ, რომ საუბარია სოციოლინგვისტურ მიდგომაზე და ამ საკითხის სათანადო მეცნიერულ კვლევაზე, თუმცა ყოფით დონეზე ცნობილია, რომ ნებისმიერი, ვთქვათ, მეგრულად მოლაპარაკე მიიჩნევს, რომ ლაპარაკობს მეგრულად და არა ქართულად. ქართულის რომელიმე დიალექტზე მოლაპარაკე კი იტყვის, რომ ლაპარაკობს ქართულად, ან მის რომელიმე ვარიანტზე.

მაშასადამე, იმის გასარკვევად, სოციოლინგვისტური თვალსაზრისით მეგრული ენაა თუ დიალექტი, შესასწავლია თვით მოსახლეობის ენობრივი იდენტობის საკითხები. თუ არსებობს ამგვარი იდენტობა, როგორია ის: მხოლოდ ლინგვისტური თუ ტერიტორიულ-ლინგვისტური და ა.შ. ცხადია, ამგვარი იდენტობის დადასტურება არავითარ შემთხვევაში არ გამორიცხავს იმავდროულად საერთოქართული ეროვნული იდენტობის არსებობას. საერთოდ აღამიანს შეიძლება ორმაგი ან მეტი ენობრივი იდენტობაც ჰქონდეს იმ შემთხვევაშიც, როცა საქმე გვაქვს არამონათესავე ენებთან, ვთქვათ სხვადასხვა ეროვნების მშობლების ყოლის შემთხვევაში.

ამგვარი საკითხების შესწავლასა და მათზე ყურადღების გამახვილებაში ზოგი გარკვეულ საფრთხეს ხედავს სახელმწიფოებრიობისათვის, რაც ყოვლად უსაფუძვლოა. პირიქით, სახიფათო სწორედ ის შეიძლება აღმოჩნდეს, რომ ამგვარი იდენტობის აღმოფხვრა ვცადოთ ან მის არსებობაზე თვალი დავხუჭოთ. ჩვენ თუ მას არ დაეინახავთ, ან უგულვებელყოფთ, მას კარგად დაინახავს და მასზე ყურადღებას გაამახვილებს სწორედ ის, ვინც სეპარატისტული განწყობის დანერგვითაა დაინტერესებული. გარდა იმისა, რომ ენის დიალექტად გამოცხადება არ შეიძლება პოლიტიკური ხელსაყრელობის მომიზეზებით (იხ. ალ. ონიანი, *ისევ ქართველური ენებისა და დიალექტების შესახებ*, ენათმეცნიერების საკითხები, 2, 2003, გვ. 177-183), ეს სწორედ პოლიტიკურადაც არ ყოფილა ხელსაყრელი და ამგვარმა ცდებმა დიდი ხანია დისკრედიტაცია განიცადა მეცნიერებაში.

საქართველო მულტილინგვისტური ქვეყანაა. მისი განსაკუთრებული სიმდიდრეა მონათესავე ენები და მათ მოფრთხილება, სიყვარულით მოპყრობა და დაცვა სჭირდება. მეგრულ-ჭანური//ლაზური ჩვენი საუნჯეა და გვჯერა, მკითხველიც იზიარებს ამ აზრს.

რუსუდან ამირეჯიბი-მაღენი

კოლხური ენის
გრამატიკული ანალიზი

კოლხურის მნიშვნელობა ქართველურ
ენათა ისტორიის შესწავლისათვის

კოლხურ (მეგრულ-ჭანურ) ენას დიდი მნიშვნელობა აქვს ქართველურ ენათა, კერძოდ, ქართულის ისტორიის დასადგენად. კოლხურს დაუცავს ისეთი ფორმები, რომელთა გათვალისწინების გარეშე ბევრი საკითხი ქართული ენის ისტორიიდან გაურკვეველი დარჩებოდა. მაგ., სრულხმოვნობა, რომელიც მეგრულს (და ჭანურს) ახასიათებს, გასაღებს იძლევა, აღდგეს სახელის ფუძის უძველესი სახე ქართულში: 1) „ძმა“-ს უძველესი სახე რომ „ძამან“ არის, ამას, პირველ რიგში, კოლხურის ჩვენება ადასტურებს: ჯუმა(ჭან.)//ჯიმა(მეგრ.), მრ. რ.: **ჯუმალ-უფი // ჯიმალ-უფი**. კოლხური რომ არა, ჩვენ არ გვეცოდინებოდა, რომ ძველსა და ახალ ქართულში ნახმარ ძირეულ სიტყვაში „ძმა“ გვაკლია ფუძისეული ა ხმოვანი და დეტერმინანტი სუფიქსის ნ ელემენტი (-ან→-ა). შდრ.: გურულ და იმერულ დიალექტებში: ძმანები, დანები, „ძამია“. მეგრული **ჯომალ→ჯუმალ→ჯიმალ→ჯიმა**. (ქართ. ძ: კოლხ. ჯ; ქართ. ა: კოლხ. ო.) 2) წარმომავლობის სუფიქსი -არ (ოპიზარი, მტბევარი, ოლთისარი...) ახსნას იღებს მეგრულ-ჭანური არ-დან (ზუგდიდარეფი, ბანძარეფი... და ა.შ.).

კოლხურის გათვალისწინების გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა მრავალი ისეთი სიტყვის ისტორიისა და ეტიმოლოგიის გარკვევა, რომელიც ისტორიულად კოლხური ენის წრეში შედიოდა და შემდეგ მოექცა ქართული ენის სინამდვილეში. მაგ., ისტორიულად ცნობილი სახელწოდება სამხრეთ საქართველოს ერთ-ერთი სოფლისა „**არტანუჯი**“, ახსნას პოულობს კოლხურის გათვალისწინებით: **არტანუჯი←არტანიშ ცუჯი**, „**არტანის ყურე**“ (ცუჯი = ყუ-

რი/ყურე). ეტიმოლოგია ა. შანიძისაა. ასევეა: ოპიზა←ოპიჯა: ო თავსართი კოლხურია და სა- მაწარმოებელს უდრის, პიჯი = პირი. ეტიმოლოგია ნ. მარისაა. ოკრიბა (იმერეთის სოფელი)←ო-კირიბ-ა, „საკრავე“ (კირიბი = კრავი). ეტიმოლოგია ი. ყოფშიძისაა. შდრ.: ახალ ქართულში: სა-რთ-ულ-ი / ო-რთვ-ალ-ი: რთ-უნ-ს — „ხურავს“. სა-რჩ-ულ-ი / „საგებელი“; რეც- (და-რეც-ვა, სა-რეც-ელ-ი): რჩ- (ო-რჩ-ან-ს „აგებს“, ნო-რჩ-ალ-ი „საგებელი, სარეცე-ლი“).

მცირე აზიაში, სადაც ოდესღაც ხეთური კულტურა ყვაოდა, არის ერთი სოფელი, რომელიც 1926 წლამდე იწოდებოდა „ტობა-და“-დ (ახლა ჰქვია „აჯი-გამელ“ — მწარე ტბა). ეს სოფელი ცნობილი გახდა განსაკუთრებით მას შემდეგ, როცა მის მახლობლად იპოვეს კლდეზე წარწერები (იეროგლიფები). ა. შანიძემ გაარკვია ამ სახელწოდების ეტიმოლოგია ქართველურ ენათა მონაცემების საფუძველზე: ტობა+დარ. ტობა „ტბა“-ს ნიშნავს მეგრულად (ქართულშიც უნდა გვექნოდა ხმოვანი, შდრ. ტაბახმელა), დარ არის „მწარე“ სომხურში (ეს სიტყვა სომხურში ქართულიდანაა შესული: მ-წარ-ე და დარ, ნ. მარის მიხედვით). თურქული სახელწოდება — „აჯი-გამელ“ — თარგმანია ტობადასი.

აქვე შეიძლება დავასახელოთ ცნობილი „წყალტუბო“ — წყალთბილი (ტუბო — „თბილი“ ჭანურად).

კოლხურის ჩვენება მარტო ტოპონიმიკური სახელების ახსნაში როდი გვეხმარება. იგი ნათელს ხდის ბევრი საზოგადო სახელის ეტიმოლოგიას ქართულში. სულხან-საბას ლექსიკონში არის სიტყვა მოწილვა „ხილთ კრეფა“. დღეს ეს სიტყვა ცნობილი არაა ქართულში, მაგრამ მეგრულში წილვა დღესაც „კრეფას“ ნიშნავს, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ ძირი საერთოქართველურია და იგი ქართულსაც ჰქონია ძველად.

„მალაღური“ ქართულში მეგრულიდან ჩანს შემოსული: მალაღ-ურ-ი. ლაღ-უ არის კოლხური შესატყვისი ქართული ლე-ლუ/ლელე-ისა, რაც შემორჩენილა მხოლოდ ჩიტის სახელწოდებაში, თვით კოლხურში ლელვს „ლული“ ჰქვია ამჟამად. „მალაღური“, ე.ი. მელელვია. ეტიმოლოგია კოლხურმა გაარკვია (ახსნა გ. როგავასი).

კუარცხლბეკი-ის პირველი ნაწილი კუარცხლ ახსნას პო-
ლობს კოლხურ კუჩხ = „ფეხი“ სიტყვასთან მიმართებით (ნ. მა-
რის ეტიმოლოგია).

ძველ ქართულში ცნობილი სიტყვაა ზუერი, მეზუერე – „ბა-
ჟი, მებაჟე“. სავარაუდოა, რომ ეტიმოლოგიურად იგი უკავშირდება
მეგრულ ზირუა – „კრეფა, დაგროვება“ ფუძეს, აქედან: ბაჟის აკ-
რეფა, შეგროვება.

ძველ ქართულშია ჭუვილი – „ტკივილი“, რომელიც ეტიმო-
ლოგიურად უთუოდ კოლხურ ჭუალა-ს „წვას, ტკივილს“ უკავ-
შირდება.

ძველ ქართულში არის ძირი ვლტ: ივლტის. ეს ეტიმოლოგი-
ურად უკავშირდება კოლხურ რტ ძირს: მი-რტ-ებ-უ = „ივლტის“.

მსგავსი მაგალითების მოყვანა მრავლად შეიძლება. ამითაც
ცხადია, რომ კოლხურის ჩვენებას, ისევე როგორც სვანურისას,
დიდი მნიშვნელობა აქვს ქართული ენის ისტორიის შესასწავლად,
ეს იქნება ფონეტიკის, გრამატიკისა თუ ლექსიკის სფერო.

კოლხურის ადგილი ქართველურ ენათა ჯგუფში

ქართველურ ენათა ჯგუფი, რომელიც იბერიულ-კავკასიურ
ენათა ოჯახში შედის, შედგება სამი წევრისაგან: ქართული, სვან-
ური, კოლხური (ზანური).

ტერმინ კოლხურის შესახებ: „კოლხური“ მეგრულ-ჭანური
ენის აღსანიშნავად ბოლო ხანს იხმარა ა. შანიძემ წერილში „ჯ
ბგერის წარმოშობის წყაროები ქართველურ ენებში“ (საქართველოს
მეცნიერებათა აკადემიის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილე-
ბის მოამბე, ტ. 2, 1960). ამ ტერმინის ღირსება ისაა, რომ სწორად
გადმოცემს ისტორიულ ვითარებას. ცნობილია, რომ „კოლხი“, რო-
გორც ეთნიკური ერთეულის აღმნიშვნელი ტერმინი, უძველესი პე-
რიოდიდან თავის თავში აერთიანებს მთელი შავი ზღვისპირა დასავ-
ლეთ საქართველოს იმ მცხოვრებთა სახელწოდებას, რომელთაც
შემდგომ ეწოდათ „მეგრელები“ და „ლაზები“ / „ჭანები“.

ნ. მარი ადრე კოლხური ენის აღსანიშნავად ხმარობდა თუ-
ბალ-კაინურს („თუბალ“ იყო იაფეტის შვილი, ნიშნავდა მეგრულს,

„კაინური“ — ჭანურს). ნ. მარმა იხმარა აგრეთვე ტერმინი **იბერიული** „მეგრულის“ მნიშვნელობით, ხოლო ზოგჯერ იგი ხმარობდა სხვა ტერმინებსაც: მეგრული, ჭანური, ლაზური (იხ.: ჭანური (ლაზური) ენა, 1910, გვ. X-XIII). მეგრულ-ჭანურის აღსანიშნავად **ზანური** იხმარა ა. ჩიქობავამ 1936 წელს გამოცემულ თავის „ჭანურის გრამატიკულ ანალიზში“.

„ზანურიც“ და „კოლხურიც“ ორივე **პირობითი** ტერმინია იმ ოდესღაც არსებული ენის აღსანიშნავად, რომლის დიალექტებსაც ჭანური და მეგრული წარმოადგენს. სწორედ ამიტომაც ეს ტერმინები „პირობითი“. როდესაც ვლაპარაკობთ ქართულ ენასა და მის დიალექტებზე, აქ სხვა მდგომარეობაა. ერთიანი, საერთო ქართული ენის არსებობა ისეთივე რეალური ფაქტია, როგორც ქართული ენის დიალექტების არსებობა: არის **ქართული ენა** და ასევე არსებობს **ქართული ენის დიალექტები** (ფშაური, კახური, გურული...), მაგრამ სულ სხვა მდგომარეობაა კოლხურთან: არსებობს ორი დიალექტი — მეგრული და ჭანური, მაგრამ არა გვაქვს რეალურად თვით ის ენა, რომლის დიალექტებსაც ისინი წარმოადგენენ. ამდენად, „კოლხურიც“ და „ზანურიც“ პირობითად აღნიშნავენ იმ ერთიან ენას, რომელიც ისტორიულად არსებობდა და რომლის კილოებსაც მეგრული და ჭანური შეადგენენ.

„კოლხურის“ უპირატესობა „ზანურთან“ შედარებით ისაა, რომ „კოლხური“, როგორც ტერმინი, ისტორიულად ფარავს როგორც ჭანურს, ასევე მეგრულსაც, მაშინ, როდესაც ზანური უპირატესად მხოლოდ მეგრულის შინაარსს ატარებდა.

„ზანარ“ მეგრელებს ახლაც ეწოდება სვანურად. ბერძნული წყაროებით, **სანები** (Σανοί) იგივე **ზანები** უნდა ყოფილიყვნენ. ბერძნული წყაროები სანებს/ზანებს ხშირად აიგივებენ „მაკრონებთან“, ზოგჯერ „ჭანებთან“ (ჰეკატე, სტრაბონი, სტეფანე ბიზანტიელი, იხ. გვ. 10). „**მაკრონი**“ ჭანური — სუფიქსით ნაწარმოები ეკვივალენტი ჩანს ქართული ტერმინისა „**მეგრული**“ (ქართული გ-ს გადმოცემა ყრუ კ-თი ბერძნულში ბუნებრივია). ასე რომ, სან/ზან/ჭან სხვადასხვა სახელი გამოდის ერთი და იმავე ეთნიკური ოდენობისათვის. ამდენად, ა. ჩიქობავას მიხედვით, „ზან“ ტერმინი ისტორიულად „მეგრულსაც“ უკავშირდება და „ჭანსაც“. ნ. მარს თავის დროზე ლაზ-ი დაჰყავდა **ზან** ძირამდე: ლაზი←ლა-

ზენ-ი (იხ. Из поездки в Турецкий Лазистан, 1910). ეთნიკური ღირებულება და პოლიტიკური მნიშვნელობა ამ ტერმინებისა (ლაზი, ჭანი, მაკრონი, სანი...) სხვადასხვა ისტორიულ ეპოქაში, აგრეთვე, იმის გარკვევა, საიდან, რომელი ხალხისგან მომდინარეობს ეს სახელწოდებები — ისტორიის საქმეა. იმერეთის „საზანო“ და სამეგრელოს „ზანა“ (სოფელი, მდინარე) იმაზე მეტყველებს, რომ ეს პირობითი ტერმინი (ზანური) ნებისმიერი არაა.

ჭანურის მიმართება მებრულთან

რაც უფრო ღრმად ვწვდებით ენის ისტორიას, მით უფრო აშკარა ხდება სიახლოვე და „ერთიანობა“ მეგრულისა და ჭანურისა. მეგრული და ჭანური ერთმანეთის მიმართ კილოვებია და არა დამოუკიდებელი ენები, როგორც ეს ნ. მარს ჰქონდა წარმოდგენილი.

ნ. მარი მეგრულისა და ჭანურის დამოუკიდებელ ენებად გამოცხადებას ასაბუთებდა შემდეგი ფაქტებით: მეგრული და ჭანური განსხვავებული არიან ერთმანეთისგან შემდეგით:

1) მყოფადის წარმოება ჭანურში სულ სხვა პრინციპზეა აგებული (ხოფურში: ვიღამინონ „წავალ“, „წავიდე მინდა“ / არქაბულში: ვიღარე „წავალ“), ვიდრე მეგრულში (მიღურქ).

2) ჭანურში უღლების 2 კლასია — ა ხმოვნიანი და უ ხმოვნიანი (=თემის ნიშნებია): ბეყარამ „ეცემ წკნელით“ და ბჭარუმ / ბჭარუფ „ეწერ“.

3) საწყისის წარმოება სხვა ტიპისაა ჭანურში (ო-ჭარ-უ) და სხვაა მეგრულში (ჭარუა — ქართულიდანაა).

4) დამოუკიდებლობას ჭანურს ის აძლევს, რომ მას ერთიანი ლინგვისტური ნორმა აქვს და თავისი კილო და კილოკავები აქვს.

ჩვენ დამატებით აღვნიშნავთ კიდევ ძირითად სხვაობებს მეგრულსა და ჭანურს შორის.

ფონეტიკაში:

1) ლ ბერის დაკარგვა ახასიათებს მეგრულის ბანბურ-მარტვილურ თქმას. ჭანურში ეს ასე არაა.

2) მეგრულს გააჩნია 2 ირაციონალური ხმოვანი (ზუგდილურ-სამურზაყანულში), ხოლო ჭანურში 2 ბგერა არაა.

3) ჭანურშია ქ (თურქულის გავლენით), მაგრამ მეგრულში არაა.

4) ყველაზე მნიშვნელოვანი სხვაობა ფონეტიკაში ისაა, რომ ტყ, წყ, ჭყ კომპლექსები ვერ ძლებს ჭანურის ვერც ერთ კილოკავში, მეგრულში კი – არის. (გამონაკლისი იხ. ხოფურში: ღიჭყიჯი – ჭინჭარი, ჭონჭყობი – ჭანჭრობი).

მორფოლოგიაში:

5) სახელობითის ნიშანი ე ჭანურშია, მეგრულში – არა. (კორეფე „კაცები“, კუნხეფე „ფეხები“).

6) ჭანურში არაა დანიშნულებითი ბრუნვა, რაც მეგრულს აქვს (კორიშოთ „კაცისად“).

7) თანაბრობითი ხარისხის ფორმა მეგრულშია, ჭანურში – არა (თუთაშ მაშხვა „მთვარის სიმსხო“, თიშ მაღიდა „იმის სიღიღისა“).

8) ქ-ს ხმარება ზმნის I-II პირის ფორმებში მხოლოდ მეგრულშია, ჭანურში – არა (ვორექ, ორექ, ვჭარუნქ, ჭარუნქ).

9) უწყვეტლის დ ჭანურში ტ-დ არის ქცეული, მეგრულში – არა (ვორდი/ვორტი „ვიყავი“, ვჭარუნდი / ბჭაუფტი „ვწერდი“).

სინტაქსში:

1) გარდაუვალ ზმნას სუბიექტი ყოველთვის სახელობით ბრუნვაში აქვს ჭანურში: კორი ღურუნ („კაცი კვდება“) – კორი დოღურუ „მოკვდა“ – კორი დოღურელერენ „მომკვდარა“. მეგრულში ასე არაა: კორი ღურუ – კორიქ დოღურუ.

2) გარდამავალი ზმნის სუბიექტი ყოველთვის მოთხრობითშია ჭანურში: უსთაქ ოხორი კოდუმს – უსთაქ ოხორი დოკოდუ – უსთაქ ოხორი დოკოდუდორენ „ოსტატმა (ხურომ) სახლი აშენებს – ოსტატმა სახლი ააშენა – ოსტატმა სახლი აუშენებია“. მეგრული კი მოთხრობითში სვამს სუბიექტს II სერიის ზმნებთან, გარდამავალი იქნება თუ გარდაუვალი.

მიუხედავად ნ. მარის მტკიცებისა, ჭანური და მეგრული კილოებია ერთმანეთის მიმართ.

კოლხურის გავრცელების არე (ქველად და ახლად)

მეგრულს უჭირავს ოდიშის ზეგანი და თითქმის მთელი კოლხეთის დაბლობი — შავი ზღვიდან სვანეთის მთებამდე და ცხენისწყალ-რიონიდან მდინარე ლალიძგამდის (აფხაზეთში). მეგრულის გავრცელების არე ძველად მეტი იყო აღმოსავლეთ ნაწილში: აწინდელი მთელი ქვემოიმერეთი ოკრიბისა და არგვეთის ჩათვლით, ლეჩხუმის ქვემო ნაწილიც მეგრული მეტყველების არე იყო: ქვემოიმერულიც და ლეჩხუმურიც სავსეა მეგრულიზმებით. ეს ვლინდება ტოპონიმიკაში (-ში დაბოლოებები): **ჯიხაიში** „ციხის [ადგილი]“, **ჭყვიში** „სამწყვემსე ადგილი“, **ტვიში**, **სარკვეში**, **კინტრიში** „საკიტრე ადგილი“ (ბათუმის ოლქი), **ორაგვე** „ხაფანგის ადგილი“, **ოფშკითი**, **ოკრიბა** „ადგილი საკრავე“, **ჯიმაისტარო** (სოფელია იმერეთში), **ხოჯალია** „ხოჯი=ხარი“ (სოფელია გურიაში), **ჩხენიში** „ცხენისი“, **წყალტუბო** „წყალთბილი“.

მეგრულიზმები რაჭაშიც არის: **კურკუმელა** ღამე (უბნელესი ღამე), შდრ. მეგრული **უკუმელა**. **ზისხა** („ფალარათი სისხლიანი“) შდრ. **ზისხირი** „სისხლი“. გავლენა იმერულზე სინტაქსშიც ჩანს: კაცმა მოვიდა, კაცმა მოკვდა.

ინტეგრაციის შედეგად მეგრული იხვევს დასავლეთისაკენ. თუ გასული საუკუნის 80-იან წლებში **ალ. ცაგარელი** მიჯნას მეგრულსა და ქართულს შორის ცხენისწყალზე დებდა, ორმოციოდე წლის შემდეგ პროფ. **ი. ყიფშიძე** აღნიშნავდა, რომ საზღვარმა დასავლეთისკენ გადაიწიაო: სოფელ ხუნწში, ალ. ცაგარელის ცნობით, ჭარბობდა მეგრული, ახლა ჭარბობს ქართული. ზედა ხუნწში მუდამ ქართულად ლაპარაკობენ, ქვედა ხუნწელებზე კი დაცინვით ამბობენ, რომ ესენი სადილობამდე მეგრულად ლაპარაკობენ, ნასადილევეს — ქართულადო. ასეთი მდგომარეობაა სამიქაოსა და ილორში, ასე რომ, საკუთრივ საზღვარი იმერულსა და მეგრულს შორის ამჟამად მდინარე ნოღელაზე გადის, რომელიც რიონს ერთვის. აღმოსავლეთში მეგრულის არე იკვეცება, დასავლეთში კი წინ მიიწევს და ითქვიფება აფხაზურში.

ოზურეისა და ლალიძგას შორის აფხაზურია გაბატონებული, მაგრამ ის თანდათან ადგილს უთმობს მეგრულს (ი. ყიფშიძე).

ამჟამად მეგრულს სამხრეთით ემეზობლება გურული კილო, სამხრეთ-აღმოსავლეთით — იმერული და ლეჩხუმური, ჩრდილო-აღმოსავლეთით — სვანური, ჩრდილო-დასავლეთით — აფხაზური.

ჭანური გავრცელებულია სოფ. სარფიდან ქემერამდე (რიზეს აქეთ), შავი ზღვის ვიწრო მთაგორიან სანაპირო ზოლში. აღმოსავლეთით ეს ზოლი მთებითაა დახშული. ამ მთებს ჭანური მეტყველება ერთგან სცილდება. ესაა მურღულისაკენ მდ. ჩხალის ხეობაში მოქცეული რვა სოფელი: კოსტანეთი, დაკვარა, მაქრეთი, ბაშქოი, მამანათი, ღუსქოი, პანჭურეთი, მჭათი.

საფიქრებელია, რომ ჭანები სამხრეთითაც მთებშიც ცხოვრობდნენ (ახლა მხოლოდ ჩხალელები არიან ზღვის სანაპიროს დაშორებული. თანამედროვე ჭანეთში (სარფი — ქემერი) ლაზური მოსახლეობა კომპაქტურია (მჭიდროა, მკვრივია), სულ ხუთიოდე სოფელია ათინის რაიონში მაჰმადიან სომეხთა, ხეშმინთა.

მთელი ჭანეთი თურქეთში შედის. საქართველოში შედის ნახევარი სოფელი ჩრდილოეთის პუნქტისა — სარფისა. ჭანები სხვაგანაც სახლობენ (გადასახლებული არიან): ბათუმში, გონიოს თემის აჭარულ სოფლებში: თხირნალი, მახო, სიმონეთი. თურქეთში მოსახლე ჭანები კარგავენ ლაზურს. ხშირია ოჯახები, სადაც უკვე ბავშვებმა აღარ იციან ლაზური.

აფხაზეთში არის ჭანური მოსახლეობა: გუდაუთის, ოჩამჩირის, სოხუმის გარდა ლაზები მოსახლეობენ გუმისთის რაიონში, ეშერის თემის სოფლებში: შაწკვარაში (4 კომლი), ფაჩანთაში (10 კომლი), ხარუტაში (8 კომლი), ფშალთილულში (32 კომლი), წარა-შუბარაში (45 კომლი) — ეს ცნობები 1929 წლისაა (არჩ. ჩიქობავა).

ლაზეთის მოკლე ისტორია:

მეგრული და ჭანური ამჟამად გათიშულია, ერთმანეთისგან მოწყვეტილია. ძველად, დაახლოებით ჩვ. წ. აღ.-ით II საუკუნეში, „ჭანური“ უშუალოდ მიჰყვებოდა „მეგრულს“, წარმოადგენდა მის გაგრძელებას. შემდეგ, როგორც ჩანს, ერთ-ერთი ქართველი ტომთაგანი აღმოსავლეთიდან ან სამხრეთ-აღმოსავლეთიდან შიგ შუაგულში შეჭრილა და მეგრელები და ლაზები ერთმანეთს დაუშორებია, ხოლო დაპყრობილი ადგილის მცხოვრებლებს ქართული შე-

უთვისებიათ. ამის გამო ახლანდელი გურულები და იმერლები გაქართველებულ მეგრულ-ლაზებად უნდა ჩაითვალოს (ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, I, 1913, გვ. 57). ივ. ჯავახიშვილის აზრით, ქართულად მოლაპარაკე ტომთა შესვლა ახლანდელი იმერეთისა და გურიის მიწა-წყალზე უნდა მომხდარიყო VI-VIII საუკუნეებში.

ბ. ინგოროყვას ცნობით, ლაზეთი მჭიდროდ დაუკავშირდა ბიზანტიას. საქართველოში იყო კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს სამი ოლქი: 1. ლაზიკის მიტროპოლია (ფასისი — ფოთი), 2. როდოპოლისისა (დღევანდელი ვარციხე — ქუთაისის ოლქი), 3. ქალაქ პეტრასი (დღევანდელი ციხისძირი — ბათუმის ოლქი).

IX საუკუნეში დასავლეთ საქართველო ეკლესიურად გამოეყო ბიზანტიას და ქართლის (იბერიის) საკათალიკოსოს დაუკავშირდა.

VIII-XVI საუკუნეებში ქართულ-სომხურ-ბერძნულ-თურქულ(სელჯუკურ) საისტორიო წყაროებში ლაზეთის სახელწოდებაა: **ჭანეთ-ლაზეთი** და **ქალდია** (ხალდია). ამათგან **ჭანეთი** არის ზოგადი სახელწოდება მთელი სამხრეთ კოლხეთისა (ჟამთააღმწერელი), **ლაზია** არის სახელწოდება აღმოსავლეთ ნაწილისა (რიზეს მხარე), ხოლო **ქალდია** — ცენტრალური ნაწილისა (ტრაპიზონის მხარე). ქვეყნის დასავლეთი ნაწილი მოიხსენიება **პონტოს** ალაგად (ასეა ეს ბერძნულ, სომხურ წყაროებშიც). შუა საუკუნეებში ქვეყნის საერთო სახელად მოიხსენიება **კოლხეთი**, ხოლო სატომო სახელწოდება **ჭანი** (Τζάνοι) გვიანი ხანის ბერძნულ წყაროებში უპირატესად მიემართება ტრაპიზონისა და პონტოს მთიანეთში მოსახლე ლაზებს. ხოლო შუა საუკუნეებში ბერძნები ქვეყნის დასავლეთ ნაწილს **ხალიბებს** და **ტიბარენებს** უწოდებენ.

X საუკუნეში ბიზანტიამ დაიპყრო ტრაპიზონისა და რიზეს მხარე. დავით კურაპალატი 978 წელს დაეხმარა ბიზანტიას ომში (სკლიაროსთან), რის გამოც მან შემოიერთა „ზემონი ქუეყანანი“ (რიზეს მხარე). დავითის სიკვდილის შემდეგაც (1001) ბიზანტიის კეისარმა ბასილ II-მ დაიჭირა ისევ ტაო და „ზემონი ქუეყანანი“. ამას ომი მოჰყვა (1021-1023). გაიმარჯვა ბიზანტიამ და შეიერთა რიზეს მხარე. საზღვარი გაატარეს ხოფასთან, ციხე-სიმაგრე ხუფათი ბიზანტიას დარჩა.

1045 წელს ბაგრატ IV-მ სცადა, დაებრუნებინა ლაზეთი, მაგრამ ამაოდ. გიორგი II-ის დროს (1073-1089) საქართველომ დაიბრუნა მიტაცებული ლაზეთი. დავით აღმაშენებლის დროს (1089-1125) მთელი სამხრეთ საქართველო დაუკავშირდა საქართველოს.

ამ დროს გამოჩნდნენ თურქ-სელჯუკები, რომლებმაც სასტიკად დაამარცხეს ბიზანტია 1071 წელს და კეისარი რომანოზ დიოგენი ტყვედ ჩაიგდეს, შემდეგ თურქები გაიჭრნენ შავი ზღვის სანაპიროსკენ (ტრაპზონი), მაგრამ თურქ-სელჯუკები განდევნეს ტრაპზონიდან და ხალდის თემიდან ადგილობრივმა ძალებმა თეოდორე გაერას მეთაურობით. გაერა არის ხალდიის (ტრაპზონის) ადგილობრივი სამეფოს დამაარსებელი, რომელშიც შედიოდა ტრაპზონისა და კერასუნის მხარეები (რიზეს მხარე კი საქართველოში შედიოდა). თეოდორე გაერა დამოუკიდებლად მართავდა ხალდიას. ამას ბიზანტია ვერ ურიგდებოდა და მოტყუებით თეოდორეს ვაჟი კონსტანტინეპოლში დატოვეს, რათა სიძე გამხდარიყო ბიზანტიის კეისარის ალექსი კომნენისა. მაგრამ კონსტანტინეპოლში გაერას ვაჟი მძევლად გამოაცხადეს. იგი გაიქცა, დაიჭირეს და გადაასახლეს. ამას მოჰყვა განხეთქილება. თეოდორე გაერას სიკვდილის შემდეგაც მისი მემკვიდრეები არ ემორჩილებიან კეისარს და პოლიტიკურად დაკავშირებულნი არიან დავით აღმაშენებლის საქართველოსთან.

1204 წელს თამარ მეფემ მთელი ლაზეთი შემოიერთა და დააარსა ტრაპზონის სამეფო, რომელშიც საკუთრივ ჭანეთის გარდა ბერძნული ტერიტორიაც შედიოდა. სამეფოს სათავეში დაუყენა კომნენტა დინასტიიდან ალექსი და მისი ძმა დავითი.

ალექსი და დავითი საქართველოში აღიზარდნენ და გაქართველებული იყვნენ. ამ დროს საქართველოს აქვს პრეტენზია, იყოს მეთაური აღმოსავლეთის ქრისტიანული მსოფლიოსი, დაკნინებული ბიზანტიის ნაცვლად. კომნენები — ყოფილი ბიზანტიის კეისრები, ფაქტობრივად, ვასალები იყვნენ თამარისა, მისი იარაღი პოლიტიკაში (უსპენსკი).

XIII საუკუნეში ტრაპიზონის სამეფოს ჩამოსცილდა ბერძნული ტერიტორიები (სამისნი, სინოპი, ერაკლიის ოლქები), რომლებიც თურქებმა დაიკავეს.

XIII საუკუნეში საქართველოში **ხვარაზმელები** შემოიჭრნენ. ამ დროს საქართველოს ტრაპიზონის სამეფოდან შემოუერთდა რიზეს მხარე (დავით ნარინის დროს, 1282 წელს). 1297 წლიდან 1463 წლამდე ლაზია (აღმოსავლეთ ჭანეთი) არის ნაწილი მესხეთისა, ხოლო ამის შემდეგ 1547 წლამდე შედის ხან გურიის სამთავროში, ხან მესხეთისა (სამცხე-საათაბაგო).

1543 წელს ოსმალეთმა სულთან **სულეიმან II-ის** მხედართმთავრის მუსტაფაშის სარდლობით დაარბია მესხეთი, ტაო, 1545 წელს დაიპყრო ბასიანი (ლუარსაბ I და იმერეთის მეფე ბაგრატ II დამარცხდნენ) და ოსმალებს გზა გაეხსნათ საქართველოსკენ.

1547 წელს ოსმალეთმა დაიპყრო გურიის სამთავრო, დაიჭირა რიზეს მხარე, აჭარა, ქობულეთი, ბათუმი (გურიის სამთავროს დედაქალაქი). გურულებმა განდევნეს ოსმალთა ჯარი ბათუმიდან და ჭოროხს გაღმა გარეკეს. ოსმალებმა ფეხი მოიკიდეს რიზეში, გონიოში ციხის აშენება დაიწყეს, ასე რომ, 1547 წელს ჭანეთი დაპყრობილი იყო: ამოწყვიტეს ბევრი ლაზი, იწყეს გამაჰმადიანება, ბევრი გადმოიხიზნა საქართველოში. გურიაში გადმოუტანიათ ლაზიის სამიტროპოლიტო კათედრა. ქართველი ხალხი შემდეგშიც არ შერიგებია ჭანეთისა და მესხეთის დაკარგვას. 1646 წელს ლაზიის მიტროპოლიტი გერმანე (ჭანი იყო) წარუდგა რუსეთის მეფეს ალექსი მიხეილის ძეს და ხაზს უსვამს იმას, რომ ლაზია; რომ საიდანაც ის არის, არის ქართული მიწა, საქართველოს ძველი მიწა, იბერიის მხარე. **გეორგიევსკის ტრაქტატი**, რომელიც 1783 წელს დადო ერეკლე II-მ, ითვალისწინებდა, რომ რუსებს მიეღოთ ზომები – საქართველოს დაბრუნებოდა მესხეთი, ჭანეთი, სამცხე-საათაბაგო.

გამაჰმადიანება ძირითადად ეკონომიკური რეპრესიებით ხდებოდა. ვინც ქრისტეს აღიარებდა, მას დიდ გადასახადებს აწერდნენ. 1615 წელს მისიონერ **გრანტიუს** ცნობით, რიზეში ჭანები თანდათან გადადიან მუსულმანობაზე, რათა თავი დააღწიონ მძიმე გადასახადებს. ამიტომ წინაცვეთენ შვილებს, ქალებს ათხოვებენ იანიჩრებზე. ეს დიდი უბედურებაა... ჩვენ ძალზე დავეხმარეთ, ვასწავლიდით კატექიზისს, შთავაგონებდით ქრისტიან ქალებს, რომლებიც თურქებს გაჰყოლოდნენ, თუ რაში მდგომარეობდა მათი ქრისტიანული ვალი. ამაზე ა. ჩიქობავა შენიშნავს: თურქებისგან დაწიოკებული

ლაზების გაჭირვებას რას არგებდა იეზუიტ მისიონერის ნიანგის ცრემლები და კატექიზისის სწავლება!

კოლხიზმები გურულსა და იმერულში:

ივ. ჯავახიშვილი იმერული და გურული ტოპონიმიკის ანალიზის საფუძველზე წერდა: გურიის გეოგრაფიული სახელების დაკვირვება გვიმტკიცებს, რომ იმ ადგილას, სადაც ახლა გურულები ცხოვრობენ, წინათ მეგრულად მოსაუბრე ტომი უნდა სახლებულიყო. ბევრი სოფლისა და მდინარის სახელის მნიშვნელობის ახსნა მხოლოდ მეგრულის საშუალებით შეიძლება: მთა **ჯინჯანჯირო** (კ. დანელია: „ციხისძირი“), **ჯუმათი** (ჯუმა = ლაზ. „ძმა“), **ჭყონგვარი** (ჭყონ = „მუხა“), მდ. **ონჯამური** („სათევზაო“), **ოჭილაური** („საჭილაო“), **ჭყვიში**, **ჭყვიამური** (მეგრ. ჭყვიში „მწყემსი“), **ჭანიეთი**, მდ. **გუბაზოული**, მდ. **კინტრიში** (კინტრი = „კიტრი“ „კიტრის ადგილი“), **ონჭიკეთი**, **ონჯონეთი** (მეგრ.-ლაზ. -ო პრეფიქსითაა ნაწარმოები), სოფ. **ოცანა** (ს. ულენტი: ოც[ხ]ანა; ოჩხანა? თუ ცანა? კ. დ.) მაშასადამე, ძირითადი და თავდაპირველი მოსახლეობა გურიაში მეგრული უნდა ყოფილიყო (ქართველი ერის ისტორია, წიგნი I, 1913, გვ. 56).

ი. ყოფიძემ გაიმეორა იგივე აზრი და დაუმატა რამდენიმე ახალი მაგალითი: **ორაკვე** (გურ.), **ოფშკეთი** (იმერ.), **ოკრიბა** (კირიბი „კრავი“ (იმერ.), სოფ. **ოქონა** (იმერ.), სოფ. **მუხური** (სამეგრ., იმერ.), სოფ. **ჯიმასტარო** (იმერ.), **ხოჯალა** (ხოჯი „ხარი“) (გურ.), **ტობანიერი** (ტობა „ტბა“) და სხვ. (მაიაკოვსკის რაიონული გაზეთი „კომუნისტი“, 1963, 27 აგვ., გვ. 4). ამავე მოსაზრებას ადასტურებს ა. ჩიქობავას მიერ მოცემული ეტიმოლოგია: **წყალ-ტუბო**, („ტუბო“ – თბილი ჭანურად).

ს. ულენტმა ბევრი კოლხიზმი გამოავლინა გურულში: თემი „ქუაბლა“ (ჩოხატაურის რაიონი) = ქვა ყრილი (ბლა = „ყრა“ ჭანურად). კოლხური ფენის სიტყვებია:

1) ნათესაობის აღმნიშვნელი: **ბაბა**, **ნანა** (ჭან., მეგრ.), **ნენა** (გურ.), **ჯუმალი** (მეგრ., ჭან.), **ჯუმალია** (გურ.) „ბიძა“, **ძლაბი** „გოგო“, **კუტა/კუტულა** „ბიჭი“ (ჭან., გურ.).

2) ადამიანის სხეულის ნაწილები: **ჩარბი** (მეგრ., ჭან., გურ.) „ტუჩი“, **ფანწალა/ფანწალა** (ჭან., გურ.) „ტყირაპი“.

3) ნალია (ჭან., გურ.), ნანია (მეგრ.) „სასიმიონდე“, ჩამური (ჭან., მეგრ., გურ.) „საცეხველი“, როფი (გურ.) შდრ. მეგრ. როფე „ხის ღრმა ჭურჭელი“. მეგრ. ჭიჭე „პატარა“, გურ.: მოჭიჭევა „ეკონომია“, „მოცოტავება“.

მეგრ., ჭან. გენი „ხბო“, აქედან გურ.: მოგენება (მეგრ. მოგანუა), „ხბო რომ ძუძუს პირს მოავლებს“.

სარფში ვაჟის სახელია მამულა, რომლის ქართული შესატყვისია მამალა, რაც გურიაში გვარ-სახელშია: მამალა-ძე, მაგრამ პარალელურად არის მამულა-ი-შიელი (ჭანურია).

ოჭვათო (მეგრ., გურ.) „ადგილი, სადაც სახურავიდან ჩამონადენი წყალი ეცემა“. იხ. ს. ულენტი „ზანიზმები გურულ ზმნებში“ (ენიმკის მოამბე, V-VI, 1940).

4) კოლხიზმები ბევრია ზმნებში: ბარდღალი/პარტყალი (მეგრ., გურ.) – უაზრო ლაპარაკი, რას ბლუყუნობ (მეგრ. ბუყინუა – გაუგებარი ლაპარაკი).

რაცსა მიბანძლ-მობანძლა (მეგრ. ბაძლუა – უშნოდ, მეჩხერად ღობვა)

ერთი კარქა მოხეზა (მეგრ. ხეზუა „მაგრად ცემა“).

გუუბანდღავს ობობას ქსელი (მეგრ. გობონდლი „გაბმული ქსელი“ (ობობასი)).

ობუყნება ცივ ჭადს (მეგრ. ბუყონუა „უშნოდ ჭამა“).

აკალიფა წაქცეული სიმიდი (მეგრ. ეკალიფუა „აკრეფა“).

გავაზიზინე (მეგრ. გოზიზინაფა „ზედმეტად ავსება ჭურჭლისა“).

გადაწიკუნტალდა (ჭან. თიკუნტალი „ყირა“, „გადაკოტრიალდა“).

ითხიანება (მეგრ. თხიფუა „დასვრა“).

გიკანტურეფს ყორიფერზე თავს (მეგრ. დუდიშ კანტაი „თავის დაკვრა / კანტური“)

დაკაპანებული ურემი (მეგ. კაპანუა „დატვირთვა“).

კარკაცოფს (მეგრ. კარკაცანს ← კასკასი).

მოკეკილი წისქვილი (მეგრ. კაკუა/კეკუა „წისქვილის ქვის მოპირვა“).

კვარკვალა (მეგრ. კვარკვალი „კანკალი“): „სიცივეა კვარკვალა, ქალო, შენ რამ გადაგრია, კოსტუმინს რომ დიემეფ, ჩოხიანი რამ დალია“.

დაკვირკვალებული თმები (მეგრ. კვარკვალუა, კირკოლერი თომა „დახვეული თმა“).

გალიფულია, გასვრილია ტალახში (მეგრ. ლიფუა: გასანთელა, ტალახში ამოსერა).

რა გაბღორინეფს, ბიჭო, ამხელს (მეგრ. ღორა, ჭან. ომლორინუ „ღრიალი, ყვირილი“).

იპურჭყნება საშინლად (მეგრ. პურჭყაფი „უშნოდ ფურთხება“).

პუტუნოფს მთელი დღე (მეგრ. პუტინი „ჩუმი, გაბმული ლაპარაკი“).

ღვიფერე ნამეტანი (მეგრ. ღიფერაი, „დავიქანცე“, **გაჟვარუნდა** „მდინარეში ტანსაცმლით შესვლა, გაწუწვა“).

ღამელნარი ვარდი (მეგრ. უღირაფა „ჭკნობა“).

გუროფა თავი (მეგრ. რეფუა „რაიმე მაგარი საგნის დარტყმა“).

ტკარცალი, ატკარცალდა (მეგრ. ტკარჩალი).

ტყვაპუნოფს წყალი ჭურჭელში (მეგრ. ტყვაპინი „რაიმე საგნის წყალში ჩავარდნის ხმაური“).

ტყვაპურა კვერცხი (მეგრ. ტყვაპია „ლაყე, უმწიფარი“).

პუტავს ცეცხლი (მეგრ. ფუჟაფი „ნელი წვა“).

გაჩიკინა ფეხი (მეგრ. გაჩიკინუ „გაფშიკა ფეხი“).

გაჩხოტვა ბულის (მეგრ. ცხოტუა „გასხეპვა“).

წარწალოფს მთელი დღე (მეგრ. ქარი იწარწალუ... „მოდრაობს“).

გაწკაპვა (მეგრ. წკაპუა „გამწკრივება“).

მოწურწკულოფს (მეგრ. წკვარწკვალი).

დაჭიჭკვა შეშის (მეგრ. ჭკაჭკუა „წვრილად დაჭრა (შეშის)“).

გაჭიჭინდა გულზე (მეგრ. გოჭიჭონდუ).

ჭნეხა „წნეხა“ (მეგრ. ოჭინახუ „საწნეხელი“).

გევიჭაჭყე კაცი (მეგრ. გივჭყაჭყი „გავიჭყელიტე“).

დევედევა საწყალი (მეგრ. ქადაგევაგეგუ „მძიმედ რამეზე დაცემა“).

მოვლიგინოფს, „ხმაურით მოღის“ (ჭან. ოჯგიალუ „ხმაურით სვლა“. ცხენი ჯგიალური ქომორთუ).

დაჯორგვა (მეგრ. ჯორგუა „სიმძიმის ქვეშ მოქცევა“).

ხუარხალოფს წყალი, „დულს“ (ჭან. ხარხალეი წკაი „მღუღარე წყალი“, მეგრ. ხუარხვალი „დაუდებრობა“).

ხუანცალოფს თებში (მეგრ. ხუანცალი „განძრევა“).

გაზიკინებულა მჭადი (მეგრ. გოზიკინაფა, „ძალიან გამხმარა“).

იხმიჩება „იკბიჩება“ (მეგრ. ხიჩუა „კბეჩა“).

იხვლიპება ხარივით (ჭან. მოხლიპუ „მოხვრევა“).

დაახლოებით 18 საუკუნის წინ (II-III საუკუნეებში), როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ერთ-ერთი ქართველი ტომის აღმოსავლეთიდან შემოსვლას მეგრელები და ლაზები ერთმანეთისთვის დაუშორებია, ხოლო დაკავებული ადგილების მცხოვრებლებს ქართული შეუთვისებიათ.

ასე რომ, გურულის სახით ჩვენ მივიღეთ რთული ამალგამა (შენაერთი) ზანურისა და ქართულისა. ასეა ქვემოიმერულშიც.

გათიშვის მომენტში იყო თუ არა კოლხური ენა დიალექტებად (მეგრულად, ჭანურად) დაყოფილი? ამ დროისათვის მეგრული და ჭანური გამოიყოფოდა კოლხურში, ხოლო ახლანდელი გურიის მიწა-წყალზე მეგრული იყო გავრცელებული და არა ჭანური.

კოლხუროს კოლოკავეური შედგენილობა

ჭანური და მეგრული ერთმანეთის მიმართ კილოებია და, თავის მხრივ, ისინი იყოფიან კილოკავეებად. აღსანიშნავია, რომ კილოკავეური დიფერენციაცია უფრო საგრძნობია ჭანურში, ვიდრე მეგრულში. ჭანურის მცირე ტერიტორიაზე სამი კილოკავია, მეგრულის ვრცელ ტერიტორიაზე — ორი. თანაც, ერთ კილოკავეზე მოლაპარაკე მეგრული უფრო თავისუფლად გაუგებს მეორე კილოკავეზე მოლაპარაკე მეგრულს (ვთქვათ, ბანძელი სამურზაყანოელს), ვიდრე სარფელი ჭანი ათინელ ჭანს. ნ. მარს აღნიშნული აქვს, რომ სხვადასხვა კილოკავეზე მოლაპარაკე ჭანებს ზოგჯერ ერთმანეთისა არ ესმითო.

მეცნიერული დახასიათება და დაყოფა ჭანურის კილოკავეებისა მოცემული აქვს ნ. მარს, ხოლო მეგრულისა — ი. ყიფშიძეს (მეგრული ენის გრამატიკა, 1914). მართალია, მათ მეგრული და ჭანური ორ ენად მიაჩნდათ, მაგრამ დაყოფა სწორადაა მოცემული. რასაც ისინი კილოს უწოდებენ, ის ჩვენთვის კილოკავია, ასე რომ, სახელწოდების გადმოწევა (ერთი საფეხურით) საჭირო, რომ სწორი სურათი გადაიშალოს.

ნ. მარს ადრე, 1908 წელს („ძველი ქართული ენის ტაბულები“) მეგრული და ჭანური ერთი ენის კილოებად მიაჩნდა. მაგრამ ეს სწორი შეხედულება შეიცვალა მას შემდეგ, რაც ჭანეთში იმოგზაურა და სპეციალურად შეისწავლა იგი (1910 წელს გამოცემულ ჭანურის (ლაზურის) გრამატიკაში იგი ცალკე ენად აცხადებს ჭანურს).

1915 წელს ნ. მარმა დააზუსტა თავისი შეხედულება (ყიფშიძის გრამატიკის რეცენზიაში) მეგრულისა და ჭანურის ისტორიული ურთიერთობის შესახებ და აღნიშნა: ლინგვისტური ნორმების მიხედვით ჭანური და მეგრული ერთი ენაა, ისინი ერთი ენის ორ კილოს წარმოადგენენ, ოღონდ ერთმანეთისგან ისტორიული და კულტურული დამორების შედეგად განვითარდნენ დამოუკიდებელ ენებადო.

ა. ჩიქობავამ 1936 წელს გამოცემულ „ჭანურის გრამატიკულ ანალიზში“ უამრავ ფაქტობრივ მასალაზე დაყრდნობით ზუსტად გაარკვია ჭანურისა და მეგრულის ურთიერთობა: „ფონეტიკუ-

რი სისტემის, მორფოლოგიური და სინტაქსური სტრუქტურის მიხედვით ჭანური და მეგრული ორი კილოა ერთი ენისა (ზანური ენისა), რომლის დიფერენციაციასაც ისინი წარმოადგენენ“.

ჭანურის კილოკავური დიფერენციაცია:

ჭანურში გამოიყოფა 3 კილოკავი: ათინური, ვიწურ-არქაბული და ხოფური. ამ კილოკავებში გამოიყოფა თქმებიც:

ათინურში გამოიყოფა ბულეფურ-ართაშენული თქმა;

ხოფურში გამოიყოფა ჩხალურ-სარფული თქმა;

ვიწური და არქაბულიც თქმებია ვიწურ-არქაბული კილოკავისა.

ნ. მარი ჭანურს საერთოდ ორ კილოდ ჰყოფდა: აღმოსავლურ (ხოფური), და დასავლურ (ათინური, ვიწური, არქაბული) კილოებად.

ამათგან ვიწურ-არქაბულს გარდამავალი საფეხური უჭირავს. იგი ძირითადად იმეორებს ათინური კილოკავის დამახასიათებელ ნიშნებს, მაგრამ ზოგიერთი ნიშნის მიხედვით ხოფურს უდგას გვერდით, აქვს სპეციალურად მისთვის დამახასიათებელი ნიშნებიც, ამიტომ სწორია მისი ცალკე კილოკავად გამოყოფა.

ჭანურის კილოკავთა შორის სადემარკაციო ხაზს წარმოადგენს:

1) ყ ბგერის ვითარება: ყ ხმოვნების წინ და ხმოვნებს შორის დაცული აქვს ხოფურს, ხოლო დანარჩენებს — არა! ვიწურ-არქაბულში ყ გადადის ც-ში, ათინურში — მ-ში გადადის (ლოყა — ხოფურში, ლომა — ათინურში) ან სულ იკარგება:

ხოფური	ვიწურ-არქაბული	ათინური	
ყინი	ცინი	ინი	„ცივი“
ყუჯი	ცუჯი	უჯი	„ყური“
ყონა	ცონა	ონა	„ყანა“

2) მკვეთრ თანხმობიანთა შემდეგ (ტ, წ, ჭ) ყ ბგერა ვერც ერთ ჭანურ კილოკავში ვერ ძლებს (ე.ი. არა გვაქვს კომპლექსები: ტყ, წყ, ჭყ).

ეს ყ ზოფურსა და ვიწურ-არქაბულში კ-დ იქცევა, ათინურში კი ყ უკვალოდ იკარგება:

ვიწურ-არქაბული	ათინური	ზოფური
ოწკელი	ოწკელი	ოწკელი „უწურე“
წკარი	წკარი	წკარი „წყალი“
ტკები	ტები	ტკები „ტყავი“
მწკო	წუ	მწკო „წყავი“
მაწკუნენ	მაწუნენ	მაწკუნენ „მტკივა“
ტკუბი	ტუბი	ტკუბი „ტყუბი“
ჭკონი	ჭკონი	ჭკონი „მუხა“
ლემჭკვა	ლემჭკვა	ლემჭკვა „ნერწყვი“

გარდა ზემოაღნიშნულისა, თითოეული კილოკავისთვის დამახასიათებელია:

ზოფურისთვის:

1) მყოფადის წარმოება მინონ „მინდა“, გინონ „გინდა“, უნონ „უნდა“ მეშველი ზმნით (ვიღამინონ „წავალ“, იღამინონ „წახვალ“, იღასუნონ „წავა“, ვიღამინონან „წავალთ“, იღამინონან „წახვალთ“, იღასუნონან „წავლენ“).

2) III სერიის ნააორისტალი თურმეობითი I-ის წარმოება **ერე-თა**, ნააორისტალი თურმეობითი II-ისა – **ერე-ტი** სუფიქსით, ნააორისტალი კავშირებითი III-ისა – **ერე+ტა**-ს საშუალებით:

თურ. I: ბ-ზიმ-ერე „მე ნაზომავარ მას“, ზიმერე „შენ ნაზომახარ“, ზიმერენ „იმან ნაზომა“, ბზიმერეთ, ზიმერეთ, ზიმერენან.

თურ. II: ბზიმერეტი „მე ნაზომავიყავ მას“, ზიმერეტი „შენ ნაზომავიყავ“, ზიმერეტუ „იმან ნაზომიყო“, ბზიმერეტით... ზიმერეტეს

კავშ. III: ბზიმერეტა „მე ნაზომავიყო მას“, ზიმერეტა „შენ ნაზომავიყო“.

3) ფუბისეული უ-ს ი-ში გადასვლა (სუბსტიტუცია), ო-ს ი-ში გადასვლა:

ჩქინი „ჩვენი“, ჭკიდი „მჭადი“, ნისა „რძალი“, ღოზიმუ „გაზომა“, დაჩხორი „ცეცხლი“, შდრ.: ვიწურ-არქაბულში, ათინურში: ჩქუნი, ჭკუდი, ნუსა, ღოზუმუ, დაჩხური. უ : ი.

კილა „გასაღები, კლიტე“, კირზა „კოვზი“, ოჭკირუ „ჭრა“, შდრ.: ვიწურ-არქაბულში, ათინურში: კოლა, კორზა, ოჭკორუ (ომკორუ – ათინურში), “. ო : ი.

4) რ ბგერის დასუსტება-დაკარგვა. ეს ხდება ხმოვნებს შორის და ს თანხმოვნის წინ. პროცესის კერა ხოფურია, თუმცა არქაბულშიცაა გადასული.

რ იკარგება ხმოვნებს შორის: გუ[რი] „გული“, ჯიგე[რი] „ღვიძლი“, ჟუ[რი] „ორი“, გმა[რ]ე „პური“, ნოსე[რი] „ჭკვიანი“.

რ იკარგება ს-ს წინ და ლ, ხ, ძ სპირანტების წინ; ს-ს წინ: ჩუმეს (ჩუმერს) „იტავს, უცდის“, იწკეს (იწკერს) „უყურებს“, იმხოს (იმხორს) „ჭამს“, დოგაჭისს (დოგაჭირს) „დაგჭირდება“.

ლ, ხ, ძ -ს წინ: ოლაღალუ (// ოღარღალუ) „ლაპარაკი“, ღაღალიტა (// ღარღალიტა) – „ჯირკვლის ავადმყოფობა“, დოღანი (// დორღანი „საბანი“, წიღუ (// წირღუ) – „ხორცმეტი (საქონლისა)“, ოხიხინუ (// ოხირხინუ) „ხარხარი“, მახვა (//მარხვა) „ნაღვერდალი“, კეძი (//კერძი) „კანაფი“, კაძი (←კარძი) ბერძნ. „ლურსმანი“, სუძა (// სუძრა) „სუფრა“.

5) თემის ნიშანია **უფ/იფ** ნაცვლად ათინურ-ვიწურ-არქაბულში **უმ/ომ**-ნისა: კვათუფს „ჭრის“, გორუფს „ეძებს“, ლოკუფს „ლოკავს“, მთუფს „თოვს“, წილუფს „კრეფს“, იქიფს „აკეთებს“, გედგიფს „დადგამს“, შდრ.: ვიწურ-არქაბულ-ათინურში – გუბუმს „ხარშავს“, ჭარუმს „წერს“, კვათუმს „კვეთს, ჭრის“, შუმს „სვამს“, ცაზუმს „თლის“...

ხოფურ კილოკავში გამოიყოფა **ჩხალური და სარფული თქმა**. ამის გამოყოფის საფუძველია მყოფადის წარმოება: კავშირებიითის ფორმას + „უნონ“ უცვლელად, ოღონდ კავშირებიითის ფორმა იცვლება არა მარტო პირის, არამედ რიცხვის მიხედვითაც: **ბზიმაუნონ** „გავზომავ“ („ვზომო მინდა“), **ზიმაუნონ** „გაზომავ“, **ზიმაუნონ** „გაზომავს“, **ბზიმათუნონ** „გავზომავთ“, **ზიმათუნონ** „გაზომავთ“, **ზიმაუნონ** „გაზომავენ“.

ლექსიკაში არ აქვთ **ზურა** (самка), **ლაკი** (сониа). ზურას ნაცვლად ხმარობენ **წუნა-ს** და **ფინა-ს**: **წუნა/ფინა** ჯოღოლი

(психа). სიტყვა **კანჯული** (самка) იხმარება მსუბუქი ყოფაქცევის ქალის მნიშვნელობით: კანჯული ოზორჯა. გეზვდება სიტყვა **უპარკალე** (=გაუთხოვარი ქალი).

6) ჩვენ ნაცვალსახელია: ამა, ია („ეს“, „ის“), შდრ.: ათი-ნურში — ჰამ, ჰიმ.

ათინურისათვის:

1) მყოფადის წარმოება -ერე-თი: ბზუმ-ა-რე „გავზომავე“, ზუმ-ა-რე „გაზომავე“, ზუმ-ა-ს-ე-რე/ზუმ-ა-ს-ე „გაზომავს“, ბზუმათერე/ბზუმათე „გავზომავეთ“, ზუმათერე/ზუმათე „გაზომავეთ“, ზუმან-ე/ზუმან-ენ „გაზომავენ“ (ამ ბოლო ნ-ს მორფოლოგიური ფუნქცია არა აქვს, იგი დანართია).

2) III სერიის მწკრივთა წარმოება: **ღორენ, ღორტუნ[ნ], ღორტას** მეშველი ზმნის გამოყენებით:

ნააორისტალი თურმეობითი I: ბზუმიღორენ, ზუმიღორენ, ზუმუღორენ, ბზუმითღორენ, ზუმითღორენ, ზუმესღორენ — „მე ნაზომავარ მას“ (=მიზომავს).

ნააორისტალი თურმეობითი II: ბზუმიღორტუნ, ზუმიღორტუნ, ზუმუღორტუნ, ბზუმითღორტუნ, ზუმითღორტუნ, ზუმესღორტუნ — „მე ნაზომავიყავ მას“ (=მეზომა).

ნააორისტალი კავშირებითი III: ბზუმიღორტას, ზუმიღორტას, ზუმუღორტას, ბზუმითღორტას, ზუმითღორტას, ზუმესღორტას — „მე ნაზომავიყო მას“ (=მეზომოს).

3) მოთხრობითისა და მიცემითის დასუსტება. ეს ახასიათებს განსაკუთრებით **ართაშენულ თქმას**: აქ მოთხრობითის ადგილს ყველგან სახელობითი იჭერს: ავეჯი მთუთი დოილუ; კონქში მიწუ-ჩი ქორმე მაქვალი დოსქუ“ „მეზობელმა (მეზობელი) მითხრა, რომ ქათამმა (ქათამი) კვერცხი დადო“.

ოზორდა კოჩი მუში უწუ-ჩი „ქალი (ქალმა) კაცს (კაცი) რომ უთხრა“, **კოჩი** უწუმერს **ოზორდა** „კაცი ეუბნება ქალი (ქალს)“, სინ მუ დულმა გიღუნ მახო? „შენ რა საქმე გაქვს, მახო?“ (=მახოს). **ს** დ-დ იქცევა სიტყვის ბოლოს: **ჯა** ფავრი ქონჩად (=ჯას ქონჩანს) „ხეს ფოთლები ასხია“, დიშქა კვათუდ „შეშა (შეშას) ჩეხს“, კოჩეფე წარი შუმტედ, ოშვედ (=შუმტეს, ოშვეს) „კაცები (კაცებმა) წყალი დალიეს (სვეს)“.

4) უკანაენისმიერთა (გ კ ქ) პალატალიზაცია გააფრიკატე-ბამდე. ასე რომ, **გ, კ, ქ** გადადის **ჯ, ჭ, ჩ**-ში. ეს პროცესი ნ. მარს დადასტურებული აქვს **ბულეფურ თქმაში**, ა. ჩიქობავას კი — **არ-თაშენულშიც**.

გ→ჯ: **ჯ(მ)არი** (გმარი „პური/საჭმელი“), **ბაჯენი** (ბაგენი „სასიმინდე“), **ჯენი** (გენი „ხბო“), **ჯენლანი** (გენლანი „ზეგ“), **ღობჯობარ** (ღობგობარ „მოვხარშავ“), **ჯეუთი** (გეუთი „ჩავედი“), **ჯეეოლამ** (გეეოლამ „ჩამოვევარდები“), **ბერჯი** (ბერგი „თონი“), **ჯეეოჭარე** (გეეოჭარე „დავიწყებ“)... **ჯოკუცხუ** (გოკუცხუ „გაიღვი-ძა“) — პირიქით **ჯ→მ**: **მოხო** (ჯოხო „სახელი“).

კ→ჭ: **თოჭი** (თოკი), **ჭიბრი** (კიბირი „კბილი“), **ლაჭი** (ლაკი „ლევკი“), **მჭაფუ** (მკაფუ „ტურა“); **მუსტაჭი** (მუსტაკი „ულვა-ში“), **მორღერი მუსტაჭი უღუნ** — „მოზრდილი უღვაში აქვს“; **ბი-ჭითხი**, **იჭითხი**, **იჭითხუ** — „ვიკითხე, იკითხე, იკითხა“.

ქ→ჩ: **ჩმოი/ჩოი** (ქმოი, თურქ. „სოფელი“), **ბეჩი** (ბელქი, თურქ. „ეგების“), **გიწვა-ჩი** (გიწვა-ქი, თურქ. „ქი“ — რომ), **ჩითაბი** (ქითაბი თურქ. „წიგნი“), **ალეჩუმ** (ალემქუმ) სულამ „მშვიდობა თქვენდა“, **ჩმოქი** (ქმოქი თურქ. „ძირი“), **ღუჩმანე ვარ ონ** „ღუქანი არ არის“.

5) ჩვენებითი ნაცვალსახელების აგებულება: **ჰამ, ჰიმ** („ეს“, „ის“). ასეა ეს ათინურში, ხოლო ხოფურშია — **ამა, ია**, ვიწურ-არქაბულში — **ჰამა, ჰეა**.

ვიწურ-არქაბულისათვის:

1) სუბიექტური პრეფიქსი I პირისა **ბ** ხმოვნების წინ (ნაც-ვლად **ვ**-სი): **ბორე** „ვარ“, **ბიდი** „წავედი“, **ბიგზალი** „ვიმგზავრე“, **ბიმგარი** „ვიტირე“, **ბიმხორ** „ვჭამ“.

2) ჩვენებითი ნაცვალსახელის აგებულება: **ჰამა, ჰეა** („ეს“, „ის“), **შღრ**. ხოფური: **ამა, ია**, ათინური: **ჰამ, ჰიმ**.

3) ლექსიკაში **ორბუ** (<— ორბო), **შღრ**. ხოფური: **თრონი**, ათინური: **კული** „სავარძელი, სკამი“.

ბიპარამითამ (არქაბ.)	} შღრ. ხოფური: ბღაღლაფ , ათინური: ვიხპარ
ბისინაფამ (ვიწ.)	

4) მყოფადის წარმოება ერთი (განსხვავებით ხოფურისაგან).

5) III სერიის მწკრივთა წარმოება **ლორენ, ლორტუ, ლორტას** მეშვეობით (განსხვავებით ხოფურისგან).

ვიწურ-არქაბულს ყველაზე კარგად დაუცავს ჭანურის ლექსიკა. იგი „საუკეთესო ჭანურად“ მიაჩნიათ თვით ჭანებს. ჭანური ყველაზე მკვიდრია აქ, ყველაზე შერყეულია ათინურში.

მეგრულის კილოკავური შედგენილობა:

მეგრულში გამოიყოფა ორი კილოკავი: **სენაკური** და **ზუგდიდურ-სამურზაყანული**. მეგრულის გავრცელების ტერიტორიაზე არ არის ისეთი გეოგრაფიული დაბრკოლება, რომ კომუნიკაცია ჭირდეს, ამიტომაც, რომ დაშორებული კუთხის მეგრელები კარგად უგებენ ერთმანეთს:

სენაკური (აღმოსავლური მეგრული): სენაკი (ყოფილი ცხაკაია), აბაშა, მარტვილი (ყოფილი გეგეჭკორი).

ზუგდიდური (დასავლური მეგრული): ზუგდიდი, წალენჯიხა, გალი, ოჩამჩირე (ღალიძგამდე).

გარდამავალი (ცენტრალური): ხობი, ჩხოროწყუ.

მეცნიერულად დასაბუთებული კილოკავური დაყოფა მეგრულისა პირველად მოგვცა ი. ყიფშიძემ (1914 წელს).

სენაკურ კილოკავში გამოყოფენ **მარტვილურ-ბანძურ თქმას**, ხოლო ზუგდიდურ-სამურზაყანულში – **ჯვარულ თქმას**.

ზუგდიდურ-სამურზაყანულისთვის (MZ) დამახასიათებელი მოვლენებია:

1) გ ბგერა. ესაა ირაციონალური ხმოვანი („ირაციონალური“ – ლათ. „უგნური“ → „გონებისთვის მიუწვდომელი, განუსაზღვრელი ბუნების“ (ი. ყიფშიძე), ნახევარხმოვანი, მიღებული სრული ხმოვნის (ი, უ, ო) დასუსტების შედეგად (ა. შანიძე, ა. ჩიქობავა, გ. ახვლედიანი).

ი→გ: გგრენი←გირინი „ვირი“, კენტტერი (←კინტირი) „კიტრი“, თგრი (←თირი) „თოვლი“...

ო→გ: ქემორთუ (←ქომორთუ) „მოვიდა“, ქედნთ (←ქო-
დაცათ) „დააგლო“...

უ→გ: ბაღ (ბაღუ „ბეღელი“), გორჩხ „გარეცხა“, ღორგ
„ღარგო“...

ამ ბგერას პირველად ალ. ცაგარელი შეეხო, მიიჩნია ნახე-
ვარზმონად, რომელიც უ, ი, ო, დ რეფლექსებს იძლევა. ხოლო
დღეს გ მიჩნეულია მეორეულ (სეკუნდარ) ხმოვნად (ა. შანიძე),
რომელიც ხმოვანთა რედუქციით მიიღება, ანდა, ერთად თავმოყ-
რილ თანხმოვანთა გამოთქმის გასაადვილებლად ვითარდება.

გ ძირითადად ზუგდიდურ-სამურზაყანულში იხმარება, ამიტომ
ამბობდა ყიფშიძე, რომ „ზუგდიდურ-სამურზაყანულ მოტივებს ჩვენ
ვახასიათებთ, როგორც გ მეტყველებას“. გ სენაკურშიც არის, მაგ-
რამ იშვიათად.

2) ი-ს უ-ში (resp. ო) გადასვლა (სუბსტიტუცია): ჯუქურო
MZ // ჯიქურო S „ჯიქურ“, ტაბუკი MZ // ტაბიკი S „ტაბლა“,
ი/ო: ნოსა MZ // ნისა S „რძალი“, ნოტე MZ // ნიტე S „ნეტავ“.

3) ო გადადის უ-ში (სუბსტიტუცია): თუმა MZ // (თომა S
„თმა“, ცუნა MZ // ცონა S „ყოლა“.

4) ვა კომპლექსი (ამოსავალი) დარჩენილია ზუგდიდურ-სა-
მურზაყანულში, სხვაგან „ო“-ა: ქვარა (ქორა S) „მუცელი“, გვალა
(გოლა S) „მთა“, ღვარა „ღრიალი“, ხვარა „მელოტი“, ჭვარჭვალა
(ჭურჭული „წურწური“ „ПЛЕСЬ ВОДЫ“), ხვილარი // ხოლარი
„ხელიკი“.

5) მიცემითი ბრუნვის ნიშანი ს გადადის ც-ში: კოც „კაცს“,
ოსურც „ქალს“, მუჟანც „რა ჟამს“.

6) S₁ ნიშანი ვ ზუგდიდურ-სამურზაყანულში თანხმოვნით-
დაწყებული ზმნის ფუძესთან ბ არის: ბჭარუნქ, ბრაგადანქ (S: ვჭა-
რუნქ, ვრაგადანქ) „ვწერ, ვლაპარაკობ“.

7) სათავისო ქცევის I პირის სუბიექტთან (ვიჭარუნქ, ვიჭუ-
ანქ) ზუგდიდურ-სამურზაყანულში მეტათეზისი ხდება, ი წინ გად-
მოდის: იბჭარუნქ „ვიწერ“, იბჭუანქ „ვიტყვივ“.

თვით ზუგდიდურსა და სამურზაყანულს შორის დამოკიდებუ-
ლება თქმისებური ჩანს.

1) როცა სამურზაყანულში უნ გვაქვს (S₃ ნიშანი), მაშინ ზუგდიდურში ით გვაქვს:

სამურზაყანული: გოურქუ „გაექანა“, ირუ „ილაპარაკა“, ქერუ „ელაპარაკა“, ქოცუ „შეიყარა“, ქელოცუ... დაიყარა (დაცვივდა)...“

ზუგდიდური: გოურქიუ, ირიუ, ქერიუ, ქოციუ, ქელოციუ...

2) სამურზაყანულში ზმნისწინებთან და ზმნის შიგნით უასიმილაციო ფორმებია, ზუგდიდურში კი — ორივე (ასიმილირებული და უასიმილაციო).

სამურზაყანული: ქოუსქულუ ზოჯი „ზარი ება“, გამკოლუტახი „მოკულტეხე“, ვალოტებუ „არ დაუტოვებია“, მოურს „მოდის“.

ზუგდიდური: მუქმულუ/მუქმოულუ „გამოაქეთ“; ემურს/ემოურს „ადის“, გიმურს/გიმოურს „გამოდის“, ქელუტუ/ქელოტუ „დაუტოვა“... აქ გარდამავალი საფეხურია სენაკურსა და სამურზაყანულს შორის.

3) სამურზაყანულში რედუქცია უფრო ინტენსიურია: თხორნა „თხრიან“, ჭარნა „წერენ“, ხონნა „ხნავენ“... რედუქციის მიზეზია მომდევნო ა (ან) სუფიქსი (მ. ციკოლია).

სამურზაყანულში რედუქცია მოსდის: ჭუბრა, ოჭიშჭუბრა „ზურგწაბლა“. ოხაკლე (← ოხარაკლე) „სანაყი ქვა“. უკლაში „უმცროსი“, წოხლე „წინ“, მაჟრა „მეორე“.

ასევე მოსდის ქართულიდან შესულ სიტყვებს: თავისფალი, ხენწფე, შობლობა, იზღორე, კირლე, სააპრაციო.

ჯვარული თქმის დამახასიათებელ ნიშნად ი. ყიფშიძე შემდეგს მიიჩნევს: გაორმაგებული ხმოვნები დისიმილაციას განიცდიან. ეს „გრძელი“ ხმოვნები მიღებულია ორი ხმოვნის მექანიკური შეერთებით, როცა მათ შორის არსებული თანხმოვანი დაიკარგა: ჯალ/ჯაალი (← ჯაელი* შდრ. ძვეალი კ.დ.), ამბე/ამბე (← ამბეი←ამბაი←ამბავი), ნათესუ/ნათესე (← ნათესეი←ნათესაი←ნათესავი). ზოგ ასეთ სიტყვას ჯვარულში დისიმილაცია მოსდის: ეე→იე: წე/წეე, მაგრამ წიე „ბიჭი“; იი→იე: წყი/წყიი, მაგრამ წყიე „წყაე“. მაგრამ აქ დისიმილაცია არაა, არამედ უასიმილაციო ფორმებია (ძველი) შერჩენილი, შდრ. ქომიწეი „მითხარი“, ვოთხეი „ვათხოვე“ (ეი→იი→ი: ქომიწი). უუ→ოუ: ჩხუ/ჩხუუ, მაგრამ ჩხოუ „ძროხა“.

აღ. ცაგარელი ჯვარულის თავისებურებად მიიჩნევა და →ჯ: ჯო, ჯუჯი, რაგაჯი, უბეჯური (ღო, ღუღი, რაგადი, უბელური) „და (კაემირი), თავი, ლაპარაკი, უბელური“. ი. ყიფშიძე აღნიშნავს, რომ ეს სიტყვები ჯ-თი მას არ გაუგონია, თუმცა ჯვარელები ამბობენ, რომ ძველად იცოდნენ ასე ლაპარაკით.

სენაკურისათვის (S) დამახასიათებელი მოვლენება:

1) მარტივი ხმოვნების ქონა, გ-ს უქონლობა, ლ-ს სისუსტე-გაქრობა.

2) ი არ გადადის უ-ში.

3) ო არ გადადის უ-ში.

4) ო არ იძლევა ვა კომპლექსს: ქორა „მუცელი“, გოლა „მთა“...

5) მიცემითი ბრუნვის ნიშანია -ს და არა -ც: კოს, ხოს, ცუდეს „კაცს, ხარს, სახლს“.

6) S₁ ნიშანია ვ- თანხმოვნების წინ და არა ბ-: ვჭარუნქ, ვრაგადანქ „ვწერ, ვლაპარაკობ“.

7) სათავისო ქცევის ფორმებში S₁ ნიშანია ვი-: ვიჭარუნქ, ვიხანტუქ „ვიწერები, ვიხატები“, შღრ. MZ: იბჭარუნქ.

8) ლექსიკაშიცაა სხვაობა: სენაკურში მეტია ქართული სიტყვები, ვიდრე ზუგდიდურ-სამურზაყანულში, მაგ., S: სიმიდი, პირობა; ხოლო MZ: ლაზუტი, პიჯალა.

ბანძურ-მარტვილური თქმის გამოყოფის საფუძველია ლ ბგერის ვითარება, სადაც ლ გადადის მ-ში, ან სულ იკარგება. ასევეა რ ბგერაც.

ლ-ს პალატურ ბუნებას და სილბოს ხაზი გაუსევს ალ. ცაგარელმა, ი. ყიფშიძემ, ა. ჩიქობავამ. პალატალიზაციის გამოა, რომ ლ → მ. ასე რომ, ლ, როგორც ფონემა, წარმოთქმაში არ არსებობს მარტვილურ-ბანძურ თქმაში. ლ ხმოვანთა წინ ან შუაში მ-დ იქცევა ან სულ იკარგება: მეხი „ავადმყოფი“, მუკა „ლუკა“, მამაზონი „მონაზონი“, მული „ლეღვი“... ან ლ > 0. ე.ი. ლ დასუსტების შედეგად ვოკალიზაციას განიცდის, გადადის მეზობელ ხმოვანთა თვისებრიობაში: დაბაი „დაბალი“, დაღუი „დეღალი“, ფურცი „ფურცი“, ჩიი „ცოლი“, ბაიში „ბალიში“, ბურჭუი „წალდი“.

სსკპ ენების ბავლენის კვალი კოლხური ლექსიკურ შედგენილობაზე

თითქმის ხუთი ასეული წლის მანძილზე თურქი ასიმილაციონები ყოველმხრივ ცდილობდნენ მოესპოთ ჭანური მეტყველება. ჭანურმა განიცადა თურქული ენის ძალით ასიმილაციის არაჩვეულებრივი ძლიერი გავლენა. ამ გზით ჭანურმა შეითვისა თურქულის მრავალი სიტყვა და დაკარგა საკუთარი ჩამომავლობის სიტყვები: მაგალითად, „მელიას“ ნაცვლად ჭანურის ყველა კილოკავში იხმარება თურქული თილქი/თილჩი (ათინური). საყურადღებოა, რომ ი. ყიფშიძეს ჭანეთში მოგზაურობის დღიურში აღნიშნული აქვს სოფლის სახელწოდება **მელიათ** (=მელეთი). სარფში ს. ჟღენტს დაუდასტურებია გამოთქმაში: მელისთეი იწკერ „მელასავით იცქირები“. როცა უკითხავს ს. ჟღენტს, **მელისთეი** რა არისო, უპასუხიათ: „აშო ბზოპონთ, მითიქ შემთანისთეი-ნა იწკეტას“ „ასე ვიტყვით, ვინმე(მ) ეშმაკივითო რომ იცქირებოდეს“.

ასევე თურქულმა თრანზომ გამოდევნა ჭანური **ლორმოთი** „ღმერთი“. მე სარფელებს რომ შევახსენებდი, „კიო“ მიდასტურებდნენ, ძველად იცოდნენო „ლორმოთიო“.

დამკვიდრდა შემდეგი თურქული სიტყვები: **ტუკარა** „ღარიბი“, **ზენგინი** „მდიდარი“, **ფალი** „სუფთა“, **სარი** „ყვითელი“, **დეშინლი** „ლურჯი“, **კონქი** „მეზობელი“, **თენბელი** „ზარმაცი“, **ქესქინი** „ბეჯითი“, **ქითაბი** „წიგნი“, **დექთეი** „რვეული“. თურქულია წელიწადის დროების სახელწოდებები: **კიში** „ზამთარი“, **მაზი** „ზაფხული“, **გმუზი** „შემოდგომა“.

თურქულიდან არის ნასესხები კავშირი „ქი“: **უწუ-ქი** „უთხრა რომ“, **სხვათა** სიტყვის ნაწილაკი **დერი/დეი**: **გმარი** იფხოსდეი „საჭმელს ჭამსო“.

კავშირი **მა** „ან“: **მა** ბომჩი, **მა** ვიდარე „ან ბომეცი ან წავალო“.

ბერძნულის გავლენა ჭანურზე ძირითადად ლექსიკაზე მოდის. ჭანურში არაა ადგილობრივი სიტყვა „საქმის“ აღსანიშნავად და იხმარება მხოლოდ ბერძნული „დულმა“. ბერძნულიდანაა ლაზურში შესული:

ავლია „ეზო“ (αὐλή), დრეპანი „ცელი“ (δρέπανον), ორა „დრო“ (ὥρα), ოფრიდი/ოფიდი (οφρῖδι) „წარბი“, საბატონი (σάββατον), კარფი ლურსმანი (καρφί), ნოლაძე/ნოლამისა (νεόγamos), новобрачные, პარამითი: პარამითამს (παραμῆμι), красноречив, პანდა/პანტა „ყოველთვის“ (πάντα), პაპუწი (ულ. <ფაბურ (თურქ.)>) παπουτζ, წანგი (τζαγγιον)– ქალის ფეხსაცმელი, სკურაფი (ξυράφι), „სამართებელი“, ღნოსი (γνῶσις) ჭკუა; ოხორონუ (χορός) ცეკვა, შილიღანი „მშირიღონი“ (χελιδόνι) მერცხალი; შილია (χιλιάς), შირა (χίρα) ქვრივი, ქმრისგან მიტოვებული.

ბერძნულიდან ნასესხებია კავშირი ოტი (ὄτι) (ათინურში: უწუოტი „უთხრა რომ“).

სომხურის გავლენა უმნიშვნელოა. ყოფიძეს აქვს დადასტურებული ხაჯი „ჯვარი“, რომელიც მოდის სომხური [ხაჯ-დან („ხაჯ“).

მეგრულზე ყველაზე ძლიერი გავლენა ქართულმა მოახდინა: ახალი/ახანი, და, დაბალი, მაღალი, კანი, უარესი, ოთხი, ხუთი, ათასი...

გავლენა მორფოლოგიასაც ეტყობა (მიც. ბრუნვის ნიშანი -ს...) ი. ყოფიძეს თავის ლექსიკონში აღნუსხული აქვს (მეგრულში) 50 სპარსული, 40 არაბული, 30 თურქული, 15 ბერძნული, 35 რუსული სიტყვა. ყველა ეს უცხო სიტყვა გვხვდება ქართულშიც.

სამურზაყანულში აფხაზური სიტყვებიცაა შესული:

აბასანა крыльцо, აგვარა хлев, აფსთა река, ущелье, აფუნი весна, ბუაკე борода, დაგვა глухой.

სპარსული სიტყვები:

აბაზი (ფული), აღმასი, აღუჩა, ანგარიში, ანდერძი, ანფერ (აფერუმ), აფხანაკი, ბაიში/ბალიში, ბანგი, ბალი, ბიჭი, დალაქი, დამაზი, დარაია, დარდი, დასურო (←დასტურ), დაულა (დამბლა),

დაზგა, დალუა, დიი/დეში (დევი), დოლაბი, დურგალი, დუშმანი, ზარი (მოთქმა), ზურნა, თარაში (=თარეში), თერზი, იმენდი, ლაშქარი, ლახტი, ლიშანი/ნიშანი/შანა – „საქმროს საჩუქარი“, მუქთაზორა, ნამუსი, ორსანტი/ოსტატი, პარპალი, პარტახი, პასუხი, სუსტი/სუსთი, ტამბაჩა, ტანი, ქამარი, ქირა, შანგი (შავი), შანქარი, შარა, ჩანგალი, ხაბრუზაკი (арыз), სპარს.=ნესვი, ჯამაგირი, ჯანი, ჯიბე.

მ. ხუბუას გამოკვლევით, სპარსულია შემდეგი სიტყვები მერულში: ანგი (სპარს. ჰანგ „ჰარმონია“), ანგიშმანგი „შესაფერისი, თანასწორი“, აპურტაკი „საზიდი, აჭიმი“, ხევს. ავარდაგი, არამხუტუ (საკუთარი სახელი) სპ. ერან ხუტან. ბარგი „ტანისამოსი“, ბეგო „ქალბატონი“, შდრ. ბექა „ერიხთავის ცოლი“ (საბა), ბურნა: გილებურონუ „დათარეშობს“, სპ. ბორნა „ახალგაზრდა“, გა „ბორცი“ (სპ. გაპ, ჯაპ „ადგილი“), გუა, გუაგუათ გილაფურინუნა – გროვა-გროვა..., გორდა „მრუდი“, დარჯა (დარჯანია გვარია, მოდის დარეჯან-იდან). დაურა (სპ. დაულა „წრე, მრგვალი“), თაბუნი „ტოლი“, „ამხანაგი“, ბუნი/ბუნიობა (სპ. ბუნ „ძირი“, „საფუძველი“). თანგი (შდრ. თარგი) სპარს. თანგ: „ტილო, სადაც სურათის კონტურებს გამოიყვანს მხატვარი წინასწარ“. თარნაკე კოჩი „ფლიდი...“, თემბელი „ზარმაცი“, ჟუმინი: მიჟუმინუ (სპ. ჟუბინ/ზუფინ „შუბი“). ქეირა „კეიცი“, ჩორბაჩი „პატივისცემი“, ჩულინა „მოლაყბე“ (სპ. ჩულულ, „მაბეზლარი“), ჭამაკა: გილეჭამაკუ „დარდიმანდობს“.

არაბული სიტყვები:

ადამიანი, ამნახანტო (ქართ. „ნახატი“), ანჯი „სპილოს ძვალი“, ატლასი, აჯამეთი „ზმირი ტყე“, აჯამი „უცხოელი, ბარბაროსი, წარმართი“, ბარათი, ომბოლი (უ-მ-ბოლი „უ“ (=არ), ბუ (არაბ. ბაბა/გაგა)+ლი (სუფიქსი), ე.ი. „უმამო, ობოლი“, დავება (ვიდუუქ спорю), დუნია (мир), დუქანი, ექიმი, ზანდუკი, ზანთი (ქართ. „ზავთი“) ყვირილი, ზარალი, თამამი, ილბალი, მადანი (клад), მიზანი „თურქი ჯარისკაცი“, მოხამუზი/მუხამუზი (шпора), მუთაქა, ნოდი (ქართ. „ნადი“), სათი „საათი“, სევდა/სერდა (печаль), სენი, სერი ჰანავა (ქართ. „სეირი“), თოისერი, უნაბი, ფილადი (бородка петуха), ფარგალი, ქესა (ქისა), ქეიფი/ქეეფი,

ღალატი (არაბ. „შეცდომა“), ღარიბი, ყაბული „თანხმობა“, შუკა (переулоч), ხაზინა, ხაზირი ГОТОВЫЙ, ხათარი, ხალისი, ხალხი, ხანათი („მტრობა“) → მოხანათე „მტერი“, ხარაზი, ხარჯი, ხატი, ხეირი, ხურუჯუნი, ჯანდაბა (აღ), ჯილო/ნჯილო (ქართ. „ჯეელი“) ОГРОМНЫЙ, СИЛЬНЫЙ, ჰაუა, ჰალალი, ჰარამი НЕВЕРНЫЙ, ЖАДНЫЙ.

რუსული სიტყვები:

აკოშკა, ატაჟა, აფიცერი, ბოჭკა, დერეუანი (რუს. ← ფრანგ.) ДИЛДЖАНС, იუკა (ეუკა) ЮБКА, კრაოტი, კაპეიკი, კაპიტანი, ნაჩაიკი, სტაქანი, სპინჟა, ონტკა, ყარაული, სტოლი, შინელი, უჩიტეი (უჩიტელი) და სხვ.

თურქული სიტყვები:

ალავერდი (BOĞ DAL) → ალერტი (ეკლესია), ალი (ПЛАМЯ), არაბა, ბაბა, ბამლაყ, ბორჯი (ДОЛГ), სროკ: გოთანაბორჯის, ბოხჩა, ბრინჯი, ბურლი, გემი, დურგალი, დურშუმანი, თენჯირი ЧУГУННЫЙ КОТЕЛ, თოფი, თოქართო ПОДУШКА, თუთუმი, თუმანი, იარალი, იშტა „მადა“, კახმა/კახპა „ბოზი“, კენჯა „ბავშვი“, თოჯინა, ოდა ДОМ, ოთახი, ოყა (3 ფუნტი), ოჯახი, სირმა „ოქრომჭედი“, ყამა, ჩექმა, ჯაყვა.

ბერძნული სიტყვები:

ალონი/აფონი (ήλιος, ἥλιος) утренняя заря, ანდამაზი (ალმასი) ἄνδραμα, ანკესი/არკეცი (αγκιστρον), აფთეკა (αποθήκη), ბაია (βαιον) ბალახი, ბორია (βορέας), ბორო (μωρος) სულელი, ბორქობი (μοχλος), ბროლი (βήρυλλος), დაფი (δάφνη) „დაფნა“, დიაკონი (διάκονος), საბატონი (σάββατον), კანონი, კრამიტი (κεραμίδι), კალანდა (καλανδαί) НОВЫЙ ГОД, ლაგვანი /აგვანი (λαγίνα) КУВШИН, ლექსი/ლერსი (λεξίς), მარგალიტი (μαργαρίτης), მელანი (μέλαν), ორგია (ცურვის ილეთი), პაპა (παππας), საკი (σακκος) мешок, სინდისი (συνείδησις), ტურპანტი (τροπανον), ბურლი, ქულა (χalos), ბებელი (βεβήλος) ОСКВЕРНИТЬ, კაბეტი (κομματι) немного.

სომხური სიტყვები:

გალატოზი (գաղափոս „გალატოს“) „კალატოზი“, განძი (գանձ „განძ“) (სპ.-დან), გერი (գարի „გაფლ“) შღრ. მ-გელი, გვირაბი (վիրապ „ვირაპ“), ვარიცა/ვარაცა (վարիկ „ვარიკ“) ԿՍՐՈՇԿԱ, თვათვი (թաթ) „თათ“ (ქართ. თათი), კაკულა – სომხ. „განგურ“ ЛОКОНЫ (შღრ. გაგურჯელა – ԿՄԶՐԻ), კამბეში – სომხ. „გომმშ“ კამეჩი, ნავარი (შღრ. ონავარი) – სომხ. „ავარ“ ԳՐԱՅԻՏԵԼՅ, ორიჯი „ჭრინჯ“ СКОТ, ჟამი „ჟამ“, როჭიკი „როჭიკ“ („დღიური ჯამავარი“), წვრილი დანამაული. უნწი/მუნწი/მუნჭყი, შღრ. „ინწ“ ԵՐՍԸ.

მაგრამ არის პირიქითაც: სომხურს კოლხურიდან აქვს შეთვისებული სიტყვები: ჭანჯი/ჭანჭი „ჭანჭ“, გორღი (მეგრ. გორღოუ ჟებაუს გუ. აქ გორღოუ არაა თევზის საჭერი წნული, არამედ არის „ბაყყი“), სომხურშია „გორტ“. რომ ეს ქართულია, იქიდან ჩანს, რომ თუშურშია ყვარტი (შღრ. ძე. ქართ. მ-ყვარი).

სომხურში სპარსულიდან შესულად მიაჩნიათ սոխ „სოხ“ ЛУК, „ტამშრ“ (ტიშონი) ԿԻՏԻՏԻՄ, მაგრამ შეიძლება ქართულიდან მოდიოდეს. ასეა „ქით“ (ნი-ქითი) ՄՈՐԴԱ, შღრ. ნი-სკარტი / ნი-კარტი.

სვანურის გავლენა ლექსიკაში უმნიშვნელოა (პირიქით კი საგრძნობია). მეგრულშია პირსელი (ԿՄՄ), რომელიც, ი. ყიფშიძის ვარაუდით, უნდა მოდიოდეს სვანური ლი-პრისტე-დან (ԿՐԵՏԻՏԻՄ).

სვანურიდან ნასესხებად მიაჩნიათ პრეფიქსები ლე-/ლა-: ლე-ხანდრაო, ლე-ძამამე...

ცნობილია, რომ უმწერლო ქართველურ ენებს (კოლხური, სვანური) თავისი წვლილი შეაქვს სალიტერატურო ქართულის განვითარებაში, ამდიდრებს ლექსიკას. ი. ყიფშიძეს მეგრელიზმებად მიაჩნია ქართულის შემდეგი სიტყვები:

სერობა (ძე. ქართ.: ვახშობა), შღრ. მეგრ. სერი „ღამე“; ორჭოფი („ორ“ ქართ.+ მეგრ. ჭოფუა „ჭერა“); დედამთილი, მამამთილი (მეგრ. დიანთირი, მუანთირი), ძილის-შინა სՈՎԻԴԵՆԻ (შღრ. მეგრ. შინა „გახსენება“) – ეს არაა ასე! ძილის-შინა ბერძნულის კალკია (ΕΝՍՄՆԻՈՆ = ძილსა შინა). შუმი крепкое вино, ზვადი; იჩქითი ԵՆԶԱՊՆԻՅ, რომელიც რუსთველთანაა, ასე რომ, არჩილის მიერ თეიმურაზ I-ის პირით წაყენებულ ბრალდებას „რაცა ენა, ყველა გითქვამს, სომხური და მეგრულიცა“, გარკვეული საფუძველი აქვს.

კოლხიზმები ქართულში იხ. გვ. 11-13.

პოლსურის შესწავლის ისტორია

პირველი ადგილი დროის მიხედვით მეგრული სიტყვებისა და ფრაზების ჩაწერისა ეკუთვნის თურქ მოგზაურს ევლია-ჩელებს, რომელიც იყო საქართველოში XVII საუკუნის 70-80-იან წლებში. იგი თავისი „მოგზაურობის წიგნის“ ერთ გვერდს უთმობს მეგრულს. მოჰყავს რიცხვითი სახელები ძალზე შერყვნილი ფორმით, მაგ., 11 ჩაწერილია, როგორც ართვითი (ნაცვლად ვითაართისა)...

XVII საუკუნეში სამეგრელოში იყო იტალიელი კათოლიკე მისიონერი არქანჯელო ლამბერტი, რომელმაც გამოსცა წიგნი „სამეგრელოს აღწერა“ (ქართული თარგმანი ილ. ჭყონიასი, 1901 წ.). აქ სპეციალურად ენაზე არაა ლაპარაკი, მაგრამ ზნე-ჩვეულებების აღწერისას მოყვანილია მეგრული სიტყვები.

გერმანელმა მეცნიერმა აკად. გვილდენშტედტმა მოგზაურობისას (1768-75) და საქართველოში ყოფნის დროს 1771-72 წწ., შეადგინა პატარა სიტყვათა კრებული კავკასიაში ხმარებულ ენათა შესადარებლად (სიტყვები დალაგებულია საგნობრივ-შინაარსობრივად. სახელები, ზმნები ცოტაა, სულ 290-მდე სიტყვაა, რომლის მიხედვითაც ქართული, მეგრული და სვანური მონათესავე ენებია) და დაურთო თავის აღწერილობას („მოგზაურობა რუსეთსა და კავკასიაში“, გამოსცა აკად. პალასმა ორ ტომად გერმანულ ენაზე, ტ. I, 1787, ტ. II, 1791, პეტერბურგი).

ეს იყო პირველი ნაბიჯი ქართველურ ენათა შედარებითი შესწავლის მასალების შესაგროვებლად. მაგრამ შეცდომებია ბევრი: მუგოკო „რა“, ქობალი „დროხა“, ჭკომი „პური“.

ასეთივე ენობრივი მასალები შეაგროვა 1807-1808 წწ-ში საქართველოში მოგზაურობის დროს გერმანელმა იულიუს კლაპროთმა და მომცრო შედარებითი ლექსიკონის სახით დაურთო თავისი მოგზაურობის აღწერას „მოგზაურობა კავკასიასა და საქართველოში 1807-8 წლებში“, (ტ. I, 1812 წ., ბერლინი, ტ. II, 1814 წ., II გამოცემა ფრანგულად, პარიზი, 1823 წ.). კლაპროთმა გაიმეორა გვილდენშტედტის შეცდომები.

უცხოელ მკვლევართაგან ყველაზე ფასიელია გეორგ როზენის შრომები (გერმანულ ენაზე): 1) ლაზური ენის შესახებ, გრამატიკული მიმოხილვა, ბერლინი 1844; 2) მეგრულის (9 გვერდი

უჭირავს), სვანურის (12 გვ.) და აფხაზურის (12 გვ.) შესახებ, ოსური გრამატიკის გამოკვლევითურთ, ბერლინი, 1846. როზენმა პირველმა სცადა, მოეცა სისტემატური გრამატიკული მიმოხილვა მეგრულისა და ჭანურისა და თავისი დროისთვის მარჯვედ გააქეთა. მასვე ეკუთვნის პირველი ცდა ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის შესწავლისა (შემდეგ ეს აღ. ცაგარელმა გააკეთა).

ივ. ჯავახიშვილის თქმით, როზენის ორ პატარა წიგნში აშკარად ჩანს ავტორის დაკვირვების ალღო და უნარი. აღ. ცაგარელი კი წერს, რომ მასალების სიმცირის გამო მკითხველს უჭირდა დაეჯერებინა როზენის დებულებანიო.

როზენს ბევრი აქვს ლაფუსიცი, მაგ., მას მოჰყავს სიტყვა „სოჭანან“ (сапожник). ასე უცვლელად გაიმეორა ეს სიტყვა აჭარიანმა. სინამდვილეში უნდა იყოს სო ჭანან (კ. დ.: სო ჭანან, ეი „საღ კერავენ“).

1895 წელს ვენაში რიპარდ ერკერტმა გამოსცა კავკასიური ძირის ენები. I ნაწილში ლექსიკური მასალაა. 545 სიტყვაა თარგმნილი. 30 ენაა... ზუნძური, ლაკური, ჩაჩნური, აფხაზური, ქართული, ლაზური, მეგრული, სვანური.

წინამკვლევართა შრომებისა და საკუთარი დაკვირვების საფუძველზე ა. აჭარიანმა გამოსცა წიგნი ფრანგულ ენაზე პარიზში ჟურნალ „პარიზის საენათმეცნიერო საზოგადოების მოამბეში“, 1897-98 წწ. ამ წიგნს ჰქვია: „ეტიუდი ლაზური ენის შესახებ“. ამ წიგნს ბევრი ნაკლი აქვს, ყველა წინაპართა შეცდომა გამეორებულია აქ, მაგრამ ღირსება ისაა, რომ ვრცელია, ტექსტი და ლექსიკონი ახლავს (ნაწილი ამ ტექსტისა ნ. მარმა შეასწორა და გამოსცა თავის „ლაზურის გრამატიკაში“ 1910 წელს). ნ. მარი აღნიშნავს, რომ აჭარიანი ცუდად, ძალზე ცუდად ერკვევა ფონეტიკაში და მისი ჩაწერილი სიტყვები არასწორია ხშირად, არ იცის იაფეტური ენების გრამატიკა, ამიტომ, რომ საწყისად მოყვანილია კჭიშ, რაც სინამდვილეში მოღის კჭიშ-იდან, სადაც გ O₂-ის ნიშანია.

მიუხედავად ყოველივე ამ ნაკლისა, აჭარიანის წიგნმა დიდი დახმარება გაუწია ნ. მარს წინასწარ შეემუშაებინა ჭანურის გრამატიკული სქემა. მისი ლექსიკონის შესწორებისა და შემოწმების შედეგად წარმოიშვა მარის ლექსიკონი — გრამატიკაზე დართული.

ქართული ენათმეცნიერების ჩამოყალიბება დაკავშირებულია ალ. ცაგარლის სახელთან. მან 1872 წელს პეტერბურგში დაბეჭდა საინტერესო გამოკვლევა: Сравнительный обзор морфологии иберийской группы Кавказских языков. იგი 1876-78 წლებში მასალებს აგროვებდა მეგრულ-სვანურ-ჭანურის შესახებ. 1880 წელს ალ. ცაგარელმა დაბეჭდა „Мингрельские этюды“ ორ წიგნად, I – ტექსტები, II – ფონეტიკა: Опыт фонетики Мингрельского языка.

მეგრულის შესწავლაში ალ. ცაგარლის შრომებმა ეპოქა შექმნეს (ი. ყიფშიძე). მან პირველმა მოიმარჯვა ტექსტების ჩასაწერად ქართული ანბანი, შემოიღო სპეციალური ნიშნები ყ და გ. მოცემულია ყველა ბგერის დაწვრილებითი აღწერა, დადგენილია ძირითადად ბგერათა შესატყვისობანი ქართველურ ენებში (ის დიდი ღირსებაა!), ოღონდ გააჩნია ნაკლი: შესატყვისობებს ავტორი ეძებს არა მარტო დიფერენცირებულ მასალებში, არამედ საერთოშიც, ანგარიშს არ უწევს სემანტიკურ გადახრას, ამიტომაც, რომ ცაგარლის მიხედვით, მეგრ. ჯ გადადის ქართ. ჯ, ძ, რ, დ, ც, ხ-ში. მაგ. ხე – ჯა. მაგრამ ასე არაა: ჯა – ძელ (ანგარიში არაა გაწეული სემანტიკურ გადახრაზე).

ეს წიგნი კარგი საჩუქარი იყო ქართველთმცოდნეობისათვის. ამას უნდა მოჰყოლოდა მეგრულის მორფოლოგია, სვანურისა და ლაზურის ენათმეცნიერული დახასიათება. მაგრამ ალ. ცაგარელს გული გაუტეხა რუსიფიკატორულმა პოლიტიკამ. სასწავლო ოლქის მზრუნველ იანოვსკის „წყალობით“ ბრძოლა გაჩაღდა ქართულის წინააღმდეგ. ამ დროს მეგრულისთვის რუსული ანბანი (ქართულის ნაცვლად) იქნა შემოღებული. ამან გული გაუცრუა ალ. ცაგარელს და მას 15 წელი არაფერი დაუწერია. სამეგრელოს სალი ინტელიგენცია და ხალხი ზემოხსენებულ ცდას შეეწინააღმდეგნენ და ჩაფუშეს იგი.

1895 წელს პეტრე ჭარაიამ ჟურნალ „მოამბის“ 1895-96 წლის X, XII, I, II ნომრებში გამოაქვეყნა ცაგარლის ფონეტიკის შემავსებელი და შემსწორებელი საყურადღებო შრომა „მეგრული დიალექტის ნათესაობრივი დამოკიდებულება ქართულთან“.

ა. ცაგარლის შემდეგ მეორე ხანა ქართულ ენათმცოდნეობაში იწყება ნ. მარიდან. კოლხურის მეცნიერული შესწავლა, პირველ

ყოველისა, უკავშირდება ნ. მარისა და ი. ყიფშიძის სახელებს. სამართლიანი იყო ერთი მეცნიერის თქმა, რომ ა. ცაგარელი და ი. ყიფშიძე მეგრულის „კირილე და მეთოდე“ არიანო (შ. ბერიძე).

ნ. მარმა 1910 წელს გამოსცა აღწერითი ხასიათის „გრამატიკა ჭანური (ლაზური) ენისა ქრესტომათიითა და ლექსიკონით“. ეს შრომა ნ. მარის პოზიტიურ საენათმეცნიერო შრომათაგან ერთ-ერთი საუკეთესოთაგანია.

ი. ყიფშიძემ 1911 წელს გამოსცა „Дополнительные сведения о чанском языке“, სადაც დაწერილებით შეჩერდა ჩხალურ თქმაზე (მარის მიერ აღუნიშნავ ფაქტებზე), დააზუსტა მარის რამდენიმე დებულება.

1914 წელს ი. ყიფშიძემ გამოსცა „გრამატიკა მეგრული (იბერიული) ენისა ქრესტომათიითა და ლექსიკონით“, რუსულ ენაზე, პეტერბურგში. ამ შრომას მაღალი შეფასება მისცა ნ. მარმა და სანიშნოდ ჩათვალა იგი. ეს არის საუნჯე ქართველურ ენათა შესწავლის საქმეში. ასევე აღსანიშნავია კლუგე, Beiträge für mingrelischen grammatik, 1916, ბერლინი, შტუდგარტი.

1939 წელს ა. ჩიქობავამ გამოაქვეყნა ყიფშიძის მიერ 1917 წელს ჩაწერილი ტექსტები (ტექსტების ნახევარზე მეტი დაკარგულია).

კოლხურის შესწავლაში განსაკუთრებული წვლილი მიუძღვის ა. ჩიქობავას. 1929 წელს გამოსცა „ჭანური ტექსტები“ (ხოფური კოლოკავი). 1936 წელს — „ჭანურის გრამატიკული ანალიზი ტექსტებითურთ“ (ვიწურ-არქაბული, ათინური). აქ ჭანურის გრამატიკული ანალიზი მოცემულია მეგრულსა და ქართულთან მიმართებით. 1938 წელს გამოსცა „ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი“ და სხვა სპეციალური შრომები.

კოლხურზე არსებულ მასალათაგან აღსანიშნავია:

ს. ჟღენტის „ჭანური ტექსტები: არქაბული კილოკავი“, 1938; მისივე, „ჭანურ-მეგრულის ფონეტიკა“, 1953 წ.

გ. ხუბუას „მეგრული ტექსტები“, 1937 წ.

კოლხურზე სპეციალური შრომები აქვთ გამოქვეყნებული: ა. შანიძეს, ვ. თოფურიას, გ. როგავას, ი. ასათიანს (დისერტაცია: „წინდებული ზანურში“, 1952), ნ. ნათაძეს, მ. ხუბუას, ქ. ლომთათიძეს და სხვებს.

აღსანიშნავია, რომ 1937 წელს გ. დიუმეზილმა პარიზში გამოაქვეყნა ჭანური (არქაბული) ტექსტები „ჭანური ზღაპრები“, 131 გვერდი, რომელსაც ახლავს სიტყვასიტყვითი და ლიტერატურული ფრანგული თარგმანი კომენტარებით. გ. კარტოზიამ 1972 წელს გამოსცა ლაზური ტექსტები (ხოფური და ვიწურ-არქაბული კილოკავისა). ასევე, საყურადღებოა: ლაზური ტექსტები (ხოფური) ირ. ასათიანისა, 1974; მეგრული პოეზია ტ. გუდავასი, 1975.

შ ო ნ ე ტ ი კ ა

კოლხურის ბგერითი უმდგენილობა. ბგერითი სისტემის ზოგადი დახასიათება

კოლხურში არის ყველა ის ბგერა, რაც ქართულში მოიპოვება. ქართულის მსგავსად კოლხურს ახასიათებს ხმოვანთა სიღარიბე და თანხმოვანთა სიმდიდრე (ა. ჩიქობავა), მაგრამ არის სხვაობა.

ლაზურში გვაქვს ნახევარხმოვანი ე, რომელიც სხვადასხვა ბგერის რეფლექსია: ე←ი. დულმა „საქმე“, მავაშ „ნელა“, მაზი „ზაფხული“, მაღი „ერბო“, გმუსთუ „დაუსხლტა“...

ე←ყ: ლომა (= ლოყა „ტკბილი“), მიმონუნ „მყავს“, მემვაფერი (=მეყვაფერი „მაწონი“).

ე←ჯ: მოხო „სახელი“, უჯოხუ „დაუძახა“.

ე←ლ (მეგრულში): მურჯი (ლურჯი), მული (ლული), ეშეი (ლეში).

ე←რ: რენ – მენ „არის“ (მიმენ – მირენ „ვინ არის“), დოხთოდეფე „ეჭიმიები“, ბინჯიძარე „დავიძინებ“.

ქართულისგან განსხვავებით, კოლხურში გვაქვს ირაციონალური ხმოვანი ჳ (მეგრულშია მხოლოდ). ეს ზუგდიდურ-სამურზაყანულშია: იგი ჩნდება ი, უ, ო-ს რელექციის (დასუსტების) შედეგად:

ი←გ: გგრენი, ქქრი, ცკრა, ჭყენტე...

უ←გ: ჭუნე (=ჭინუ), ტეზე, ნეკე (ნუკუ „ნიკაბი“), იღე, ქიმერთე.

ო←გ: ქემორთე (=ქომორთუ), ქედგეოგი (=ქოდგეოგი), კელა (=კილა/კოლა (გასაღები), კერზა (=კორზა/კირზა).

თანხმეოვანთა კომპლექსის გასაყრელად ჩნდება „პარაზიტული“ გ: საქემე, ზერელი. გ ჩნდება სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში: იდესე „წაიღენენ“, ტყასე „ტყემი“, ჩილქე „ცოლმა“, გიშელესე „გაიარეს“.

ჭანურში არის თურქულიდან შეთვისებული ბგერა ფ: იგი იხმარება თურქულიდან და ბერძნულიდან ნასესხებ სიტყვებში. ფ არის კბილბაგისმიერი ყრუ ფშვინვიერი: ფირალი „ფირალი“, მუსაფირი „სტუმარი“, ტუქელი „თოფი“, ქუკარა „ლარიბი“, ექენდი „ბატონი“, ოფრიდი „წარბი“, კარფი „ლურსმანი“.

ფ ჭანური წარმოშობის სიტყვებში არ იხმარება, ამდენად, იგი არაა ფონემა. ზოგჯერ ვ-ს ნაცვლად ფ იხმის. მაგრამ ეს პოზიციითაა შეპირობებული: მოქთი (მღრ. ქართ. ქვიქრობ). ეს ათინურშია!

ჭანური ისე განიცდის უცხო (თურქული) ენის გავლენას, რომ ბგერა ისესხა (ა. ჩიქობავა). ჭანები შენიშნავენ ხოლმე თურქულად მოლაპარაკე აჭარლებს: ფუკარა, ეფენდის ამბობენ ქუკარა, ექენდის ნაცვლად.

აგრეთვე აღსანიშნავია ლ-ს სირბილე (მეგრულში) და რ-ს სისუსტე (ჭანურში).

აღსანიშნავია ე ფარინგალური (ყელისმიერი) ბგერა, რომელიც ახასიათებს ჭანურის ვიწურ-არქაბულსა და ათინურ კილოკავებს და მეგრულს. ეს ე მოდის ყ-სგან მისი დასუსტების გზით: ცუჯი, ცვითი, ცუდე...

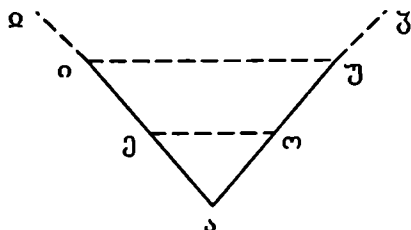
ჭანურის არც ერთ კილოკავში არ ძლებს ტყ, წყ, ჭყ კომპლექსები. აქ ყ/ო: წკარი/წარი „წყალი“, ტკები/ტები „ტყავი“, გმოჭკუ/გმოჭუ „დაიწყო“, მხოლოდ ზოფურშია რამდენიმე შემთხვევა: ტყუბი „ტყუბი“, ჭყინტი, ჭოჭყოფი „ჭანჭრობი“, ჭინჭყვალა „შიგნეულობა“, მუნჭყი „მაჩვი“. ხომ არაა აქ ქართულის გავლენა? მეგრულში ყველგან დაცულია ყ ამ კომპლექსებში.

პოპალიზმი

კოლხურს ქართულის მსგავსად აქვს ჩვეულებრივი მარტივი ხმოვნები: ა, ე, ი, ო, უ. მაგრამ ქართულთან შედარებით კოლხურს მეტი აქვს: ა) იოტიანი (ა) ხმოვნები: და, დე, დო, დუ. ბ) მაგარშემართვიანი ხმოვნები: ა, ე, ო, უ და გ) ფშვინვიერშემართვიანი ხმოვნები: ჰა, ჰე, ჰი, ჰო, ჰუ.

მეგრულის ზუგდიდურ-სამურზაყანულ კილოში არის ნეიტრალური ო ხმოვანიც.

მარტივი ხმოვნები: მეგრულ-ჭანური ა საშუალო ტიპის ხმოვანია, მაშინ, როცა ქართული ა უფრო წინ წამოწეული ხმოვანია.

ა ე ი (ა) — წინა რიგისა და ზედა აწეულობის

ა ო უ (უ) — უკანა რიგისა და ზედა აწეულობის

ა — დაბალი აწეულობის

ე, ო — საშუალო აწეულობის

ი უ (ა უ) — მაღალი აწეულობის

ი ყველაზე წინა რიგისაა, უ — უკანასი.

ყველაზე ვიწროებია ი-უ, ყველაზე ფართოა — ა.

მეგრ. ა ტიპოლოგიურად = რუს. а-ს, როგორც ამას სწორად შენიშნავდა ა. ცაგარელი.

მეგრულ-ჭანურში ე დასტურდება ღია და დახურული, ანუ იოტიანი. ღია ე ისმის ასეთ ფრაზებში: სი მი ე? „შენ ვინ ხარ?“, მუფერი კონი ე? „როგორი კაცია?“. მაგრამ სარფულში არის დიანი (დახურული) ე: მუკო წანერი დე? „რამდენი წლისაა?“. ღია ე წარმოითქმის მეგრულშიც: ე ბოშიქ მუმას უწუუ „ამ ბიჭმა მამას უთხრა“.

ი, როგორც მაღალი წარმოების ვიწრო ხმოვანი დაახლოებით = ქართ. ი-ს.

მეგრულ-ჭანური ო უფრო ღრმა უკანაენისმიერია, ვიდრე ქართული ო.

მეგრულ-ჭანური უ არტიკულაციურად განსხვავდება ქართული უ-საგან.

მეგრულ-ჭანური უ იმდენად ღრმად უკანაენისმიერია, რომ ენის უკანა ნაწილის არტიკულაცია ვერ აღწევს მაგარი სასის ბოლომდე.

გ ხმოვანი იხ. გვ. 46.

იოტიანი ხმოვნები: ასეთი ხმოვნები მეორეული წარმოშობისა არიან და მიიღებიან აღმაგალი დიფთონგიზაციისადმი ტენდენციით (როცა ვიწრო ღიაობის ხმოვანი ფართო ღიაობის ხმოვანთან შეზობლობაში აღმოჩნდება).

ჭანურში (განსაკუთრებით) და მეგრულში მ-იანი ხმოვნები (მა, მე, მო, მუ) გვხვდება როგორც ნასესხებ სიტყვებში, ისე ჭანურის საკუთარ სიტყვებში: დულმა „საქმე“, შილმა „ათასი“ (ბერძ.), მავამ „ნელა“, მალი „ერბო“, კაზმალი „ნავთი“, მეთიმი „ობოლი“, ქმოქი „ფესვი“.

საკუთარი სიტყვები: გაატკვატუ (<გეატკვატუ „დაახტა“), პმატი „ცული“, მკმაფუ „ტურა“, მალი „სარკე“, კმეტი „პატარა ჯოხნი“, მეფუთხუ „აფრინდა“, მოფშა „სავსე“, გმუსთუ „დაუსხლტა“, მულუნ „ადის“, ჭმურჭა „ჭინჭარა“.

აღსანიშნავია, რომ აღმაგალი დიფთონგიზაციის პროცესში ხმოვნების გარდა მონაწილეობენ სონორი თანხმოვნები რ ჭანურში და ლ მეგრულში.

რ→მ: რენ – მენ „არის“, ჩქიმი მენ „ჩემი არის“, კოჩი მენ „კაცი არის“, კიმუ – კირუ „შეკრა“, დონთომეფე „ექიმები“, ბინჯიმარე „დავიძინებ“.

ლ→მ: ამას ხელს უწყობს ის, რომ ლ რბილი ხმოვანია და მ-ში გადასვლამდე ლ პალატალდება ლ→ლმ→მ:

ძალამი – ძალმამი – ძამამი „ძალიან“, ძალაზონი – ძალმაზონი – მამაზონი „მონაზონი“, დლალეფი – დლალმეფი – დლამეფი „დღეები“, ლული – ლმული – მული „ლეღვი“, ასევე: მაკვი „ლეკვი“, მაგვანი „ქვევრი, ლაგვინი“.

მაგარშემართვიანი ხმოვნები: ასეთი ხმოვნები მეორეულია მეგრულ-ჭანურში და ჩვეულებრივ შედეგია ფარინგალურ მკვეთრ ც-სთან $ც < ყ < კ/გ$ მომღვენო ხმოვნების შეგუებისა. შდრ.: ყურ-ღგელი.

მაგარშემართვიანი ხმოვნები განსაკუთრებით ახასიათებს ჭანურის ათინურ კილოკავს: **ცარ**, რაზეც ა. ჩიქობავა წერს: თავკიდური ც აბზაცის აღმნიშვნელია და ფონემის მნიშვნელობა არა აქვს.

ს. ულენტს მსგავს მაგალითებად მიაჩნია: ცაჰმა „მაგრამ“, ცანღლა „ღღეს“, ციღუშუნუ „იფიქრა“, საცატი „საათი“, ცეფუთხეს „აფრინდნენ“, ცოვრო „რვა“, ციღეს „წავიდნენ“, ციგზალუ „წავიდა, გაემგზავრა“ (ეს უფრო ათანურშია). გვაქვს მეგრულშიც: მიდარაყუ „გარეკა“. რაყრეკვა, ცვილუა /კვლა/ცვილუნ-ს < კ[ი]ლავ-ს.

მაგარშემართვიანია ხმოვანი, როცა იგი ფარინგალურ ც-ს შეეგუება: ცუღე „სახლი“, ცუჯი „ყური“, ცა „ყელი“, ქიჰანა „ქვეყანა“, ცურზენი „ყურძენი“, მაყარე „მაყარი“, ცონა „ყანა“. აქ ც<ყ.

ფშვინვიერშემართვიანი ხმოვნები: ეს ახასიათებს ჭანურის ვიწურ-არქაბულსა და ათინურ კოლოკავებს: ჰა, ჰე, ჰი, ჰო, ჰუ ხმოვანთა ფშვინვიერი შემართვა ახასიათებს ჩვენებით ნაცვალსახელებს, ზმნიზედებსა და ზოგიერთ ნასესხებ სიტყვას. ზშირია ჰა და ჰე, იშვიათია ჰი, ასევე ჰო, ჰუ:

ფშვინვიერი შემართვა ჩვენებით ნაცვალსახელებში: ჰაჲა „ეს“, ჰეა „ის“, ჰამ „ეს“, ჰემ „ის“, ჰამუში „ამის“, ჰემუში „იმის“, ჰანთეფე „ესენი“, ჰენთეფე „ისინი“...

ზმნიზედებში: ჰექ „იქ“, ჰაქ „აქ“, ჰაშო „ასე“, ჰემო „ისე“, ჰექოლე „იქეთ“, ჰაქოლე „აქეთ“, ჰაწი „ახლა“, ჰუს „ახლა“, ჰაკო „ამდენი“.

ზოგჯერ ფშვინვიერშემართვიანი ო მიღებულია ქო-საგან: ჰოპჰკომი (<ქოპჰკომი) „შეეჭამე“, ძიგარა ჰოშუ (<ქოშუ) „თამბაქო მოსწია“, ჰავუწულუ „გამოართვა“, ჰოდოდგითუ „გაჩერდა“, ჰოძიუ „ნახა“...

ხმოვანთა ფშვინვიერი შემართვა სპორადულია ხოფურში, სულ მოშლილია მეგრულში. მეგრულში ფშვინვიერი შემართვა ხმოვნებისა მხოლოდ შორისდებულებთან დასტურდება ქართულის მსგავსად: ჰა ჯიმაღურელი... ჰაი ჯიმაია, ჰაიტ ნუგაშქურინენანი.

ხმოვნების ფშვინვიერი შემართვა მეორეული არაა, ის ძველი ვითარების ნაშთი უნდა იყოს.

დიფთონგები და დიფთონგიზაცია

კოლხურში განსაკუთრებით მდიდრადაა წარმოდგენილი აღმავალი დიფთონგები, დამავალი დიფთონგები მკრთალაია.

დიფთონგიზაციის პროცესი განსაკუთრებით ძლიერია ჭანურში. ალ. ცაგარელი აღნიშნავდა, რომ მეგრული დიფთონგებით მდიდარი არ არისო და ამის მიზეზად ასახელებდა მეგრულის მიდრეკილებას სრულხმოვნობისაკენ. ცაგარელის დაკვირვება სწორია.

აღსანიშნავია, რომ დიფთონგის პირველ ნაწილს ჭანურში თითქმის ყველგან ე შეადგენს (მა, მე, მო, მუ), ხოლო ქართულ კილოებში შენახულ დიფთონგებში ე დიფთონგების II ნაწილია (დამავალია). დამავალი იყო დიფთონგები ძველ ქართულში. ახალში კი, სალიტერატურო ქართულში, დიფთონგები არაა და არცაა მოსალოდნელი, რადგან ყოველი ხმოვანი სალიტერატურო ქართულში მკაფიოდ წარმოითქმის.

აღმავალი დიფთონგიზაციის პროცესში ჭანურში I კომპონენტად მონაწილეობენ ი, ე ხმოვნები (ა, ო და უ-სთან შეერთებით), აგრეთვე ნარნარა რ (ჭან.), ლ (მეგრ.), ასევე ყ და ჯ (ათინურში).

მა>მა: მან-მა „მო“ (მდრ. მოკონია მეგრ.), კაი სერსი მილუნ-მა „კარგი ხმა მაქვსო“ (მეგრ.: მილუნია), ია/მა მხოლოდ ა-ს იძლევა ფუძისეული ი-ს შემდეგ. აწი-ა „აწიო“, ოხომიშქვი-ა „გამიშვიო“, აქონაში-ა „აქაო“. სხვა სიტყვებში: ნალმა „ნალია“, ნოსმარი „ჭკვიანი“, ონჯლორმარი „მორცხვი“, ამა მუენ? „ეს რა არის?“. ნასესხებ სიტყვებში: მაჰუდი „ებრაელი“, დულმა „საქმე“, შილმა „ათასი“, მავამ „ნელა“, მაზი „ზაფხული“, მაღი „ერბო“, ლობმა თურჩა ენ, ჩქინ ხაჯი ბუწუმელთ „ლობიო თურქულია, ჩვენ ხაჯს ვეძახით“.

ე>ია>მა: გმატკვატუ (<გეატკვატუ „დაახტა“), გმათხაზუ (<გეათხაზუ „დაედევნა“), გმაჯინუ (<გეაჯინუ „დაწვა“), გმაკიბინუ „უკიბინა“, ქოგმაკნუ „ხელი სტაცა“.

მეგრულში ე>ია, მაგრამ ია არ იძლევა მა-ს, ე.ი. დიფთონგიზაციას ვერ იძლევა: ქიჟანა (<ქექანა), წიარი (<წეარი-წევარი), ტიანი (<ტეანი-ტევანი), იაფშე (<ეაფშე „აეგსო“).

ეო>მო: გმოჭკუ „დაიწყო“ (<გეოჭკუ), ქოგმოხჯირუ „ჩააწვინა“, გმოწკელუ „დახელა“, მოფშუ „აავსო“ (<ეოფშუ), გმოლუ „დაახტა“ (<გეოლუ), ხე მოლი (< ხე ეოლი მეგრ. „ხელი აიღე“).

ეუ>მუ: სო მულურ (<ეულურ) „სად აღიხარ“ და სო გმულურ (<გეულურ) „სად ჩამოდიხარ“; გმუსტუ და გმანთხუ „დაუსხლტა და დაეცა“.

ჭანურში აღმავალ დიფთონგიზაციაში მონაწილეობს რ→მ (ა, ე, ი ხმოვნებთან): ბინჯიმარე „დავიძინებ“, ღოხთომეფექ „ექიმებმა“, სი მი დე „შენ ვინ ხარ“, შედეფე (<შერეფე „ნივთები“).

მეგრულში აღმავალი დიფთონგების შექმნაში მონაწილეობს ლ→მ: დამაქი, მამას, მაგვანი, მადირი, ბუმეკი, მუკა, მური.

ჭანურის ათინურ კილოკავში აღმავალი დიფთონგის მ მიღებულია ყ-ს ხმოვანთან შეგუების გზით: ლომა „ტკბილი“, მემაფერი „მაწონი“, ომაზუ „გათლა“, მევომუმ „მიყვები“, მიმონუნ „მყავს“, სერი დიდე „დაღამდა“.

ზოგჯერ აღმავალი დიფთონგიზაციისათვის ხელი შეუწყობა ჯ-ს პალატალიზაციას, მ-დ ქცევას:

ემუშ მოხო (<ჯოხო) „იმის სახელი“, ბადის უმოხუ (<უჯოხუ) „დაუძახა“. არის შემთხვევები, როცა აღმავალი დიფთონგის I კომპონენტად მონაწილეობს ო და იქცევა ვ-დ: დვაროდუ (<დოვაროდუ) „გაუთავდა“, დვაჭკინდუ (<დოვაჭკინდუ) „დაიღალა“, დვაჭუ (<დოვაჭუ) „დაეწვა, ეტკინა“, დვოშქიდუ (<დოვოშქიდუ) „დაახრჩო“.

აღმავალი დიფთონგის წარმოქმნას ზოგჯერ ხელს უწყობს უ>ჟ. ესა „შუბლი“, ჯჟა „ძუა“, ქქა „ქვა“, ტტა „ტომარა“, თქქა მინ რეთ „თქვენ ვინ ხართ“: სკტამი „ლამაზი“, ჭარტა „წერა“, უხუნენე ოხორჯა „ორსული ქალი“.

დამავალი დიფთონგები:

აუ: კაული ვეს „სანაძლეო დადეს“.

ეი: ედსელეს „ადგენ“², შედტანი „ემშაკი“.

აი: ღომადლუ „შემომაკვდა“, კამახა (მეგ. „კალმახი“).

ოი: ღომდლეს „მოკლეს“, გომქთუ „დაბრუნდენ“.

ათინურ კილოკავში ს-ს დასუსტება იძლევა მ-ს და იქმნება დამავალი დიფთონგი. ოშვემ (<ოშვეს), შუმტემ (<შუმტეს) „სვამდენ“, შდრ. ქართ. (ქიზიყური) მიდდევს, ბომტანი, წყლი პირამ (=პირას).

ზმოვანთა პოზიციური სიგრძე: კოლხურს ისტორიულად, ბუნებრივად გრძელი ზმოვნები არა აქვს. სამაგიეროდ, მეგრულში ხშირია პოზიციურად გრძელი ზმოვანი, რაც გამოწვეულია ორი ერთად შეხვედრილი ზმოვნის გაერთიანებით. „მუ ამბეე?“ ან ამბე. აქ „გრძელი“ ე ასეა მიღებული: **ამბავი>ამბაი>ამბეი>ამბეუ>ამბე**. ამ გზითაა მიღებული: ნათესეე „ნათესავი“, საფულეე „საფლავი“, კარეე „კარავი“, იანგეე (იანგემ<იაგამ<იაგავი//იგავი). აქ საურთიერთო ასიმილაცია უნდა გვექონდეს: **აი>ეი** (რეგრ. ასიმ.), **შემდგეე>ეე** (პროგრ. ასიმ.). ასეა მეგრ.: **მაისი>შეისი>შეესი>შესი**; **ნაირი>ნეირი>ნეერი>ნერი**.

ეი რეგრესული ასიმილაციით იძლევა **იი-ს**: **შეიდლებე>შიიდლებე>შიილებე**, **დემი>დეი>დეი** „დევი“.

ზოგჯერ პოზიციურად გრძელი ზმოვანი მიიღება ორ ერთნაირ ზმოვანს შორის ვ-ინის დაკარგვით (როცა ორი ზმოვანი უშუალო მეზობლობაში მოექცევა): **პატიი** (<პატივი), **გვილაა** (<გვილავა), **პაპაა** (<პაპავა), **ბჭარუნდეე** (<ბჭარუნდევე) „ვწერდე“...

არის მეგრულში პოზიციური გრძელი ზმოვნები: რაგადაანს/რაგადაანს „ლაპარაკობს“. ხშირია სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში: იყუუ „იქნა“, უწუუ „უთხრა“, თქუთ „თქვა“, კითხუთ „ჰკითხა“, დოჭუთ „შეკერა“, რაგადუთ „ილაპარაკა“, გნთუთ „გაათავა“. ჯვარულშია: ვუწუეი „ვეუთხარი“, ვოთხუეი „ვათხოვე“ (>ვუწუნი, ვოთხნი ასიმილ.), ვუწუეი (<ვუწუვეი, ვოთხვეი, ახსნა გ. როგავასია). ასე რომ, აქაც პოზიციური სიგრძე გვექონია ზმოვნისა.

კონსონანტიზმი

კოლხურის თანხმოვანთა სისტემა იმეორებს ქართულის თანხმოვანთა სისტემას მცირეოდენი განსხვავებით. კოლხურსაც ახასიათებს სამეულებრივი სისტემა თანხმოვნებისა:

ბ ფ ჰ, ღ თ ტ, ძ ც წ, ჯ ჩ ჭ, გ ქ კ. მეექვსე სამეული ქართულში დეფექტურია (ჭ ყ), რაც კოლხურს არ გააჩნია, რადგან ხახის მოქმედება კოლხურში შესუსტებულია, ფარინგალური არტიკულაცია მოშლილია. ყ მხოლოდ ზოგ კილოკავშია დაცული, სხვაგან ის სხვა რეფლექსებს იძლევა.

ყ და მისი რეფლექსები: ყ უცვლელად არის დაცული ხოფურში: ყა „ცივი“, ყინი „ყინული“, ყვალი „ყველი“, ყონა „ყანა“, მუყუ „მაყვალი“, ყუჯი „ყური“, ყვილუმს „კლავს“, მინდიყონუ „წაიყვანა“...

მსგავს მაგალითებში ვიწურ-არქაბულსა და ათინურში ყუჯან იკარგება: ცინი „ცივი“, ცუჯი „ყური“ / ინი, უჯი.

მეგრულში ყ→ც, რასაც ხელი შეუწყვია მაგარშემართვიანი ხმოვნების წარმოქმნისათვის: ცუჯი, ცულე, ქიჯანა...

იშვიათად ყ-ც დასტურდება მეგრულში ხმოვნისა და ე-ს წინ: ყარაული, ყაზანი, ყვარანი (=ყორანი), იკოშაყარუ „შეყარა“, ყორყელი „ხორხი“, ყაყალი „ჩოჩქოლი“, ყოყორე „გოგრა“, იყვიყვინანს „ნაზად, ფაქიზად გამოიყურება“. ბოლო მაგალითი გვიჩვენებს, რომ, თუ ფუძეში ორი ყ არის, მაშინაც ყ არ იცვლება ც-დ.

ყ მეგრულში დაცულია ჰარმონიულ კომპლექსებში (ტყ, წყ, ჭყ):

ტყ: ტყა „ტყე“, ტყები „ტყავი“, ტყობუა „დამალვა“, ტყურა „ტყუილი“...

წყ: წყარი „წყალი“, წყურგიე „წყარო“, წყურიში „წყალგრილი“, წყიი „წყავი“, წყუნაფა „წყინება“.

ჭყ: ჭყორი „მწყერი“, ჭყვალუა „წყვეტა“, ჭყულა „წყველა“, დოჭყაფა „დაწყება“, ჭყეშუა „დამწყსვა“ (მწყემსვა, ხედნა).

მეგრულისგან განსხვავებით, ჰარმონიულ კომპლექსებში (ტყ, წყ, ჭყ) ყ ვერ ძღვება ჭანურის ვერც ერთ კილოკავში, ყუკ (ვი-

წურ-არქ., ხოფ.) ან $y > 0$ (ე.ი. კ-ც იკარგება ათინურში), მაგ. იხ. გვ. 27-28: $y > \text{ქ} > \alpha > 0$

ხოფურში რამდენიმე მაგალითია შერჩენილი ასეთი კომპლექსებისა: ტყუბი „ტყუპი“, ჭყინტი, ჭოჭყოფი „ჭანჭრობი“, მუნჭყვი „მაჩვი“, ჭინჭყვალა „შიგნეული“.

$y > \text{ქ}$. ქ ბგერა ამომწურავად დაახასიათა ალ. ცაგარელმა. მანვე შემოიღო ტექსტებში გრაფიკული ნიშანი ქ . ცაგარელი წერდა: ქ ბგერა ისეთივე წარმოშობისაა, როგორც y , ოღონდ პირველი ამ უკანასკნელზე ნახევრად უფრო სუსტია რაოდენობრივად და თვისობრივად. სახელდობრ, ამ ბგერის (ქ) წარმოთქმისას არაა საჭირო ერთმანეთთან ძლიერად მიჭერა იმ ორგანოებისა, რომლებიც მონაწილეობას იღებენ ამ ბგერის წარმოთქმაში: ენა ზევით იწევს და ოდნავ ეხება რბილი სასის ბოლოს. ჰაერნაკადი გადალახავს რა ამ დაბრკოლებას, გადმოცემს ქ -ს, რომელიც სიმაღლით და ხაგრძლივობით ნაკლებ ინტენსიურია, ვიდრე y . ამდენად, ქ მეგრულში ყველა შემთხვევაში წარმოებულია y -სგან და მეორეულია. ცაგარელის მიხედვით, ქ არის **ხორხისმიერი ყრუ ნაპრალოვანი** ექსპერიმენტული გამოკვლევებით დადასტურდა, რომ ქ **ნაპრალოვანი (სპირანტი) არაა** (ს. ულენტი).

მეგრულში ქ დასტურდება ვ-ს (ჟ) წინ: ცვანა, ცვილუა, ცვინთაფი. ხმოვანთან და ვ სონორის წინ ქ -ს შენარჩუნებული აქვს ქ -სგან მომდინარე მკვეთრობის თვისება, ეს იქიდან ჩანს, რომ I პირის ნიშანი ვ ან მ კონტაქტური ასიმილაციით ჰ-დ იქცევა: დოპილი (< დოპცილი < დოპყვილი), მა ჰუნს (<პუნს<მყუნს).

ჭანურში (ვიწურ-არქ., ათინ.) ზოგჯერ y იცვლება კ-დ:

ხოფური	ვიწურ-არქაბული	ათინური	
ყვარი	კვარი	კვარი	„ყორანი“
ყვალი	კვალი	კვალი	„ყველი“
ყვა	კვა	კუა/ვა	„შუბლი“
ყვარერი	კვარერი	კვარერი	„დედალი“

აგრეთვე ხოფური კიკილიკი (<„ყიყილიყო“).

რ ფონემა კოლხურში: ნ. მარმა და ი. ყიფშიძემ ყურადღება მიაქციეს რ-ს გაუჩინარებას მეგრულ-ჭანურში, ხოლო ჩიქობავამ განსაკუთრებით აღნიშნა მისი დაკარგვის ფაქტი ხმოვნებსა და ს-ს წინ. ხოლო ჟღენტმა სპეციალური წერილი უძღვნა „რ ფონემა მეგრულ-ჭანურში“, საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, XI₂, 1941.

1) **რ იკარგება მასობრივად ხმოვნებს შორის:** გუი „გული“, ჯიგეი „ღვიძლი“, ბეე „ბავშვი“, ოხოი „სახლი“, ნოსეი „ჭკვიანი“, ისთეეს „თამაშობს“, იბიეს „იმღერეს“, გმაი „საჭმელი“.

მეგრულში შედარებით მტკიცეა რ: გური „გული“, ჟირი „ორი“, რე „არის“, წყარი „წყალი“...

მაგრამ დასტურდება მაგალითები რ-ს გაუჩინარებისა: (გარდა ბანძურ-მარტვილურისა); სხვაგან კი: მაჟია (<მაჟირა) „მეორე“, ჯგუა (<ჯგურა) „მსგავსი“.

2) **რ უჩინარდება ს-ს წინ:** იბგას (<იბგარს) „ტირის“, იბის (<იბირს) „მღერის“, ნოკის (<ნოკირს) „აბია“, ჩუმეს (<ჩუმერს) „იტავს, იცდის“, უწუმეს (<უწუმერს) „ეუბნება“.

3) **რ უჩინარდება სხვა სპირანტ თანხმოვანთა წინ (ღ, ზ, ფ):** ოღაღალუ/ოღარღალუ „ლაპარაკი“, ბულული/ბურღული „ღერღილი“, ღაღალიტა (=ღარღალიტა) ჯირკვლის ავადმყოფობა, წიღუ (<წირღუ) ზორცმეტი, ოღირინუ „ღრენა“, დოღანი (<დორღანი) „საბანი“, დოღუ (<დორღუ) „მართალი“, ოხიხინუ (<ოხირხინუ) „ხარხარი“.

შღრ. მეგრ: ჭახალი (<ჭარხალი), ვეხი (=ვეერხვი).

ჭან.: კეფი (<კერფი „კანაფი“), კაფი (<კარფი „ღურსმანი“), სუჭა (<სუფრა).

4) **რ მტკიცეა და არ იკარგება გკქ, ღტთ, ძწც, ჯჭჩ, ბჭუ, მ-სთან:** ბურგილი „მუხლი“, ბერგი „თოხი“, თურქი „თურქი“, ფარკა „კაბა“, კარდალა „ქვაბი“, ხორცი, სარფი, ქარბა „მუცელი“.

5) **პირიქითაც ხდება: რ ჩნდება ხშულთა წინ:** მარქვალის „კვერცხი“, ქარტო „ქერტლი“, მორგაპტუ „იგებდა“. მეგრ.: მარწვენი „მაწონი“, ჭირქა „ჭიქა“, ურცხო „უცხო“, არკვანი „აკვანი“.

მეგრულში (არა ჭანურში!) რ ვითარდება ხშირად სპირანტების წინ: ქორსა „ქოსა“, ფირსა „ფისი“, ლაყურში „ლაყური“, ჭირხინი „ჭიხინი“, შხურშხინი „შუშხინი“.

იშვიათად არის ჭანურშიც: სერსი „ხმა“ (<სესი), ირხი (<იხი „ქარი“).

ჭანურში რ ჩნდება კითხვითი ი-ს წინ, როცა სიტყვა ი/ე-ზე ბოლოვდება: იძლირი? „გამეხი?“, იძიცი-რ-ი? „იციინე?“, „იციინი?“, იღი-რ-ი? „წახველი?“, მა ღომკითხირი? „მე მკითხე?“.

რ-ს ბუნება პალატოგრამული მეთოდით შეისწავლა ს. ჟღენ-ტმა და მისი გაუჩინარება ასე ახსნა: რ-ს გაუჩინარება ჭანურში ხმოვნებს შორის ან ხმოვანსა და სპირანტს შორის შედეგია ე.წ. ასიმილაციური ტენდენციისა. რ-ს ღუნე არტიკულაცია ჭანურში შეერწყმება წინა მომდევნო ხმოვნის ან კიდევ წინა ხმოვნისა და მომდევნო სპირანტის არტიკულაციას. ამიტომაც იგი წარმოთქმაში დაჩრდილული. ნამდვილად კი ენობრივ ფსიქოლოგიაში იგი არსებობს პოტენციურად. ეს რომ ასეა, იქიდან ჩანს, რომ, თუ მთქმელს გავამეორებინებთ, იგი მას გააცნობიერებს და უთუოდ წარმოთქვამს.

ლ ფონემა მეგრულში: ალ. ცაგარელმა და ი. ყიფშიძემ ხაზი გაუსვეს ლ-ს სირბილეს მეგრულში და მის პალატალურ ბუნებას. ამ ბგერაზე ო. ქაჯაიას სპეციალური სტატიაცაა: „ლ ფონემისათვის მეგრულის მარტვილურ-ბანძურ თქმაში“ (პედ. ინსტ. შრომები, III, 1956).

ლ-ს სილბო ყველაზე ძლიერია სენაკურში, მისი პალატალიზაცია განსაკუთრებით ძლიერია მარტვილურ-ბანძურ თქმაში, ისე ძლიერი, რომ თვისობრივად ახალ ბგერაში, მ-ში გადადის. **მარტვილურ-ბანძურ** თქმაში ლ, როგორც ფონემა, დღეს წარმოთქმაში არ არსებობს.

ა) ლ>მ ხმოვნების წინ: მაგვანი „ლაგვინი“, მაღირი „ნედლი“, მაკვი „ლეკვი“, მოგინი „ლოგინი“, მურჯი „ლურჯი“, მებია/ებია „ლობიო“, ეშვი/ეში „ნემში“.

ბ) ლ>მ ხმოვანსა და თანხმოვანს შორის: ახამგაზდა „ახალგაზრდა“, ქომოდსქუა „ვაჟიშვილი“, კამძახი „კალმახი“, შამეგარი „შალგარი“. მაგრამ: ჩულქი, ხალხი (არამეგრ.).

გ) ლ>მ თანხმოვანსა და ხმოვანს შორის: პმატოკი „ცხვირსახოცი“, ბაშმაყუ „ბაშლაყი“, ქიმამხუაღუ „ღახვდა“, მაგრამ: ღლაში, ქლიბი, ჭლექი (არამეგრ.).

დ) ხმოვნებს შორის ლ>მ ან ლ>0.

ლ>დ: ქადაქი „ქალაქი“, ადონი „ალიონი“, ზვამუ „დაახველა“, მომა „წამოლი“, გომა „მთა“, ომაგე „კიბე“, ლომაანს „აკეთებს“, კომა „მძალე“, ზომა „კიდევ“, თომა „თლა“, ჩიჩომა „დაფშენა“, ზეაე/ზეაე „მარტო“.

ლ>ო: ე.ი. ვოკალიზაცია, ზმოვნებში შერწყმა. თუ კომპლექსის ერთ-ერთი წევრი ი არის:

ალი>აი: ძაით „თვალი“, წამაი „წამალი“, ქობაი „პური“, მარგაი „მეგრელი“, კაკაი „კაკალი, მარცვალი“...

ოლი>ოი: თოი „თოვლი“, ორკოი „დოქი“, ორზოი „საგზალი“, ქომოი „მამაკაცი“, მარჭიზოი „მერცხალი“...

ული>უი: უკუი „მერე, კვლავ“, მუშუი „მამალი“, ბირგუი „მუხლი“, დადუი „დედალი“, ფუირი „მალული“, გოტებუი „გაშვებული“.

ელი>ეი: სქეი „სქელი“, თეი „ცოცხალი“, მენძეი „მთელი“, ორთუმეი „მასპინძელი“, ღურეი „სასთუმალი“, სოფეი „სოფელი“.

აქ კომპლექსის მეორე წევრი იყო ი, ახლა ვნახოთ პირველ წევრად ი:

ილა>აა: ჩიამური „ცრემლი“, კარდია „კიდობანი“, ზვიარი „ზელიკი“, რკია „კივილი“, კია „კლიტე“, გიართუ „უელის, უტრი-ალებს“.

ილო>ოი: სიოგინი „სულგუნი“, სადიობა „სადილობა“, იორი „ილორი“, ჩიო „ცოლად“, ცქეაფიო „შექებულად“.

ილუ>ეი: კიე „მკლავი“, ვიქიე „იქით“, კიერი „დაკეტილი“, გინიეს „გადავიდნენ“.

ილი>იი: დინაფიი „დაკარგული“, რგიი „დარგული“, კიი „ნაკლი“, ჩიი „ცოლი“, ქეიშიი „ქვისლი“.

მხოლოდ **ილუ>დუ:** მინიძუ „შევიდა“, დახვამიძუ „დაახველ-რა“, დოპიძუნს „მომკლავს“.

დასკვნა: **ლ** ბგერა **დ-ღ** იქცევა **ა, ო** და **უ** ზმოვნებთან მეზობლობაში, ხოლო **ე-ს**თან ან იკარგება, ან **დ-ს** იძლევა, ხოლო **ი** ზმოვნებთან ყოველთვის **დაკარგულია ლ**.

ჭანურში სპორადულად არის ზმოვნებს შორის **ლ-ს** ვოკალიზაცია (**ლ>ო**): ყაეფე (<ყალეფე) „ტოტი, რტო“, ჯაეფე (<ჯალეფე) „ზეები“.

პირითადი ფონეტიკური მოვლენები

პალატალიზაცია:

შუაენის (=ენის ზურგის შუა ნაწილის) მაგარი სასის მიმართ მოქმედების შედეგად მიღებულ ბგერას ეძახიან პალატალურს (ლათ. პალატუმ „სასა“, ფრანგ. პალატალ „სასისა“). ხმოვანთაგან პალატალურია ე და ი (გერმ. ü über). ქართულში პალატალური თანხმოვნები არ გვაქვს, თუ არ ჩავთვლით ნახევარხმოვან მ-ს, რომელიც მიჯნაზეა ხმოვანსა და თანხმოვანს შუა.

პალატალურის გარდა ენაში შეიძლება იყოს პალატალიზებული ბგერები ანუ რბილი ბგერები (პალატალურ ბგერათა მეზობლობაში), მაგ. დ'ეტ'ი. აქ დ' და ტ' რბილია (პალატალიზებულია), რადგან ისინი პალატალურ (ე, ი) ბგერების მეზობლობაში იძენენ კონტრაკულაციის ბაზაზე მეორეულ (პალატალურ) არტიკულაციას; ე და ი-ს სილბო გადაედო მათ.

ქართულში პალატალიზდება ბავისმიერი, წინაენისმიერი, უკანაენისმიერი თანხმოვნები. ამ შემთხვევაში თანხმოვანს ემატება შუაენის მოქმედება, როგორც მეორეული არტიკულაცია — იოტი-სებური არტიკულაცია. ხმოვნებიც პალატალიზდება, ამის ნიმუშია გერმანული უმლაუტი Hand-Hände, ა-ს პირველად არტიკულაციას მიემატა ი-სებრივი არტიკულაცია.

ქართულიდან განსხვავებით, კოლხურში გვაქვს პალატალური რ, ლ და ჟ თანხმოვნები. პალატალიზაცია ისე ძლიერია კოლხურში, რომ ბგერები საგრძობლად იცვლიან ელფერს და თვისობრივად ახალ ბგერაში გადადიან. რ და ლ იძლევა მ-ს ამავე პალატალიზაციის საფუძველზე. ათინურში გ ქ კ (უკანაენისმიერი) ხშულები ენაუნისმიერ შიშინა აფრიკატებად ქეულან (ჯ ჩ ჳ) — იხ. გვ. 31.

საფიქრებელია, კოლხურის კილოკავებში უ/ი-ს მონაცვლეობა (ჭკუდი/ჭკიდი) პალატალიზაციის საფუძველზე იყოს მომხდარი. ამას სპეციალური შესწავლა სჭირდება.

რ და ლ-ს დოტიზაციაზე იხ. გვ. 55-57.

„ლ“, მეგრულის მსგავსად, ჭანურშიც პალატალურია, თუ მას გამოთქმაში მოსდევს დ: მონჭვაქ კლდუხუმს „კრუხი კრუხუნებს“, ნაღმა „სასიძინდე“, დულმა „საქმე“, შილმა „ათასი“...

წინამავალი თანხმოვნის იოტიზაციაზე მიუთითებს მ მაგალითებში: პმატი კორი „ცული კაცი“, ჭმურჭა „ჭინჭრაქა“, ღუქმანი (აქ ღ და ქ-ც პალატალურია), ასევე: თუთუნნი „თუთუნი“.

ჟ რომ პალატალურია, ცხადია, რადგან იგი მოდის მ-საგან: ჟური (<მური „ორი“, შღრ. სვან. მორი). ჭანურში ნ. მარსა და ს. ჟღენტს დადასტურებული აქეთ მურ კაპიკი „ორი კაპიკი“. წანა მური ქოლოდგითუ — ორ წელს დარჩა.

ჟერინე (<მერინე თურქ. „ნაცვლად“): ჰე ბიჭი ქოლოსქიდუ ნოლამისაშ ჟერინე „ის ბიჭი დარჩა დედოფლის ნაცვლად“. ჩიქობავას აქვს შენიშვნა: მეჟომჩუ/მეომჩუ „დამწყველა“, აქ მ>ჟ.

ლობჯა (ათინური) (<ლობჟა<ლობმა).

მ>ჟ-ზე ყურადღება გაამახვილა გ. ახვლედიანმა: ვჟარები (<ვიარები), ჟარე (<იარე), შღრ. იაკობია→მაკობია→ჟაკობია→ჯაკობია.

პალატალიზება გ კ ქ, სანამ ის აფრიკატად გადაიქცეოდეს (ქ ჭ ჩ). პალატალიზებულია: გმ, კმ, ქმ.

გმ: ქოგმონჯირუ „ჩააწვინა“, გმონქედუ „დახედა“, ქოგმოჭკუ „დაიწყო“, გმარი „საჭმელი“, გმუსტუ „დაუსხლტდა“, გმანთხუ „დაეცა“, გმატკვაცუ „დაეცა“, გმელინი „რძალი“.

ქმ: ხეზმექმაი „მსახური“, ქმორი „ბრმა“, ქმუმე „ჯანჯუხა“, ქმურქი „ქურქი“, პრასქმა „პრასა“, ჰქქმაე „ზღაპარი“, შური ქმემიხთუ-მა „სული ამომხდაო“, ღუქმანი „ღუქანი“, ქმოქი „ფესვი“.

კმ: კმეტი „ჯოხნი“, კმაფუ „ტურა“.

იოტიზაცია ათინურში ისე ძლიერია, რომ **გ კ ქ ახალ ბგერას იძლევა (ჯ ჭ ჩ)**. იხ. გვ. 31.

ლაბიო-ველარიზაცია:

ველარულობა ნიშნავს ენის ზურგის უკანა ნაწილის მოქმედებას რბილი სასის ფარდის მიმართ. (ლათ. ველუმ „ფარდა“). აკუსტიკურად ველარული ბგერები მაგარია, ველარული ნიშნავს „რბილსასისმიერს“.

ქართულში ველარულია **ო და უ** და თანხმოვნები: **გ კ ქ ღ ხ**.

არის **ველარიზებული** ბგერები: ბუ, ღო, ზურგი. აქ ბ, ღ, ზ მველარიზებულია იმის გამო, რომ თითოეულმა მათგანმა კოარტი-

კულაციის საფუძველზე შეიძინა მომდევნო ხმოვნების ველარულობა (უკანა ენის აწვეა რბილი სასისაკენ), როგორც მეორეული არტიკულაცია.

ქართველურ ენებში დღესაც არის ლაბიალური კომპლექსები: თანხმ. + ვ = ძვალი, თვალი, ტვინი, ძარღვი.

იყო თუ არა ისტორიულად ქართველურ ენებში ლაბიალიზებული კომპლექსი? იუშმანოვის აზრით, ქართველურ ენებში ისტორიულად უნდა ყოფილიყო ლაბიალიზებული ბგერები (გო, ქო, კო, ძო...), ასეთი ბგერები შემდეგ დაშლილა ორ ფონემად და ამ გზით ჩამოყალიბებულა ამჟამად არსებული კომპლექსები: თანხმ + ვ: გო > გვ, ცო > ცვ... გ. როგავას აზრით: ეს ასე არაა, რაც იქიდან ჩანს, რომ ა) ლაბიალიზებული ბგერები ახასიათებს აფხაზურ-ადიღურ ენებს, სადაც შეიმჩნევა ლაბიალიზებული ფონემის მოშლა ორი გზით: I. დელაბიალიზაცია, ბაგისმიერი ელემენტის გაუჩინარება. II. ლაბიალიზებული ბგერის შერწყმა ერთ ბგერად. აფხაზური *ცო-ბა > ჭ-ბა „ექვსი“. ლაბიალიზებული თანხმოვნების ორ შემადგენელ ფონემად დაშლა და ორივე ელემენტის შემონახვის შემთხვევები არ დასტურდება ამ ენებში.

ბ) დღევანდელ ვითარებაში ქართველურ ენებში ყველა თანხმოვანი შეიძლება შედიოდეს ლაბიალურ კომპლექსში: დვ, თვ, ტვ, ძვ, ცვ, წვ, ჯვ, ჩვ, ჭვ, ხვ... გამოდის, რომ უნდა გვქონოდა ყველა ხშულისა და სპირანტის სათანადო ლაბიალიზებული ვარიანტი, რაც არაა სარწმუნო.

ს. ჟღერტის აზრით, ქართველურ ენებს უნდა ჰქონოდათ ლაბიალიზებული თანხმოვნები: „ძველ ქართულში უმარცვლო უ, როცა იგი სპირანტებთან და ხშულებთან გვაქვს დადასტურებული, უნდა მიუთითებდეს წინამავალი თანხმოვნის ლაბიალობაზე“ (იხ. მისი „ლაბიალიზებულ თანხმოვანთა საკითხისათვის ქართველურ ენებში“, ენიკის მოამბე, X, 1941, გვ. 185). მაგალითად მოყვანილია: ზაკუვა, კუმევა, ყუავილი, გუელი... მაგრამ უ (უმარცვლო) არ შეიძლება ყოფილიყო: 1) რ, ლ, ნ-სთან: რვალი, რვა, ბვერი, სურვილი, სწავლა, სივლტოლა, ყინვა, მძვნვარე, ვნება, 2) ხმოვნებს შორის: მკვეალი, ტკივილი, ახოვანი, მრავალი, თავი, ყოვლი, 3) თავკიდურად ან პრეფიქსად: ველი, ვინ, ვჭამ, 4) მასდარის სუ-

ფიქსი: კითხვა, ზრახვა, მარხვა, 5) ნარედუქციალ ფუძეში: დევ/იღვა, შევ/შვილი.

გ. როგავას აზრით, ისტორიულად არ გვექონია ლაბიალიზებული თანხმოვნები: თანხმ. + უ. იყო ორი ბგერისგან შედგენილი კომპლექსი, რაც ბგერობრივ უფრო ახლოს იდგა ლაბიალიზებულ თანხმოვნებთან, ვინემ თანხმ. + ვ.

ძველ ქართულში რომ უ-ს წინამავალი თანხმოვანი არ შეიძლება ყოფილიყო ლაბიალიზებული, იქიდან ჩანს, რომ უ-ს წინ შეიძლება ყოფილიყო ყველა წინა და უკანაენისმიერი ხშული და სპირანტი: მინდურის, თუალი, მტუერი, ძუალი, ცუარი, წუელი, ჯუარი, ჩუენ, სამშჭუალი, ზუარაკი, სუელი, ეჟუანი, შუენის, გუამი, ქუაბი, კუალი, ღუაწლი, ზუაეი, ყუარება.

ისმის კითხვა: თანხ. + უ იყო თუ არა დამოუკიდებელი ბგერის კომპლექსი, თუ აქ ერთი ბგერა გვაქვს, ლაბიალიზებული ფონემა, არსებითად განსხვავებული არალაბიალიზებულისგან? მაგ. ძუალი. ძ დამოუკიდებელი ფონემაა: ძეეს, ძოვს. უ-ც დამოუკიდებელი ბგერაა, რაც სხვა პოზიციაში უ ასოთი აღინიშნებოდა: უნდა, კუდი, უდაბნო.

უ (წყვილბაგისმიერი სპირანტი) უნდა გვექონოდა დამოუკიდებელ ფონემად ძველ ქართულში.

ძველ სალიტერატურო ქართულში ვ ასოთი აღინიშნებოდა ორი ფონემა: 1) წყვილბაგისმიერი ვ (=უ) სიტყვებში: ვალ, ვედ, თავ. აქ ვ > უ სხვა პოზიციაში: ვალ, ზუალ, წარვედ, წარხუედ.

ვესავი//ზუესავი (<ვზუესავთ), შეხუაბთ (<შეხვაბთ<შევეხაბთ), თავ-ი/თვ-ისი>თუსი (//თუთისი).

2) კბილბაგისმიერობისკენ გადახრილი ბგერა ვ, რომელიც შედის ზმნურ სუფიქსებში: კლავს, დაუტევა, სახელებში: ქვა, საზღვარი, ქართველი, ზვალე, ყველი, ზრახვა, რისხვა. ასევე ძველი ქართულის ვ ძეორეული ფონემა უნდა ყოფილიყო და უნდა მომდინარეობდეს ლ-სონორისაგან. გარკვეულ პოზიციაში ძველ ქართულში ლ>ვ: ტ-ევ (დაუტევა)<*ტ-ელ(ნ. მარი), ჭან-შეგრ. დომიტ-ალ, წყ-ევ (<წყელ, ჭან-შეგრ. ჭყელ). ე.ი. ძველ ქართულში

ორი ლაბიალური კომპლექსია: თანხმ.+ჟ და თანხმ.+ვ. ამათგან I უფრო ძველია, II – გვიანდელი.

კოლხურში ლაბიალური კომპლექსები სუსტადაა წარმოდგენილი, მაგრამ მianც არის:

ჯჟ: ჯჟეში „ძველი“, ჯჟებე (საკუთარი სახელი).

ჭჭ: ჭჭერი „ჭკვიანი“, ჭჭტი/ჭჭიტი „დახუჭვა“, ჭჭათანს „წვეთავს“.

კკ: კკეში „ლამაზი“, კკანი „აკვანი“.

ხხ: ხხაი „ხვაი“.

გგ: გგერი „გველი“.

ლაბიოველარიზაციით ჯ-ს უჩნდება გ: ჯ>ჯგ: უჯგუ „ჯობია“, ჯგოჯგოტია „ჯინჯველა“.

ჩჩ: ჩჩიმი „ჩემი“, ჩჩიჩქუ „ჩვილი ბავშვი“, უჩქუ „იცის“.

ჭჭ: ჭჭადუნს „ჭედავს“, ჭჭომუნს „ჭამს“, ჭჭირუნს „ჭრის“.

ასიმილაცია:

ი. ყიფშიძემ სპეციალურად შეისწავლა მეგრულში ასიმილაციის წესი ქართულთან შეპირისპირებით და წერდა: „ძველ ქართულში, რომელიც მწერლობითია და მამასადაძმე, რამდენადაძმე ხელოვნური ენაა, მოჩანს ასიმილატორული ტენდენციების წინააღმდეგი მიდრეკილება, რომ დაცული იქნას მწყობრი და ბროლივით წმინდა მორფოლოგიური და ეტიმოლოგიური სტრუქტურა ენისა; მეგრულში კი, რომელიც სალიტერატურო ენა არ არის, პირიქით, უპირატესობა ეძლევა ფონეტიკურ დასაბამს, რომელიც არ არის შემოზღუდული არაეითარი პირობითი მწიგნობრული საგრამატიკო კანონით. მაგრამ ძველ ქართულ ენაშიც (ახალ ქართულზე რომ აღარა ვთქვათ რა) ამოჩქეფს ხოლმე აქა-იქ ეს მძლავრი ასიმილატორული ნაკადული.“

ასიმილაცია მეტ-ნაკლებად კოლხურის ყველა კილოკავს ახასიათებს. საერთოდ ფონეტიკური პროცესებიდან ყველაზე ძლიერია ასიმილაციის პროცესები და კერძოდ, პრევერბისეულ ხმოვანთა ასიმილაცია ხოფურში, შედარებით სუსტია ვიწურ-არქაულში და

კიდევ უფრო სუსტია ათინურში. ხოფურის გაგრძელებას ამ მხრივ მეგრული წარმოადგენს. აქ პრევერბისეული ხმოვანი თითქმის ყოველთვის ემსგავსება ზმნის ფუძისეულ ხმოვანს (გამონაკლისია სამურზაყანული: ვუწვი „ვუთხარი“).

პრევერბისეული ხმოვნის ფუძისეულთან შეხვედრისას ასიმილაცია რეგრესულია (როგორც ქართველურ ენებშია ეს).

ასიმილაცია სრულიცაა და ნაწილობრივიც: პირველ შემთხვევაში ორი ხმოვიდან ერთი გვრჩება, მაგ. ოთი > ით > ი. ეს ი არაა გრძელი, ამიტომ იქნებ გვეფიქრა, რომ ერთი ხმოვანი (ო) დაიკარგა. მაგრამ ეს რომ ასე არაა, იქიდან ჩანს, რომ გვაქვს ნაწილობრივი ასიმილაცია, მეორეცაა და ხმოვნის დაკარგვა ჭანურში მომდევნო ხმოვანს ახასიათებს.

ხმოვანთა სრული ასიმილაცია:

ათუ>უ: გოწულუ (<გოწაულუ) „გამოართვა“, გამუჯოხუ „გამოუძახა“, მენდაულუ „წაულო“, ქოგამულუ „გამოულო“.

ათო>ო: მენდოჩქუ (<მენდოჩქუ) „გაავზავნა“, ქომეშოხუნენენან (<ქომეშოხუნენენან) „ჩაუსვამთ“.

ათი>ი: მენდილუ (<მენდაილუ) „წაილო“, ქეშიონა (<ქეშიაიონუ) „ამოიყვანა“, ელიკათუ (<ელაიკათუ „წაიყოლია“).

ეთი>ი: გიქთუ (<გეიქთუ) „წაიქცა“, ქოგიდგუ (<ქოგეიდგუ) „დაიდგა“.

ოთი>ი: დინჯირუ (<დოინჯირუ) „დაწვა“, დიძიცუ „გაიცივნა“, ქოდიქრუ (<ქოდოიქარუ) „დაიჭირა ხელში“, დიდლუ „გაძლა“...

ოთუ>უ: დუწუ (<დოუწუ) „უთხრა“, დოჯოხუ „დაუძახა“, მულუნ (<მოულუნ) „მოღის“, ქუჩქინ (<ქოუჩქინ) „იციის“, ოხუშქუ „აუშვა“. მეგრ. მურუ (<მოურუ) „მომცა“. სამურზაყანულში უასიმილაციო ფორმებია: გამკოუტახი „მოუტეხა“, მოურს „მოღის“, ვადლოუტებუ „არ დაუტოვებია“, ქოუსქედუ ხოჯი „ება ხარი“ (მ. ციკოლია).

ოთო>ო: ქოდოდგინი (<ქოდოდგინი) „გააჩერე“, ქოდოგურუ „ასწავლა“, დოლოწკედლუ „ჩახედა“ (<დოლოწკედლუ), გოწოვიდეს (<გოწოწოვიდეს) „ჩამოვიდეს“, დომლეთინუ „იხსნა“, დოლონჭუ „ჩაუშვა, ჩაყო“...

ოთე>ე: ქეისელუ (<ქოეისელუ) „ადგა“, ქემახთუ (<ქოემახთუ) „ამოვიდა“, ქეშკიერუ „ამოიღო“.

ოქა: ქამაფთი (<ქოამაფთი) „ამოველი“, ვა მალერდინუ (ვა მოალერდინუ) „ვერ მომატყუა“, ქოგანწყუ თოლი „ახილა თვალი“ (<ქოგოანწყუ).

ხმოვანთა ნაწილობრივი ასიმილაცია:

ოქი: გუიქთუ (<გოიქთუ) „დაბრუნდა“, ქამუიწყუ (<ქომოიწყო) „გაიხადა“, მუიზღუ „მოსწია“, გუიტუ „დადიოდა“, მუინჭერენ (<მოინჭერენ) „მოწეულა, მომწიფებულა“.

ა-ს წინ პრევერბისეულმა ო-მ შეიძლება ასიმილაცია განიცადოს და ვ-დ იქცეს (გ. ახველდინით, ო→ვ სუბსტიტუციაა):

ოქა: დვაჭუ (<დოაჭუ) „დაეწვა“, ქოლოღვაქიტეს (<ქოლოლოაქიტეს) „გადაეხვიენენ“, ოკვაკიდეს (<ოკოაკიდეს) „წაეკიდნენ, წაიხზუნენ“, დვალოღუ (<დოალოღუ) „დაემართა“, დვაფისუ (<დოაფისუ) „დასვარა“...

ოქო: ქოგმოჭკეს (<ქოგეოჭკეს) „დაიწყეს“, გმოზუნ „კილია“, გმოღუ „დაახტა“, გმაჯინუ „დააწვა“, გმოთუნ (<გეოთუნ) „ახურავს“, ქოგმოზუნუ „დასვა“...

ოქუ: ქმუხთუ (<ქოუხთუ) „ამოუვიდა“, მულუნ (<ეულუნ) „ამოდის“, ქმუჭოფუ (<ქოუჭოფუ) „უყიდა“, „აუღო“.

ოქა: ქოგმაკნუ (<ქოგეაკნუ) „ხელში ეცა“, გმათხოზუ (<გვათხოზუ) „გაეკიდა“, მეზღუ (ვეზღუ „ზიდა“=სწევს), ქოგმაგერეტუ „დაჩვეოდა“.

ხმოვანთა დისტანციური ასიმილაცია: წინა მარცვლის ო მომდევნო მარცვლის უ-ს ემსგავსება: ქაგუნულუ (<ქოგოწულუ) „გამართვა“, დულუნქინუ (<დოლუნქინუ<დოლოუნქინუ) „ტანსაცმელი“, გულულუ (<გოლულუ<გოლაულუ) „გაუარა“.

წინა მარცვლის ე მომდევნო მარცვლის ი-ს იმსგავსებს:

მინდილი (<მენდილი<მენდაილი) „წაიღე“, მინდიყონეს (<მენდიყონეს<მენდაიყონეს) „წაიყვანეს“, იწიწკელუ (<ეწიწკელუ<ეწაიწკელუ) „აიხადა“.

უასიმილაციოზა:

1) იშვიათად ჭანურში პრევერბისეული ხმოვანი უცვლელადაა წარმოდგენილი ფუძისეული ხმოვნის წინ: ვა(რ) დაიჯერუ „არ დაიჯერა“, ქოგეიონეს „ჩამოიყვანეს“, ქუდი ქოგეითუ „ქუდი დაიხურა“, ქეუჭოფი „გამართვი“, მოიკიღუ „მოიკიდა“, ქომოიწყეს „გაიხადეს“.

2) ხმოვანთა შორის S_1 ვ-ს დაკარგვის შემდეგ ასიმილაცია არ ხდება: გოულუთ (<გოვეულუთ) „დავდივართ“, ქეუჭოფი (<ქევეუჭოფი) „გუყიდე“, მეოჭკირი „დავკალი“, დოლოუტკორი „ჩაუვღდე“.

ჩიქობავა: „პრევერბისეულ ხმოვანთა ასიმილაცია იმდენად ცვლის ზმნის გარეგნობას, რომ ერთი შეხედვით ზმნის ამოცნობა ჭირს: ქიგეგუ (ქოგაიგუ) „შეეგუა“.

მეგრულშიც არის ხმოვანთა ასიმილაცია: ამბე (ამბეე-ამბეე-ამბაი-ამბავი). ასეა: ნათესე „ნათესავი“, საფულე „საფლავი“, კარე „კარავი“.

კითხვითი ნაწილაკი იცვლება ასიმილაციით. მო ორე (<მუ ორე) „რა არის“.

უარყოფითი ნაწილაკი: ვე გიოხე, ვე ნგარა (<ვა გიოხე, ვა ინგარა) „არ ამჩნევია/აჩნია“, „არ იტირო“. ვედა (<ვა იდა) „არ წაზვიდე“, მიდეელი (<მიდაილი) „წაილე“, გეებზარი (გაიბზარი) „გავიზარე“.

მეგრ. მეესი (<მეისი<მაისი), სენი (<სეენი<სეინი<საინი).

თანხმოვანთა ასიმილაცია: საინტერესოა ის ფაქტი, რომ ასიმილაცია მეგრულ-ჭანურში ცალკე სიტყვების საზღვრებს შორის ხდება (I სიტყვის ბოლო და მომდევნოს დასაწყისი). ორი სიტყვის შესაყარზე ასიმილაცია განსაკუთრებით ახასიათებს ჭანურს, კერძოდ, ვიწურ-არქაბულსა და ათინურს: მა ვიტ კორ დოპილუმ „მე ათ კაცს მოვკლავ“ (ტ მივიღეთ კ-ს გავლენით). „ჰეგ რენ-ი“? „იქ არის?“ (ქ>გ) „ბაბაგ დო ნანაქ“ „მამამ და დეიამ“, „ნეკნაზ გამაზთეზ დო“ „კარში გამოვიდნენ“, „მოდ შეზი“ „რატომ მივეცი“.

2) მ ამჟღერებს წინა სიტყვის ბოლო ყრუფშვინვიერს: ნა მოხთეზ მერიშეკელე დოქთეს „რომ მოვიდნენ, იმ ადგილისაკენ გააბრუნეს“, „თიზ დობლამან“ „თავზე შეაყრიან“.

სხვათა სიტყვის ნაწილაკის („ა“-„მა“) მ ამჟღერებს წინათანხმოვანს:

ქომოხთაზ-მა „მოვიდესო“, უწვეზ-მა „უთხრესო“, ქოძირაზ-მა „ნახოსო“, არ ნჯაზ-მა „ერთ ხესო“, ჰაგ-მა „აქო“, ჰად-მა (<ჰათ-მა).

3) პირის ნიშნის ან მიცემითი ბრუნვის -ს მუღერდება ზ-დ, თუ მას მოსდევს „ლო“, „ნა“:

ქემო ვეზ ღო „ისე გააკეთეს“, სესი ოგნეზ ღო „ხმა გაიგონეს“, ჯეებიზ ნა უღუტეს „ჯიბეში რომ ჰქონდათ“, თოლიზ ნა „თვალში რომ“, ოფუტეზნა „სოფელს რომ“.

თანხმოვანთა რეგრესული ასიმილაციის ნიმუშს იძლევა S_1 ნიშანი ვ/ბ:

ვ>ბ მუღერ თანხმოვანთა წინ ასიმილაციით: ბგორუფ „ვებებ“, ეზღიფ „ავილებ“, ბზოპონ „ვაბობ“, მეგრ. ღებგვიანე „ღავავიანე“, ღიბგარი „ღავიტირე“, მა ბღოლი „მე ვქენი“.

ვ>ფ ყრუ ფშვინვიერთა წინ: მოფთი „მოვედი“, ფშვი „ღავღლი“, ვთქვი „ვთქვი“, ფრუმერ „ველოდები“, გეფთა „ჩავიდე“, მეგრ. ფქიბინი „ვექენი“, პატიი ქოფცი „პატივი ვეცი“.

ვ>პ მკვეთრების წინ: პჭოფი „ღავიჭირე“, მა პწილი „მე ვკრიფე“, ღოლობტკორი „ჩავაგდე“, პკითხი „კკითხე“, „ოკო იბიღე“ მეგრ. „უნდა ვიყიდო“.

მეგრულში S_1 ნიშანი მ-ც იმავე ვარიანტებს იძლევა, როგორც ვ (S_1): ბგარუნს „მტირის“, ბლანძღუნს „მლანძღავს“, ფთხორუნს „მასაფლავებს“, ფთხუნეს „მთხოვს“, მოპკითხუ „მოპკითხა“, მეპკვათუ „მომჭრა“, მოპიღუ „მომყიდა“...

ხმოვანთა ასიმილაცია ძლიერია განსაკუთრებით ხოფურში.

კყოროპტი „კყვარობდი“, ეკჭოფი „წავიყვან“, კყვილამინან „მოგკლავ“, ქრუმელან „გელოდებიან“, ოსთერაპტუ „ათამაშებდა“, ყოროპტუ „ყვარობდა“, იჩალიშეპტუ „მუშაობდა“, კაროცხუპტუ „ითვლიდა“, იქიპტეს „აკეთებდნენ“. არის ასეთიც: ოპტომობილი „ავტომობილი“, პიჭკოპა „პირჩაღმა წოლა“.

რეგრესული ასიმილაცია ხდება მოთხ. ბრუნვაში: ღუთ-ქ (ღღუღ-ქ) „თავმა“, ხორ-ქ (ხოჯქ) „ხარმა“.

ასიმილაციის საფუძველზე ნ ენაცვლება რ-ს წინაენისმიერ ხშულთა წინ: „ღღეს“, ვინღლა (ვეითღლა) „ათი ღღე“.

ნ. მარს აქ ნ განვითარებული ეგონა უ/ი ხმოვნების შემდეგ დ-ს წინ, მაგრამ ი. ყიფშიძემ სწორად ახსნა, რომ ნ ენაცვლება რ-ს, რომელიც გამოწვეულია დ-ს მიერ რეგრესული ასიმილაციის ძალითო.

დისტანციური რეგრესული ასიმილაცია: საპატონი „შაბათი“, პუტუჯი (<ბუტკუჯი) „ფუტკარი“, ტეკიკე (<ლეკიკე) „წუთი“, უწიემენან (<უწუმელან) „ეუბნებიან“.

მეგრ. წაწიბელი (<საწიბელი), ხაცეცი (<ხათეცი) „პატარა-ლი“, სუსთი (<სუსტი).

პროგრესული ასიმილაცია: ჟაშხა (<ბჟაშ დლა) „კვირა (მზის დღე)“, თუთაშხა „ორშაბათი (მთვარის დღე)“, ცაშხა/ ჩაჩხა „ხუთშაბათი (ცის დღე)“.

ბაგისმიერი თანხმოვანთა გავლენა ხმოვნებზე: ბაგისმიერი ბ, მ მოქმედებენ ხმოვნებზე ასიმილაციის წესით. მეგრ.: ღუმუ, შღრ. ქართ.: ღომი, ჭან.: ღუმი. მომდევნო მ-ს გავლენით ო>უ (დავიწროვლა).

თუმა (<თომა), ასიმილირებული „თუმა“ (თმა) დასტურდება ზუგდიდურ-სამურზაყანულში.

სენაკური: თხომუ>თხუმუ „თხმელა“ (ზუგდ.-სამურზაყ.), ქოთომი>ქოთუმე (ჭან.) „ქათამი“.

ხომაფა>ხუმაფა „ხმოზა“, ბოზომოთა>ბოზუმოთა „შვილიშვილი“, გომაჩამუ (<გამაჩამუ) „გაყიდვა“, მემობარ (<მემებარი), მოკობიწკი ტუქელი (<მოკაბიწკი) „მოვიხსენი თოფი“, ტუბუ (<ტობუ) „თბილი“.

დისიმილაცია:

კოლხურში დისიმილაცია საკმაოდ გავრცელებული პროცესია. დისიმილაციას განსაკუთრებული ადგილი აქვს მეგრულის ყველა კილოკავში და ჭანურის მხოლოდ ზოფურ კილოკავში: ვიწურ-არქაბულსა და ათინურში სადაურობის აღმნიშვნელი სუფიქსები დისიმილაციას არ განიცდიან: ორჭადი და არქაბუდი „არჭელი და არქაბელი“, ღურერი „მკვდარი“, მორდერი „მოზრდილი“, დინცხირარი „სისხლიანი“, მცორარი „გაცერი“, ოხრასურე „მული“.

ი. ყიფშიძემ დაადგინა, რომ მეგრულში სიტყვის ფუძეში ორი რ ვერ ძლებს და პროგრესული დისიმილაციის საფუძველზე მომდევნო რ იქცევა ღ-დ: ირფელი (<ირიფერი) „ყველაფერი“, ონჯღორე ლე (<ონჯღორე რე(ნ)) „სირცხვილი არის“, ჯგირი ლე

(შდრ. ჯგირდი საქმე ტუ) „კარგი საქმე არის“, კვათიდი ლე „დაჭრილია“. ასევე მოსდის სადაურობის სუფიქსს: ურ>ულ (თუ ფუძეში რ არის): ხოდგული (<ხორგური „ხორგული“), ქოდთული „ქართული“, აჭარული „აჭარული“... მაგრამ ორი რ-ს დისიმილაციას ადგილი არა აქვს, თუ მათ შორის სონორი ლ მოექცა: მარტილური, მარგალური...

იშვიათადაა ვიწურ-არქაბულსა და ათინურში დისიმილაცია: ღურელი „მკვდარი“, მგაინელი „ნამტირალევი“, მონდრიკელი „მოდუნული“, ოხრასულე „მული“.

ხოფურში კი იშვიათია უდისიმილაციო ფორმები: ღურელი „მკვდარი“, მეღირელი „მიღირილი“, მორდელი „მოზრდილი“, ჩხვარელი „დაცხვილი“, მეჭკიელი „მოჭრილი“ (<მეჭკირელი<მეჭკირერი). აქედან ჩანს, რომ დისიმილაცია წინ უსწრებს რ-ს დაკარგვას ხმოვნებს შორის, მის ვოკალიზაციას. ასეთია: შქუინელი „შეშინებული“, უგაელი „უჭმელი“, უფაელი „უფულო“, მგაინელი „ნამტირალევი“...

ხოფურში საყურადღებოა შემდეგი: თუ ფუძეში რ არის, თურმეობითი I-ის მაწარმოებელ ერე-ს წინ მთელი მარცვალი -ელ ჩაერთვის: ქოდინჯირელერენ „დაწოლილა“, ქანოჭკირელერენ „დაუკლავს“, იმგარელერენ „უტირია“, ინჯირელერენ „უშინია“, პჭარელერე „დამიწერია“. რაა ეს -ელ? ჩიქობავა: -ერ მიმღეობის მაწარმოებელია, მაგრამ რაღაა -ელ? -ერ-ის ვარიანტი? რით აიხსნება მათი ერთად ხმარება? კითხვა ღიად რჩება, რადგან ფაქტობრივი მასალა (ტექსტები) ჯერ ამის საშუალებას არ იძლევა.

ს. ჟღენტი: -ელ არ იქნება -ერ-ის ვარიანტი. ასე რომ იყოს, მაშინ -ელ უნდა გექონოდა ისეთ ზმნებთანაც, რომელთაც ფუძეში რ არა აქვთ. მაგრამ ეს ასე არაა. თუ ზმნას ფუძეში რ არა აქვს, ეს -ელ არ ჩნდება: იგზალერენ „წასულა“, ქამახთერენ „შესულა“, კითხვენ „უკითხავს“, იღვენ „წასულა“... ირკვევა, რომ -ელ ფონეტიკური ჩანართია. რადგან ხოფურს ახასიათებს პროგრესული დისიმილაცია, ამდენად -ერ სუფიქსი უნდა ქცეულიყო ელ-ად: ბჭარელ-ე „დამიწერია“, ბძირ-ელ-ე „დამინახავს“. მაგრამ ხოფურმა სხვა გზა აირჩია: მორფოლოგიური ელემენტისეული რ-ს დისიმილაცია არ მოახდინა, როცა ფუძეშიც რ ჰქონდა და ელ მარცვალი ჩაურთო, რითაც ფუძეში ორი რ გაანეიტრალა და დისიმილაციაც

აიციინა (შდრ. ქართლური). ხოფურს ამ შემთხვევაში არ შეეძლო მარტო ლ ჩაერთო, რადგან მას სრულზმოვნობა ახასიათებს და მარცვალის ისეთი ზმოვნით ჩადო, როგორც ერ სუფიქსშია.

ცხვირისმიერ ბგერათა დისიმილაცია: ულუნან (<ულუნან) „რომ აქვთ“, მეგრ. ონბალე (<ომბალო), ანბე (<ამბე) „ამბავი“. არის სხვა სახის დისიმილაცია: ნეკლა (<ნეკნა), ლიშანი (<ნიშანი), ეკნა (<ნეკნა, აქ დისიმილაციური დაკარგვა).

ზშულთა კომპლექსების დისიმილაციის დროს I ზშული რეგრესული დისიმილაციით იქცევა სპირანტად (შდრ. ХТО<КТО, доктор>дохт(y)ор, трактор.. – ეს წესი კიტერმანმა აღნიშნა რუსულში). ასეთი დისიმილაცია ახასიათებს ჭანურს, განსაკუთრებით ათინურს:

ქც>ხც: ქცაფერი//ხცაფერი „დამპალი“, ცქუმუტური//ცხუმუტური „ზღმარტლი“.

ქჩ>ხჩ: ქჩე//ხჩე, ხჩე>ჩე (დისიმილაციური დაკარგვა) „თეთრი“, ქჩინი/ხჩინი „მოხუცი ქალი“, ვახთი (<ვაქთი<თურქ. vakti) „დრო“.

ჩქ>შქ: ნანა შქიმი „დედა ჩემი“, შქენი/ჩქენი „ჩვენი“, მიშქე „ვიცი“, ხაშქემან „თესენ“.

ჭკ>შკ: ოშკომალე ოშკომეს „საჭმელი ჭამეს“, ლემშკვა „ნერწყვი“ (<ლემჭკვა)//ლემჭვა (ამ უკანასკნელში ჭკ>ჭ, ე.ი. მოხდა დისიმილაციური დაკარგვა).

ჩანს, რომ ათინური ორ გზას მიმართავს, რომ ზშულთა კომპლექსის წარმოთქმა გააადვილოს: I. პირველი კომპონენტის გასპირანტება (ჭკ>შკ) ან II. პროგრესული დისიმილაციური დაკარგვა (ჭკ>ჭ). ამიტომ, რომ გვაქვს:

ჭკ>ჭ: ჭონი (<ჭკონი) „მუხა“, მჭეში (მჭკეში) „მწყემსი“, გომიჭონდუ „დამავიწყდა“.

წკ>წ: წარი „წყალი“, მაწინდი „ბეჭელი“, ოწედი „შეხედე“, გონწუ „გაალო“.

ტკ>ტ: ტები „ტყავი“, ოტოჩი „გადაადე“, მტური კატუ „ტყიური კატა“ (<მტკური „ტყიური“).

ჭანურს ახასიათებს სპეციფიკური ფონეტიკური მოვლენა: რეგრესული და პროგრესული დისიმილაციური გამკვეთრება ანუ აბრუპტივიზაცია:

1) რეგრესული დისიმილაციური გამკვეთრება: იკბალი (<იგბალი ართაშენული>), „იღბალი“, იკზალუ „წავიდა“, პაზარიშა იღუ „ბაზარში წავიდა“ (შდრ. დაბნევა>დაბნევა), პრინჯი (ბრინჯი), საპრი (მოთმინება), კაზეთა (გაზეთი), კაზფალი (<გაზფალ „ნავეთი“>), კალაში (გალაში „ჩრდ. ქარი“), კუნდი (გუნდი „განავალი“), მეგრ. ტურინი (<ღურინი>), პილავი (<ფილავი „ფლავი“>), მაპუზალი „ბოლოქანქალა“, პატი (<ბიათ თურქ. „ცული“>), ქოწირუ (<ქოძირუ>), წიქვა (<ძიქვა, ჭან. „ნიფხავი“>), ტოქსერი (<დოქსერი, „გუმინწინ“>), ღოკარუ (<დოქარუ „დაიჭირა“>), ჭერგეზი (<ჩერქეზი>), ჭუვალი (<ჩუვალი „ტომარა“>), ჭაკუჭი (<ჩაქუჩი>), მეგრ. ჭიჭილაკი (<ჩიჩილაკი>), კარწიმალი (ჭან.) <ქარციმალი „ნისლი“>. მეგრ.: ცქიცქონი/წიქიწონი, გვიგვილი/კვიკვილი „ხის ზვიზვილი“, დგურდგინი/ტკურტკინი „ბეგრის გაფრენა“, დგვარდგვაი/ტკვარტკვარი, ჭან. პაპუწი (<ფაბურ თურქ. ქალის ფეხსაცმელი>), კუკუმა (<გულღუმ თურქ. „სურა“>), პაპახი (<ფაფახი> „ფაფახი, ქული“, კატა (<კათთა „ყოველი“ „კატა ნდლას“>). ვით-ის (ათი) თ მკვეთრდება 10-დან 20-მდე ნაწარმოებ რიცხვით სახელებში: ვიტვარ „თერთმეტი“, ვიტოჟურ „თორმეტი“...

ნ. მართ, რიცხვით სახელში ტ (ვიტვარ) მიღებულა თ+დ შერწყმის გზით თ+დ>ტ.

ვით-ლო-არ > ვიტვარ. ს. ჟღენტით კი: ვით ღო არ > ვით თო არ > ვიტთო არ > ვიტთარ (ე.ი. ჯერ ასიმილაცია, შემდეგ დისიმილაციური გამკვეთრება).

2) პროგრესული დისიმილაციური გამკვეთრება:

სქ>სკ: სკანი „შენი“, სკირი (<სქირი „შვილი“>), მეგრ. სქი//სკირი (გაბესკირია, პაპასკირი, წულეისკირი), ჭან. მსკიბუ „წისქვილი“.

შქ>შკ: შქა/შკა (ჭან.) „წელი“, ლეშკი/ლეშქი „ბაგე“, აშკურინუ (ჭან.) „შეეშინდა“, შკუ<ჩქუ: შკუ სუმ ჯუმა ბორთითუ „ჩვენ სამი ძმა ვიყავით“.

სთ>სტ: ვისტოლი „ვისროლე“, ვისტერტით „ვთამაშობდით“, ნოსტონეი „გემრიელი“, კოჩისტერი „კაცივით“.

ხთ>ხტ: ქომოხტუა „მოვიდა“, ვახტის „დროზე“.

სხვა სახის, მაგ.: ბექჭი (<ბექჩი, თურქ. „მცველი“>), რაბოჭი (<рабочий>), რაბოჭი ჩქიმი „ჩემი მუშა“, მციკა-მციკა „ცოტ-ცო-

ტა“ (<მციქა), არარანწი (<არარანცი<არარანძი) (ლიბონის ჯი-
შია), ოხორწა (<ოხორძა, „ქალი დიასახლისი“), ათინურშია ზოწი
(<ზორცი), არაპი//არაბი, შარაპი/შარაბი „ღვინო“, საათი/საათი,
რაზათი/რაზატი: რაზატ-რაზატი სქიდეს „ნელ-ნელა ცხოვრობდნენ“,
მემეღი/მემეტი, აზმედ/აზმეტ, ღაჭო (<ღაუო) (ჩიტია, რომლითაც
მიმინოს იჭერენ), ზავოტი (<ზავოდი) “ЗАВОД”, მეგრ. ღერღეტი
(<ღერღედი „ბატი“), აღერტი (<ალავერდი).

რა არის აბრუპტივიზაციის საფუძველი? ე. შივერსს წიგნში
„ფონეტიკის საფუძვლები“ („Grundzüge der Phonetik“) ასეთი სა-
ყურადღებო აზრი აქვს გამოთქმული:

ზშულთა კომპლექსებში (ვთქვათ, ქართ: სქ>სკ, შქ>შკ,
სთ>სტ...) წინამავალ სპირანტს სჭირდება ჰაერისა და წარმოთქმის
ენერჯის იმდენად დიდი რაოდენობა, რომ მომდევნო ზშული მხო-
ლოდ ჰაერის ნახევარი რაოდენობით და სიძლიერით წარმოით-
ქმის“. ე.ი. ათინურსა და ვიწურ-არქაბულში წინამავალი სპირანტე-
ბი ართმევენ რა მომდევნო ზშულებს ჰაერნაკადს დიდი რაოდენო-
ბით, ამიტომ ეს ზშულები (მომდევნო) უსუნთქველ ანუ მკვეთრ
ბგერებად იქცევიან.

აღსანიშნავია, რომ არის სპონტანური ხასიათის გამკვეთრე-
ბის შემთხვევა: უწყვეტლის მაწარმოებელია -ტ ჭანურში, ხოლო
ქართულსა და მეგრულში დ (<ტ). ჭარუმტუ „წერდა“, ზუმუმტუ
„ზომავდა“...

დისიმილაციური დეზაფრიკატიზაცია იხ. დეზაფრიკატიზაცია-
ასთან.

აფრიკატიზაცია:

ჭ>ჯ: ჯურ (ათინ. „ორი“), ჯურნეჩ „ორმოცი“, მანჯურა
„მეორე“ (ათინურშია).

ჯინ (<ჟინ) ქორბა ონ „ზევით მუცელია“, მ-ჯოლი „მეოლი“
ესეც ათინურშია.

მეგრ. ჯინოსქუა (<ჟინო სქუა) „აზნაური“, მ-ჯა (<მჟა/ბჟა)
„რძე“ – ათინ.

მჯორა (<მჟორა) „მზე“, მჯეაბუ (<მჟეაბუ) „გომბეშო“, კიჯი-
ნა ღოლოქაჩეს „ყიჟინა დაყარეს“.

ზ>ძ: ძაბუნი (<ზაბუნი) „ავადყოფი“, მეგ. ძახალი (<მზახალი), მეგრ. ვეპირი (<ვეპირი), მეგრ. ბაძარი (<ბაზარი), მეგრ. (ზენწარი) > ძენწარი, (მზოლა) ძულა (ჭან.) „ზღვა“.

ღ>ჯ: მეგრულის ჯვარულ თქმაში, ცაგარელის ცნობით, დასტურდება: ჯო „და“ (კავშირი), ჯუჯი „თავი“, რაგაჯი „ლაპარაკი“, უბეჯური „უბედური“, ნაცვლად: ღო, ღუდი, რაგადი, უბედური ფორმებისა.

ყიფშიძის ტექსტებში: რაგაჯანცს, უბეჯური, ენა ვა ჯეეჯერჯ ჯო „ეს არ დაიჯერა და“...

ყიფშიძეს მოჰყავს: ჯუჯელია, ჯუჯელია! ჩქიმ მამული ხარგელია, შხვაში მამული ფურცელია „...ჩემი მამული საესეა (დატვირთულია), სხვისი მამული – ფოთოლივითა“. „ღუდელია, ღუდელია“ (თავთავი!)... ყიფშიძეს აქ ჯ თავდაპირველი ეგონა, მაგრამ პირიქითაა: ღ>ჯ. ეს რომ ასეა, ჩანს:

მეგრ. გულუ>გუჯუ (შღრ. გულავა), მეგრ. დახე>ჯახე, ხინჯი (<ხიდი), ქართ. ღერღედი, ჭან. ღორღოჯი, მეგრ. ღორღონჯი.

ალ. ცაგარელით, ჯი (მეგრული მიმლეობის მაწარმოებელი) მოღის დი-სგან (ქებადი, ქმნადი, დაბადებადი), მეგრ. ნარენჯი „ნამყოფი“, მარენჯი „მარებელი“, მახენჯი „ქურდი“, ლურენჯი „მძინარე“.

შ>ჩ: ჩხამი (ხოფ. „შხამი“), მჩხუ „მსხვილი“ (შღრ. შხუ მეგრ.), ჩქვა (<შხვა(მ.) <სხვა).

ჭან.: ბუჩხა „მზის დღე, კვირა“, ჯუმჩხა „ოთხშაბათი“, იკინჩხა „სამშაბათი“, თუთაჩხა „მთვარის დღე, ორშაბათი“. მეგრულში შ-ს აფრიკატიზაცია არ ხდება: ჟაშხა, თუთაშხა...

შკ>ჭკ: უწუ ჭკულე „რომ უთხრა იმის შემდეგ“ (<უწუშკულე), არ საათიჭკულე „ერთი საათის შემდეგ“. ასეა ეს ხოფურში! იშვიათია ვიწურ-არქაბულში. ხოფურში იშვიათად არის: საათიშკულე „სათის შემდეგ“.

ვ. თოფურიამ გარკვია, რომ მეგრ. წკალა / წკელა / წკუმა-ს წ და ჭანური ჭკულე-ს („შემდეგ“) ჭ მიიღებოდა ნათ. ბრუნვის შ-საგან მომდევნო მკვეთრ კ-სთან შეხვედრის გამო. მსგავსია ქვემოიპერულში. ტყიწყენ (<ტყისკენ), ამეიყვანოწყენ (<ამეიყვანოსკე).

საინტერესოა ამ მხრივ ათინური ოზორიჭკადურა „ქალი“, რომელიც მიღებულია: ოზორიშკადურა-სგან („ოზორი“ + კადურა

ბერძნ. „სახლის ქალბატონი“), სარფულში ს. ჟღენტი ადასტურებს: დიკვაფი (<დიშკაფი, თურქ. „ჭიშკარი“).

ს>ც: არქაბულშია: ცქანი „შენი“, ცქანდე (<სქანდე „შენგან“), ცხული (მ-სხალი), ოცხონი (სხენენი), დი-ცხ-ირი (სი-სხ-ლი), თერციშე (თერსიშე თურქ. ters „მარცხენა“).

ზუგდიდურ-სამურზაყანულში მიც. ბრ. — ს და S₃ ს > ც:

კოც „კაკს“, მინდორც „მინდორს“, ქორწანცია „თუ გწამსო“, რაგადანც „ლაპარაკობს“...

მეგრ. ანკეცი „ანკესი“, საკვეცი „საკვესი“, ცურუ „სურო“.

ათინურს ახასიათებს უკანაენისმიერთა აფრიკატიზაცია: გ-კ-ქ → ჯ-ჭ-ჩ. იხ. გვ. 31.

დეზაფრიკატიზაცია:

გ. როგავამ სპეციალურად შეისწავლა ეს საკითხი („დისიმილაციური დეზაფრიკატიზაციის ერთი სახეობა ზანურში“, თსუ შრ., XXXB-XXXIB, 1947). აღნიშნავენ, რომ რიგ შემთხვევაში ქართ. რ-ს შესატყვისება მეგრ. ჯ: პირი/პიჯი, მხარი/ხუჯი, ხარი/ხოჯი, ყური/ყუჯი, ფური/ფუჯი, ქმარი/ქომოჯი... (ა. ცაგარელი).

ასეთი შესატყვისობა დასტურდება მხოლოდ აფიქსებში: ხ-არ/ხ-ან (ხნავს). ხ-ოჯ/ხ-ონ: ასეთ შემთხვევაში ივარაუდება ერთი და იმავე მასალის ფონეტიკური ვარიანტები. მაგრამ არის შემთხვევა, როცა ქართ. რ-ს შესატყვისად მეგრულში ჯ-ს პარალელურად დ-ცაა: ცხვირი=ჩხვინდი/ჩხვინჯი, მწერი=ჭანდი/ჭანჯი. ასეთ შემთხვევაში ჯ>დ მიღებულია დისიმილაციური დეზაფრიკატიზაციით (ი. ყიფშიძე).

ზანურში პირუკუ პროცესიცაა დ>ჯ (ე.ი. დ-ს აფრიკატიზაცია: ხინჯი<ხიდი, ღორლოჯი<ღორლოდი). აფრიკატიზაცია საერთო მოვლენაა კოლხურსა და სხვა ენებში, მაგრამ ჯ-ს დეზაფრიკატიზაციაა მხოლოდ კოლხურში, განსაკუთრებით მეგრულში. ჯ-ს დეზაფრიკატიზაცია, გ. როგავას დაკვირვებით, სპონტანური ხასიათის არ უნდა იყოს, იგი დისიმილაციის ერთი სახე არისო. „ირკვევა, რომ მეგრულში ჯ მჟღერი შიშინა აფრიკატი გადადის დ ბგერაში მხოლოდ ისეთ შემთხვევებში, როცა სიტყვის ძირი შეიცავს რო-

მელსაჲე ყრუ აფრიკატს ჩ, ჭ, ც, წ-ს ანდა ყრუ წინაენისძიერ სპირანტს ს, შ-ს“.

მეგრ. ჩხვინდი/ჩხინდი (<ჩხვ-ინჯ-ი შდრ. ცხვ-ირი).

მეგრ. ჭანდი (<ჭანჯი „მწერი“. მეგრ. ჭანჯი/ჭანდი, ჭანურში კი ერთი სახეა „ჭაჯი“).

მეგრ. ჭკული (<ჭკუჯი = ქართ. ჭურ, ვ. თოფურია).

ეს მოვლენა დასტურდება ნათლად მიმდებობებში.

მეგრ. მაჩამინდა (<მაჩამინჯა „მკბენარა“).

ურჩქენდი (<ურჩქენჯი „უცოდინარი“).

ჭყორ-ინდ-ა (<ჭყორ-ინჯ-ა „მწყრალი“).

ც-უნდ-ი (<ც-უნჯ-ი „ცკარი“) იხმარება: სუნდი/სუნჯი.

წვ-ანდ-ი (<წვ-ანჯ-ი „წვერი“).

ორცხონ-დ-ი (<ორცხონ-ჯი „სავარცხელი“).

ცხენ-ენდ-ი (<ცხენ-ენჯ-ი „ცხენოსანი“).

მოშვ-ანდა (<მო-შვ-აჯა „მოსვენება“. მეგრულში არის აგრეთვე: მოსვანჯა).

ისინდი (<ის-ინჯ-ი „ის-არ-ი“. ამოსავალი ზანურისა: *ისო-ჯი „ისარი“).

სინდა/სინჯა „სიძე“.

წაქვინდი/წაქვინჯი (სოფელია ზუგდიდის რაიონში).

წენდიხა/წენჯიხა (<წალენჯიხა. ყიფშიძით: წალენჯიხა<წალენჯიხა „ჭანის ციხე“, ჩიქობავათი: „წალენ“ ქვემო, ე.ი. „ქვემო ციხე“).

თუ წინამავალი აფრიკატი ან სპირანტი მჟღერია, დეზაფრიკატიზაცია არ გვექნება: ჯინჯი „ძირი“. ქართული „ძერას“ მეგრული შესატყვისი უნდა იყოს შემონახული გურულში: ჯაჯა „ძერა“ (გვარი: ჯაჯანიძე...). მეგრ. ჯგუნჯგი „სარი“, მეგრ. ზოჯუა „ბრძანება“, „ჯაჭვი“ და არა *დაჭვი¹, ჯარწუფა „მწიფე“, ჯაშქვინდუ „მაზრჩობელა ხე“, ჯიშთი „ძველი თოვლი მთაში“.

ეს პროცესი თავისებური ჩანს: 1) დისიმილაციურ დეზაფრიკატიზაციას ადგილი აქვს მხოლოდ მაშინ, როცა დისიმილაციური ყრუ ბგერაა, დისიმილირებული კი მჟღერია. ჩვეულებრივ კი დისიმილაცია ხდება, როცა სიტყვაში ორი ერთნაირი ბგერა გვაქვს.

¹ „დაჭვი“ დასტურდება სამურზაყანულში – შენიშვნა რ. აბაშიასი.

2) არსებითი მნიშვნელობა აქვს ადგილს: დისიმილატორი წინამავალი ბგერაა, დისიმილირებული – მომღვენო. დისიმილირდება მარტო ჯ და ამავე რიგის ჩ, ჭ ბგერები – არა!

ამ წესით ზოგჯერ უძველესი ფუძის აღდგენა შეიძლება ზანურში: მეგრ. წინდა „ჭუჭყვი“ შესატყვისია ქართ. წვირე-სი. ამდენად, პირველი სახე მეგრულში უნდა იყოს წვი(ნ)ჯა (წვ-ინჯ-ა // ქართ. წვ-ირ-ე, სადაც ირ/იჯ აფიქსებია).

დეზაფრიკატიზაციის სხვა მაგალითები:

ღზ: ქოზირი „ენახე“, ქოზირუ „იპოვა“, ოხორზა/ოხორძა „ქალი“, ბუზი/ბუძი „ბუძუ“, ორზო/ორძო „სკამი“, ცურზენი/ყურძენი.

მეგრ. ნუზუ/ნუძუ „ნაძვი“, ნეძი/ნეზი „ნიგოზი“ (ათინ.), ბორზალი (<ბოძალი „ისარი“), მირზუ (შეაძლია), ღვეზილი/ღვეზელი (<ღვეძელი), ღერძი/ღერზი „ღერძი“.

ათინურშიც ჩქ, ჭკ კომპლექსები დისიმილაციით დეზაფრიკატიზაციას განიცდიან.

ჩქ>შქ: შქიმი „ჩემი“, მიშქუ „ვიცი“, ხაშქუმან „თესვენ“...

ჭკ>შკ: ოშკომალე „საჭმელი“, ლემშკვა „ნერწყვი“. იხ. გვ.70.

სუბსტიტუცია:

ანუ ბგერათჩანაცვლება არაა კანონზომიერი ფონეტიკური განვითარების შედეგი, იგია ბგერის ერთბაში, „შემთხვევითი“, სპორადული ცვლილება ენაში. ერთგვარი კანონზომიერება, რომელსაც ადგილი აქვს ასეთ ბგერათმეცვლაში, ისაა, რომ ერთმანეთის შეცვლა შეუძლიათ მხოლოდ ისეთ ბგერებს, რომლებიც წააგვანან ერთმანეთს უმთავრესად აკუსტიკურად. ამდენად, ეს მოვლენა უმთავრესად აკუსტიკურია (გ. ახვლედიანი).

სუბსტიტუციის მრავალ მაგალითს იძლევა კოლხური. მას ადგილი აქვს როგორც არტიკულაციურად მონათესავე სიტყვებში, ისე არტიკულაციურად განსხვავებულ ბგერებში.

ა) არტიკულაციურად მონათესავე ბგერათა სუბსტიტუცია:

მ/ნ: ნანა ნიშის უწვეს, ათინ. „ღელამისს უთხრეს“, ოხოფევი ნიშიშე იგზალეს „წავიდნენ თავიანთ საზლებში“, ანკათა (<ამკათა,

„ასეთი“), ანბე „ამბავი“, მეგრულში ნ-ს ჩაენაცვლება -მ: თუთუმი (<თუთუნი).

მ/ბ: მეჯ>ბჟა „რძე“, ომგარინუ>ობგარინუ „ტირილი“, ჯამაყაყი „ხის ბაყაყი“.

მეგრ.: ნაბეტანი (<ნამეტანი), ბზითი (<მზითვი).

მ/ვ: უქვი ღღა (<უქმე), „უქმე ღღე“, მეგრ. ღღამი (<ღღავი), ნალმელი (<ნალველი).

ბ/ვ: ჯაბრი (<ჯავრი), მეგრ. კელბერი (<კელავერი „ძროხის ბეჭისქვემა სამწვადე ხორცი“) მეგრ. ტკვილი (<ტკბილი).

ს/შ: შქასერი/სქასერი „შუალამე“.

ბ) არტიკულაციურად განსხვავებულ ბევრათა სუბსტიტუცია:

ტ/კ: „ნეკანას ნოტანკუ“ (<ნოკანკუ „დაუკაკუნა“), მეგრ. ღვინტაფი/ღვინკაფი „ჭყვირილი“, ჭან. ბეტმეზი/ბეკმეზი „ტკბილი ღვინო“, ჭან. ოტპუსტი „შეებულება“.

ნ/ბ: მეგრ. ანჯარი (<აბჯარი).

ჭ/ღ: მეგრ. ჭურჭული//ღურჭული „ჭიკჭიკი“.

ღ/ყ: ყუა/ღუა (ათინ.), კუა (ვიწურ-არქაბ.) „შუბლი“, ნისაღ/ნისაყა „ძმის ცოლები ერთმანეთის მიმართ“.

ღ/კ: დაშილი (яшик), ტაპილი (<ტაბიკი), კაპილი „კაპიკი“, ეშელი (თურქ. esek შღრ. რუს. ешак), ფამბული (<ფამბუკ „ბამბა“).

რ/გ: მეგრ. ღორზამა/ჭან. ოგზაფუ; მეგრ. არღება (<აგღება), ორზოლი „საგზალი“, აგრეთვე O₂ ნიშანი გ>რ: რხანტუნს, რკითხუ...

ნ/რ: გინმე/გირმე.

მეტათეზისი:

მეტათეზისი განსაკუთრებით ახასიათებს მეგრულს: ობრი (<ორბი), ორქო (<ოქრო), ფირქი (<ფიქრი), მართახი (<მათარხი), პრიველი (<პირველი), რჟიალი, რშიალი (<ჟრიალი, შრიალი), რჭელი (<ჭრელი), ებრო (<ერბო), რგილი/რგვი (<გრილი), მარღობა (<მადღობა), არზი (<აზრი), ვარჭუა (<ვაჭრუა), რხიალი (<ხრიალი).

ჩანს, გადასმა ძირითადად რ ბგერას მოსდის, როგორც ნარნა-
რას. გადასმა ხდება სხვა ბგერისაც:

ლ: ბოლქომი (<ბოქლომი).

ნ: წინგი (<წიგნი).

ვ (S₁ ნიშანი): იბღე ოკო (<ვიღე ოკო) „წავიღე უნდა“, იფ-
ჩხუბათ (<ვიჩხუბოთ), იბძიცანქ (<ვიძიცანქ) „ვიცინი“.

აქედან ცხადია, რომ მეტათეზისი მოსდის ნარნარა ბგერებს.

ჭანურში უფრო იშვიათია მეტათეზისი:

კირბი (<კიბირი) „რბილი“, ქურსი (<ქუსლი), ლაუზტი „სი-
მინდი“ (<ლაზუტი), ჭიქშარი „ჭიშკარი“ (<ჭიშკარი), ქრა (<რქა),
სურფა (<სუფრა), ჩხვიკი (<ჩხიკვი), ფურქი „ყვაილი“ (<ფუქი-
რი).

მეგრული ხშირად სრულხმოვნობის დასაცავად ადგილს გა-
დაუნაცვლებს ხმოვანსა და თანხმოვანს ერთად.

ქირსიანი (<ქირსტიანი), ბელნერი (<ბელნიერი), ბერწული
„ბროწული“ (<ბრეწოული).

რედუქცია:

რედუქცია კოლხურს ნაკლებ ახასიათებს. იგი თავიდანვე
სუსტი უნდა ყოფილიყო კოლხურში, რისი შედეგიცაა სრულხმოვ-
ნობა. სრულხმოვნობა, რომელიც ფუძის უკუმშველობას გამოხა-
ტავს, ძველი ვითარების მაჩვენებელია, ვიდრე ქართულის შეკუმ-
შული ფუძეები.

შღრ. ქართ. ძმა (ჯიმა), თაფლი (თოფური), (შე)კრება (კო-
რობუა) და სხვა.

რედუქცია სუსტია დასავლურ კილოებში (ქართულისა),
ვიდრე აღმოსავლურში (ა. შანიძე). ამ შემთხვევაში კოლხურის
გავლენას არ გამოიციხავენ. მიუხედავად ამისა, რედუქცია მაინც
გვაქვს კოლხურში.

მეგრულში, როცა რთულ ზმნისწინს წინ დაერთვის
ქო/ქი/ქე დადასტურებითი ნაწილაკი, მაშინ ზმნისწინის ხმოვნის
ამოღება ხდება რთულ ზმნისწინებთან: მითა, მითი, მითო, მილა,
მილე, გინა, გიმა, მიმო, მინა, მიგო, მიკა, გილე, გინო. ამ ზმნის-
წინთა ი ხმოვანი რედუქციით გადადის გ-ში, ან მ-ში (ე.ი. იკარ-

გება) ყველა სერიაში. ქი-შთანთხორანს (<ქი-მითანთხორანს „შეთ-ბრის“), ქიგლეტუ (<ქიგილეტუ) „მიატოვა“, ქიმაშქუ (<ქიშიაშქუ) „გამოატარა“, ქიმიკიხორუ (<ქიმიკიხორუ) „(გვერდით) დასახ-ლდა“...

სამურზაყანულში ეს პროცესი უფრო ძლიერია. სამურზაყანე-ლი მეგრული ამბობს: თხორნა „თხრიან“, ჭარნა „წერენ“, ხონნა „ხნავენ“ (მ. ციკოლია), რედუქციის მიზეზია მომდევნო ა (<ან) სუფიქსი. სამურზაყანულში რედუცირდება: ჭუბრა (<ჭუბურა „წაბ-ლა საქონელს ებახიან“), ოხაკლე (<ოხარაკლე „სანაყი ქვა“), უკ-ლაში (<უკულაში), ოჭმარე (<ოჭუმარე) „დილა“, უკახლე (<უკა-ხალე) „უკან“, წოხლე (<წოხოლე) „წინ“, ხუმლა (<ხომულა) „ხმელი“, მასმა (<მასუმა) „მესამე“, მაურა „მეორე“...

სამურზაყანულში ქართულიდან ნასესხები სიტყვებიც რედუ-ცირდება: თავისუფალი/თავისუფალი, ხენწ/ცფე (ხელმწიფე), შობ-ლება (შეებულება), კარღლა (კარდალა), ამბლატორია (ამბულა-ტორია), წიწლა (წიწილა), სააპრაციო „საოპერაციო“. ასეა საკუ-თარ სახელებში: გერასმე, იზღორე (<ისიდორე), კირლე, სპირლო-ნი.

ჭანურში რედუქცია უფრო ხშირია, ვიდრე მეგრულში. თხ<თუხ: ჭან. დოთხუ (<მეგ. დოთუხუ) „დაართო“, ათინურშია ჭუბრი (<ჭუბური) „წაბლი“, წიფრი (<წიფური) „წიფელი“, ჭიბ-რი/კიბრი „კბილი“, ლუქნა (<ლუქუნა, ხოფ. „თაფლის სანთელი“), ოხრასულე (<ოხორასულე) „ცოლის და“.

ჭანურში ჩვეულებრივ „თოფური“-ა „თაფლი“, მაგრამ გვაქვს „თოფრი“-ც: პეშო „ისე“, ლოცა/ლოყა „ტკბილი“, ნე მალი ტუ „არც ერბო იყო“, ნე თოფრი „არც თაფლი“ (ჩიქ. II, 86,8).

ა. ჩიქობავას შედარებით ლექსიკონში დასახელებული მაგა-ლითები:

ქართ. რეც.: კოლხ. რჩ: რეცვა/სარეცელი, შდრ. რჩ-აფა. რჩ<რაჩ. ქართ. რეცხ-ვა: მეგრ. რჩხ-უალა: რჩხუნს(მ.), ჩხიფს(ჭ.). რჩხ<რაჩხ „რეცხავს“.

ქართ. ციქვ/მოციქ-ული: კოლხ. ჩქვ / მიღაჩქუ.

ქართ. ა-ზიდ-ა: მეგრ.-ჭან. ე-ზდ-უ (შდრ. მეგრ. ე-ზინდ-უ).

ჩანს, ჭანურში უფრო ხშირია რედუქცია, ვიდრე მეგრულში.

ბგერათა დაკარგვა:

რ და ლ-ს დაკარგვაზე იხ. გვ. 55-58.

კოლხურში, ქართულის მსგავსად, იკარგება ვ ბგერა: მეგრ. საჩიარი (საჩივარი), მეგრ. გირგინი (<გვირგვინი), ჭან. რაგი (<რაგვი) „ზაფანგი, კაკანათი“, ჭან. ჩხინდი (<ჩხვინდი) „ცხვირი“, ჭან. ლაკი (<ლაკვი) „ლეკვი“, ჭან. მუნჩქი/მუნჩხი/მუნჭყი (<მუნჩქი) „მანჭი“.

ჭან. მ-ჭიმა, მეგრ. ჭვიმა (ქართ. წვიმა).

ჭან. აში/ანში „ექსი“, შღრ. მეგრ. აშშვი. მეგრ. ტანჯა (<ტანჯვა).

მეგრ. იანარი (<იანვარი), მეგრ. ცოდა (<ცოდვა), ჯარი (<ჯავრი), ჭან. ტეტელი (<ტიტველი).

ს ბგერის დართვა ხდება მიც. ბრუნვაში და ფუძის ბოლო თანხმოვანი (ტ, დ, თ, ჯ, ნჯ, ჩ) იკარგება. ეს აღნიშნული აქვს ი. ყიფშიძეს:

დუს (<დუდს) „თავს“, ჭკის (<ჭკიდს) „მჭადს“, ღორონს (<ღორონთს) „ღმერთს“, ხოს (<ხოჯს) „ხარს“, ქომონს (<ქომონჯს) „ქმარს“, კოს (<კოჩს) „კაცს“, მეს (<მეტს), ზოთონს (<ზოთონჯს) „ზამთარს“, ღეს (<ღეჯს) „ღორს“, ტორონს „მტრედს“. ს იკარგება (S₃ და მიც. ბრ.) ართაშენულში: კოჩი წარი შუდ „კაცი წყალი სვამს“ (=წარის შუმს), მჭიდ „წვიმს“, ჯა (=ჯას) ფაერი ქონჩად „ხეს ფოთოლი ასხია“.

გ იკარგვის ჭანურში: იზალუ (<იგზალუ) „წავიდა“, ღოიტენქ (<ღოგიტენქ) „დაგიტოვებ“.

ღ იკარგვის: ნოსი (<ღნოსი) „ჭკუა“, უნოსე „უჭკუო“, ომან (<ღომან) „გუშინ“.

ბ იკარგვის: სარალო (<საბრალო), ზაკალი (<ბზაკალი), ჟაშხა (<ბჟაშხა) „კვირა“.

იკარგვის დ, შ, თ: იახ (<ღიახ), ღია (<ღიდა) „ღედა“, მუა (<მუმა) „მამა“, შ: რგვალი, თავრობა, ხიარული, თავარი, ტყუანი, ღიღარი;

თინა>ინა „ის“, არ ღღას (ართ ღღას) „ერთ ღღეს“;

სტ>ს: სუმარი (<სტუმარი), დასურო (<დასტურო), სუღენტი;

შტ>შ: შერი (<შტერი);

ხ: თეიშა (<თეიშახ) „მანამდე, იქამდე“;

სწ>წ: წორი (<სწორი).

მარცვალიც კი ეკარგება: სინთე (<სინათლე), ჭა ხანს (<ჭი-
ჭხანს) „ცოტა ხანს“, ჭე მოლართი (<ჭიჭე მოლართი) „ცოტა
წამოლი“.

ბგერის დაკარგვა სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში. ეს პირ-
ველ რიგში ეხება ნ-ს: რე, ხე, (რენ, ხენ „არის, ზის“), რენა
(<რენან) „არიან“, ხენა (<ხენან) „სხედან“, მაგრამ, თუ ნ-ს ხმო-
ვანი დაერთო, იგი არ დაიკარგება: რენო? „არის?“, რენანო? „არი-
ან?“, ხენო? „ზის?“...

მგერულ წარმოთქმაში ნ ეკარგება საკუთარ სახელებს: დარ-
ჯა (<დარეჯან), იულო (<იულონ), ლევა (<ლევეან), ანტო (<ან-
ტონ), სამსო (<სამსონ).

გვარების ია დაბოლოება მიღებულია ნ-ს დაკარგვით
(იან>იან): დადია (<დადიანი), ლიპარტია (<ლიპარტიანი), რატია
(<რატიანი). ასევე ვაკვან: ფალავა, გალდავა (<ფალავან...) (ს. ჯა-
ნაშია).

ჭანურს ნაკლებად ახსნიათებს ნ-ს დაკარგვა, მაგრამ მინც
ხდება. ზოფურში ნ ნაკლებად იკარგება, ზოლო ვიწ-არქაბულში
და ათინურში მეტად.

ზოფური	ვიწურ-არქაბული	ათინური	
მან	მა	მა	„მე“
სინ	სი	სი	„შენ“
ჩქინ	ჩქუნ//ჩქუ	შქუ	„ჩვენ“
თქვან	თქვან//თქვა	თქვა	„თქვენ“

ასევე, ზოფურში დაშორებითი ბრუნვის დაბოლოება არ კარ-
გავს ნ-ს (-შენ), არც მოქმ. ბრ. — თენ: ფენჯერეშენ „ფანჯრიდან“,
ხინჯიშენ „ხილიდან“, ბაჯაშენ „ბუხრიდან“. ბიგათენ ღოზაპეს
„ჯოხით სცემეს“. მაგრამ ვიწურ-არქაბულში ნ იკვეცება (ზოფურ-
შიც: ნოლაშე „ნოლიდან“, ოდაშე „ოთახიდან“, დაჩხუთე „ცეც-
ხლით“, ჩხომითე „თევზით“).

ასეა ნააორისტალ თურმეობითთან ვიწურ-არქაბულში: ტეს-დორე (ტესდორენ „ყოფილან“), თქუდორენ „უთქვამთ“, იგზალუ-დორენ „წასულან“, დუჯოხუდორე „დაუძახია“.

მეგრულში კი ნ სხვაგან იკარგება: პირობითი I, II-ის მანვარ-მოებელი -კონ-ის ნ (>კო): ვორდიკო „კყოფილიყავი“, ჟინ (>ჟი) „ზევით“.

ლ-ს დაკარგვა სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოს ხშირია მეგრულ-ჭანურში, მაგრამ საკმარისია დაერთოს ახალი ხმოვნით დაწყებული მარცვალი, რომ ლ აღდგეს: ჯა/ჯალეფი-ი/ე „ზე/ზეები“, და/დალ-ეფი-ი/ე „და/დები“, თხა / თხალეფი „თხა/თხები“.

ასეთია სიტყვები: ჯიმა „ძმა“, ქრა/ქა „რქა“, სიჯა/სინჯა „სიძე“, შქა „შუა“, ტყა „ტყე“, დიდა „დედა“, მუმა „მამა“, ღვა „ლოყა“, სქუა „შვილი“, ძგა „ძგიდე“, თუ „გოჭი“, ჩხოუ „ძროხა“, ცა „ყელი/რტო“.

ბერათა განვითარება:

ჭანურისგან განსხვავებით, მეგრულს მიდრეკილება აქვს სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში დაერთოს ე.წ. „პარაზიტული“ ხმოვანი: ი, ე ან ო/უ. „უწუ ქომონცე ჩილქე“ (უთხრა ქმარს ცოლმა), „დოვლუპეს დიოდე ჩხურუქუ დო უკული სინჩხეკი“ (დაგვლუპა ჯერ სიცივემ და მერე სიცხემ), „გააკეთესგ“ (გააკეთეს), „მთელ სოფელსი ნოჩქვე“ (მთელ სოფელს სცოდნია).

ო/უ „პარაზიტული“ ათინურს ახასიათებს: მოისელესო „ადგინენ“, მენდახთესუ „წავიდნენ“, მუ გალოდესუ „რა დაგემართათ“, ულუნო „აქვს“.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ კოლხურში ქართულთან საერთო ძირითადი ლექსიკური ფონდის სიტყვები, რომლებშიც ვ, ჩ, ჭ, შ(ს), (ძ) უცვლელადაა წარმოდგენილი, ამ ბერებთან ივითარებენ უკანაენისმიერ ხშულებს: გ, ქ, კ-ს.

შ>შქ: შქეთი (<შვიდი), შქა „შუა“, დი-შქა (შე-შა<სე-შა), უშქური „კამლი“, შქირენს „შია“, აშქურინუ „შეშინდა“, ქანაშქუ „ჩაუწვა“.

ჩქ: ჩქინ/ჩქი, ჩქუნ/ჩქუ „ჩვენ“, ჩქიჩქუ (<*ჩიჩულ<ჩჩულ), უჩქუ („უჩანს“: მისთვის ჩანს, შესაცნობია), მუნჩქეი „მაჩვი“.

ჯჯ: (რ)ჯჯ-ინა „ჯჯ-ობ-ნა“. ჯჯი-ჯჯიტია (ჯჯი-ნ-ჯჯე-ელ-ა).

ჭჭ: ჭჭილი, მჭჭული/მჭჭილი (ჭან.) „მჭაღი“, ჭჭომუა „ჭა-მა“, ჭჭირუა/ლოჭჭირუ („დაჭრა“), ჭჭაღუა, „ჭვეღა“, ჭჭიჭჭიტია, ღიმჭჭუ (ჭან.) „ჯინ-ჭვე-ელ-ა“.

გ ქ კ-ს განვითარებას იმით ხსნიან, რომ გ, ჩ, ჭ, შ ბგერე-ბი კოლხურში ველარიზებული უნდა ყოფილიყო. ამ თანხმობანთა ველარული წარმოება საფუძველი გახდა იმის, რომ მათ შემდეგ განვითარებულიყო უკანაენისმიერი ხშულები (გ, ქ, კ). ერთ ნასესხებ სიტყვაშიცაა ასეთი შემთხვევა: კოლოშქი/კაალოშქი „კალოში“.

ღღ: სქ-ირ-ი, სქ-უა (შდრ. შვილ-ი), მ-ზე-სქ-უ (ჭ.), ზე-სქ-უ-ი „შა-შ-ე-ი“ სქან-ი „შენ-ი“, მ-სქე-ერ-ი/სქვერი „შე-ელ-ი“. ქოსქუ (შდრ. „შვა“), ომსქუ „შენის“.

ძძ: გომორძგუა „გამარჯობა“, მარძგვანი „მარჯვენა“...

როცა ქართ. შ, ჯ-ს შესატყვისად კოლხურში სქ, ძგ-ს ხედავენ, ეს მიაჩნიათ მეორეულ მოვლენად (ა. ჩიქობავა, ს. ჟღენტი...), ისევე, როგორც მეორეულია „შენ“ ნაცვალსახელი ქართულში.

მაგრამ თ. გამყრელიძემ მონოგრაფიაში „სიბილანტთა შესატყვისობანი და ქართველურ ენათა სტრუქტურის ზოგი საკითხი“ (1959) გაარკვია, რომ კოლხური შქ და სქ, ერთი მხრივ, ჯგ და ძგ (მეორე მხრივ) კომპლექსები ივარაუდება ერთი და იმავე ფონემის (ქართ. შ და ჯ) რეფლექსებად, სხვაობა მათ შორის მეორეულია და ფონეტიკური გარემოცვითაა შეპირობებული.

ა) ქართ. შ, ჯ: კოლხ. შქ, ჯგ: კოლხური შქ, ჯგ კომპლექსთა ჩამოყალიბება თავდაპირველად შ, ჯ-საგან სპონტანური ბუნებისა და არაა გამოწვეული კომბინატორული ფონეტიკური მიზეზებით.

ბ) ქართ. შ, ჯ: კოლხ. სქ, ძგ: სქ, ძგ კომპლექსი კოლხურში შეეფარდება ქართულის ისეთ შიშინა სპირანტსა და ხშულს (შ – ჯ-ს), რომელთაც ბაგისმიერი ვ ან უ ფონემა მოსდევს. ასეთ შემთხვევაში ქართული შ, ჯ-ს შესატყვისი კოლხური შქ, ჯგ მომ-

დევნო ვ(უ) გავლენით სისინა ვარიანტში უნდა გადასულიყო (გა-
დავიდა კიდევ), ე.ი. სქ, ძგ-ში.

კოლხურში დასტურდება ბგერათა განვითარება:

ნ (მ) ბგერის განვითარებას კოლხურში სპეციალური წერი-
ლი უძღვნა ს. ჟღენტმა. „ნ(//მ) ბგერათა განვითარების საფუძველი
მეგრულ-ჭანურში ხმულმსკდომთა წინ“ (საქ. მეცნ. აკად. მოაზრე,
ტ. X, №7, 1949).

ა) სიტყვის თავში: ლაკაცია „აკაცია“, ნჯარი „ჯარი“, ნტე-
რი/ტერი „მტერი“, ბრუო „რვა“, ნდემი „დევი“, ნჩურუა „ცურვა“,
რზენი (<ზენი) „ვაკე“.

ბ) სიტყვის შუაში: ცხლცხალი „ცოცხალი“, ვაზგა/ვაზა
„ურმის რკინის რგოლი“, მინწა (<მინწა) „ნაკელი“, დიმდარი „მდი-
დარი“, ომბოლო „ომბალო“, მანთხა „მეოთხე“, მანგარი „მაგარი“,
მურამბა „მურაბა“, ყამბარი „ყავარი“, ხვარხვი „ხახვი“, შხაშხი
„შაშხი“, კუნთხე „კუთხე“, სტამფილო „სტაფილო“...

ი ჩნდება ნასესხებ სიტყვაში: სიფიშკა (СИФШКА), კინიაზი,
ნანგერე „წინა წლის ნათესის ფესვიდან ამოსული ბოსტნეული,
რომელიც არ იჭმევა“, შდრ. საბა: ნაგერალი „დაუთესლად მოსუ-
ლი“.

გ) ბოლოში სიტყვისა ვითარდება უ>რ: ოსურქრ „ცოლმა“...

ხ ვითარდება: ხწორი „სწორი“, სახწორი „სასწორი“.

ფ ვითარდება: ფსხივი „სხივი“, ფშხირი „შხირი“.

გაიარკვა, რომ ნ ბგერა ვითარდება ხმულმსკდომთა: ბ, პ, ფ; დ,
ტ, თ; ძ, წ, ც; ჯ, ჭ, ჩ; გ, კ, ქ-სთან, სადაც განვითარებული ნ
ასიმილაციით მ-ში გადადის.

მბ(<ნბ): ტამბაჩა „დამბაჩა“, ომბოლი „ობოლი“, ტომბა
„ღრმა“, ლიმბორი „ანწლი“, ფიმფილი/ფინბილი „წვერი“, ომბლო-
რინუ „ბღავილი“, კომბო „კვანბი“ (ჭან.), შდრ. ქართ. ციმბირი, კა-
ხამბალი.

მპ(<ნპ): კუმპული „ისარი“//კოპული. ამპოური (ქართ. აპეუ-
რი), უმპა (ქართ. უპე, „ჭიპი“). კამპარი/კაპრი „ჯინჯელი“, ღუმ-
პუა/ღუპუა. შდრ. დიალექტებში: სამპყრობლე, ჩაყლაძა.

მფ(<ნფ): ოფამფე „ოფოფი“, ფამფაი/ფამფარი „მამლის ბო-
ლო“// ფანფაი. ფუმფული/ფუფული „მუწუკი“, შდრ. დიალექტებში
უმფროსი, რამფერი.

სხვა შემთხვევაში ნ არის განვითარებული ხშულთა წინ:

ნღ: ცინლა „ცილა“, ნღიხა/ღიხა „მიწა“, ნღლა „ღღე“ (შღრ. ონღღე „შუაღღე“), იმენღი „იმეღი“, მინღალი „მეღალი“, ეზინღუ „აიღო“, ღინღარი „მღიღარი“, შღრ. ქართ. წმინღა, ხმინღი (კახური), ჭანღარი.

ნთ/მთ: ანთასი „ათასი“, თანთარი (მეგრ. „თათარი“), კუნთხუ „კუნთხე“, უნთო „უთო“, ყვინთელი „ყვითელი“, ჩინთი „ჩითი“, ნთხორუა „თხრა“, ნთხირი „თხილი“, ნთხა/მთხა „თხა“, მთვირი/თირი „თოვლი“.

ნტ/მტ: ონტკა „არაყი“, ღონტირა „ღატკეა“, კენტი „კეტი/ჯოხნი“, ხანტუა „ხატკა“, ჭან. ანტამა „ატამი“, კინტირი/კენტკერი „კიტრი“, ჭან. მტი (მ-ტი) „ტილი“, მტკური „ტყიური“, შღრ. ტრეღი>მტრეღი.

ნძ/მძ: ნენძი/ნეძი, მეგრ. მანცხვარი „მაცხოვარი“, ჭან. დანძი/ღაძი „ეკალი“, ბონძორი „ბეწვი ცხოველის“. შღრ. ნძრევა, გურ. გამეღვინძა, ქართ. მძვირი, კახ. მცალი.

ნც/მც: ჭან. ნცხენი „ცხენი“, ნცომი „ცომი“, ოცნხოჯი „სავარცხელი“, ონცხანე/ცხანი „სხვენი, ჭერი“, ნცილა, მილინცია (ჭან.), მურუნცხი „ვარსკვლავი“ (ჭან.), ღინცხირი „სისხლი“, ნწამ/წარი „ბუა“, ჭან. ნწანერი, მეგრ. ნწოლა „ჭვარტლი“, ნწკვარამი, მენწყერი, მწკუფი „წყვდიადი“, შღრ. მწვალება (გურ.), სიმწყნარე (იმერ.).

ნჯ/მჯ: ნჯუმა „ძმა“ (ჭან.), ქვინჯე „ქველა, ფსკერი“, ნჯუბუ „მარილი“ (ჭან.), გონჯამა, ლანჯი/მანჯი „კოპიტი“, ტორონჯი „მტრეღი“, სინჯა „სიძე“, ოხვენჯი „დასაჯღომი“, მჯევეში „ძეველი“.

ნჩ: სინჩხე „სიცხე“, დანჩხირი/ღაჩხირი „ცეცხლი“, ნჩურუმ „ვცურავ“, კლანჩხი „კალათა“, ჭან. ნჩხომი „თევზი“, ნჩხვარი (მეგრ. ჩხვერი) „ღომის მცენარე“.

ნჭ/მჭ: ყანჭი „ყიჭი“, ჭანჭყუა „ჭეჭყვა“, მონჭვა „კრუხი“, ჭან. მჭიმა „წვიმა“, მჭითა „წითელი“, მჭიფე „წვირილი“.

ნგ: მანგარი „მაგარი“, მანგიორი „მაგიერი“, ანგურა „აგური“, იანგეე (ზუგდიღურ-სამურზ. — „იგაეი“). მეგრ. ღონგი „მღოგვი“, შღრ. ანგრე, მონგროვე (ქართ.).

ნქ: შანქარი (მეგრ.), ნქალუა/ქელუა „ქელვა“, გიენქიუ „ხეტილობს“.

ნქ: კანკვი „კაკვი“, ნკილა „კლიტე“ (ჭან.), ნუნკუ/ნუკუ „ნიკაპი“.

რატომ ვითარდება ნ(მ) ხშულთა წინ მხოლოდ? რატომ ვითარდება ნ და არა სხვა თანხმოვანი? ეს თვით ხშულთა ბუნებითაა გამოწვეული „ხშულ თანხმოვანთა წარმოთქმისას ხშვის გადალახვის გასაადვილებლად ჰაერის ნაწილი ცხვირის ღრუმში იგზავნება, რის გამოც ხშულთა წინ ნ(მ) ვითარდება“ (ბოგოროდეცკი, პანკოჩელი-კალცია, ს. ჟღენტე).

ნ(მ) გაჩენა კოლხურში ხშულთა წინ მშენიერი ილუსტრაციაა გარდამავალი ბგერის მდგრად ბგერად გარდაქცევისა: ხშულმსკლომ ბგერებს იმპლოზიის მომენტში (განხშვა) ცხვირისმიერი ელფერი ერთვის, რათა ექსპლოზიის (ხშვის) გადალახვა გაადვილდეს. მაგრამ შემდეგ ცხვირისმიერი ელფერი დამოუკიდებელ დამდგარ ბგერად გვეკლინება (ს. ჟღენტე).

„ჯოლორ“ ტიპის სრულხმოვანი ფორმები მეგრულ-ჭანურში მომდინარეობს ორცნებიანი სტრუქტურის ძაღლი – ტიპის საერთო ქართველური ფორმისაგან. საერთოქართველური სრულმარცვლიანობა შეპირობებულია [*ლი] და [*რი] ელემენტთა მარცვლიანობით თანხმოვნის მომდევნო პოზიციაში. სწორედ ამ მარცვლიანმა [ლი, რი] ელემენტებმა მოგვცა ზანურში ბოლოკიდური ორ, ურ, ირ: ჯოლორ „ძაღლი“, მონტყორ „მატყლი“, თოფურ „თაფლი“, მუნტურ „მატყლი“, ჭუბურ „წაბლი“, დაჩხირ „ცეცხლი“, ლადირ „ნედლი“, ისირ „ისლი“ (ეს მეორეული ელემენტები ვიწრო (ი, უ) ან საშუალო ღიაობის (ო) ხმოვნებია. ყველაზე ფართო ა და ე ხმოვანი არასდროს ვითარდება.

მეორეული ხმოვანი იმეორებს თავკიდური მარცვლის ხმოვანს (არა საერთოქართველურს, არამედ ზანურს: ჯოლორ, ჭუბურ, ზისხირ). ეს იმას ნიშნავს, რომ ბოლოკიდური [*ლი, *რი] ელემენტების მარცვლიანობის ხარჯზე მეორეული ხმოვნების განვითარება ზანურში საკმაოდ გვიანდელი მოვლენაა. ეს შემდეგაა განხორციელებული, როცა უკვე მომხდარი იყო ხმოვანთა „ზანური გადაწევა“ (ა* > ო, ე* > ა), ხოლო ლ > რ მეორეული ხმოვნების გაჩენას უსწრებდა წინ.

სრულხმოვნობა

კოლხურის სრულხმოვნობა, რომელიც ფუძის უკუმშველობას გამოხატავს, ძველი ვითარების მაჩვენებელია, ხოლო ქართულის შეკუმშული ფუძეები მეორეულია (ა. ჩიქობავა): თმა (თომა), სისხლი (ზისხირი/დიცხირი), ქმნა (ქიმინუა), სი-ყმ-ილი „შიშხილი“ (მეგრ. ცუმენი)...

ძმა (<ძამან), ჭან.: ჯუმა „ძმა“, მეგრ.: ჯიმა. ხმელი, მეგრ-ჭან.: ხომულა „ხმელი“; კრება (კორობუა), ფრინავს (მეგრ. ფური-ნუნს), ქმარი (მეგრ.-ჭან.: ქომონჯი), თაფლი (მეგრ.-ჭან.: თოფური), თვე (თთუე, მეგრ.-ჭან.: თუთა), თხმელა (მეგრ.-ჭან.: თხომუ), თბილი (ტფილი, მეგრ.: ტიბუ, ჭან.: ტუბუ), ჩვილი (ჩჩული), ჭან. ჩუჩქუ/ჩინქუ, მეგრ.: ჩინქუ...

კოლხური ნასესხებ სიტყვებში ასე იქცევა – თანხმოვნებს შუა ჩასვამს ხმოვანს:

ჭერელი (ჭან.) რე „ჭრელია“, ძიმარი (მეგრ.) <ძმარი (შღრ. ჭან. ჯუმორი),

ჭყილიტუა (მეგრ.) ჭყლეტა, პილანი (ПІЛАН), ფილაეი (ჭან. ფლაეი).

კოლხური ხმოვანთა გადასმას მიმართავს, რომ თანხმოვანთა კომპლექსი გათიშოს:

ქირსიანი (მეგრ.) „ქრისტინი“, ბერწული (მეგრ.), ბედინერი, პილატოკი (ПІАТОК).

აღსანიშნავია, რომ კოლხურში დეცესიური კომპლექსები ხმოვნით არ ითიშება (ტყ, წყ, ჭყ, ფხ, თხ, ცხ, დღ, ბღ, ძღ, ჯღ, ტქ, წქ, ჭქ, ფქ, თქ, ცქ, ჩქ, ბგ, დგ, ძგ, ჯგ).

დეცესიური კომპლექსების კომპონენტები თუ ადგილს შეიცვლიან, ე.ი. აქცესიური გახდებიან: მეგრ.-ში ბგ დეცესიურია და არ ითიშება: იბგარს. გბ აქცესიურია და მეგრ.-ჭანური ვერ იტანს: შღრ. ქართ. „გბობა“ და ჭან. „დოგობუ“.

ტ. გუდავამ წერილში „ზანური (მეგრულ-ჭანური) სრულ-ხმოვნობის ახსნის ცდა“ (აკადემიის მოაზრე, XI, №7, 1950) მიუთითა, რომ მეგრულ-ჭანური გაურბის აქცესიურ კომპლექსებს. ენა წინდაწინ ხელს უშლის ახალი კომპლექსების წარმოქმნას. ზანური სიტყვის ფუძეში არ ახდენს ხმოვნის რედუქციას (ისტორიუ-

ლად არსებული ხმოვნისა), თუ ამ რედუქციას შედეგად მოჰყვება თანხმოვანთა აქცესიური კომპლექსების შექმნა. ამდენად, ზანური სრულხმოვნება სუპერაციის (=დაძლევის) თავისებური სახეა აქცესიური კომპლექსებისა.

ამდენად, მეგრულ-ჭანურში რომ გვაქვს: თომა, ჯოლორი, ჯუმა/ჯიმა და სხვა ურედუქციო ფორმები, ეს იმიტომ, რომ რედუქცია რომ მომხდარიყო, მივიღებდით აქცესიურ კომპლექსებს: თმ, ღრ, ჯმ... და სხვა, რასაც მეგრულ-ჭანური საერთოდ გაურბის.

ეს ახსნა ანგარიშგასაწევია, მაგრამ საკითხავია: თუ სრულხმოვნობას აქცესიურ კომპლექსთა სუპერაციის სახედ მივიჩნევთ, მაშინ დეცესიურ კომპლექსებთან ხმოვნის შენარჩუნებას ფონეტიკურად ვერ ავხსნით. თუ ვიტყვით, რომ რედუქციას ხელს უშლიდა აქცესიურ კომპლექსთა წარმოქმნის საწინააღმდეგო ტენდენცია, მაშინ დეცესიურ კომპლექსებს შუა მოქცეული ხმოვნის რედუქციას რაღა უშლიდა ხელს? დეცესიურ კომპლექსებს ხომ არ გაურბის მეგრულ-ჭანური? არა: სრულხმოვნობა ზანურში შენარჩუნებულია როგორც აქცესიურ, ასევე დეცესიურ კომპლექსთა შუაში: ჭუბური, თოფური, თხოძური... ბრ, ფრ, მრ კომპლექსების შექმნას, რა თქმა უნდა, არ გაურბის ზანური. მაშასადამე, ურედუქციობის, ე.ი. სრულხმოვნობის მიზეზი **მახვილი** ჩანს. მახვილი ისტორიულად მეგრულ-ჭანურში სუსტი უნდა ყოფილიყო. მარცვალი, რომელზეც სუსტი მახვილი იყო, სუსტდებოდა და იკარგებოდა.

შდრ. სმა და შუმა. ძვ. ქართ. სუმა>სმა. მაგრამ მეგრულში მახვილი უ-ზე იყო ალბათ: შუმა. ქართულში მახვილი ფიქსირებული არ იყო, ორმარცვლიან სიტყვას ხან თავში მოუდიოდა (მრჳმს<მიჳმს), ხან ბოლოში (ძმპ>ძამპნ), მახვილით ორი ხმოვნის იკარგებოდა: რფქლი (<რფექალ „ფექ“, სვან. ფქვილი).

ფუძეკუმშვადობა ინტენსიური მახვილის უქონლობას მიეწერება (ა. ჩიქობავა, მახვილის საკითხისათვის ძველ ქართულში: საქ. მეც. აკ. მოამბე, ტ. III, №2, 1942).

სავარაუდოა, რომ სუსტი მახვილი კოლხურში უპირატესად ორ და მეტმარცვლიან სიტყვებში II და III მარცვალზე მოდიოდა ბოლოდან. ჯუმ(ლ) „ძმა“, თრმა(ლ) „თმა“, ქრმოლი „ქმარი, მამაკაცი“.

მახვილი (აქცენტუაცია) კოლხურში

მიღებულია აზრი, რომ მეგრულ-ჭანური სრულხმოვნობა მოქმედი სუსტი მახვილის შედეგია, რედუცირებული ფუძეები მეორეულია ძლიერი დინამიკური მახვილის შედეგად (ა. ჩიქობავა).

ა. ჩიქობავას აღნიშნული აქვს, რომ ჰ. შუხარდტმა მოხდენილად შენიშნაო მახვილთან დაკავშირებით: „ახალი ქართული მოგვაგონებს ზღვას ღელვის შემდეგო. მახვილის მწვერვალები მოშლილია, სიტყვის ფონეტიკურ ზედაპირზე მახვილიანი და უმახვილო მარცვლების სხვაობა ოდნავი შესამჩნევია“.

მეგრულ-ჭანურის მახვილი მოძრავია, სუსტი დინამიკურ-შუსიკალური, უფრო სუსტი, ვიდრე ქართულსა და სვანურში.

მახვილის ადგილი მეგრულ-ჭანურში ქართულისებურია: ორმარცვლიან სიტყვებში ბოლოდან II მარცვალზეა, მეტმარცვლიანებში ბოლოდან III მარცვალზე. ჯუმ/ჯრმა „ძმა“, კრჩი „კაცი“, კატუ „კატა“, ოხორი „სახლი“, ქრთუმე (ქრთამი), მამცტლალე „მატყურა“, მწყინდი „ბეჭედი“, ქრმოლი „ქმარი“.

ა. ჩიქობავას ათინურსა და არქაბულ ტექსტებში დადასტურებული აქვს ტონური მახვილი, რომლის ადგილი მტკიცება, ბოლოდან II მარცვალზეა ყოველთვის! სათანადო ხმოვანი გაგრძელებულად გამოითქმის, ისე, როგორც ეს გვაქვს მთიულურსა („მანდ ყოფილა ბურეკურები“) და ხევსურულში („მე არაფერი მეყურების“): ჰეჟ დოხნდი, დოხნდი მუშენი? („იქ დაჯექი, დაჯექი რატომ?“), კონქმწე ვა მოხთეს („მეზობლები არ მოვიდნენ“).

ტონური მახვილის ნაშთიც არაა მეგრულში დადასტურებული. მეგრულ-ჭანურში თანდებულისანი სახელები მახვილს ბოლოდან II მარცვალზე ატარებენ. დულააშენი „საქმისთვის“, ჩქიბისთეი „ჩემსავით“, მელისთეი იწყერს „მელიასავით იყურება“.

ხუთმარცვლიან სიტყვებში ორი მახვილია ბოლოდან V-ზე და III-ზე: ქრდოლრტკორუ „ჩააგლო“, არქადშმეფე „ამხანაგები“, ჭკრჭკიტრეფი „ჭიანჭველები“.

კითხვითი ინტონაცია თავისებურია, კითხვითი წინადადების ბოლო სიტყვის ბოლო მარცვალზე ხდება ტონის (ხმის) აწევა: მუ იქრფ? „რას აკეთებ?“, მუ გალოლუ? „რა მოგივიდა?“

ჭანურში კითხვით ნაწილაკებზე, ი-ზე მოდის მახვილი: სი სოთი ულუ-რ? „შენ სადმე მიღიხარ?“, არ გიჩქინ? „არ იცი?“, მირე-რ? „ვინ ხარ?“.

მეგრულში კითხვითი ნაწილაკია ო, მაგრამ კითხვითი მახვილი მასზე კი არ მოდის, არამედ მის წინამავალ მარცვალზე: ღო-ჭარ-ო? „დაწერე?“, სი თინა რექო? „შენ ის ხარ?“, სი ჭკუა ვაგილუნო? „შენ ჭკუა არ გაქვს?“.

მეგრ.-ჭანურში მახვილი სუსტია, მაგრამ არის შემთხვევები რელექციისა. ამ მხრივ მახვილი უფრო ძლიერი ჩანს ჭანურში, ვიდრე მეგრულში.

შღრ. ათინ. ჭუბრი „წაბლი“, ჭიბრი (<კიბირი) „კიბილი“, წიფრი (<წიფური) „წიფელი“, ლუქნა (<ლუქუნა ხოფ. „თაფლის სანთელი“), თოფრი (<თოფური) „თაფლი“.

მეგრ.-ჭანურში რელექციაა მაშინ, როცა ქართულში არაა: სა-რეც-ელ-ი, მეგრ.-ჭან. რჩ-აფ-ა (<*რაჩ-აფ-ა). ქართ. რეცხ-ვა, მეგრ. რჩხუალა (<რაჩხ-უალა), ქართ. მო-ციქ-ული, მეგრ. მინდა-ჩქ-უ.

მეგრული კილოკავებიდან მახვილი ყველაზე ინტენსიურია სამურზაყანულში: თხორნა „თხრიან“, ჭარნა „წერენ“, ხონნა „ხნა-ვენ“... უკლაში (<უკულაში) „უმცროსი“, ოჭმარე „დილა“, წოხლე „წინ“, მაჟრა „მეორე“, მასმა „მესამე“.

ასეა ეს ნასესხებ სიტყვებშიც: თავისფალი, ხენწფე, შობლო-ბა, სააპრაციო, იზლორე, კირლე, წიწლა, ამბლატორია (მ. ციკო-ლია).

მარცვლის აგებულება

ზოგადად მოკლედ შევჩერდებით მარცვლის აგებულებაზე.

მარცვალი არის წარმოთქმის უმცირესი „ბუნებრივი“ ერთეული („ბუნებრივია“ იმიტომ, რომ „სა-ხლი“ ან „სახ-ლი“ – ასე დაშლის ყველა ამ სიტყვას, ენის უცოდინარიც კი, რადგან ასეთი

დაყოფა ბუნებრივია, მაგრამ ბეგრებად დაყოფა ბევრს გაუჭირდება: ს-ა-ხ-ლ-ი). რა ქმნის მარცვალს? ამაზე თეორიებია.

ჯახების თეორიით (შტრომი), მარცვალი არის ბგერა ან ბგერათა ჯგუფი, რომელიც წარმოითქმის ჰაერნაკადის ერთი მთლიანი ჯახებით. ეს არაა სწორი. თითოეული ჰაერჯახება შეესატყვისება არა მარცვალს, არამედ ბგერას (ცალკეულს).

სონორობის თეორიით (ზივერსი, იესპერსენი), მარცვალს ქმნის მოცემულ სიტყვაში ბგერათკომპლექსის ყველაზე სონორული ბგერა, რომლის, როგორც ცენტრის ანუ მწვერვალის, გარშემო ჯგუფდება ამ კომპლექსის დანარჩენი ყველა ბგერა („სკამს“ — აქ ერთი მარცვალია, რომლის ცენტრია ა, ისაა მარცვლის მატარებელი. მ სონორია, მაგრამ ა-სთან შედარებით ნაკლები. „ნა/ღმს“ — აქ მ ქმნის II მარცვალს, რადგან ის მეტად სონორია, ვიდრე ღ და ს). ამ თეორიით, მარცვალი არის წარმოთქმის მონაკვეთი, რომლის ცენტრს წარმოადგენს ნაკლებ სონორთა შუა მოქცეული მათზე მეტი სონორობის მქონე ბგერა.

ეს თეორია უფრო მისაღებია, რადგან ცხადი ხდება, რატომაა, რომ ზოგ ენაში ორი ხმოვანი ერთ მარცვალს ქმნის (მაჟ), ან რატომაა, რომ მხოლოდ თანხმოვანთკომპლექსი შეადგენს მარცვალს (ВЛК „მგელი“ ჩეხურად).

ფიზიოლოგიური და ფუნქციური თეორიით (აბელე) მარცვალს ახასიათებს ხმის აწევა მარცვლის ცენტრის მიმართულებით და შესუსტება მომდევნო მარცვალზე გადასვლის წინ. ამდენად, კუნთბრივი დაჭიმულობა იზრდება ყოველთვის მარცვლის ცენტრის მიმართულებით, რომელსაც უწოდებენ მარცვლის მწვერვალს. კუნთობრივი დაჭიმულობის შესუსტება მიმართულია მომდევნო ახალი მარცვლის დაწყების საზღვრამდე, რის შემდეგ კვლავ იზრდება კუნთბრივი დაჭიმულობა. ისეთი მარცვლის წარმოთქმისათვის, რომელიც ნაკლებ სონორ ბგერას შეიცავს, საჭიროა უფრო მეტი კუნთბრივი ენერგიის დახარჯვა, ვიდრე ისეთი კომპლექსის წარმოთქმისას, რომლის მარცვლის ცენტრს წარმოადგენს უფრო მეტად სონორი ბგერა.

ლ. შერბას თეორიით, ყოველი ენობრივი ნაკადი ბუნებრივად იყოფა არა ცალკეულ ბეგრებად, არამედ მარცვლებად. მეტყველების ნაკადის იმ მონაკვეთს, რომელიც იწყება ბგერის გაძლიერებით

და მთავრდება მისი შესუსტებით, ეწოდება მარცვალი. ამდენად, მარცვალი არტიკულაციურად წარმოადგენს დაჭიმულობის რკალს, რომელიც ამავე დროს შეიცავს ხმეირობის გაძლიერებასა და შესუსტებას.

ბგერათშეერთების რიგი მთავარია მარცვლის პრობლემაში, რადგან ჩვეულებრივ მარცვალი არ არსებობს ბგერათშეერთების გარეშე. ბგერათა თანამიმდევრებში ასხვავებენ „პირველი რიგის“ ბგერათშეერთებას, როცა საქმე გვაქვს ორი ბგერის შეერთებასთან და „მეორე რიგის“ ბგერათშეერთებას, როცა სამი ან მეტი ბგერის შეერთება ხდება. რუსულში, პროფ. ზინდერის გამოანგარიშებით, 2656 ბგერათშეერთების კომბინაციაა მოსალოდნელი, აქედან შეუძლებელია 274. ქართულში, ს. ჟღენცის გაანგარიშებით, 1225 „პირველი რიგის“ ბგერათშეერთების კომბინაციაა მოსალოდნელი, აქედან შეუძლებელია 347 კომბინაცია. მაგ.: ქართველურ ენათათვის ერთ-ერთი უჩვეულო კომპლექსიაა პლ (თავკიდურ მარცვალში პლ მხოლოდ ნასესხებ სიტყვებშია: პლენუმი, პლანტაცია...). პლ რომ უჩვეულოა, ჩანს „ღაპობა“-დან. ძირი პალ (დამპალ), აქედან >*პალობა>*პლობა>ღპობა. პლ დიალექტებში იშვიათადაა: „პეპლავს, წიკეპლი...“.

ასევე უჩვეულოა მეგრულ-ჭანურში ქმ კომპლექსი: მეგრ. საქვარი (<საქმნარი), უქვი (<უქმი) „უქმე“, უფქვენქ „ვლდესასწაულობ“.

მეგრული ვერ იტანს კომპლექსს: ლ+ჩქამიერი, ჩქამიერი+ლ, ამიტომ ლ-ს რ-დ ცვლის: მარდი (<*მალდი<მადლი), რღია (<ლღია<ღღია<იღღია), ნირსი (<*ნილსი<ნისლი), ნარკული (<ნაკლული)...

თავკიდური მარცვლის აგებულება: ქართულში სიტყვის თავში მარცვალს ქმნის ორი, სამი, ოთხი და მეტი თანხმოვანი ხმოვანთან ერთად, მაგრამ მათში სონანტი ბგერაც გამოერევა, რაც აადვილებს აღქმა-გაგონებას, რადგან ისინი მარცვლის ბგეროვნობას ზრდიან.

ფრცქვნა, წრთვნა, ბრდღვნა, მღვღლის, მსხვრევა... ე.ი. ქართულში თავკიდურ მარცვალთა აგება წარმოებს მზარდი ბგეროვნობის პრინციპის მიხედვით და მარცვლის მწვერვალი სათანადო ხმოვან ფონემაზეა.

კოლხურს კი, ქართულისგან განსხვავებით, მარცვლის აგებისას ახასიათებს სრულზმოვნობა: ჯუმა/ჯიმა „ძმა“, კორობუა „კრეფა“, თომა „თმა“, ხომაფა „ხმობა“, შუმა „სმა“...

მეგრულ-ჭანურში შესაძლოა თავკიდური მარცვალი იწყებოდეს 1) ჰარმონიული კომპლექსით: ღლა „ღლე“, ღირძლე „გაძლა“, ჯგირი „ჯარგი“, ჯღარუ „ჯღალი“, ჯღვალიკი „ჩლიქი“, ცხემური „ცხემლა“, ჩხომი „თეეზი“, ჩხვიჩხვი „ფესვი“, ჭყალა „წყევლა“, ჭყინტი „ჭყინტი“...

2) სპირანტი+ხშული: შქა „შუა“, სქირაფა „ხმობა“, შქვითი „შვიდი“, შქირიტუნს „შრეტს“.

3) მეგრულ-ჭანური გაურბის თანხმოვანთა შეყრას თავში, ამიტომ ნასესხებ სიტყვებშიც ხმოვნებს სვამს: მეგრ. ქღლიბი (<ქლიბი), კირღე (<კლღე), ჭან. ფილავე (<ფლავე).

ქართულში რომ თავკიდურ მარცვალში თანხმოვანთა ჯგუფია, ეს ხშირად რღულქციითაა მიღებული. ა. შანიძემ („ქართული კილოები მთაში“) 1915 წელს აღნიშნა, რომ თანხმოვანთა შეჯგუფება სიტყვის დასაწყისში ხდება ხმოვანთა ამაღლების გამო. მთის დიალექტებში ხმოვანი თავის ადგილზეა და ამდენად, თანხმოვანი (კ გ ქ) არ დაკარგულაო: ხევს.: გირწყლი, მთიულური: კირწყლი (ძვ. ქართ. გრწყლი/კრწყლი, ახ. ქართ. >რწყლი). თუშ.-ფშავეური: კურკო, ხევს.: გირკო (ძვ. ქართ. კრკო, ახ. ქართ. რკო); ხევს. ჩვიჩვილი (ძვ. ქართ. ჩჩვლი).

დასკვნა: ქართულს ახასიათებს თავკიდურ მარცვალში ხმოვნის ამოღების ძლიერი ტენდენცია, ხოლო მეგრ.-ჭანურს (სვანურსაც) პირიქით, ახასიათებს თავკიდურ მარცვალთა სრულზმოვნობა.

მაღამ თავკიდური მარცვლის საკითხთან დაკავშირებით შემოიტანა ცნებები სტრუქტურა (დახურული დაწყება მარცვლისა) და აპერტურა. მისი აზრით, სტრუქტურული დაწყება მარცვლისა (თანხმოვნით, თანხმოვანთა ჯგუფით, მაგარი შემართვით) ახასიათებს გერმანულს: ‘aber (ჟაბერ), ‘arbeiten.

ქართველური ენებისათვის ისტორიულად უპირატესად დამახასიათებელი უნდა ყოფილიყო სიტყვის სტრუქტურული დაწყება: მაგ.: ენა, მაგრამ ნენა (ჭან.), ნინა (მეგრ.).

ასე რომ, ენა (<ჰენა), ადგილ (<ჰადგილ), აბანო (<ჰაბანო), ა. ჩიქობავა: იდაყვი (<ნიდაყვი), იწრო (<ვიწრო), ათი, მაგრამ ვითი (მეგრ.-ჭან.).

მეგრულ-ჭანურში ქართ. სა=ო: ო-ქოთომე „საქათმე“, ო-ღეჯე „საღორე“.

ნ. მარი ფიქრობდა, რომ ქართ. სა-ს შესატყვისად მეგრულ-ჭანურში უნდა ყოფილიყო *შო, რომელიც შემდეგ შო>ცო>ო. ჩიქობავათი, მეგრ.-ჭან. -ო<ჰო. ასეა თუ ისე, უეჭველია, რომ მეგრ.-ჭან. ო-ს წინ უძღოდა რომელიღაცა თანხმოვანი.

ს. ჟღენტს თავკიდური მარცვლის სტრუქტურული დაწყების ტენდენციის გამოვლენად მიაჩნია ის ფაქტი, რომ თავკიდური ხმოვანი იქცევა თანხმოვნად, თუ მას სხვა ხმოვანი ან სონანტი მოსდევს.

ივანია>ფვანია>ჟვანია, იაკობია>*მაკობია>*ჟაკობია>ჯაკობია, იორდანი>ფორდანი>ჟორდანი, იობავა>*მობავა>*ჟობავა>ჯობავა, იარე>ფარე>ჟარე (საბა).

ბოლოკიდური მარცვლის აგებულება. ქართულში შესაძლოა სიტყვების ბოლოკიდური მარცვალი ბოლოვდებოდეს რომელიმე ხმოვანზე (ა, ე, ი, ო, უ) ან თანხმოვანზე (1, 2, 3, 4, 5), ერთმარცვლიანი სიტყვები ქართულში შესაძლოა ოთხ-ხუთ თანხმოვანზეც ბოლოვდებოდეს: ნაკლს, ძაღლს, მორგეს, ძარღეს, მატყლს, ვერცხლს, ცეცხლს...

სიტყვის ბოლოში თანხმოვანთა დაჯგუფება განსაკუთრებით ახასიათებს სვანურს: ზისხ „სისხლი“, ჭიშხ „ფეხი“, უისგუ „კამლი“, მგრმე „ჭიანჭველა“ (ამას უძღაუტს მიაწერენ და რედუქციას).

მეგრულ-ჭანურს განსხვავებული ადგილი უჭირავს ამ შემთხვევაში. კოლხური, ქართულისა და სვანურისგან განსხვავებით, გაურბის ბოლოკიდურ მარცვალში თანხმოვანთა დაჯგუფებას. ამიტომ უძრავლეს შემთხვევაში კოლხურში სიტყვები რომელიმე ხმოვანზე ბოლოვდება.

ა: ბაბა „მამა“, მაფა „მეფე“, თომა „თმა“, თუთა „მთვარე“, ლეტა „ტალახი“, ნუსა/ნისა „ქალი, რძალი“, ჯიმა/ჯუმა „ძმა“.

ე: ბერე „ბავშვი“, კურხე „ფეხი“, ქოთუშე „ქათამი“, ყოყორე „კვანძი“, სინჩხე „სიცხე“, მაყარე „მაყარი“.

ი: არგუნი „ცული“, თოლი „თვალი“, კითი „თითი“, ხოჯი „ხარი“...

ო: ბოზო „ქალიშვილი“, ორძო „სკამი“, ფენწო „ლოკოკინა“, ოთხო „ოთხი“, ოვრო „რვა“, მწკო „წყავი“...

უ: კატუ „კატა“, მსქიბუ „ქვა (წისქვილის)“, მუვაბუ/ჯვაბუ „გომბეშო“, ნუკუწკუ „ნიკაპი“..

მეგრულ-ჭანურში ბოლოკიდური მარცვალე ერთი ან ორი თანხმოვნით შეიძლება ბოლოვდებოდეს მხოლოდ მაშინ, თუ ფუძისეული და აფიქსისეული თანხმოვნები ერთად შეიყრებიან: კოჩქ „კაცმა“, ხოჩქ „ხარმა“, კკვათუნქ „კჭრი“, ვხანტუნქ „ვხატავ“, ინგარს „ტირის“...

ბოლოკიდურ მარცვალეში რომ თანხმოვნები არ შეგვგუფდეს, ამის გამოა, რომ მეგრულში მიც. ბრუნვის -ს ნიშნის წინ იკარგება ფუძისეული ხშულები: დ, ტ, თ, ჯ, ჩ: დუ-ს (<დუდ-ს) „თავს“, ბე-ს (<ბედ-ს) „ბელს“, მარ-ს (<მარდ-ს) „მადლს“, ხო-ს (<ხოჯ-ს) „ხარს“, ქომონ-ს (<ქომონჯ-ს) „ქმარს“, კოჩი>კო-ს (<კოჩ-ს) „კაცს“, მე-ს (<მეტ-ს) „მეტს“, ღორონს (<ღორონთ-ს) „ღმერთს“.

არათავკიდურ მარცვალთა აგებულება: ქართულში არაადეკვატური მარცვლები ძირითადად იმავე თანხმოვნებით იწყება, როგორითაც თავკიდური მარცვლები. ამიტომ არათავკიდურ მარცვლებსაც აღმავალი ბგეროვნობა ახასიათებს (გა-ბზარ-ვა, აღ-გხნე-ბა, გა-მო-კრთო-მა, და-ნჯღრე-ვა...)

მეგრულ-ჭანურში არათავკიდურ მარცვალეში თანხმოვნათა ხვედრითი წონა მეტია, მარცვალე შეიძლება იწყებოდეს ერთი, ორი, სამი და ზოგჯერ მეტი თანხმოვნითაც. ხშირია ასეთ შემთხვევაში ჰარმონიული კომპლექსები და სონანტები. ბურ-ღლი-ნი „ბურღლენი“, ბერ-ჯღე-ლი „ღნავილი (ტირილი)“, ო-დგი-ში „სადგისი“, ერ-ცქე-ში „ჯიხვი“, ვარ-ჩხი-ლი „ვერცხლი“, გო-მო-რძგუ-ა „გამარჯვება“, ო-რტყა-ფუ „სარტყელი“, ფუ-ცხო-ლი „ფუსფუსი“, ღი-ნცხი-რი „სისხლი“, ო-ცხო-ჯი „სავარცხელი“, ხე-ნწკე-ლი „სალათა“, ე-ლა-მცქე-რი „განებივრებული“, ო-შკვი-დუ „კუდაბზიკა“.

ბგერათა შესატყვისობა კოლხურსა და ქართულში

დღემდე, რაც კი ენაში მტკიცე ენათმეცნიერულ მონაპოვრად ითვლება, მოპოვებულია ისტორიულ-შედარებითი მეთოდის მომარჯვებით. ეს მეთოდი მეტად მარჯვეა მონათესავე ენათა უძველესი სტრუქტურის დასადგენად. მონათესავე ენები გარკვეულ კანონზომიერებას გვიჩვენებენ ფონეტიკაში, გარკვეული შესატყვისობა აქვთ ბგერათა სისტემაში. ასეა ზანურსა (კოლხურსა) და ქართულს შორის. ბგერათა შესატყვისობის საკითხში მეგრული და ჭანური სავსებით ემთხვევიან ერთმანეთს ქართულთან მიმართებით. ესაა მთავარი არგუმენტი იმისა, რომ ისინი ცალკე ენებად არ მიიჩნევა.

პირველად ბგერათა შესატყვისობანი მეგრულსა (ამით კი ჭანურსაც!) და ქართულს შორის დაადგინა ალ. ცაგარელმა. შემდეგ ნ. მარმა დააზუსტა. ამ საკითხზე საგანგებო შრომები აქვს ა. ჩიქობავას, ა. შანიძეს, ვ. თოფურიას და სხვ.

ა. ჩიქობავა „ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონის“ (1938) შესავალში ვრცლად ჩერდება მონათესავე ენათა შედარების პრინციპზე. აღნიშნულია, რომ:

1) შესადარებელი მოვლენები ან უნდა წარმოგვიდგენდნენ განვითარების ერთსა და იმავე საფეხურს, ან უნდა იქნენ დაყვანილი ერთ საფეხურამდის (ეს ისე საჭიროა, როგორც გაერთმნიშვნელობა წილადების შეკრება-გამრავლებისას), ე.ი. უნდა ვიცოდეთ შესადარებელ მოვლენათა ისტორია (მაგ. ქართ. „ხე“-ს მნიშვნელობით მეგრულ-ჭანურში არის ჯა. მაგრამ მათი შედარება არ შეიძლება, ჯა-ს შესატყვისია ძვ. ქართ. ძელ, „ხე ~ ძელი“).

2) შედარება არ შეიძლება, თუ სხვადასხვა ძირია, არ შეიძლება შევადაროთ: მიწა//ღიხა, სახლი//ცუდე, თავი//ღული.

3) შედარება არ შეიძლება, თუ სავსებით ერთნაირი ფუძეებია, მაგ.: ქართულ-მეგრულ-ჭანური: ცხენი, კვერცხი, ხუთი, თხა.

4) შედარება შეიძლება, თუ ერთი და იმავე მასალის კანონზომიერი დიფერენციაციაა მოცემული. აქ რამდენიმე შემთხვევაა:

ა) მთელი ფუძე-ძირიც და აფიქსებიც კანონზომიერ შესატყვისობას გვაძლევენ: დედ-ალ/ღად-ულ, კაც-ის/კოჩ-იშ.

ბ) ძირი იძლევა შესატყვისობას, აფიქსები — არა: ხარი/ხო-ჯი, ძმას/ჯუმას, მაგრამ: კაც-მა/კოჩ-ქ, არი-ს/ორენ (აქ ფუნქციური შესატყვისობაა. აფიქსთა სხვაობა გამოწვეულია მათი სხვადასხვა წარმოშობით. მოთხრობითი ბრ.-ის -მა მოდის მან ნაცვალსახელიდან, ხოლო მეგრ.-ჭან. ქ უკავშირდება გ-ს: ე-გ-ე, ი-გ-ი (შდრ.: აქ<ჰაქ, ი-ქ<ჰი-ქ).

გ) ძირი არ იძლევა შესატყვისობას, აფიქსები — კი. მიწის/ღიხა-ში, სახლებ-ის/ცუღეფ-იშ...

5) შესაძლოა კანონზომიერი შესატყვისობის გზით მიღებულმა მასალამ შესადარებელ ენებში იცვალოს აღნაგობა უკვე ამ ენათა განვითარების პროცესში (ძმა/ჯუმა-ჯიმა, ორივეგან ცვლილებაა: ძმა<ძამან), ჯუმა/ჯიმა (<ჯომალ).

6) შესაძლოა კანონზომიერი შესატყვისობის გზით მიღებულმა მასალამ შესადარებელ ენებში იცვალოს არა აღნაგობა, არამედ მნიშვნელობა, მაგ. ქართ. ძილ-ს შეესატყვისება მეგრ. ჯირ: „ღინჯირ-უ“ დაწვა, ე.ი. ქართულში ძილს აღნიშნავს, მეგრულში — წოლას.

მეგრ.-ჭან. ჯა-ს „ხეს“ შესატყვისია ძელ, რომელიც ზოგადად არ უდრის ხეს.

ხუცეს-ს შეესატყვისება მეგრ. უჩაშ „უფროსი“ (მნიშვნელობამ ქართულში განიცადა ცვლილება).

ღამე-ს შეესატყვისება ჭან. ღომა (მეგრ.: ღუმა) „ღომა“ გუშინ, „ღუმა“ — წუხელ (მნიშვნელობა იცვლება მეგრ.-ჭანურში).

ღღეს ზანურსა და ქართულს შორის დადგენილია ბგერათა შემდეგი შესატყვისობა:

ქართული:	ძ	წ	ც	ზ	ს	ე	ა	(ი)	ჯ	ჭ	ჩ	შ	(რ)	(ლ)
ზანური:	ჯ	ჭ	ჩ	შ	შ	ა	ო	(ე)	ჯგ	ჭგ	ჩჭ/ჩკ	შჭ/სჭ	(ჯ)	(რ)

ძ : ჯ: ძაღ-ღ-ი/ჯოღ-ღ-ი; ძე-ელ-ი/ჯე-ეშ-ი (ჭან. მჯეეში), ძმარი/ჯუმორი (ჭან.), ძმა/ჯუმა-ჯიმა, ძე-აღ//ჯი-ჯუ (=ღი-ჯუ) შდრ. გურ. ჯიჯგვი „ძვალმსხვილი“, ძერა/ჯაჯა (გურიაში, გვარი: ჯაჯანიძე), ძახ-ება/ო-ჯოხ-უ.

წ : **ჭ**: წითელი/ჭითა/მჭითა; წყრთა/ჭყირთა/ჭყითა; წაბლი/ჭუბური, ანწ-ლ-ი/ინჭ-ირ-ი (ჭან.), ინჭირია (მეგრ.), მიწვდომა/მენჭაფა, წვიმა/ჭვიმა/მჭვიმა; წამალი/ჭამი, მწერი/ჭანჯი, მწყერი/ჭყორი, წყველა/ჭყალა.

ც : **ჩ**: კაცი/კოჩი; ცრემლი/ჩილამური, მიცემა/მეჩამა, ხ-უ-ც-ეს-ი/უ-ჩ-აში, ცხვირი/ჩხვიინდი, ცხრა/ჩხორო, ცხელი/ჩხე, ცოლი/ჩილი.

ხ : **ჟ**: ზე-ღა/ჟი (მეგრ.-ჭან.); მზე/მჟ-ორ-ა(ჭან.)/ბჟა(მეგრ.)/სვან. მიჟ.

ს : **შ**: ასი/ოში; სვანი/შონი; სუმა/შუმა; სე-ელ/შუელ/შვილ//შოლ: დოშოლაფან (ჭან.) „დაასველებენ“, ექესი/ამშვი/ანში, სული/შური, სადგისი/ოდგიში.

ე : **ა**: ერთი/ართი, ექესი/ამშვი/ანში; ძელ-ი/ჯა(ლ), მე/მა, მწერი/ჭანჯი. სიძე/სინჯა, მზე/ბჟა, მარჯვე-დ/მორძევა-თ.

ა : **ო**: ასი/ოში, ძალლი/ჯოლორი, ტბა (ტაბა)/ტობა/ტობა-ვარჩხლი „ტბავერცხლა“. კაცი / კოჩი, ქათამი / ქოთომი, ხარი / ხოჯი, ვაცი / ოჩი.

(ი) : **(ე)**: სახ. ბრ. ნიშანი ქართ. ი (კაცი, ქალი, ბავშვი) ჭან. ბერეფე „ბავშვები“, კოჩეფე „კატები“, ქათამი/ქოთუმე, ფეხი/კუჩხე.

ქართულში არსებულ შიშინა შ-ს და აფრიკატებს ჯ ჭ ჩ-ს მეგრულ-ჭანურში შეესატყვისება ორწვერიანი თანხმოვანთკომპლექსი: შიშინა სპირანტი (შ) და აფრიკატი (ჯ ჭ ჩ) + უკანაენისმიერი ხშული (გ კ ქ):

ჯ : **ჯგ**: ჯ-ობ-ნ-ა/რ-ჯგ-ინ-ა, ჯი-ნჭვ-ელ-ა/ჯგი-ჯგი-ტი-ა.

ჭ : **ჭკ**: ჭედ-ვ-ა/ჭკად-უ-ა, ჭამს/ჭკომუნს, ჭარ/ჭერ „ჭრის“/ჭკირუა, დოჭკორუ.

ჩ : **ჩქ**: ჩემი/ჩქიმი; ჩჩული (*ჩიჩული)//ჩქიჩქუ/ჩუჩქუ (ჭან.), ჩანს/რჩქუ, მაჩვი/მუნჩქვი.

შ : **შქ**: შვიდი/შქვითი; შ-ი-ა/შქ-ირ-ენ-ს; ვაშლი/უშქური, შუა/შქა, გა-შვ-ებ-ა/მე-შქუ-მალა; მო-ა-შთ-ო/და-შქვიდ-უ; ლა-ში/ლეშქი (ჭან.), ლეჩქვი (მეგრ.), შინება/შქურინი, შე-შა/დი-შქა.

ზანურის (კოლხურის) უკანაენისმიერები ამ კომპლექსებში შემდგომ არის განვითარებული. ფიქრობენ, რომ ჯ, ჭ, ჩ, შ ბგერები კოლხურში ველარიზებული იყო და არა პალატალური. ისინი

დღესაც მაგარი თანხმობენებია მეგრულ-ჭანურში. ამ თანხმობანთა კელარული წარმოება გახდა საფუძველი იმისა, რომ მათ შემდგომ განვითარებულიყო უკანანისმიერი ზმულები (ს. ულენტი).

სხვა სახის თანხმობანთშესატყვისობიდან არასისტემებრ აღსანიშნავია შემდეგი:

(რ) : (ჯ) : ი-ს წინ: ხარი/ზოჯი, ფური/ფუჯი, ყური/ყუჯი, მხარი/ხუჯი/ფხუჯი, ძირი/ჯინჯი.

(ლ) : (რ) : ი/უ ვიწრო ხმოვნების შემდეგ (სონანტების წინ): გული/გური, სული/შური, ფქვილი/ქვირი/მქი, ვაშლი/უშქური, თაფლი/თოფური... (ა და ე ხმოვნის შემდეგ ლ>ლ: მამალი, ბალი, თუალი, მსხალი, ყველი, საჭმელი, ყელი, გამონაკლისია: გველი, მგელი).

(გ) : (რ) : საგზალი/ორზოლი, დაგზება/დორზამა, დაგზელს/დორზანს.

ამ უკანასკნელ შესატყვისობას გ. როგავამ სპეციალური წერილი უძღვნა: „ქართველურ ენათა ბგერათშესატყვისობიდან, მეგრ. რ.: ქართ. გ (საქ. მეცნ. აკ. მოამბე X, Ab 8, 1949) და დაამტკიცა, რომ მეგრულ-ჭანურში გ-ს ნაცვლად რ-ს ხმარება აქცესიური კომპლექსის დაძლევის კანონის საფუძველზეა დამყარებული. მერდინაფუ (<მეგდინაფუ) „დაგკარგვია“, რთხულენს (<გთხულენს) „გთხოვს“, რჩანს (<გჩანს) „გაჭმევს“, რჯვიდუნს (<გჯვიდუნს) „გკოცნის“... ჩანს, რომ გ>რ, რადგან გ რომ დარჩენილიყო, აქცესიური კომპლექსები ჩნდებოდა: გღ, გთ, გჩ, გჯ... ასეთ კომპლექს კი ზანური გაურბის.

როგორც მაგალითებიდან ჩანს, მეგრულ-ჭანურს „შიშინა“ გაბგერება ახასიათებს, ქართულს – „სისინა“. ამ შესატყვისობაში ბგერათა ქართული წყება სისინაა, მეგრულ-ჭანურისა – შიშინა. ეს აკუსტიკური შთაბეჭდილების მიხედვით. არტიკულაციის მიხედვით კი ამ ორ წყებას შორის შემდეგი სხვაობაა: ძ, წ, ც, ზ, ს წარმოებისას ენის წვერი მონაწილეობს, ხოლო ჯ, ჭ, ჩ, ყ, შ წარმოებისას – წინა ენის ზურგი, ე.ი. დიფერენციაცია ამ თანხმობებში გამოუწვევია არტიკულაციის ცვლას, წინა ენის ზურგის ამოქმედებას ენის წვერის ნაცვლად. წარმოების უკან გადაწევა – ენის მონაწილეობის მიხედვით რომ ვიმსჯელოთ – ესაა ის საფუძველი, რო-

მელმაც განსაზღვრა მეგრულ-ჭანურის „შიშინი“ ქართულის „სისინის“ ნაცვლად (ა. ჩიქობავა).

რა გამოიწვია ეს ცვლილება? უცნობია. სპონტანურია. რატომ ქართულში არ მოხდა თანხმოვანთა წარმოების გადაწევა? პრინციპულად ქართულსაც შეეძლო „სისინი“ შეეცვალა „შიშინით“, მაგრამ ეს არ მომხდარა.

ამ მხრივ საინტერესოა შენ/სი ნაცვალსახელების მიმართება. „შენ“ აღმოაჩნდა „სისინა“ წრის ენას, „სი“ კი – „შიშინა“ წრისას. როგორ? „შენ“ ქართულში ზანურიდან შევიდა, ხოლო „სი“ ზანურში ქართულიდან? არა. ა. ჩიქობავა ფიქრობს, რომ შენ ქართულსავე ნიადაგზეა მიღებული სენ/(სინ)-ისაგან. სინ/სენ-ში ნ/ნა დეტერმინანტია, ამდენად, სი II პირის ნაცვალსახელი გამოდის ქართულსა, მეგრულ-ჭანურსა და სვანურისათვის, ე.ი. ქართველური ენებისათვის. ქართულში ეს ს შემდეგ შეცვლილა შ-თი (შენა, შენი...), ასევე შენი/სქანი. აქ შ მიღებულია ს-საგან, ს დაუცავს მეგრულ-ჭანურს და ქ განვითარებია.

თ. გამყრელიძე კი სულ სხვა ახსნას იძლევა შრომაში „სიბილანტთა შესატყვისობანი და ქართველურ ენათა სტრუქტურის ზოგი საკითხი“, 1959.

რატომ აქვს შ და ჯ-ს ზანურსა და სვანურში ორგვარი შესატყვისი? რატომ გვაქვს, ერთი მხრივ, შ – შქ/შგ, ჯ – ჯგ, ხოლო, მეორე მხრივ, შ – სქ/სგ, ჯ – ძგ (შველი – მსქვერი; მარჯვენა – მარძგენი).

თუ არსებული ახსნიდან ამოვალთ, რომ შ – სქ/სგ შეფარდებაში პირველადია სქ/სგ (<*ს), მაშინ უნდა დავუშვათ, რომ ქართულში, რომელიც სისინა წრის ენაა, ეს სისინა (ს) სპირანტი შესატყვისი შიშინაში გადავიდა, მაშინ, როცა ზანურსა და სვანურში, რომლებიც შიშინა წრის ენებია, ამავე ფონემას არ მოუცია შიშინა რეფლექსი. თუ ამას დავუშვებდით, უნდა გვევარაუდა, რომ არსებობდა ს-სგან (იმ ს-სგან, რომელიც ზანურსა და სვანურში შ-ს იძლევა) განსხვავებული (ფონოლოგიურად) მეორე სისინა სპირანტი, რომელსაც ქართულში უნდა მოეცა შ და ზანურში სქ, სკ, სგ. ე.ი. შ(<*ს)>სქ/სგ. მაგრამ ასეთი გადასვლისათვის ფონეტიკური პირობები არ არსებობს: ა) ამგვარი შ ქართულში (თითქოს ს-გან მომდინარე) გვხვდება ისეთსავე ფონეტიკურ გარემოცვაში,

როგორშიც ის ს სპირანტი, რომელსაც ზანურსა და სვანურში შ ფონემა შეეფარდება. ბ) რატომ განივითარა ამგვარმა პოსტულირებულმა (*ს) სპირანტმა უკანაენისმიერი ხშული (კ, გ)? სქ/სგ კომპლექსი ზანურ-სვანურში ისეთ ფონეტიკურ გარემოცვაში გვხვდება, რომელიც ქართულ ს ფონემის შესატყვისად არსებულ შიშინა (შ) სპირანტისთვის დასტურდება რიგ ფორმებში.

გ) განსაკუთრებით დამახასიათებელია ის გარემოება, რომ ზანურსა და სვანურში არ არსებობს პირველადი სქ/სგ კომპლექსი, რომლის შესატყვისად ქართულში ს სპირანტი იყოს წარმოდგენილი. სქ/სგ დასტურდება მხოლოდ მაშინ, თუ მის შესატყვისად ქართულში შ სპირანტი გვაქვს. ეს გარემოება გადამწყვეტია. ცხადი ხდება, რომ შქ/შგ და სქ/სგ კომპლექსები ორივე ერთ სიბრტყეზე დგას და ორივე თავდაპირველი შიშინა (შ) სპირანტის კანონზომიერი რეფლექსია.

შ-ს დისტრიბუციული ანალიზი გვარწმუნებს, რომ შქ/შგ კომპლექსის ჩამოყალიბება თავდაპირველი შიშინა (*შ) ფონემისაგან სპონტანური ბუნებისაა. მაგრამ სხვაგვარადაა სქ/სგ კომპლექსებთან საქმე: სქ/სგ შეეფარდება ქართულში ისეთ შიშინა (შ) სპირანტს, რომელსაც ბაგისმიერი ვ ან უ ფონემა მოსდევს. იგივე ითქმის ჯ ფონემაზე, რომელიც იძლევა ძგ/სგ კომპლექსებს:

ქართ. შვ/უ — ზან. სქვ — სვან. სგუ

შუ-ენის, ჭან. მეგომსქუ, მ-სქვა, სვან. ხ-ე-სგუ-უ „შვენის“

შე-ელი, ჭან. მ-სქვ-ერი, მეგრ. სქვეერი.

შა-შ-ვი (<სა-შ-ე-ი, ძვ. ქართ. შაშუ) ჭან. მ-ზე-სქ-უ, მეგრ.

ზესქვი.

შე-ილ-ი, მეგრ.-ჭან. სქ-ირ-ი (<სქვირი).

ქართ. ჯუ — ზან. ძგვ — სვან. სგუ

მარ-ჯუ-ენ-ე, მეგრ. მარ-ძგვ-ანი, სვან. ლე-რსგუ-ენ

ჯვ „გარეთ გასვლა“, მეგრ. ძგვ, შდრ. სვან. ლა-სგ-არ „საპირფარეშო“.

ხმოვანთა შესატყვისობა ზანურის კილოკავებში:

ზანურის კილოკავებში შეინიშნება რიგ შემთხვევაში უ-სა და ი-ს, აგრეთვე ო-სა და ი-ს შესატყვისობა. ასეთი უ-ს ი ზუგდიდურ-სამურზაყანულში გ-ში გადადის.

ვიწურ-არქაბული, ათინური უ = ზოფური, სენაკური ი = ზუგდიდურ-სამურზაყანული გ-ს.

ვიწურ-არქაბულ-ათინური დაჩხური	ზოფური, სენაკური დაჩხირი	ზუგდიდურ-სამურზაყანული დაჩხერი	„ცეცხლი“
ჭკუდი	ჭკიდი	ჭკკდი	„მჭადი“
ღოზუმუ	ღოზიმუ	ღოზემუ	„გაზომა“
ჟურ-ი	ზოფ.(ჟურ), სენაკ.ჟირი	ჟერი	„ორი“

ვიწურ-არქაბული, ათინური ო = ზოფური, სენაკური ი = ზუგდიდურ-სამურზაყანული გ:

ვიწურ-არქაბული, ათინური	ზოფური, სენაკური	ზუგდიდურ-სამურზაყანული
კორზა „კოვზი, ციცხვი“	კირზა	კკრზა
ოჭკორუ/ომკორუ(ათინ.) „ჭრა“	ოჭკირუ	ოჭკკრუ
ქომოლი „ქმარი“	ქიმოლი (ზოფ.)	ქკმოლი

უ/ო : ი შესატყვისობაში პირველადია უ/ო. ი შემდეგაა მიღებული, ხოლო ეს ი>გ, ე.ი. უ/ო>ი>გ. გ. როგავა კი სხვა ახსნას იძლევა. მისი აზრით, ბგერათა ასეთი შესატყვისობა შედეგია ზანურის ზოფურ, სენაკურ, ზუგდიდურ-სამურზაყანულ კილოკავებში გარკვეულ პოზიციებში უკანაენისმიერი უ ხმოვნის ირაციონალური გ ხმოვანში გადასვლისა. ზოფურსა და სენაკურში გ-ს შენაცვლებია ძირითადი ხმოვანი ი, ე.ი. უ/ო>გ>ი. უ/ო-ს შეცვლა ირაციონალური გ ხმოვნით ზანურის გარკვეულ კილოკავებში ზოგადი ხასიათის ფონეტიკური პროცესია. იგი გამოწვეულია უ/ო-ს წარმოებისთვის საჭირო ბგერებისა და ენის აქტიურობის მოღუწებით. რა პროცესებში გადადის უ/ო გ-ში? – თუ ასეთ უ/ო-ს წინ უძღვის რომელიმე არალაბიალური თანხმოვანი (გ, ქ, კ, ლ, ხ, ზ, ს...) და

უკავია ინტერკონსონანტური პოზიცია: გურუნი>გგრუნი „ვირი“, ჭკუდი>ჭკკდი „მჭადი“...

ზუგდიდურ-სამურზაყანულში უ>გ იძლევა აფიქსებთანაც და ღია პოზიციაშიც: რგუნს>რგგნს „რგავს“, გორჩხუ>გორჩხგ „გარეცხა“, ბალუ>ბალგ „ბელელი“.

სხვა შემთხვევაში უ/ო ხმოვანი უცვლელი რჩება ზანურის კილოებში:

1) სიტყვის დასაწყისში: უჩა „შავი“, უკუმელა „უკუნი“, ულუ „აქვს“, უჩაში „უფროსი“, უკული „კვლავ (მერე)“...

2) ხმოვნის წინ: ჯუა „ბუ“, ქუა „ქვა“, ონჯუა „საღამო“, რუო „რვა“, სქუა „შვილი“...

3) წყვილბაგისმიერ ხმულების შემდეგ (ბ, ფ, პ, გ): ბული „ბალი“, ბურჭული „წალდი“, ფუჯი „ფური“, ფურცელი „ფოთლი“, ფურინუა „ფრენა“, პუხა „კუზიანი“, პუტონი „პუტვა“, გუ „გავს“, მუნჩქი „მაჩვი“.

4) უ ხმოვანი არ გადადის გ-ში არც ზუგდიდურ-სამურზაყანულში, როცა მას წინ უძღვის რომელიმე ლაბიალიზებული კომპლექსი: თანხმ.ქვ: გვ, ქვ, კვ, ღვ, ზვ, ჯვ, ჩვ, ჭვ, ძვ, ცვ, წვ, შვ, შვ, ღვ, თვ, ტვ.

ძვ. ქართულში ასეთი კომპლექსების ლაბიალური მომენტი უ-თი აღინიშნებოდა.

ზანურში ზოგჯერ ეს ლაბიალიზებული ელემენტი ვ იკარგება, ხოლო უ უცვლელი რჩება (სუფიქსისეული):

ჭუნს < ჭვუნს, უჭუ < უჭვუ (შედ. დოჭვი. ძვ. ქართ. წუავს).
რხუნს (<რხვუნს), ურხუ<ურხვუ (შედ. ძვ. ქართ. კურელი).

სქუნს (<სქვუნს) „კრავს, ნასკვავს“...

მუნს (<მვუნს) „სვამს“...

მორფოლოგია

არსებითი სახელის ბრუნვები და ბრუნვა

კოლხურში ყველა ის ბრუნვა გვაქვს, რაც ქართულშია, წოდებითის გამოკლებით. წოდებითი ბრუნვა კოლხურში არაა, მის ფუნქციას სახელობითი ბრუნვა ასრულებს (ასეთ შემთხვევაში სახელს ხშირად შორისდებული ბგერა **ო**, ვო უძღვის წინ: ვო, პეტრე, კოჩი//ო, კოჩი... „კაცო“). სამაგიეროდ, მეგრულსა და ჭანურში ქართულთან შედარებით მეტია: დაშორებითი (კოჩიშე/კოჩიშე(ნ) ჭან.) და მიმართულებითი (კოჩიშა). მხოლოდ მეგრულშია დანიშნულებითი (კოჩიშოთ), გარდაქცევითი (კოჩო „კაცად“, ბაღანათ „ბაღლად“, მაყარეთ „მაყრად“). ასე რომ, ჭანურში 7 ბრუნვაა, მეგრულში – 9 ბრუნვა. ბრუნვა ერთია მეგრულსა და ჭანურში.

ბრუნვის ნიშნები:

	მეგრული	ჭანური
1. სახელობითი	ი	ე/ი
2. მოთხრობითი	ქ	ქ
3. მიცემითი	ს	ს
4. ნათესაობითი	შ(ი)	შ(ი)
5. მიმართულებითი	შა	შა
6. დაშორებითი	შე	შე(ნ)
7. მოქმედებითი	თ(ი)	თე(ნ)
8. დანიშნულებითი	იშ-ოთ	–
9. გარდაქცევითი	ო/თ	–

ფუძეთანხმოვანიან სახელთა ბრუნვა: კოჩი-ი „კაცი“, დუღი-ი „თავი“, ფუჯი-ი „ფური“, გური-ი „გული“.

	ბერული	ჭანური
სახ.	კონ-ი, ღულ-ი, ფუჯ-ი, გურ-ი	კონ-ი, ღულ-ი, ფუჯ-ი, გურ-ი
მოთხრ.	კონ-ქ, ღულ-ქ, ფუჯ-ი-ქ, გურ-ქ	კონ-ი-ქ, ღულ-ი-ქ, ფუჯ-ი-ქ, გურ-ი-ქ
მიც.	კონ-ს, ღულ-ს, ფუჯ-ი-ს, გურ-ს	კონ-ი-ს, ღულ-ი-ს, ფუჯ-ი-ს, გურ-ი-ს
ნათ.	კონ-ი-შ(ი), ღულ-ი-შ(ი), ფუჯ-ი-შ(ი), გურ-ი-შ(ი)	კონ-ი-შ(ი), ღულ-ი-შ(ი), ფუჯ-ი-შ(ი)...
მიმართ.	კონ-ი-შ-ა, ღულ-ი-შ-ა, ფუჯ-ი-შ-ა, გურ-ი-შ-ა	კონ-ი-შ-ა, ღულ-ი-შ-ა, ფუჯ-ი-შ-ა...
ღაშორ.	კონ-ი-შე, ღულ-ი-შე, ფუჯ-ი-შე, გურ-ი-შე	კონ-ი-შე(ნ), ღულ-ი-შე(ნ), ფუჯ-ი-შე(ნ)...
მოქმ.	კონ-ი-თ(ი), ღულ-ი-თ(ი), ფუჯ-ი-თ(ი)...	კონ-ი-თე(ნ), ღულ-ი-თე(ნ), ფუჯ-ი-თე(ნ)...
ღანიშნ.	კონ-ი-შ-ოთ, ღულ-ი-შ-ოთ...	—
გარდაქც.	კონ-ო, ღულ-ო, ფუჯ-ო, გურ-ო	—

მრავლობითი რიცხვი

	ბერული	ჭანური
სახ.	კონ-ეფ-ი, ფუჯ-ეფ-ი...	კონ-ეფ-ე, ფუჯ-ეფ-ე...
მოთხრ.	კონ-ენ-ქ, ფუჯ-ენ-ქ.../ კონ-ეფ-ქ, ფუჯ-ეფ-ქ...	კონ-ეფ-ე-ქ, ფუჯ-ეფ-ე-ქ...
მიც.	კონ-ენ-ს, ფუჯ-ენ-ს.../კონ-ეფ-ს, ფუჯ-ეფ-ს...	კონ-ეფ-ე-ს, ფუჯ-ეფ-ე-ს...
ნათ.	კონ-ეფ-იშ(ი), ფუჯ-ეფ-იშ-ი...	კონ-ეფ-ე-შ(ი), ფუჯ-ეფ-ე-შ(ი)...
მიმართ.	კონ-ეფ-ი-შ-ა, ფუჯ-ეფ-ი-შ-ა...	კონ-ეფ-ე-შ-ა, ფუჯ-ეფ-ე-შ-ა...
ღაშორ.	კონ-ეფ-ი-შე, ფუჯ-ეფ-ი-შე...	კონ-ეფ-ე-შე(ნ), ფუჯ-ეფ-ე-შე(ნ)...
მოქმ.	კონ-ეფ-ი-თ(ი), ფუჯ-ეფ-ი-თ(ი)...	კონ-ეფ-ე-თე(ნ), ფუჯ-ეფ-ე-თე(ნ)...
ღანიშნ.	კონ-ეფ-ი-შ-ოთ, ფუჯ-ეფ-ი-შ-ოთ...	—
გარდაქც.	კონ-ეფ-ო, ფუჯ-ეფ-ო	—

ფუძეთანხმოვანიანთა დამახასიათებელი ისაა, რომ:

1) ჭანურში სახ. ბრუნვის ი ნიშანი გადაჰყვება ყველა ბრუნვაში, თითქოს ი ბოლოკიდურიანი სახელი იყოს. მეგრულში კი ასეთი რამ იშვიათია (!) მოთხრობითსა და მიცემითში. (შესასწავლია, მეგრულში ი გადაჰყვება თუ აქაც კომპლექსის შექმნის საშიშროებაა: ძღაბ-ღ-ს (გოგოს) (ძღაბ-ს არაა), თოფ-ღ-ს (არაა თოფ-ს)..

2) მრავლობით რიცხვში (-ეფ) სუფიქსი უცვლელადაა წარმოდგენილი, მაშინ, როცა ზმოვანფუძიანებთან ე-ს კარგავს ჭანურში (კატუ-ფ-ე „კატები“, ორძო-ფ-ე „სკამები“, ბუცხა-ფ-ე „ფრჩხილები“. ე. ი. ა, ო, უ, ე-ზე დაბოლოებულ სახელებში), მეგრულში -ეფ სრულადაა ამ შემთხვევაში შენახული (ბირცხეფი „ფრჩხილები“, კოტოეფი „ქოთნები“, კატუეფი „კატები“).

3) მეგრულში მრავლობითი რიცხვის -ეფ ნიშანი მოთხრობითსა და მიცემითში იქცევა -ენ-ად (სენაკურში უფრო) ან -უმ-ად (ემ/ეფ - უფრო ზუგდიდურ-სამურზაყანულში).

4) მეგრულში მიც. ბრუნვის -ს ნიშნის წინ ფუძის ბოლო თანხმოვნები იკარგება. ესენია ღ, ტ, თ, ჯ, ჩ. (ე.ი. კომპლექსის აუტანლობა უფრო მიც.-ის -ს-სთან თუ -ს სპირანტობის გამოა?).

მე-ს (<მეტ-ს), დუ-ს (<დუდ-ს) „თავს“, მარ-ს (<მარდ-ს) „მადლს“, ღორონ-ს (<ღორონთ-ს) „ღმერთს“, ხოჯს>ხო-ს „ხარს“, კოჩს>კოს „კაცს“.

ასევე, პოზიციური ცვლით ფუძის ბოლოკიდური ლ მიც. ბრუნვაში რ-დ იქცევა: ბული - ბურს „ბალს“, თოლი - თორს „თვალს“, ბურჭული - ბურჭურს „წაღღს“, კუდელი - კუდერს „კუღღს“, დუდელი - დუდერს „თავთავს“...

5) მრავლობითი რიცხვის სახელობითში ჭანურმა ყველაგან შეინახა სახელობითი ბრუნვის ზანური ნიშანი ე, მაშინ, როცა მხოლობითში მისი ადგილი დაიჭირა ქართულმა ი-მ. მეგრულმა კი ზანური ნიშანი ე მხოლობითშიც დაკარგა და მრავლობითშიც. ეს ე ი-ს მსგავსად სახელობითიდან ყველა ბრუნვას გადაჰყვება.

6) მეგრულის ზუგდიდურ-სამურზაყანულ კილოკავში მიცემითის ს შეცვლილია ც-თი: კოც „კაცს“, დუც „თავს“, ხოც (<ხოჯს) „ხარს“, ჩხომც „თავზს“...

ფუძემდებნიან სახელთა ბრუნება: მეგრულ-ჭანურში ხმოვან-ზე დაბოლოებული სახელები სხვანაირად იბრუნვის.

ა: თომა „თმა“, ბიგა „ჯოხი“, ღიშქა „შეშა“, ჯუმა/ჯიმა „ძმა“, ნუსა/ნისა „რძალი“, ატამა „ატამი“, ბირცხა „ფრჩხილი“...

ე: ბერე „ბავში“, კუჩხე „ფეხი“, ქოთუმე „ქათამი“, ონტულე „ბოსტანი“, გინძე „გრძელი“, მეგრ.: მაყარე „მაყარი“, ჭიჭე „პატარა“, ღეჯე „ღორი“...

ო: ორძო „სკამი“, ფენწო „ლოკოკინა“, ჩხორო „ცხრა“, ოერო „რვა“, ბოზო „ქალიშვილი“, კოტო „ქოთანი“...

უ: კატუ „კატა“, ჩიჩქუ „ჩვილი“, უვაბუ /მჯვაბუ „გომბეშო“, ღუმუ „ღომი“, ნუკუ „ნიკაპი“, ოჭარუ „წერა (ჭან.)“, ოკვათუ „ჭრა (ჭან.)“...

	მეგრული	ჭანური
სახ.	„თმა“, „კატა“, „ქოთანი“, „სახლი“	„თმა“, „კატა“, „სკამი“, „ბავში“
მოთხრ.	თომა, კატუ, კოტო, ცუდე	თომა, კატუ, ორძო, ბერე
მიც.	თომა-ქ, კატუ-ქ, კოტო-ქ, ცუდე-ქ	თომა-ქ, კატუ-ქ, ორძო-ქ, ბერე-ქ
ნათ.	თომა-ს(ი), კატუს(ი), კოტო-ს(ი), ცუდე-ს(ი)	თომა-ს, კატუ-ს, ორძო-ს, ბერე-ს
მიმართ.	თომა-შ(ი), კატუ-შ(ი), კოტო-შ(ი), ცუდე-შ(ი)	თომა-შ(ი), კატუ-შ(ი), ორძო-შ(ი), ბერე-შ(ი)
დაშორ.	თომა-შა, კატუ-შა, კოტო-შა, ცუდე-შა	თომა-შა, კატუ-შა, ორძო-შა, ბერე-შა
მოქმ.	თომა-შე, კატუ-შე, კოტო-შე, ცუდე-შე	თომა-შე(ნ), კატუ-შე(ნ), ორძო-შე(ნ)...
გარდაქც.	თომა-თ(ი), კატუ-თ(ი), კოტო-თ(ი), ცუდე-თ(ი)	თომა-თე(ნ), კატუ-თე(ნ), ორძო-თე(ნ)...
დანიშნ.	თომა-შ-ო(თ), კატუ-შ-ო(თ)...	—
გარდაქც.	თომა-თ, კატუ-თ, კოტო-თ, ცუდე-თ	—

1) მრავლობით რიცხვში ა, უ, ო-ზე ფუძეგათავებული სახელები ჭანურში მრავლობითი რიცხვის ეფ-ის ე-ს კარგავენ: თომა-

ფ-ე, თომაფ-ე-ქ, კატუ-ფ-ე, კატუ-ფ-ე-ქ; ორძო-ფ-ე, ორძო-ფ-ე-ქ. მეგრულში ასე არაა: კატუ-ეფ-ი, კოტო-ეფ-ი, ცუდე-ეფ-ი, თომ-ეფ-ი (<თომა-ეფ-ი).

ე-ზე დაბოლოებული სახელები (ბერეფე, კურხეფე) ა. ჩიქო-ბავათი: ბერ-ეფ-ე, კურხ-ეფ-ე, ე.ი. ფუძის ბოლო ე არის მოკვეცილი. მაგრამ: მამცუდალე-ფ-ე „მატყუარები“, ონჩამურე-ფ-ე „საცხხველები“, აქ მრავლობითი რიცხვის ე-ა მოკვეცილი.

2) სახელობითი ბრუნვის ნიშანი ჭანურში მხოლოდით რიცხვში ჩვეულებრივ ი არის, როგორც ეს ქართულსა და მეგრულშია, მაგრამ შენახულია ქართული ი-ს ზანური შესატყვისი ე: ბერე „ბავში“, კურხ-ე „ფეხი“, ქოთუმ-ე „ქათამი“...

ამ სახელებში -ე სახელობითი ბრუნვის ნიშანია და არა ფუძის დაბოლოება. ჭანურში ე-ზე ფუძეგათავებული სახელები ისე არ მოიპოვება, როგორც ი-ზე გათავებული სახელები ქართულში (ნაწარმოებ სახელებში ე მაწარმოებელია: მამცუდალე, ონჩამურე, ნობიწკალე „ცეცხლის წინწყლები“). ნასესხებში კი ე ფუძისეულია: დეკიკე, მეფე, მეზარე „საფლავი“. ჭანურში პირველადი სახელებიც ბოლოვდება, ალბათ, ე-ზე, მაგრამ იგი აირია სახელობითი ბრუნვის ე-ში, როგორც ქართული ი (ფუძისა) აირია სახელობითი ბრუნვის ი-ში (ძველი ქართ.: გრიგოლი, ახალი ქართ. გრიგოლ) და, ამდენად, ე-ზე დაბოლოებული ფუძეები გადაშენდა. სახელობითი ბრუნვის ი/ე ნიშანი ისე გადაჰყვება ყველა ბრუნვაში, როგორც სხვა ფუძისეული ა, ო, უ ხმოვნები.

ი. ყიფშიძის აზრით, (ნ. მარს იმეორებს, ეტყობა, მარს ქართ. ი<უ, რათა სემიოტიკისათვის დაეკავშირებინა) მეგრულში სახელობითი ბრუნვის ნიშანი უნდა ყოფილიყო უ: უ>ი. მაგრამ დღეს ჭირს მისი გარჩევა ფუძისეული უ-სგანო. მხოლოდ ბედნიერ შემთხვევას უნდა ვუმაძღლოდეთ, რომ ფიცცილის ფორმულაში დარჩენილა სახელობითი ბრუნვის ნიშანი უ: ღორონთუ-მე (ღმერთმანი, ღმერთი-მე), შურუ-მე, სქანი მორდუ-მე (ღორონთი „ღმერთი“, შური „სული“, მორდუ „გაზრდა“).

ჩვენი აზრით, პირიქითაა: ღორონთა-მე>ღორონთუმე (მ-მ ლაბიალობა შესძინა ი-ს და უ-დ აქცია ასიმილაციის ძალით).

3) მთხრობითი ბრუნვის ნიშანია -ქ მეგრულ-ჭანურში. ი. ყიფშიძე ამ ბრუნვას ეძახდა „ნაცვალსახელოვან მიცემითს“, ე.ი.

ჩანს, მას ქ ნაცვალსახელიდან მომდინარედ მიაჩნდა, მაგრამ კერძოდ საიდან, ეს არა ჩანს. „ნაცვალსახელობით“ ბრუნვას ეძახდა მას ნ. მარიც.

ა. ჩიქობავას აზრით, ქ უკავშირდება გ-ს: ე-გ-ე, ი-გ-ი (შდრ. აქ<ჰა-ქ, იქ<ჰი-ქ). იგი მან-ის (მოთხ. ბრ.) ბადალია. თვით ქართულში მოთხრობითი ბრუნვის ნიშანი ისტორიულად -ნ არის: მან, ვი-ნ/მუ-ქ, მი-ქ. ქართულში ნ არის ქართული თუ შემონატანია?

4) მიცემითი ბრუნვის ნიშანია ს, როგორც ეს ქართულშია. მოსალოდნელი იყო -შ, მაგრამ არსად შენახულა მიცემითში -შ. მეგრულის ზუგდიდურ-სამურზაყანულში ეს ს>ც: კოც „კაცს“, ხოც „ხარს“...

იშვიათად არის -ას: ძვირ-ას „ძვირად“, ნწარ-ას „მწარედ“, შხირ-ას „შხირად“, ეფ-ას „იაფად“, თელ-ას „ცოცხლად“. ყიფშიძის აზრით, -ას არის არქაული ბრუნვის ნიშანი ქართული მიცემითისა. ყიფშიძე, ალბათ, გულისხმობდა ქართულის შემდეგი სახის მაგალითებს: ალაგას, ადგილას.

5) ნათესაობითი ბრუნვის ნიშანია ქართული ის-ის შესატყვისი იშ, რომელიც ხმოვანფუძიანებთან კარგავს ი-ს და რჩება -შ. თომა-შ(ი), კატუ-შ(ი), ცუდე-შ(ი), კოტო-შ(ი), თომა-შ(ი)<თომა-იშ(ი).

თანხმოვანფუძიან სახელებთან -იშ რჩება: კოჩ-იშ(ი), ხოჯ-იშ(ი)...

ოღონდ ის კია, რომ ამ იშ-ის ი ნათესაობითის ნიშნის ელემენტია, თუ სახელობითი ბრუნვის ი, რომელიც ყველა ბრუნვაში გადაჰყვება, ამის გარჩევა ძელია: კოჩ-ი, კოჩ-ი-ქ, კოჩ-ი-შ(ი) (<*კოჩ-ი-იშ(ი)).

მრავლობით რიცხვში -იშ დაცულია: კოჩ-ეფ-იშ(ი). ეს ასეა მეგრულში, ხოლო ჭანურში შ არის დარჩენილი, ფუძის ბოლო ხმოვნის გავლენით იშ-ის ი იკარგება: კატუ-ფ-ე-შ(ი) „კატებით“, კოჩ-ეფ-ე-შ(ი) „კაცებით“...

შეიძლება ნათესაობითი ბრუნვის ნიშანი დაიკარგოს კომპოზიტებში: ზღვა-პიჯი (<ზღვაშ(ი) პიჯი) „ზღვისპირი“, ჭუბურ-ხინჯი „წაბლისხიდი“...

6) მიმართულებითი, დაშორებითი და დანიშნულებითი ბრუნვები ნათესაობითი ბრუნვის დიფერენციაციითაა მიღებული:

ნათ.	კოჩ-ი-შ(ი)	ჟვაბუ-შ(ი)	„კაცისა“, „გომბეშოსი“
დაშორ.	კოჩ-ი-შ-ე(ნ)	ჟვაბუ-შ-ე(ნ)	„კაციდან/ისგან“, „გომბეშოდან/ისგან“
მიმარ.	კოჩ-ი-შ-ა	ჟვაბუ-შ-ა	„კაცისკენ“, „გომბეშოსკენ“
დანიშნ.	კოჩ-ი-შ-ო(თ)	ჟვაბუ-შ-ო(თ)	„კაცისთვის“, „გომბეშოსთვის“

ბ. მარისა და ი. ყიფშიძის აზრით, მიმართულებითი ბრუნვა (კოჩი-შა) არის წმინდა მიცემითი ბრუნვა ქართული გახმოვანებით (ა გახმოვანებით): კოჩიშა < *კოჩიშამ (შდრ.: ნწარას, ძვირას). ეს სწორი არაა.

მათივე აზრით, დაშორებითი ბრუნვა (კოჩ-ი-შე) არის ნათესაობითი ბრუნვის ფორმა თუბალ-კაინური გახმოვანებით (ე/i ხმოვნით). არაა სწორი ესეც.

დანიშნულებითი მიჩნეულია მარისა და ყიფშიძის მიერ მეორე მიცემით ბრუნვად თუბალ-კაინური გახმოვანებით (ქართ. ა > მეგრ.-ჭან. ო) კოჩ-ი-შ-ო(თ) < *კოჩ-ი-ოშ(თ). არც ესაა სწორი. ნამდვილად სამივე ეს ბრუნვა ნათესაობითი ბრუნვის დიფერენციითაა მიღებული, რასაც ადასტურებს შემდეგი:

1) სამივე ბრუნვაში საერთო შ დაბოლოებიანი (ნათ. ბრ.) ფუძე; 2) ნაცვალსახელთა წარმოება:

	მეგრული		ჭანური
ნათ.	კოჩ-ი-შ	ჩქიმ	ჩქიმ/შქიმ
მიმართ.	კოჩ-ი-შ-ა	ჩქიმ-და	ჩქიმ-და/შქიმდა
დაშორ.(დაწყ.)	კოჩ-ი-შ-ე	ჩქიმ-დე	ჩქიმდე(ნ)/შქიმდე(ნ)
დანიშნ.	კოჩ-ი-შ-ოთ	ჩქიმ-ოთ	- - -

ასეა II პირის ნაცვალსახელი: სქ/კან – სქ/კანდა, სქ/კანდე, სქ/კანოთ...

ვ. თოფურიამ წერილში „ზოგიერთი ბრუნვის გენეზისისათვის მეგრულ-ჭანურში“, წამოაყენა მოსაზრება, რომ მიმართულებითი და დაშორებითი ბრუნვის დაბოლოება ა და ე მოდის ნაცვალსახელებში დაცულ -და და დე/დე(ნ) ნაწილაკისაგან:

კოჩიშა < *კოჩიშდა, კოჩიშე < *კოჩიშდე(ნ)

დ-ს დაკარგვა საზოგადო სახელებში ფონეტიკურ ნიადაგზეა წარმოშობილი, მეგრულ-ჭანური გაურბის აქცესიურ შდ კომ-

პლექსს (მღრ. შტერი>შერი, შტრაფი>შრაფი, დასტურ>დასურო, ვერსი(<ვერსტი...)).

ვ. თოფურია არ ეხება, თუ რა წარმოშობისაა თვით დ/დ/დენ.

2) დანიშნულებითი უდრის ნათ. ბრ. + გარდაქცევითი ბრუნვის ნიშანი -ოთ.

კოჩ-ი-შ-ოთ (გარდაქც.: კოჩ-ოთ) და ფარავს ქართულის „კაც-ის-ად“-ს. ხევესურულშია ასე: ქმრისად (<ქომონჯიშოთ), გურულში: იმიზა<იმიზდა. -ად ქართულის მეგრულ-ჭანური შესატყვისია *-ოდ>ოთ (დ დაყრუვდა).

7) მოქმედებითი ბრუნვის ნიშანია (ი)თ(ი) მეგრულში, (ი)თე(ი)თე(ნ) ჭანურში. ა. ჩიქობავათი ჭანურის (ი)თე(ნ)-ის ე ქართულის -ზე მიგვითითებს თითქოს (ქალაქ-ით-ი „ქალაქად“), მაგრამ მათი იგივეობის მტკიცება ძნელია. ნ ბოლოკიდურის ფუნქციაც არაა ნათელი, იგი ნი ნაწილაკის ნარჩენი არ უნდა იყოს.

კერძობითი მოვლენები ბრუნებაში:

1) ათინურის ართაშენულ თქმაში მოშლილია მოთხრობითი: ავეჯი „მონადირე“ (=ავეჯიქ) მთუთი დოილუ „მონადირე(მ) დათვი მოკლა“; კონქში (=კონქშიქ) მიწუ-ქი „მეზობელმა მითხრა, რომ“...

ასევე იკარგება მიც. ბრუნვის -ს: კოჩი (=კოჩის) უწუმერს ოხორმა „კაცს ეუბნება ცოლი“; შეერი (=შეერის) მუ დულმა გილუნ „ქალაქში რა საქმე გაქვს“. მოთხრობითის მოშლა ჭანურის გრამატიკული სისტემის რღვევის დაწყებას ნიშნავს.

2) არქაბულში (ათინურშიც) მიმართულებითი ბრუნვისთვის ცალკე ფორმა არაა, სამაგიეროდ, დაშორებითი ორ ფუნქციას ასრულებს, ასე რომ, არქაბული ოხორიშე ნიშნავს: 1. სახლის-გან/სახლიდან, 2. სახლისკენ: მა ქარმატეშე მენდაფთი „მე წისქვილისკენ (წისქვილში) წავედი“.

ოხორიშე ვიგზალათერე „სახლისკენ (სახლში) წავიდეთ“.

ყიფშიძის ათინურ ტექსტებში ჩიქობავას შეუნიშნავს საპირისპირო მოვლენა: დაშორებით ბრუნვად გამოყენებულაა მიმართულებითი:

ათინაშა წუკიტიშა „ათინიდან წუკიტამდის“;

ცაშა თოფური ჯულუნ „ციდან თაფლი ჩამოდის“;

ოშკურიშა ქოჯეხტუ „ვაშლიდან ჩამოვიდა“.

ეს იმის მაჩვენებელი უნდა იყოს, რომ ჯერ კიდევ ჭანურში დამთავრებული არაა ამ ორი ბრუნვის დიფერენციაცია.

3) ყველაზე თავისებური ჭანურში შემდეგია: ბრუნვის ფორმა (დაბოლოება) დაერთვის ზმნის პირიან ფორმას და თანდებულთან ერთად მაქვემდებარებელი კავშირის მაგივრობას ეწევა:

ხოჯა ოხორიშა მუხტუ-ში, ბიგათენ ღოზაპეს (ჩიქობავა) = „ხოჯა სახლში მივიდა-ს შემდეგ ჯოხით სცემეს“.

უშქი დღფათხუ-ში, მჩხუეფექ ქოჭკომეს „ვაშლი რომ ჩამო-რეკა, ცხვრებმა შეჭამეს“;

ოხორიშა ნიტუ-ში, ქოძიუ არ კოჩი გზას გელახეტუ „სახლში რომ მიდიოდა, დაინახა, ერთი კაცი გზაზე იჯდა“;

მენტუ-შ-კულე ქოძიუ „რომ მივიდა, დაინახა“.

შკ > ჭკ ხოფურში: დოჩოდინესჭკულე საებიქ უწუქი „რომ დაამთავრეს, პატრონმა უთხრა, რომ“. ია მოხთაშა, ჰაქ რტა „ის მოვა-მდე აქ იყავი“.

ზმნის ფორმამ შეიძლება დაირთოს სახელის მრავლობითი რიცხვის -უფ ფორმანტი.

„მან-ნა გიწვი-ფფ“ დოყვი, დო დიდო კო იყვენ (=გითხარ-ებ-ი=რაც გითხარი (ამბები)...).

4) ა-ზე ფუძეგათავებული სახელები მრავლობით რიცხვში აღადგენენ ფუძისეულ თანხმოვან ლ-ს: ჯა „ზე“ – ჯალ-ეფი, ჯიმა „მა“ – ჯიმალ-ეფი, დლა „დე“ – დლალ-ეფი, ოხორჯა „რძალი“ – ოხორჯალეფი, მუმა „მა“ – მუმალეფი...

უ-ზე დაბოლოებული ორი ფუძეც ასეა: თუ „გოჭი“ – თულ-ეფი, ჩხოუ „ძროხა“ – ჩხოულეფი/ჩხულეფი.

თანდებულიანი ბრუნვები

ზანურის თავისებურებას ქართულთან შედარებით შეადგენს თანდებულთა სიმცირე (სამაგიეროდ, ზმნისწინებითაა მდიდარი!). სულ რამდენიმე თანდებული გვაქვს.

ნათ. ბრუნვას დაერთვის ჭანურში კალა (=„თან“), ოლონდ მის წინ ნათ. ბრუნვის ნიშანი იკარგება: ბაბაკალა (<ბაბაშ კალა) „მამასთან“, ფუჯიკალა (<ფუჯიშ კალა) „ძროხასთან“. ეს თანდ-

ბული მეგრულშიც გეხვდება **ნ-წკუმა/ნ-წკმა, წკალა-ს** სახით. ნ აქ ჩართულია, განვითარებულია, **წ წარმომდგარია** ნათ. ბრუნვის შ-სგან კ-ს მეზობლობაში (შდრ. მოხთუ-შ-კულე<მოხთუჭკულე ჭან.), ასე რომ, წკალა/წკმა-ს პირველადი სახეა იგივე ჭანური „კალა“. მეგრული ბალანაწკუმე (<ბალანაშკუმა) „ბავშვთან“, რომ შკ>წკ (ბუნებრივი კომპლექსების შექმნის ტენდენციით), ამას ადასტურებს ქვემოთმეგრული: ტყიწყენ, ცეცხლიწყენ (<ცეცხლის-კენ), ამეიყვანოწყე (<ამეიყვანოსყე). (ვ. თოფურია).

ნათ. ბრუნვას დაერთვის თანდებული კელე ჭანურში „კენ“. მანბაგერეშ-კელე „მეზობლისკენ“, ჯაშკელე „ხისკენ“. შეიძლება ნათ. ბრუნვის შ დაიკარგოს: ქმოქიკელე (<ქმოქიშკელე „ძირის-კენ“), დალიკელე „ტყისკენ“.

ეს თანდებული დამორებით ბრუნვასაც დაერთვის: სკანდეკელე „შენკენ“, ჩქიმდეკელე „ჩემკენ“. მეგრულში მის ნაცვლად სახელია „გაინშე“ (=კენ „გასწვრივ“), „ჟუდეშ გაინშე“ სახლისკენ...

ნათესაობით ბრუნვას ერთვის –სთერი ჭანურში (=„ვით“, „თანა“) /ა. ჩიქობაჟა/. ოლონდ ნათ. ბრუნვის ნიშანი იკარგება მის წინ ყოველთვის.

ნ. მარის მიხედვით, თანდებულია თერი. სწორი ჩანს: -ს შეიძლება მიცემითი ბრუნვის -ს იყოს, როგორც ამას ნ. მარი ფიქრობდა. კოჩი-სთერი („კაკივით, კაცისთანა“), ჭურკისთერი „კარდალასავით“, „კარდალის მსგავსი“, ჩქიმისთერი „ჩემისთანა“. უფრო სწორია: კოჩის-თერი, ბერეს-თერი = „კაცსავით, ბავშვსავით“.

ხოფური რ-ს კარგავს: სთერი>სთეი: სქანისთეი „შენსავით“, ბერესთეი „ბავშვსავით“...

ჭანურის „-სთერი“-ის ფუნქციით მეგრულში ნახმარია ჯგუ-რა თანდებული: დაჩხირიჯგურა ჭითა „ცეცხლივით წითელი“; ჩქიმიჯგურა „ჩემისთანა“. ამ თანდებულის ჯ წარმომდგარია ნათ. ბრუნვის შ-სგან გ-ს მეზობლობაში: ჩქიმიშგურა>ჩქიმიჯგურა. შდრ. გუ „ჰგავს“, ქართ. „ამის მაგვარი“ (გუარი „სახე“, „მსგავსი“). მეგრულში ჩვენებით ნაცვალსახელებთან თანდებულად იხმარება გვარი: თევგარი „ასეთნაირი“, „ასეთი“, თიგვარი „ისეთნაირი“, „ისეთი“.

გ. კარტოზიათი: შ-გურ-ა (=ქართ. გვარ<გოვარ), ეს ძირია: უ-გურ-უანს „ამსგავსებს“, მე-გურ-აფა „მიმსგავსება“. იხ. მისივე,

„ერთი თანდებულის გენეზისისათვის მეგრულში“, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, II, 1961.

მიმართულებით ბრუნვას დაერთვის -ქის (ჭან.) // -ხი/-ხ (მეგრ.)=მდე.

გმარი ოჭკომუშა-ქის ქომოხთუ ბერე „საჭმლის ჭამამდის მოვიდა ბავშვი“. ხუთ თუთაშა-ქის ვა'ძირი-ნა, გოძქით „წ თვემდის თუ ვერ ნახე, მობრუნდი“.

მეგრ.: ცუდეშახი/ ცუდეშახ მიდაცუნუ „სახლამდე გაჰყვა“. თე'შახ, აი'შახ ვამიჩქედუ „აქამდე არ ვიცოდი“. აფხაზურიდანაა -ხ „კენ“, ჭა-ხ „ჩემკენ“. მეგრულშიცაა ხ კენ'ის მნიშვნელობით: ჟილო-ხ-შე „ზევიდან, ზევით-კენ-ი-დან“, თულო-ხ-შე „ქვევიდან, ქვევით-კენ-ი-დან“, გოწოხ „შარშან, გასულ წელს“ (ტ. გუდავა, ერთი აფხაზური თანდებული ზანურში, საქ. მეცნ. აკადემიის მოამბე, VIII-3, 1947).

დაშორებით (გამოსვლით) ბრუნვას დაერთვის -ნი (=„თვის“). ჭანურში მისი დართვა აუცილებელია დანიშნულებითი ბრუნვის უქონლობის გამო, მის საკომპენსაციოდ: სქანიშენი გინონ? „შენთვის გინდა“? ჯუშამენი, ბერეშენი... „ძმისთვის, ბავშვისთვის“.

ეს თანდებული მეგრულშიცაა: ათე'შე'-ნი გიწიი „ამისთვის/ამიტომ გითხარი“, ბალანაშენი დუდი დიციკლუ „ბავშვისთვის თავი მოიკლა“.

მეგრულში -ნი ოდნავ სემასიოლოგიურად გადახრილია: სქანიშენი ვუწი-მა „შენზე, შენ შესახებ ვუთხარი მე“.

ჭანურის ნი თანდებულისანი ბრუნვის ნაცვლად მეგრული სპეციალურ ბრუნვას – დანიშნულებითს იყენებს. შდრ. ჭანური: ამა ჯუშამენი მინონ და მეგრ. ცანა ჯიმამოთ მოკო „ეს ძმისთვის მინდა“.

თანდებულის მნიშვნელობით იხმარება მეგრული გეშა: იშ გეშა, ინა დიდი რე „მასთან შედარებით იგი დიდია“. ფიქრენდუ ფარეფიში გეშა – „ფიქრობდა ფულზე“ (ი. ყიფშიძე).

მეგრ. გაამათ „გარდა“, „ნაცვლად“: თეშ გაამათ „ამის ნაცვლად“ (ი. ყიფშიძე).

ნ. მარს ჭანურში ნათ. ბრუნვაზე დართულ თანდებულად დასახელებული აქვს თერე: შქიმი თერე მიხთა (ათინ.) „მოდი ჩემთან“.

ნაწილაკიან სახელთა ბრუნება

მეგრულ-ჭანურში არის ნაწილაკი თ(ი), რომელიც ქართული ც(ა)-ს ეკვივალენტად არის მიჩნეული: კაც-ი-ც, კაც-მა-ც, კაც-ს-აც, კაც-ის-აც... შდრ. კოჩი-თი, კოჩიქ-თი (ჭან.), კოჩიქით (მეგრ.), კოჩის-თი (ჭან.), კოსითი (მეგრ.), კოჩიშითი (მეგრ.-ჭან.)...

ც/თ მონაცვლეობა მეგრულსა და ქართულში შეინიშნება: თი-კანი/ციკანი, ზარმაცი/ზარმათი (მეგრ.) (ჩიქობავა). მ. ზუბუათი: ცვლა/თირუა, გარდაიქცა/გინირღუ. ც/თ: თვით მეგრულში: ოციკი-ნანს/ოთიკინანს, თინგუა/ცინგუა, თირთინი/ცირცინი, თიკი/ციკი...

მაგრამ უფრო საფიქრებელია, რომ მეგრულ-ჭანური თი მორფოლოგიური (არა ფონეტიკური!) შესატყვისი იყოს „იგი“ ნაწილაკისა (ძვ. ქართ. ესე, ეგე, იგი) რომელი-იგი, რომელმან-იგი, რომელსა-იგი... ე.ი. ესე, ეგე, იგი-ს ბაღლად მეგრულ-ჭანურში იქნებოდა თე, თი. თე ზმნების I სერიაშია შერჩენილი (ე-თე-მე-ჭარუნს „წა-ცა-წერს“, ე-თე-მე-ღირთუ „წა-ცა-დგება“, მო-თე-მო-ხვადუ „წა-ცა-ხედება“. ყიფშიძით, თი/მა (=თე-მე) უსრულ ასპექტზე მიუთითებს, ხოლო მ. ზუბუათი, თე=ცა: გე-თე-ღოხოღუ, წა-ცა-ჯღე-ბის“...).

მსაზღვრელ-საზღვრულის ურთიერთობა: ბრუნების თვალსაზრისით ზედსართავი სახელი და რიცხვითი სახელი ცალკე მორფოლოგიურ კატეგორიად არ გამოიყოფა. არსებითი სახელის ნორმები ბრუნებისა მათზეც ვრცელდება. მაგრამ სხვა მდგომარეობაა ორი ან მეტი სახელის ერთად ბრუნებისას. მსაზღვრული ერთია, მსაზღვრელი კი რამდენიმე შეიძლება იყოს: მსქვა, აღნე ქითაბი „ლამაზი, ახალი წიგნი“. მსაზღვრელი შეიძლება იყოს მართულიც: ჯიმაში ოხორი „ემის სახლი“, მანძაგერემ ბერე „მეზობლის ბავშვი“, ოჭკომაიშ დრო „ჭამის დრო“...

ზანურში მსაზღვრელი ჩვეულებრივ წინ უსწრებს საზღვრულს, მაგრამ შეიძლება მოსდევდეს: ოხორი მსქვა „სახლი ლამაზი“, ნანა ჩქიმი „დედა ჩემი“...

ბრუნების წესი: თუ მსაზღვრელი წინ უძღვის საზღვრულს, იგი არც ბრუნვაში და არც რიცხვში არ შეიცვლება: მანძაგერემ ბერე, მანძაგერემ ბერექ, მანძაგერემ ბერეს... აქ ისე არ იცვლება,

როგორც მართული მსაზღვრელი ქართულში: მეზობლის ბავშვი, მეზობლის ბავშვმა, მეზობლის ბავშვს...

ლებონი ფორჩა „ჭუჭყიანი კაბა“, ლებონი ფორჩაქ, ლებონი ფორჩას, ლებონი ფორჩაში...

დიდი გზა, დიდი გზაქ, დიდი გზას, დიდი გზაში...

აღნე ამბაი „ახალი ამბავი“, აღნე ამბაიქ „ახალი ამბავმა“, აღნე ამბაის „ახალი ამბავს“, აღნე ამბაიმ „ახალი ამბის“...

ჭითა უშქური/მჭითა უშქირი „წითელი ვაშლი“, ჭითა უშქურიქ „წითელი ვაშლმა“, ჭითა უშქურის „წითელი ვაშლის“...

მრავლობით რიცხვშიც უცვლელია წინამავალი მსაზღვრელი: მჭითა უშქურეფი „წითელი ვაშლები“, მჭითა უშქურენქ „წითელი ვაშლებმა“, მჭითა უშქურენს „წითელი ვაშლებს“...

ქართულთან შედარებით, სხვაობა აქ ისაა, რომ წინამავალი მსაზღვრელი უცვლელი რჩება ბრუნებისას, თანხმოვანფუძიანი იქნება ის თუ ხმოვანფუძიანი, მაშინ, როცა ქართულში მხოლოდ ხმოვანფუძიანი წინამავალი მსაზღვრელი რჩება უცვლელი ბრუნებისას. ქართულში დაწყებული პროცესი ჭანურსა და მეგრულში დამთავრებულია.

მაგრამ, თუ რიგს შევცვლით, მსაზღვრელი იბრუნვის (რიცხვში არ უთანხმდება!): ხოჯი დიდი „ხარი დიდი“, ხოჯიქ დიდიქ „ხარმა დიდმა“, ხოჯის დიდის „ხარს დიდს“, ხოჯიმ(ი) დიდიმ(ი)... ხოჯეფე დიდი, ხოჯეფექ დიდიქ/ ხოჯენქ დიდიქ, ხოჯეფეს დიდის/ხოჯენს დიდის... „ხარის დიდის“...

მაგრამ შესაძლებელია ისიც, რომ მომდევნო მსაზღვრელმა მიიღოს ბრუნვის ნიშნები და საზღვრული უცვლელი დარჩეს:

ეჟდე ჯაში „სახლი ხისა“, ეჟდე ჯაშიქ „სახლი ხისამ“, ეჟდე ჯაშის „სახლი ხისას“, ეჟდე ჯაშიმ(ი) „სახლი ხისასი“... რა თქმა უნდა, შეიძლება: ეჟდექ ჯაშიქ „სახლმა ხისამ“, ეჟდეს ჯაშის „სახლს ხისას“... (ე. ლომთაძე, „მსაზღვრელ-საზღვრულის ურთიერთობა მეგრულში“, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, VI, 1954, გვ. 227).

ასეა კომპოზიტებშიც: მუამუში (<მუმა მუში) „მამა მისი“, მუამუშიქ, მუამუშის... საერთოდ კომპოზიტებში ნათ. ბრუნვის -იშ იკარგება: ეჟდეკარი „სახლიკარი“, კიდაჭი (კიდაშჭი) „კედლიჭია“,

ცხენწყარი „ცხენწყალი“, დასქუა „დიშვილი“... პიჯვარი „პირჯვარი“, თოლისერი „თვალღამე“, ხემანწყუ „ხელის შემწყობი“, გურსაჭო „გულსატკენი“, ბუაიოლუ „მზემოსვლა“, კამაწყარი „კამაწყალი“, ალიჩქარი (ალიშქარი) „ცეცხლის ალი“, ხეშქაგური (ხემ შქაგური) „ხელშუაგული“, კუჩხმოდვაი „ფეხსაცმელი“, ბიძისქუა „ბიძაშვილი“, წაკურთხია (წყალის კურთხევა).

რით აიხსნება წინამავალი მსაზღვრელის უცვლელობა ბრუნვასა და რიცხვში? შინაარსობრივი მომენტით: როცა მსაზღვრელი წინაა და საზღვრული მომდევნო, მათ შორის კავშირი აშკარაა და ცხადია, რადგან მსაზღვრელი სხვა სიტყვას ვერ დაუკავშირდება. ამიტომ ბრუნების პროცესში ასეთი მსაზღვრელი დუნდება, კარგავს ბრუნვის ნიშნებს (უკეთ რომ ვთქვათ, არ იბრუნვის) – ეს პროცესი მეგრულ-ჭანურში დასრულებულია (ქართულში დაწყებულია: ხმოვანფუძიან მსაზღვრელებთან...). მაგრამ, როცა მსაზღვრელი მოსდევს საზღვრულს, ასეთ დროს კავშირი მათ შორის ისე ნათელი არაა, რადგან მომდევნო მსაზღვრელი შეიძლება შემდგომ სიტყვას მიეკედლოს: ოხორი აღნე მანმაგერეში რე. აქ მსაზღვრელი „აღნე“ „ოხორის“ განსაზღვრავს. მაგრამ კონტექსტში იგი შეიძლება „მანმაგერესეს“ განსაზღვრავდეს (1. „სახლი ახალი მეზობლისაა“. 2. „სახლი ახალი მეზობლისაა“). რომ ნათელი იყოს, რომელს ეკუთვნის მსაზღვრელი, ამიტომ იგი უთანხმდება იმ სახელს, რომელსაც განსაზღვრავს.

შენიშვნა: ორი სახელი, „და“ კავშირით შეერთებული, თუ მსაზღვრელი იქნება (ჯგირი და სქემი ოჭკომაი, „-“ ოჭკომაიქ) „კარგი და ლამაზი საჭმელი, „-“ საჭმელმა“, არც ერთი არ იბრუნვის. თუ ისეა, მაშინ მეორე სახელი იბრუნვის: მუმა ღო სქუა „მამა და შვილი“, მუმა ღო სქუაქ „მამა და შვილმა“...

ზედსართავი სახელი

მეგრულ-ჭანურში თუ ზედსართავი სახელი იბრუნვის, სავსებით ისეთსავე დაბოლოებას მიიღებს, როგორსაც არსებითი სახელი. 1) ზედსართავი სახელი მაშინ იბრუნვის, თუ იგი წინადადებაში მსაზღვრელის როლში კი არ გამოდის, არამედ დამოუკიდებლად, არსებითი სახელის მნიშვნელობით:

ჭანში სქუაქ ვამკულუუ დიდას, მარა უკულამიქ ჯგირი დლა ოძირუ „უფროსმა შევილმა არ მოუარა დედას, მაგრამ უმცროსმა კარგი დღე ანახა“.

დიდ ბაღანას უშქური ქიმეჩეს დო ჭიჭეს – ეურბენი „დიდ ბავშვს ვაშლი მისცეს და პატარას – ყურბენი“.

2) მსაზღვრელად გამოყენებული ზედსართავი სახელი ხან იბრუნვის, ხან არა: იბრუნვის, თუ საზღვრულს მოსდევს; უბრუნველია, როცა წინ უსწრებს საზღვრულს:

ჭითა უშქური (მეგრ.)/ მჭითა უშქური (ჭან.) „წითელი ვაშლი“.

ჭითა უშქურქ, ჭითა უშქურს... ე.ი. არ იბრუნვის „წითელი ვაშლმა, წითელი ვაშლს“...

მაგრამ: უშქური ჭითა, უშქურქ ჭითაქ, უშქურს ჭითას „ვაშლი წითელი, ვაშლმა წითელმა, ვაშლს წითელს“.

შენიშვნა: როცა მსაზღვრელი საზღვრულს მოსდევს, შესაძლებელია წინამავალი საზღვრული უბრუნველი გახდეს: უშქურ ჭითა, უშქურ ჭითაქ, უშქურ ჭითას.

ხარისხის წარმოება: დადებით ხარისხს საერთოდ არა აქვს მანარბობელი.

ცული – პატი (ჭან.), გლახა (მეგრ.)

კარგი – კაი (ჭან.), ჯგირი (მეგრ.)

ლამაზი – მსკვა (ჭან.) სქვამი (მეგრ.)

დიდი – დიდი (მეგრ., ჭან.)

პატარა – ჭიტა/მელიქა (ჭან.), ჭიჭე (მეგრ.)

ჭკვიანი – ნოსერი (ჭან.), ჭკვერი (მეგრ.)

სულელი – სერსემი (ჭან.), სუნელი (მეგრ.)

ცხელი – ტუცა (ჭან.), ჩხე (მეგრ.)

ღარიბი – ჭუკარა (ჭან.), ღარიბი (მეგრ.)

მდიდარი – ზენგინი (ჭან.), დიმდარე (მეგრ.)

ნასწავლი – კითხეი (ჭან.), ნაგურეფი (მეგრ.)

შედარებითი ხარისხის¹ მაწარმოებელი მეგრულში არის უპრეფიქსი და ა-ში (ნათ. ბრ.) სუფიქსი:

დიღ-ი „დიღი“,	უ-დიღ-ა-ში	„უდიღესი“
ჭიჭე „პატარა“	უ-ჭიჭე-ა-ში	„უპატარესი“
გინძე „გრძელი“	უ-გინძე-ა-ში	„უგრძელესი“

გამონაკლისი: ჯგირი, მაგრამ უ-ჯგუ-ში „კარგი - უკეთესი“; მეტ-ი, მაგრამ უ-მოსი „მეტი - უმეტესი“.

ჭანურში შედარებით ხარისხს არ აწარმოებს მორფოლოგიური სუფიქსები. იქ ლექსიკური საშუალებით ხერხდება ხარისხის გადმოცემა, შესადარებელი საგანი უპირისპირდება სადარებელს:

აია ემუშენი დიღი რე (მეგრ. ენა თიმ უდიღაში რე) „ეს იმაზე დიღია (ე.ი. უდიღესია)“. ჭანურში შედარებითისა და აღმატებითი ხარისხის მნიშვნელობას ზედსართავ სახელს ანიჭებს სიტყვები: დიღო „ძალიან“ (დიღო მსქვა „ძალიან ლამაზი“ = ულამაზესი), დაჰა „ძალზე“, „უფრო“ (აია ემუშენი დაჰა კად რე = „მასზე უფრო კარგია“).

თანაბრობითი (=ეკვატიური) ხარისხი ახასიათებს მხოლოდ მეგრულს. იგი არ გააჩნია არც ჭანურს, არც სვანურსა და ქართულს. მაწარმოებელია მა—ა: მა-შხე-ა, მა-გინძე-ა, მა-სქვა-ა: ცუდემ მამხვა ქუა = ისე მსხვილი ქვა, როგორც სახლი: „სახლის სიმსხო ქვა“, ბამბემ მა-რ-ჩე-ა ძლაბი, „ბამბის სითეთრის გოგო“. თანაბრობითი ხარისხის მნიშვნელობით ქართულში გამოყენებულია ზედსართავი სახელისგან ნაწარმოები აბსტრაქტული სახელი: ვარდიმ მასქვამა „ვარდის სილამაზის“.

ჭანურში თანაბრობითის შინაარსს გადმოსცემს შესადარებელ საგანზე დართული თანდებულები: კონაჲ, სთერი „ვით“, ოხორიშ-კონაი(სთერი) მჩხუ დივი „სახლივით მსხვილი (დვეი)“, „სახლის სიდიდის (დვეი)“, ჟუქირისთეი მსქვა კულანი „ყვავილის სილამაზის გოგო“.

ოდესღაც ჭანურსაც უნდა ჰქონოდა თანაბრობითი ხარისხი: მაგ. მაჰეჯანა: „ოთხო კითიმ მაჰეჯანა ფიცარიში იქიფან ბალუ

¹ ბ-ნი კორნელის სხვა სალექციო ჩანაწერების მიხედვით, შედარებითი ხარისხი = უფროობის; ასევე, მეგრულში გამოყოფს ოდნაობითი ხარისხის ფორმას (მო-ო: მო-ო-ო), რომელიც ლაზურში აღწერითად იწარმოება (შენიშვნა მ. ლომიასი).

„ოთხი თითის სისქის ფიცრის ბელელს აკეთებენ“ (ჩიქობავა, I, 148, 24). მაპეჯანა ნაწარმოებია პეჯ-ი (= „სქელი“) სიტყვისგან: მა-პეჯ-ან-ა (შდრ. მა-შხე-ა) „სიმსხო“...

მაჩხვარა „ემუშ მაჩხვარა“ – იმის სიმსხო.

არსებითი სახელისგან ნაწარმოები ქონების ზედსართავი სახელები იწარმოება -ამ სუფიქსით მეგრულში: ფარაში „ფულიანი“, ჩილაში „ცოლიანი“, ოსურაში „ქალიანი“, კურხაში „ფეხიანი“.

უქონლობას გამოხატავს უ--ე(ლ): უ-კურხ-ე „უფეხო“, უ-ღუღ-ე „უთავო“, უ-ჩილ-ე, უ-ოსურ-ე „უცოლო“. ასეა ჭანურშიც: უ-ბაბ-ელ-ი „უმამო“, უ-ღნოს-ე „უჭკუო“.

უ--ურ: უ-მინჯ-ურ-ი (ასეა ქართ.: უ-გნ-ურ-ი<უგნური, უ-მად-ურ-ი) უ-ხუჯ-ური...

იხ.: გ. როგავა, ზედსართავი სახელის თანაბრობითი ხარისხის გაქვავებული ფორმები ქართულში: იკე, IX-X. (მ-ჭლ-ე, მძიმე, მცირე, მტკიცე, მწარე, მრუმე მ-ჭლ-ე < მე-ჭლ-ე // მ-ჭკოლ-ა, მე-ცირე>მცირე).

რიცხვითი სახელი

რაოდენობითი რიცხვითი სახელები:

მეგრული		ჭანური	მეგრული		ჭანური
1	ართი	ართი/არ	20	ეჩი	ეჩი/ეჩ
2	ჟირი/ჟერი	ჟურ/ჟუ	21	ეჩლოართი	ეჩლოარ
3	სუმი	სუმ (სუმ)	30	ეჩილოვითი	ეჩილოვით
4	ოთხი	ოთხო	40	ჟარნეჩი	ჟურნეჩი/ჟურნეჩი
5	ხუთი	ხუთ	50	ჟარნეჩილოვითი	ჟურნეჩილოვით
6	ამშვი	ამში/ანშ	60	სუმონეჩი	სუმენეჩი
7	შქვითი/შკვითი	შქით	70	სუმონეჩილოვით	სუმენეჩილოვით
8	რუო/ბრუო	ოვრო	80	ოთხონეჩი	ოთხონეჩი/ოთხენეჩი
9	ჩხორო	ჩხორო	100	ოში	ოში
10	ვითი	ვითი	200	ჟიროში	ჟუროში
11	ვითაართი	ვიტოარ(ხოფ.) ვიტვარ(ეარქ.)	300	სუმოში	სუმოში
12	ვითოჟირი	ვიტოჟურ	400	ოთხოში	ოთხოში
13	ვითოსუმი	ვიტოსუმ	1000	ათასი/ვითოში	შილდა
			2000	ჟირათასი	ჟურ შილდა

მეგრული „ერთის“ მნიშვნელობით ართ-ის გვერდით ზოგ გამოთქმაში ნახმარია აკა (აფხაზ. აკგ): აკა წუთის „ერთ წუთს“, აკა ქომობირუნი „ერთი მანახა“.

10-დან 20-მდე რთული რიცხვითი სახელები: 10+ლო+ერთეულები (1,2,3,4...)

11: ვით+ლო+ართი > ვითოართი > ვითაართი

ვით-ლო-არ > ვითთოარ > ვიტოარ (ჯერ ასიმილაცია, შემდეგ დისიმილაციური გამკვეთრება). 11-19 ათობითი თვლის პრინციპზეა აგებული (სახელი იწარმოება 10-ზე დაყრდნობით).

სხვა კი ოცობით სიტყვაზეა აგებული, ასეთი რიცხვითი სახელები შერეული ტიპისაა:

40 – ჟარნეჩი (<ჟურონ-ეჩი // ჟურ-ენ-ეჩი)

60 – სუმ-ონ-ეჩი // სუმ-ენ-ეჩი

მეგრ. ონ და ჭან. ენ სუფიქსი ძველი ქართული მე ნაწილაკის ტოლია: სამ-მე-ოცი, ოთხ-მე-ოცი... ახალ ქართულში ე დაკარგულია: ოთხმოცი.

რას აღნიშნავს ონ/ენ? (ქართ. მე?). ამას სვანური არკვევს:

სვანურში ამ სუფიქსის ბადალია ონ, რომელიც აღნიშნავს „ჯერ“-ს: 40 = ურ-ინ-ერჟემდ, 60 = სემ-ინ-ერჟემდ („სამჯეროცი“). ონ = ჯერ: აშხუნ „ერთჯერ“. (ეს საკითხი გარკვეულია: ვ. თოფურიას „ოცობითი თვლის სისტემისათვის ქართველურ ენებში“, თსუ მოამბე, VI, 1926).

რიგობითი რიცხვითი სახელები მეგრულ-ჭანურში იწარმოება როდენობითი რიცხვითი სახელებისაგან მა-ა(ნ) მაწარმოებლით: მა—ა (მეგრულში), მა—ან (ჭანურში). მეგრულში ბოლო ნ დაკარგულია:

	მეგრული	ჭანური
I	მა-ართ-ა	მა-ჟურ-ან-ი/მაჟურა
II	მა-ჟირ-ა	მა-ჟურ-ან-ი/მაჟურა
III	მა-სუმ-ა	მა-სუმ-ან-ი/მასუმა
IV	მა-ოთხ-ა	მა-ოთხ-ან-ი/მაოთხა
X	მა-ვით-ა	მა-ვით-ან-ი/მავითა
XX	მა-ეჩ-ა	მა-ეჩ-ან-ი/მაეჩა

ჭანურში „პირველის“ შესატყვისად არის თურქული „ბირინჯი“. მეგრულშიც ქართული „პირველი“ იხმარება (პრიველი), „მართა“ გამოჩნდება რთულ რიცხვით სახელებთან: მავითართა, მავილლართა, მავოთხონეჩლოართა.

წილობით რიცხვით სახელებს მეგრულში აწარმოებს ნა –
ორ / ნა – ალ.

ნა-სუმ-ორი „მესამედი“ = ნა-სამ-ალი, ნა-ოთხ-ალი, ნა-ხუთ-არი.

ნახევარს აღნიშნავს გვერდი: გვერდი სი და გვერდი შხვას „ნახევარი შენ და ნახევარი სხვას“.

ნ. მარს აღნიშნული აქვს, რომ ჭანურში -ონ სუფიქსი აწარმოებს რიგობით რიცხვით სახელებს: ვითოარონი „მეთერთმეტე“, ვითოყურონი „მეთორმეტე“, ვითოსუმონი „მეცამეტე“...

ნაცვალსახელი

პირის ნაცვალსახელები: მა „მე“, სი „შენ“, ასეა მეგრულსა და ჭანურშიც, ოლონდ ჭანურის ჩხალურ თქმაში -ნ არაა დაკარგული: მან, სინ (შღრ. მენა, შენა).

მრ. რიცხვში: მეგრ. ჩქი/ჩქე „ჩვენ“, თქვა „თქვენ“. ჭან. ჩქუ/ჩქი, თქვა/თქვან...

III პირის ნაცვალსახელი მეგრულში არის მუ „ის“, მუქ არის ჭანურში.

1	სახ.	მა/მან	სი/სი-ნ	ჩქუ/ჩქუნ/ჩქინ	თქვა/თქვან
2	მოთხ.	მა/მან	სი/სი-ნ	ჩქუ/ჩქუნ/ჩქინ	თქვა/თქვან
3	მიც.	მა/მან	სი/სი-ნ	ჩქუ/ჩქუნ/ჩქინ	თქვა/თქვან
4	ნათ.	ჩქიმ/შქიმ	სკან	ჩქუნ, ჩქინ, შქუნ	თქვან
5	მოძ.	ჩქიმ-ღა/შქიმღა	სკან-ღა	ჩქუნ-ღა, ჩქინ-ღა	თქვან-ღა/ თქვან-ღა
6	ღაშორ.	ჩქიმღე(ნე)/ შქიმღე(ნე)	სკან-ღე(ნ)	ჩქუნ-ღე(ნ), ჩქინ-ღე(ნ)	თქვანინღე/ თქვანღე
7	მოქმ.	–	–	–	–
8	ღანიშ.	–	–	–	–
9	გარდაქც	–	–	–	–

არსებითად ასევე იბრუნვის ეს ნაცვალსახელები მეგრულში. ოღონდ მეგრულში დამატებით დანიშნულებითი ბრუნვაა: ჩქიმოთ, სქანოთ, ჩქინოთ, თქვანოთ.

III პირის ნაცვალსახელი

	მეგრული		ჭანური	
	მხ. რ.	მრ. რ.	მხ. რ.	მრ. რ.
სახ.	მუ „ის“	მუ-ნ-ფუ-ი „ისინი“	მუ-ქ „ის“	მუ-თ-ეფ-ე „ისინი“
მოთხ.	მუ-ქ „მან“	მუ-ნ-ენ-ქ	მუ-ქ	მუ-თ-ეფ-ე-ქ
მიც.	მუ-ს	მუ-ნ-ენ-ს	მუ-ს	მუ-თ-ეფ-ე-ს
ნათ.	მუ-შ(ი)	მუ-ნ-ეფ-იში	მუ-შ(ი)	მუ-თ-ეფ-ე-ში
მიმარ.	მუ-შა	მუ-ნ-ეფ-იშა	მუ-შა	მუ-თ-ეფ-ე-შა
დამორ.	მუ-შე	მუ-ნ-ეფ-იშე	მუ-შე(ნ)	მუ-თ-ეფ-ე-შე(ნ)
მოქმ.	მუ-თი	მუ-ნ-ეფ-ითი	მუ-თე(ნ)	მუ-თ-ეფ-ე-თე(ნ)
დანიშნ.	მუ-შო(თ)	მუ-ნ-ეფ-იშოთ	—	—
გარდაქც.	—	[მუ-ნ-ეფ-ო]	—	—

მრ. რიცხვის ფუძეს დართული მეგრული -ნ და ჭანური -თ ერთი და იმავე მორფოლოგიური ღირებულების ოდენობა უნდა იყოს, ოღონდ სხვადასხვა ენობრივი ფენიდან. მათი მორფოლოგიური ფუნქცია და სადაურობა გარკვევას საჭიროებს (ა. ჩიქობავა).

შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ნ და თ მსაზღვრელი დეტერმინანტი სუფიქსი იყოს ან მსაზღვრელი ნაწილაკი, შდრ. ი-ნა/თ-ი-ნა, ე-ნ-თ-ეფ-ე; მა-ნ/სი-ნ.

ჩვენებითი ნაცვალსახელი ჭანურში: ამა, ია < ეა (ზოფ.) // ჰამა, ჰეა (ვიწურ-არქაბ) // ჰამ, ჰიმ (ათინ.) = ქართ. „ეს“, „იგი“.

მეგრულში ჩვენებითი ნაცვალსახელი ორგვარია: ა) ზრული: თენა („ეს, ეგ“), თინა („იგი“); ბ) მარტივი (მოკვეცილი): თენა > ენა/თე/ე; თინა > ინა/თი/ი.

თე, ე და თი, ი მეგრულში უფრო იხმარება განსაზღვრებად (ზედსართავის სახელში): თე(ე) ოსური „ეს ქალი“, თი(ი) ოსური „ის ქალი“.

ხოლო თინა/ინა და თენა/ენა დამოუკიდებლად იხმარება.

III პირის ნაცვალსახელის როლში: თინა რაგადანს, ჭარუნს „ის ლაპარაკობს, წერს“.

გარდა ამისა, მეგრულში მარტივი ძირი ა და ე დაერთვის რთულ ნაცვალსახელებს: ა+თ-ე-ნ-ა / ე+თ-ი-ნ-ა.

ათინა „ეს“, ეთინა „ეგ, იგი“.

ბრუნებისას ჭანურსა და მეგრულში ჩვენებით ნაცვალსახელებს თავისებურებები ახასიათებს.

ჭანურში:

	მხ. რ.	მრ. რ.
სახ.	ა-და, ჰა-და, ჰა-მ „ესე“	ა-ნ-თ-ეფ-ე, ჰა-მ-თ-ეფ-ე / ჰა-თ-ეფ-ე-ე / ჰა-ნი
მოთხ.	ა-მუ-ქ, ჰა-მუ-ქ, ჰა-და-ქ	ა-ნ-თ-ეფ-ე-ქ, ჰა-მ-თ-ეფ-ე-ქ / ჰა-თ-ეფ-ე-ქ / ჰა-თ-ე-ქ / ჰა-ნ-ი-ქ
მიც.	ა-მუ-ს, ჰა-მუ-ს, ჰა-და-ს	ა-ნ-თ-ეფ-ე-ს, ჰა-მ-თ-ეფ-ე-ს / ჰა-თ-ეფ-ე-ს...

მეორე რიგისაა ჩვენებითი ნაცვალსახელები

	მხ. რ.	მრ. რ.
სახ.	ი-ა, ჰე-ა, ჰი-მ „იგი“	ე-ნ-თ-ეფ-ე / ჰე-მ-თ-ეფ-ე, ჰე-თ-ე-ე // ჰი-ნი
მოთხ.	ე-მუ-ქ, ჰე-მუ-ქ, ჰე-ა-ქ / ჰი-მუ-ქ	ე-ნ-თ-ეფ-ე-ქ / ჰე-მ-თ-ეფ-ე-ქ, ჰე-თ-ეფ-ე-ქ, ჰე-თ-ე-ქ/ჰი-ნ-ი-ქ
მიც.	ე-მუ-ს, ჰე-მუ-ს, ჰე-ა-ს / ჰი-მუ-ს	ე-ნ-თ-ეფ-ე-ს / ჰე-მ-თ-ეფ-ე-ს, ჰე-თ-ეფ-ე-ს / ჰე-თ-ე-ე-ს / ჰი-ნ-ი-ს

მეგრულში:

	მხ. რ.	მრ. რ.
სახ.	ა-თე-ნა, თე-ნა, ე-ნა, თე, ე „ესე“	ა-თ-ე-ნ-ეფ-ი, თ-ე-ნ-ეფ-ი, ე-ნ-ეფ-ი, თ-ე-ნ-ეფ-ი, ე-ნ-ეფ-ი
მოთხ.	ა-თე-ქ, თე-ქ, ე-ქ, თე-ქ, ე-ქ	ა-თ-ე-ნ-ე-ნ-ქ, თ-ე-ნ-ე-ნ-ქ, ე-ნ-ე-ნ-ქ, თ-ე-ნ-ე-ნ-ქ...
მიც.	ა-თე-ს, თე-ს, ე-ს, თე-ს, ე-ს	ა-თ-ე-ნ-ე-ნ-ს, თ-ე-ნ-ე-ნ-ს...

მეორე რიგისაა

	მხ. რ.	მრ. რ.
სახ.	ე-თ-ი-ნა, თ-ი-ნა, ი-ნა, თი, ი „იგი“	ე-თ-ი-ნ-ეფ-ი, თ-ი-ნ-ეფ-ი, ი-ნ-ეფ-ი, თ-ი-ნ-ეფ-ი
მოთხ.	ე-თ-ი-ქ, თ-ი-ქ, ი-ქ, თი-ქ, ი-ქ	ე-თ-ი-ნ-ე-ნ-ქ, თ-ი-ნ-ე-ნ-ქ, ი-ნ-ე-ნ-ქ...
მიც.	ე-თ-ი-ს, თ-ი-ს, ი-ს, თი-ს, ი-ს	ე-თ-ი-ნ-ე-ნ-ს...

ნაცვალსახელური ძირია ჭანურში ა/ჰა, ე, ჰე
 მეგრულში ნაცვალსახელური ძირია თ, ქართული ს და გ-ს
 შესატყვისი ფუნქციურად.

ა-თ-ე, ე-ს-ე, ე-გ-ე; ე-თ-ი, ი-ს-ი, ი-გ-ი.

კუთვნილებითი ნაცვალსახელი: მეგრულში: ჩქიმი „ჩემი“,
 სქანი/სკანი „შენი“, მუში „მისი“, თეში/ეში „ამისი“, თიში/იში
 „იმისი“, ჩქინი „ჩვენი“, თქვანი „თქვენი“, მუნეფიში „მათი“, თენე-
 ფიში „ამათი“, თინეფიში „იმათი“.

ჭანურში: მრ. რ.

I	ჩქიმი/შქიმი (ათინ.)	ჩქენი(ვიწ.), შქენი(ათინ.), ჩქინი(ხოფ.)
II	სკანი	თქვანი
III	მუში, ემუში, ჰემუში	მუთეფეში, ენთეფეში, ენთეფეშ

კითხვითი ნაცვალსახელი: მეგრულში: მინ/მინი/მი „ვინ“ და
 მუ „რა“, ნა-მუ „რომელი“.

ჭანურში: მი/მინ, მუ/მუ-მა, ნა-მუ.

	ჭანური	მეგრული
სახ.	მი(ნ), მუ/მუ-მა	მინი / მინ / მი, მუ
მოთხ.	მი-ქ, მუქ/მუ-მა-ქ	მი-ქ, მუქ
მიც.	მი-ს, მუ-ს/მუ-მას	მი-ს, მუ-ს
ნათ.	მი-ში, მუ-ში/მუ-მა-ში	მი-ში, მუ-ში
მიმართ.	მი-შა, მუ-შა/მუ-მა-შა	მი-შა, მუ-შა
დაშორ.	მი-შე(ნ), მუ-შე(ნ)/მუ-მა-შე(ნ)	მი-შე, მუ-შე
მოქ.	მი-თე(ნ), მუ-თე(ნ)/მუ-მა-ე-ნ	მი-თი, მუ-თი
დანიშნ.	–	მიშოთ, მუშოთ
გარდაქ.	–	მინო/მოთ (<მუოთ)

მეგრულში მუ-ს „რა“ მრავლობითი რიცხვი არა აქვს.

სხვა მხრივ, მრავლობითი რიცხვი ტრაფარეტულად ეწარმო-
 ებათ:

	ჭანური	მეგრული
სახ.	მი-ფ-ე, მუ-ფ-ე, ნანი (ათინ.)	მინ-ეფ-ი [მუ] ნამუნეფი
მოთხ.	მი-ფ-ე-ქ, მუ-ფ-ე-ქ, ნა-ნი-ქ	მინ-ენ-ქ – ნამუნენქ
მიც.	მი-ფ-ე-ს, მუ-ფ-ე-ს, ნა-ნი-ს	მინ-ენ-ს – ნამუნენს...

მრავლობითი რიცხვის ფორმები მეგრულ-ჭანურში კითხვითი ნაცვალსახელებისა იშვიათია, ამიტომ იყო, რომ ნ. მარი პირდაპირ ამბობდა: მი, მუ-ს მრავლობითი რიცხვი არა აქვსო.

განუსაზღვრელობითი ნაცვალსახელები (განსაზღვრებითი მეგრ-ში: არძა/არძო, ირო, ირი-ფელი) მეგრულში რთულია ყველა: მითინი (მითინე „ზოგიერთი“, ყიფშიძით: მი-თი-ნი („მი“ КТО, „თი“ ТЕ, „ნი“ ЧТОИ, ЧТОИНИ).

მუთუნი (იგივე დაშლა), მიგილა (>მიღგა>მიღგა)

მი-გი-ლა (მი=„ვინ“, ღა=ღგ/ღ = თი/თუ/თ, საღაც (თ) გამ-ულერდა გ-სთან მეზობლობაში, გა ნაწევარი = ქართ. ღა-ს, ე.ი. მი-გი-ლა = ვი-ღა-ცა. ასე დაიშლება მუ-გი-ლა „რღაც“ მიგდარენი (<მი-გი-ღა-რე-ნი) „ვიღაც“.

ზმნა

პირის კატეგორია. ზანურშიც ქართულივით ზმნა შეიძლება იყოს ერთპირიანი, ორპირიანი და სამპირიანი. აქედან რეალურად მხოლოდ ორი პირის აღნიშვნა ხდება ზმნაში (აფიქსებით), მესამე (ობიექტი) პოტენციურადაა გადმოცემული (ვუჭარუნქ მა თის წე-რილს „ვუწერ მე მას წერილს“).

I სუბიექტური პირის ნიშანი მეგრულსა და ჭანურში არის ვ: ვორე (ჭან.), ვორექ (მეგრ.) „ვარ“, ვირჩქიექ „ვისმენ“, ვიწკერ (ჭან.) „ვიყურები“, ვიფხორ (ჭან.) „ვჭამ“, ვიბონქ (მეგრ.) „ვი-ბან“...

ჟ- S₁ ნიშნად დაცულია ზმოვნების წინ ყველგან მეგრულში და ჭანურის ზოფურ-ათინურში. S₁ ნიშნად თანზმოვნების წინ მეგრულში არის ბ (ბჭარუნქ, ბრაგადანქ... მაგრამ სენაკურშია ვ: ვჭარუნქ „ვწერ“, ვრაგადანქ „ვლაპარაკობ“), ბ არის ზმოვნების წინ ვიწურ-არქაბულში: ბ-ორე „ვარ“, ბიმხორ „ვჭამ“, ბიმგარ „ვტირი“, ბიწკერ „ვხედავ, ვიყურები“...

S₁ ვ-ს სხვადასხვა თანზმოვნების წინ სხვადასხვა კილოში ენაცვლება ბ, პ, ფ, მ:

ბ: (მედერთა წინ): ბგორუფ „ვეძებ“, ბღურურ „ვლაპარაკობ“, ბღაღაღაფ „ვკვდები“, ღობღვითი „გაეჩერდი“.

მეგრ. ბრაგადანქ „ვლაპარაკობ“, ბგურაფუენქ „ესწავლობ“, ბგორუნქ „ვეძებ“...

პ: (ყრუ მკვეთრების წინ): პკორობუნქ „ვაგროვებ“, პტკა-რუნქ „ვტკვერ“, პტიბუქ „ვთბები“, პწირუნქ „ვწურავ“, პილუნქ (<პყვილუნქ) „ვკლავ“. ჭან: პყოროფ „ვეყყვარვარ“, პჭოფი „ავიდე“, პწილუფ „ვკრეფ“, პყვილუფ „ვკლავ“...

ფ: (ყრუ ფშვინვიერთა წინ): ფთირანქ „ვცვლი“, ფთასუნქ „ვთესავ“, ფქუნქ „ვფქვავ“, ფხაჩქუნქ „ვთოხნი“, ფხოუნქ „ვხნავ“, ფსხაპუნქ „ვცეკვავ“ (აქ ხ-ს გაულენითაა ფ). ჭან: ფხერ „ვზივარ“, ლოფხომი „ვაგვხმი“, ფსქილუფ „ვრჩები“...

მ: (ცხვირისმიერთა წინ): მნახუნქ „ვრეცხავ“, მნატრუნენქ „ვენატრულობ“, ღიმგარი (<ღიმგარი<ნგარა) „ღავიტირე“...

ჭან: გომწვი (<გომწვი<გონწვიმუ) „გავხსენი“, ღომცორუმ „გავცრი“ (შღრ. ონცორუ) „ცრა“. მეგრულში, ზუგდ.-სამურზაყანულში S₁ პრეფიქსი გადაისმის შუაში ო-ს ადგილზე: იმგარქ (<იმნგარქ „ნგარ“) „ვტირი“, შღრ. ვინგარქ (სენაკ.), იბაბდებუქ, შღრ. ვიბადებუქ „ვიბადები“, იბჭარუქ (შღრ. ვიჭარუქ) „ვიწერები“...

S₁-ის ნიშანი იკარგება უ-სა და ბაგისმიერ თანხმოვანთა (ბ, ფ, პ) წინ: ღუჭარი (<ღოფუჭარი) „ღაფუწერე“, ღუძახი (ღოფუძახი) „ღაფუძახე“, ღობერგი (<ღოფებერგი) „ღავთოხნე“, ბარგუნქ „ემარგლავ“, ბონქ (ვბონქ) „ებან“.

II სუბიექტური პირის ნიშანი არც მეგრულს და არც ჭანურს არა აქვს. არ იყო სწორი ი. ყიფშიძე, როცა S₂ ნიშნად მეგრულში ქ-ს მიიჩნევდა: ორე-ქ „ხარ“, ჭარუნ-ქ „წერ“, აქედან I პირშიც არის ანალოგიით გადმოსული.

III სუბიექტური პირის ნიშნება: -ს, -ნ, -უ. აქედან ს იგივე ქართული ს არის: ჭარუნს „წერს“, კვათუნს „კვეთს“, ნ თვითონ მეგრულ-ჭანური ფენისა უნდა იყოს: ორე-ნ „არის“, ხენ „ზის“, იჭარუნ „იწერება“, ჭან: იმქვიდენ „იხრჩობა“, ტიბუნ „თბება“.

ე.ი. ს ნახმარია აწმყოში გარდამავალ ზმნებთან, ხოლო ყველა ზმნასთან კავშირებითების (I, II, III) ფორმებთან.

ნ ნახმარია გარდაუვალ ზმნებთან (ენ., საშ.).

უ ნახმარია წყვეტილში ყველა ზმნასთან: ღოჭარუ „ღაწე-რა“, ღოღურუ „მოკვდა“ და უწყვეტილში: ჭარუნდუ, ღურუდუ...

შენიშვნა: მეგრულში S_1 და S_2 ფორმებთან არის სუფიქსი ქ, რომელსაც ა. ცაგარელი და ი. ყიფშიძე მიიჩნევენ S_2 ნიშნად, ქართული ხ, ჰ-ს ბადალად, რომელსაც ადგილი უცვლია, ბოლოში გადმოსულა და ანალოგიით I პირშიც გადასულაო. ა. ჩიქობავამ -ქ დაუკავშირა სვანურ -ხ-ს: ხ-უ-არ-ი, ხ-არ-ი „ვარ, ხარ“. ქ I პირშიც ისეთივე კანონიერი მონაცემი უნდა იყოს, როგორც სვანურში ხ. ანალოგია არააო. თღონდ ქართულში ხ S_2 ნიშანია, აქ როგორ-ღაა ის ორივე პირში? ქ-ს -რ შეესატყვისება ჭანურში. პირის ნიშანი ქ არა ჩანს.

I-II პირში მეგრ. ქ = ჭან. რ-ს; ბლურ-ურ „კველები“, პტუბ-ურ „ვთბები“, ვულ-ურ „მივდივარ“, ფ-ხერ „ვზივარ“, ვიჭვერ „ვიწვი“. მორფოლოგიურად ქ=რ.

ქ. ლომთათიძის ვარაუდით, რ და ქ მეშველი ზმნის ფუნქციონითა ნახმარიო (შდრ.: ახ. ქართული ვზივარ, ზიხარ, ზის). მეშველი ზმნები პირველად უნდა დართვოდა მდგომარეობის გამოძახებულ, სტატიკურ ზმნებს (ვზივარ, ვდგევარ, ვწერ), მეშველი ზმნა ქართულთან ერთად სვანურმაც გაიჩინა: სკურ-ხტი „ვზივარ“ (შდრ. ზემოსვანური: სგუი „ვზი“). მაგრამ მეგრულსა და ჭანურში მეშველი ზმნები არ გასჩენიათ საშუალი გვარის ზმნებს, იმიტომ რომ ამ ფუნქციით ერთხელ უკვე იყო დართული რ და ქ. რ უნდა მოდიოდეს ორენ/რენ „არის“ ზმნისაგან გაცვეთის შემდეგ. იგივე ოდენობაა მყოფადის სუფიქსი ერე (<ორე): ბზუმარე/ბზუმათერე. სწორია ნ. მარი, როცა წერს: ბზუმარე = „არის რომ გაეზომო“.

ხოლო მეგრული ქ უნდა იყოს დადასტურებითი ნაწილაკი ქო, ე.ი. მეშველ ზმნად დაერთვოდა ქო ნაწილაკიანი „ორენ“, ე.ი. ქორენ, რომელმაც გაცვეთით ქ მოგვცა.

ამის სისწორეს ამტკიცებს I თურმეობითის წარმოება, სადაც ქართული მეშველი ზმნის ფარდად ქ არის მეგრულში, ერე - ჭანურში:

მეგრული**ჭანური**

„მომკედარვარ“	ღობღურელექ	ღაბღურელერენ
„ჩავუწერივარ“	ქენუჭარუქ	გოვოჭკანდერე „ღაკვიწყებივარ“
„მჯდარვარ“	ქინოვხვექ	ღობხერერე
„გამთბარვარ“	გოვტიბაფექ	გოვტიბერე

(იხ. ქ. ლომთათიძე, ქ სუფიქსისათვის მეგრულ ზმნებში: იკე, I).

2) S₃ -ს ნიშანი ზუგდიდურ-სამურზაყანულში ც-ში გადადის: ჭარუნც „წერს“, ჭუნც „წავს“...

3) S₃ ნიშანი ნ მეგრულში მხოლოდით რიცხვში აღდგება, თუ ხმოვანი მოსდევს: რენო „არისო“, ხენო „ზისო“...

სუბიექტური პირი მრავლობით რიცხვში იგივეა, რაც მხოლოდით რიცხვში, ოღონდ -თ დაერთვის: ფხეთ „ესხედვართ“, კჭარუნთ „ეწერთ“, ვორეთ „ვართ“...

S₃ ნიშანი მრავლობით რიცხვში მეგრულ-ჭანურში არის -ან და -ეს.

-ეს S₃ ნიშნად (მრ. რ.) მაშინაა, თუ მხოლოდითში S₃ ნიშანი არის უ, ხოლო სხვა შემთხვევაში (ნ, ს = S₃) არის -ან.

-ეს: ჭარუნდეს (ჭარუნდუ) „წერდნენ“, დოღურეს (დოღურუ) „მოკდნენ“, ხელუ - დოხოდეს „იჯდა - დასხდნენ“, დოჭარეს (დოჭარუ) „დაწერეს“...

-ან: რე-ნ-ან „არიან“, ხე-ნ-ან „სხედან“, ჭარუ-ნ-ან „წერენ“... ე.ი. S₃ ნიშანი მხოლოდითი რიცხვისა -ნ მრავლობით რიცხვშიც გადაჰყვება.

ობიექტური პირის ნიშნები I და II პირში იგივეა, რაც ქართულში: მ (I პირში), გ (II პირში), ხოლო III პირის ობიექტური ნიშანი მეგრულ-ჭანურს არ დაუცავს. მლანძღუნს „მლანძღავს“, მკითხუმს (მან ჰემუქ) „მეკითხება (მე ის)“, მოტიბუანს „მათბობს“... ლანძღუნს „ლანძღავს“, გკითხუმს (მეგრ. ღკითხენს) „გკითხავს“, გოტიბუანს „გათბობს“...

II პირის 0-ის ნიშანი გ- მეგრულში გადადის რ-ში თანხმონების წინ: რხუნს „ხვრეტს“, რცვილუნს „გკლავს“, რჭარუნს „გწერს“, რხანტუნს „გხატავს“..., სხვაგან გ- დაცულია.

I-II ობიექტური პირის მრავლობითობა აღინიშნება S₃ მრავლობითი რიცხვის ნიშნებით -ან, -ეს, -ით (-ეს, თუ მხოლოდობითში უ იყო; -ან თუ მხოლოდობითში იყო -ნ, -ს).

ან: მა მხანტუნს-ჩქი მხანტუნან, თქვა რხანტუნან „მე მხატავს – ჩვენ გვხატავენ, თქვენ გხატავენ“...

ეს: მა დომხანტუ-ჩქი დომხანტეს, თქვა დორხანტეს „მე დამხატა – ჩვენ დავგხატეს, თქვენ დავხატეს“...

ასეა ინვერსიულ ზმნებთან.

მ-ილუ-(ნ) (მა) „მაქვს“ – მ-ილუ-ნ-ან (ჩქი)

გ-ილუ-(ნ) „გაქვს“ – გ-ილუ-ნ-ან

მ-ჯოგუ-ნ (მა) „მძაგს“ – მ-ჯოგუ-ნან (ჩქი)

რ-ჯოგუ „გძულს“ – რ-ჯოგუ-ნან

გიმაჯოგუ (მა) „შემძულდა“ – გიმაჯოგეს (ჩქი)

გიგაჯოგუ „შეგძულდა“ – გიგაჯოგეს

მაგრამ, თუ სუბიექტი მრავლობით რიცხვშია, -ან, -ეს სუფიქსები ამ სუბიექტის მრავლობითობას აღნიშნავს და ამ დროს ობიექტის მრავლობითობა აღუნიშვნელი რჩება:

შდრ.: რ-ხანტუნან თქვა თინა „გხატაეთ თქვენ ის“, დორხანტეს თქვა თიქ „დაგხატათ თქვენ მან“ (აქ მრ. რ-ში ობიექტია).

მაგრამ: რ-ხანტუნან თქვა თინეფი „გხატავენ თქვენ ისინი“, დორხანტეს თქვა თინენქ „დაგხატეს თქვენ მათ“ (აქ მრ. რ-ში სუბიექტია).

ასე რომ: პირდაპირი წყობის ზმნებთან O₃-ის მრავლობითობა არ აღინიშნება, ხოლო O₁ და O₂-ის მრავლობითობა აღინიშნება მხოლოდ მაშინ, თუ ზმნის სუბიექტი არ არის მრ. რიცხვში (თუ მხოლოდობითია).

დრო და კილო

დრო მეგრულ-ჭანურშიც სამია: აწმყო, წარსული, მომავალი.

აწმყოს ფუძეს ემყარება I სერიის მწკრივები. აწმყოს ფუძე რთულია, დაირთავს თემის ნიშნებს. ეს ნიშნები შემდეგია:

მეგრულში: უნ: ვჭარუნქ „ვწერ, ვშუნქ „ვსვამ“, ვთასუნქ „ვთესავ“, ვჭოფუნქ „ვიჭერ“, პილუნქ „ვკლავ“, ეხანტუნქ „გხატავ“. ეს სუფიქსი ყველაზე აქტიურია მეგრულში.

-ან: ვოცქვანქ „ვაქებ“, ვოგორანქ „გაგინებ“, ვორგუნქ „ვრგავ“, ვოჯღანანქ „ვევჯღანები“, ვოფუნუნანქ „ვადულებ“, ვრკიანქ „ვკივი“.

-უნ: ვაკეთენქ „ვაკეთებ“, ვაწუნენქ „ვაწუნებ“, ვარიგენქ „ვარიგებ“, ვახერხენქ „ვახერხებ“, ვაურარენქ „ვაშავებ“, ვაშენენქ „ვაშენებ“...

აქ –ენ ყველგან ქართულ –ებ-ს უღრის და მისი სახეცვლათ: ებ>ეფ>ემ>ენ.

-ან: (იშვითია, უფრო მყოფადის წრეშია): ფთხინქ „ფთხოვ“, რჟვინქ „(მო)გკლავ“.

ჭანურში: უმ/უფ; ამ/აფ. მინან (ვიწურ-არქაბ., ათინ.), იფ (ხოფური): უმ/უფ: შუმს/შუფს „სვამს“, კვათუმს/კვათუფს „ჭრის, კვეთს“, ცვილუმს/ყვილუფს „კლავს“.

იფ (<უფ) –ხოფ. იქიფს „გაკეთებს“, გედგიფს „დადგამს“.

ამ/აფ: ორგამს/ორგაფს „რგავს“, ოგზამს/ოგზაფს „ანთებს“; -ეფ: იჩალიშეფს „მუშაობს“.

ომ: იქომს „აკეთებს“, ოფ: ვძიროფ „ვხედავ“, ვყოროფ „ყვარობ“.

წარსულის სპეციალური მაწარმოებელი არა აქვს, ფუძე მარტივია. იხ. მწკრივებთან. მყოფადის წარმოება კი არსებითად განსხვავდება მეგრულსა და ჭანურში. მეგრულში მყოფადის საწარმოებლად -ქ არის გამოყენებული აწმყოს ფუძეზე დართვით (ვჭარუნქ „ვეწერ“ – ღოვჭარუნქ „ღავეწერ“), მაშინ როცა ჭანურში მყოფადი იწარმოება კავშირებითი II-სგან ერე (რე, ე-ს დართვით (ვიწურ-არქაბ. ათინ.) ან მიწონ მემველი ზმნით (ხოფურში): ბჭარარე, ჭარარე, ჭარასერე, ბჭარათერე, ჭარათერე, ჭარანერე. ან ბჭარამინონ, ჭარაგინონ, ჭარასუნონ, ბჭარამინონან, ჭარაგინონან, ჭარასუნონან. დაწერილებით იხ. მწკრივებთან.

კილო ოთხა მეგრულ-ჭანურში: თხრობითი, კავშირებითი, პირობითი, ბრძანებითი.

თხრობითი კილო: ვჭარუნქ „ვეწერ“, ღოვჭარი „ღავეწერ“, ვიქიფ „ვაკეთებ“...

კავშირებით კილოს აწარმოებს –ა: ბჭარუფტა „ვეწერდე“ (I კავშ.), ბჭარა „ვეწერო“ (II კავშ.), ბჭარელერეტა „ღამეწერა“ (III კავშ.), მიზიმუღას „გამეზომოს“ (IV კავშ.).

პირობით კილოს აწარმოებს – კონ (<ოკონ „უნდა“): პჭარუპ-ტიკონ (პირ. I), ვჭარუნდიკონ(ნ), ბჭარიკონ (პირ. II) „რომ მეწერა, რომ დამეწერა“.

ბრძანებით კილოს ქართულის მსგავსად საკუთარი ფორმა არა აქვს: დადებითი ბრძანებითი იყენებს თხრობით კილოს (წყვეტილს) II პირისათვის (დოჭარი! ქოთქეი!) ან კავშირებით (II კავშ.) კილოს III პირისათვის (დოჭარას!). თუ ზმნას წყვეტილი არ ეწარმოება, დადებითი ბრძანებითი უწყვეტელს იყენებს: ქორტას/ქორდას! „იყოს!“

უარყოფით ბრძანებითს ნაწილაკი დაერთვის. ჭანურში მო (აწმყოსთან): მოყუაფ „ნუ მოგყავს!“, მო ოგზაფ „ნუ აგზნებ!“, მეგრულშია – ნუ (ნი/ნჯ): ნიჭარუნქ „ნუ წერ!“, ნირაგადანქ „ნუ ლაპარაკობ!“, ნიკითხენქ (<ნუიკითხენქ) „ნუ კითხულობ!“... ეს აკრძალვითი ბრძანებითია.

ვა ნაწილაკი იხმარება კავშირებით II-სთან ერთად: ვა ჭარა „არ წერო!“, ვაშორთა „არ მოხვიდე!“... ბრძანებით კილოსთან ვა უარყოფითი ნაწილაკი ჭანურში არ იხმარება, ისე – კი.

გარდამავლობა: ქართველურ ენებში სუბიექტისა და ობიექტის ბრუნვა დამოკიდებულია ორ ფაქტორზე: 1) როგორია ზმნა, გარდამავალი თუ გარდაუვალი; 2) რა დროა.

ჭანურს ახასიათებს: თუ ზმნა გარდამავალია, ქვემდებარე ყველა მწკრივი (სერიაში) მოთხრობით ბრუნვაშია, პირდაპირი დამატება – ყველგან სახელობითში: ავჯიქ მკმაფუ ცვილუმს – ავჯიქ მკმაფუ დოცილუ – ავჯიქ მკმაფუ დოცილულორენ „მონადირე (მონადირემ) ტურას (ტურა) კლავს – მონადირემ ტურა მოკლა – მონადირეს (მონადირემ) ტურა მოუკლავს“.

გარდაუვალ ზმნებთან სუბიექტი ყოველთვის სახელობითშია, ირიბი ობიექტი – მიცემითში (ქართულივით): კოჩი დურუნ „კაცი კვდება“, კოჩი დოღურუ „კაცი მოკვდა“, კოჩი დოღურულორენ „კაცი მომკვდარა“; ორპირიანი გარდაუვალი ზმნა: ემუს ბერე უყონს „მას ბავშვი ჰყავს“, ემუს ბერე უყონტერენ „მას ბავშვი ჰყოლია“, ჰემუს ბაბა უღურუნ „მას მამა უკვდება“... ჰემუს ბაბა დუღურუ „მას მამა მოუკვდა“, ჰემუს ბაბა დუღურულორენ „მას მამა მოკ-

ვლომია“, ემუს თი ჭუფს „მას თავი ტკივა“ ემუს თი დვაჭუ „მას თავი ატკივდა“, ემუს თი დვაჭერენ „მას თავი ატკივებია“.

მეგრულს ახასიათებს: II სერიის მწკრივებთან ქვემდებარე ყოველთვის მოთხრობითშია, იქნება ის გარდამავალი თუ გარდაუვალი: კოჩი იშერებუ — კოჩქ გეშერუ — კოჩი გაშერებუ „კაცი შტერდება — კაცი გაშტერდა, კაცი გაშტერებულა“. ე.ი. მეგრული უგულებელყოფს გარდამავლობა-გარდაუვალობას ბრუნებისას, ხოლო ჭანური — სერიას (დროს, მწკრივებს).

გურულსა და ქვემოიმერულში არის: მან მოკვდა, მან მოვიდა. ეს, ალბათ, მეგრულის გავლენაა. ა. ჩიქობავა: ცხადია, მეგრულს მიუძღვის ამაში ბრალი.

ასაქტი. ზმნისწინების ორი რიგი

ასაქტი (სრულს) აწარმოებს პრევერბები. პრევერბები ასაქტის გარდა აწარმოებენ მიმართებას (გეზს) და დროს (მეგრულში მყოფადი პრევერბებით იწარმოება, ჭანურში — სხვა საშუალებით (ერე, მინონ), მაგრამ ჭანურში ზმნისწინებიც გადმოსცემენ მყოფადის შინაარსს: მენდაეულურ „წავალ“, გოწავუმერ „გამოვართმევ“, გებლუმერ „დავდებ“. მიმართულებას (გეზს) აღნიშნავს პრევერბი მოძრაობის აღმნიშვნელ ზმნებთან: ე-ხთუ „ამოვიდა“, გე-ხთუ „ჩამოვიდა“, გამა-ხთუ „გამოვიდა“, მენდა-ხთუ „წავიდა“...

სრული ასაქტის გამომხატველად პრევერბები გამოყენებულა წყვეტილში, კავშირებით II-სა და III სერიის მწკრივებში: ღოჭარუ „დაწერა“, გონწკუ „გახსნა“...

შედგენილობის მიხედვით პრევერბები ორგვარია: მარტივი და რთული.

მარტივი პრევერბებია ჭანურში:

ე-: ე-ხთუ, დე: დეზღუ „აილო, ქმეჭოფუ „აილო-იყიდა“, ქეი-სელუ „იღვა“.

მე-: მე-ვოჭიში „მივალწიე“, მე-პტკოჩი „ვესროლე“, მეოკვა-თი „მოვჭერი“.

მო-: ქომოძუ „მომცა“, მო-ხთუ „მოვიდა“, მო-წკუ „მოხსნა“...

გე- გეხთუ „ჩამოხდა“, გეტკორუ „გადაადლო“, გეხელი „იჯექი“.

გო- გონწყუ „გახსნა“, გუქთუ (<გოქთუ) „გაბრუნდა“, გულუნ (<გოულუნ) „გავიდა“.

დო- დობჭაი „დავწერე“, დოვოგუი „ვასწავლე“, დოღურუ „მოკვდა“, დონხელი! „დაჯექი!“..

ო- ოჭკუმუ „შეჭამა“, ოფუთხუ „გაფრინდა“, ოფში „შეესვი“, ოჭკოფი „დავიჭირე, ავილე“...

რთული პრევერბები ჭანურში მიიღება მარტივ პრევერბებზე ნაწილაკების დართვით. ეს ნაწილაკებია: კა, კო, წა/წე, შა, შე, ლა/ლო, და, მა, მო, ჟო.

ასე რომ: ე+კა, ე+წე, ე+შე, ელა, ელე, ე+მა, ე+მო...

მე+კა, მე+წა, მე+შა, მე+ლა, მე+და...

მო+კო, მო+შა...

ე – პრევერბი აღნიშნავს მოძრაობას ქვევიდან ზევით;

მე – აქედან იქით მოძრაობას (მაშორებელი);

მო – იქიდან აქეთ (მაახლოებელი);

გე – ზევიდან ქვევით;

გო – მიმოსვლის (მი-მო);

დო – ძირს მოძრაობას ან (ასპექტს), ასევე, ასპექტს ო აღნიშნავს.

რთულ პრევერბებს არსებითად იგივე მნიშვნელობა აქვს, რაც მარტივ ზმნისწინებს, ოღონდ დანართ პრევერბს თუ ნაწილაკს დამატებითი ნიუანსი შეატქვს შინაარსში; -წა/-წე – აღნიშნავს ქვეშ, ქვემოთკენ, -ლა- – გვერდით, ნაპირას, შა – შიგნით, ჟა(ჟო)– ზევით და ა.შ.

ე+კა: კორი ეკაჭიშუ მელის. ეკიკილუ (<ეკაიკილუ) ონჯირე „აიკიდა“ ლოგინი...

ე+წე/ეწა: ქეწულდგუ (<ქეწულდგუ<ქეწულდგუ) „წინ დაუდგა“, ეწურჩუ (<ეწაურჩუ) „წინ დაუფინა“.

ე+შა/ეშე: ქეშახთუ „ამოვიდა“, ეშაფუთხუ „ამოფრინდა“, ეშიმენან „ამოიღებენ“ (<ეშა-მენონ).

ათინურში: ეშკა: ეშკახთუ „ამოვიდა“, ქეშკილუ „ამოიღო“...

ე+ლა/ელე: გელ, ელახელი დო იწკეტი „მიჯექი და იყურე“, ელუკაპუნ „ახტება“, ელიწკუ კამა „ამოიღო ხმალი“.

მე+კა: მეკახთუ „გადავიდა“, „გაუარა“.

მე+წა: მეწუკაპუ ცხენიშენ „მიქვეშხტა“ – ჩამოხტა ცხენი-
დან.

მე+შა: ქომეშახელუ „მიშიგჯდა“, ქომეშალუ „მი“ შიგნით-ლა-
ლო“.

მე+ლა: მელაულურ „წავალ“, მენდავილა „წავილო“... მენდა-
ვიცონა „წავიყვანო“. ღა აქ ქართ. ღა- პრევერბია.

მე+ჟა/მეჟო: მეჟორუ „მიხესცა“=დაწყევლა“.

მო+კა: ქომოკავთი „გადმოველი“, მოკულდინ (<მოკაულდინ),
„აქეთ უკან დგას“.

მო+შა: მოშალუ „შემოვარდა“.

მო+ლა/მოლო: მოლოხე (<მოლაოხე) „შიგ ზის“

მო+ჟა/მოჟე: ბერგი მოჟადეალეი „თოხი მხარზე გადებული“

გო+წა/გოწო: ქოგოწოკიდეს „ჩამკიდეს“, ქაგუწულუ „გამოარ-
თვა“.

გო+შა: გოშატყურუ „გაშიგტყორცნა“, ქოგოშიმენან „შიგნი-
დან გამოიღებენ“.

გო+ლა/გოლო: გოლუჭქადუნ „მიჭედილი აქვს მკერდზე“,
ქოგოლინჯირუ „გაწვა“...

გე+წა/გეწე: გეწე-ბიწკელი „წინ ჩავიხედე“.

გე+შა: ქოგეშადგუ. ჯას გეშახედეს „ხეზე ისხდნენ“

გე+ლა: გელადგიტუ „ჩამომდგარიყო“, გელაფხეტი „ჩამომ-
ჯდარვიყავი“.

გე+ჟო: ქოგეჟობდგი „ზე დავადგი“.

ღო+ლა/ღოლო: ქოღოლოხთეს „ჩავიღნენ“, ქოღოლოლო „ჩა-
ვიდა“, ღოლოტკაჩუ...

ო+კო: ოკიკათეს, ოკაკიდეს „წაეკიღნენ“, ოკონალურუ „გუ-
ლი წაუვიდა“.

ო+ხო: ოხომაწონუ „მივხვდი, გავიგე“, ოხოშქუ „მიუშვა“.

ა+მა: ამავულურ „შემოვალ“, ამახთუ „შევიდა“.

გა+მა: გამახთუ „გამოვიდა“, გამაბჩი „გაგყიდე“.

ქართულიდან ჩანს შეთვისებული შე- პრევერბი: შეგინახამი-
ნონ „შეგინახავ“, ქოშიგნუ „გაიგონა“.

ჭანურში აღსანიშნავია „მე- პრევერბის ხმარება: მე- პრე-
ვერბს II და III პირებში (ე.ი. ხმოვნების წინ!) 6 ენაცვლება:

მან მევეუტალი „მე მივეუშვი“, სინ ნუტალი „შენ მიუშვი“, ემექ ნუტალუ „იმან მიუშვა“.

მა მევეულურ „მე მივდივარ“, სინ ნულურ „შენ მიდიხარ“, ია ნულურ „ის მიდის“.

თითქოს მე-ს ნ-თი შეცვლა ფონეტიკურ გარემოში ხდება (ზმოვნების წინ), მაგრამ ფონეტიკური მიზეზი არ უნდა იყოს. ასე რომ იყოს, მო-საც უნდა მოეცა ნ, მაგრამ ასე არაა: მოვეულურ, მულურ, მულუნ... ნ სხვა პრევერბია, მე-ს ტოლი ფუნქციით, რომელიც აფხაზურიდან უნდა იყოს შეთვისებული (ა. ჩიქობავა).

პრევერბები მეგრულში არსებითად ისეთივეა, როგორიც ჭანურში.

მარტივი პრევერბებია:

ე: ე-ულა „ამოსვლა“, ე-ჭოფუ „აღება“, ე-ცონაფა „აყვანა“, ე-სხაპუა „ამოხტომა“, ერჩინა „გაჩენა“;

მე: მე-ულა „მისვლა“, მეჭარუა „მიწერა“, მე-ჯღონა „მიძღვნა“, მე-ღალა „მიგზავნა“, მე-ჯინა „მიხედვა“;

მო: მო-ჭარუა „მოწერა“, მო-კათაფა „მოვარდნა“, მო-ჭანაფა „მოწვევა“, მო-რთუ „მოვიდა“;

გე: გე-ღგუმა „დაღგმა“, გე-ხუნა „დაჯღომა“, გე-თხორუა „დათხრა/ამოთხრა“, გე-სხაპუა „დანტომა“;

გო: გო-ჯინა „გახედვა“, გო-ნწყუმა „გახსნა“, გო-ტება „გაშკება“, გო-რაგადუა „გალაპარაკება“, გო-სხაპუა „გახტომა“;

გა: გა-თება „გათაეება“, გა-კეთება „გაკეთება“, გა-ჩერება „გაჩერება“, გა-ჭყორდუ „დაავიწყდა“;

ღო: ღო-ჯირა „დაწოლა“, ღო-რჩაფა „დაფენა“, ღო-ლაფა „დავარდნა“, ღო-ნწყუმა „დაწყობა“;

ო: ოვჭოფი/ოპჭოფი „დაეიჭირე“;

შე: შეფხვადი „შეხვდი“, შევერიგი „შევერიგდი“;

წა: წართუ „გაფუჭდა“;

ა: ახვადუ „ხვდება“, ქაძირუ (<ქაძირუ) „ანახა“, ქათუ (<ქათუ) „დაუტოვა/შეატოვა“.

რთული ზმნისწინების II კომპონენტად მეგრულში გვაქვს ჭანურისებრი: ლა, კო, წო, შა, ღა, მო. მეგრულს აკლია ჟა, ჟო, ო-ხო. სამაგიეროდ, მეგრულში მეტია თო (მითო, გითო, ეთო) და ნო (მინო, გინო, დინო).

რთული პრევერბები მეგრულში:

ჯერ სპეციალური თო, ნო ელემენტი ვნახოთ:

მი+თო: მითოხე „ზის (შიგ)“, მითათუ „შეგლო (შიგ)“, მი-თათხორუ „ჩამარხა“...

გი+თო: გითორთუ „გამოვიდა“, გითოთხორუ „გამოთხარა“, გითოსხაპუ „გამოხტა“...

ე+თო: ქეთოთხორუ „ამოთხარა“, ეთაჯინუ „ამოხვდა“, ეთარ-ჩქიუ „(ამო)უსმინა“...

გი+ნო: გინოსხაპუა „გადახტომა“, გინორჩქია „გადასმენა (გადაყურადება)“, გინოცოთამა „გადაგდება“...

ლი+ნო: ღინოცოთამა „ჩაგდება“, ღინოხუნა „ჩაჯღომა“, ღი-ნორძამა „ჩანთება (ჩაგზნება)“...

მი+ნო: მინონწყუმა „მოხსნა (ზევიდან)“, მინოხუნა „შეჯღო-მა“, მინოკათაფა „შეგარდნა“, მინოჯინა „შიგ შეხედვა“...

სხვა რთული პრევერბებია:

აკო/იკო/ოკო: აკოშაყარუა „შეყრა/შეგროვება (ერთად)“, იკო-თება „დამთავრება“, ოკოკირუა „შეკკრა“;

ალა: ალახუნა „მიჯღომა (გვერდით)“, ალასხაპუა „ხტომა (გვერდით)“, ალაჭკადუა „შეჭედვა (გვერდით)“;

აშა: აშულა (<აშულა) „ასვლა“, აშაჯინა „ჩახედვა“;

აწო: აწოკირუა „შეკკრა (წინ)“, აწოხვალამა „შეხვედრა (წინ)“, აწარჩქია „მოსმენა (წინ)“;

გილა: გილაცოთამა „გადმოგდება (ზევიდან)“, გილასხაპუა „ჩამოხტომა (ზევიდან)“, გილანწყუმა „ჩამოხსნა“;

გიმა: გიმასხაპუა „გამოხტომა“, გიმანთირუა „გადმოთრევა“, გიმაცოთამა „გადმოგდება“;

გიმო: გიმულა (<გიმოულა) „გამოსვლა“, გიმოცოთამა „გა-მოგდება“;

გიშა: გიშასხუნუა „გამორჩევა“, გიშაჭოფუა „გამოჭერა“, გი-შაჭარუა „გამოწერა“;

გიწო: გიწოლალა „გამორთმევა“;

ღიკო: ღიკულა (<ღიკოულა) „ჩასვლა“, ღიკოსხაპუა „ჩახ-ტომა“;

დიშა: დიშაჯირა „ჩაწოლა“, დიშასხაპუა „ჩახტომა“, დიშა-რაგვაფი „ჩანარცხება“;

ეკო/იკო: ეკოულა/იკოულა „ამოსვლა“, ეკოცოთამა „ამოგდუ-ბა“;

ელა/ილა: ელანჯირა „მიწოლა (გვერდით)“, ელასხაპუა „მიხტომა (გვერდით)“, ელანწყუმა „მოხსნა (გვერდით)“;

ეშა/იშა: ეშალობუა „გადალობუა (ამოლობუა)“, იშაქოსუა „ამოწმენდა“;

კილა/კელა: კილადგუმა „შემოდება/შემოდგმა“, კილარღვაფა „დაყრა/გამოყრა“;

კინო: კინოჯინა „გამოხედვა“, კინორაგადი „გამოლაპარაკება (უკან მოხედვით)“;

მილა: მილაცუნუ „მიჰყვა“, მილაჩქუ „მიაგზავნა“, მილართუ „წავიდა“;

მიკო/მუკო: მიკონჯირა „მიწოლა“, მუკოხაკაფი „მიკაკუნება“, მიკონჭაფა „მიღწევა“;

მიშა: მიშაჭალა „ჩაკერვა“, მიშარღვაფა „ჩაყრა“, მიშაყოთამა „ჩაგდება“.

მოლა: მოლართუ „წამოვიდა“, მოლანთირუ „მოათრია“, მო-ლაზინდუ „მოზიდა/მოჭიმა“;

მინა/მინი: მინართუ „(მიმო)უღის“, მინინწყუ „(მიმო)იხსნა“, მინირჩქიუ „(მიმო)ისმინა“;

წიმო: წიმოდირთუ „წამოდგა“, წიმოჯინა „წამოხედვა“, წი-მოყოთამა „წამოგდება“;

მეგრულ-ჭანური რთული პრევერბების მეორე კომპონენტები: ლა, წა, კა, ხო, თო, ნო უცხოა ქართულისათვის.

ჭანური მდიდარია პრევერბებით, რადგან თანდებულებით ღა-რიბია, პრევერბები საკომპენსაციო სახეობაა თანდებულებისა.

პრევერბისეული ხმოვნის ასიმილაციის შესახებ იხ. გვ.63-64.

გვარი

გვარი სამია მეგრულ-ჭანურში: მოქმედებითი (ყველა გარდამავალი ზმნა), ვნებითი და საშუალი (გარდაუვალი ზმნები), აქედან საშუალი გვარის ზმნებს მაწარმოებელი არა აქვს.

ვნებითი გვარის ზმნებს ჭანურში აფიქსები აწარმოებს. ეს აფიქსებია აწმყოში: -უ (სუფიქსი), -ო-ე (აფიქსი), -ა-ე (აფიქსი).

-უ: სქიდ-ღ-უნ, ღურ-ღ-უნ, ხომ-ღ-უნ, ტუბ-ღ-უნ (ძვ. ქართ.: რჩების, კვლების, ხმების, თბების);

-ო-ე: ი-შვ-ე-ნ „ისმევა“, ი-ჭკომ-ე-ნ „იჭმევა“, ი-ხაჩქე-ნ „ითოხნება“, ი-წილ-ე-ნ „იკრიფება“;

-ა-ე: ა-შვ-ე-ნ „ესმევა“, ა-ჭკომ-ე-ნ „ეჭმევა“, ა-ხაჩქე-ნ „ეთოხნება“, ა-წილ-ე-ნ „ეკრიფება“.

ნაშთის სახით ჭანურში არის -ღ სუფიქსიც: გომოჭკონ-ღ-უნ „დამავიწყდება“, მოლორ-ღ-უ „მოტყუვდა“, მომწონ-ღ-უნ „მომწონს“.

II სერიაში ვნებითის სუფიქსები არ გადაჰყვება, მარტო პრეფიქსები რჩება: ღოფსქიდი „დაერჩი“, ღობღური „მოვკვდი“, იჭკომუ „შეიჭამა“, აშუ „დაელია (სმა)“, აჭკომუ „შეეჭამა“.

ი-ე და ა-ე წარმოების ვნებითებს პოტენციალისის შინაარსი აქვს, I გამოხატავს განყენებულად აღებულ შესაძლებლობას (შეიძლება შეისვას, შეიჭამოს), II კი შესაძლებლობას გარკვეულ პირობებთან მიმართებით (შეუძლია შესვას...)

ჭანურში საშუალი გვარის ზმნებს მაწარმოებელი არა აქვს: ხენ „ზის“, ორენ „არის“, მენდახთუ „წაეიდა“, ჯოხონს „ჰქვია“, მინონ „მინდა“.

მეგრულშიც არის ჭანურისებური წარმოება ვნებითებისა:

უ: ტი-ბ-უ(ნ) „თბება“, ღურ-ღ(ნ) „კვდება“, ფურუ(ნ) „ხურდება“, ჯანუ(ნ) „წევს“;

ი-ე: იჭარე, იკითხირე, იჭკირე, იშვე, იგორე „შეიძლება (დაიწეროს, წაკითხულ იქნეს, დაიჭრას, შეისვას, მოიძებნოს)“;

ა-ე: აჭარე, აკითხირე, აჭკირე, აშვე, აგორე „შეუძლია (დაწეროს, წაკითხოს, დაჭრას, შესვას, მოიძებნოს)“.

ჭანურის მსგავსად ი-ე და ა-ე ტიპის ვნებითს მეგრულში პოტენციალისის მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ, ჭანურისგან განსხვავებით, მეგრულში ვნებითის წარმოების ახალი ტიპიც გვაქვს:

ი-უ: იჭარუ(ნ) „იწერება“, იჭკირუ(ნ) „იჭრება“, იშუმუ(ნ) „ისმევა“, იგორუ(ნ) „იძებნება“;

ა-უ: აჭარუ(ნ) „აწერება“, აჭკირუ(ნ) „აჭრება“, აშუმუ(ნ) „ესმევა“, ახაჩქუ(ნ) „ეთოხნება“.

ცხადია, მეგრულში პოტენციალისი და ვნებითი გამიჯნულია, ჭანურს კი ვნებითისათვის საკუთარი ფორმა არ გამოუმუშავებია.

მეგრულში ვნებითს (ორპირიანი) სხვა წარმოებაცა აქვს:

ე-უ: ეწუხებუ (გური თის) „უწუხდება (გული მას)“, ერცხვინებუ „ეისირცხვილება“, ესახელებუ „ესახელება“;

ა-უ: აჩამუ „ეჩავება“, აძირაფუ(ნ) „ეჩვენება“, აძიცინუაფუ „ეცინება“ — მეგრ. -ა=ქართ. ე-ს.

ო-უ: ოჩქარუ „ერქარება“, ოხიოლუ „უხარია“, ოწყინუ „სწყინს“.

მეგრულშიც არის დ-ონიანი წარმოება: ჭითონდუ „წითლდება“, შქურონდუ „შინდება“. მაგრამ ეს იშვიათია. დონინი ვნებითი ქართულიდანაა შესული მეგრულ-ჭანურში.

პოტენციალისი ქართულსაც უნდა ჰქონოდა: საით გაისვლდები; ინახვისმცა ამირბარი; ხანდაზმულ კაცს სიზმარიც დაეჯერება; არ ეჭმევა, არ დაეღევა, არ ეთქმის. აქ „არ“ გვაქვს და არა „ვერ“, რადგან პოტენციალისი დადებით გამოთქმაში იგრძნობა (იხ. ა. ჩიქობავა, პოტენციალისის კატეგორია ქართველურ ენებში, ენიმკის მოამბე, I, 1937).

„უნიშნო ვნებითები“ ისტორიულად არ ახასიათებს ქართველურ ენებს, ისინი არიან უგვარო დინამიკური ზმნები და უსწრებენ გვარის ჩამოყალიბებას, შემდეგ მიეკედლენენ ვნებითებს. „უნიშნო“ ვნებითებს ძველ ქართულში II სერიაში, I-II პირებში ფუძე გაეშლებოდა: ვშურ-ები — დავშურ, ვცთები-შეკცეთ, ვკმები-განეკემ, ვკულები-მოვკუედ. „უნიშნო“ ვნებითებს ზანურში უ დაბოლოება აქვთ: ტუბუნ — თბება“, ღურუნ — კვდება“, სქიდუნ — რჩება“. ეს უ(<*ო) სუფიქსი ქართული ზოლმეობითის ი-ს ფუნქციის მატარებელი ჩანს (ტუბუნ-თბების).

ვ. თოფურია „უნიშნო“ ვნებითებს ნიშნიანს ეძახის: ე არის ნიშანიო. (განვკემ, განვტეფ).

ქართულსაც სვანურივით ფუძის ფლექსიით უნდა ჰქონოდა გვარი გარჩეული: სვ. ტეხნი „ბრუნდება“ – ტიხე „აბრუნებს“, შღრ. კედ და კად, შვეცედ – გამოიცადა, გა-ქერ – განვაქარ-ვო. ვ. თოფურიას მიხედვით, ა- მოქმედებითს აწარმოებს (=ა-ღნობს, ა-შენებს) და ე- კი ვნებითს (=ე-წერების).

გ. მაჭავარიანით, ასე არაა, ა და ე მონაცვლეობა ისეც არის ქართულში, გვარს არ უკავშირდება: 1) დავჭერ-დავჭარ, ორივე მოქმედებითა; 2) ზანურში უნიშნო ვნებითი ფუძეში ო-ს შეიცავს, რაც ქართულში ა-ს გვაგარაულებინებს: გოპტუბი (<*გოპტობი) „გავთბი“ = ქართ. *განვტაბ; გოვხომი „გავხმი“ = *განვამ. ძვ. ქართული ა არა აქვს ფუძეში უნიშნო ვნებითებს, მაგრამ უნდა ჰქონოდა დიალექტთა ერთ ჯგუფში, რასაც, ზანურის გარდა, მხარს უჭერს დიალექტის მონაცემები (გავჭარ-დავჭერ). ასე რომ, ა ხმოვანი მოქმედებით გვარს კი არ აღმოაჩნდა, არამედ ვნებითებსაც, ეს იმიტომ, რომ ა არაა გვარის ნიშანი.

ქართ. ე – ზან. ო მარტო უნიშნო ვნებითებში არაა. არის მოქმედებითში. გაცერ, ჭან. გონცორუ (>გოცირუ). ჭანური ცორ ფუძე ქართულში ცარ-ს გვაგარაულებინებს, არის კიდევ ნა-ცარი-ი. ასეა დავჭერ და დოვჭკლრი. ჭკორ-ის შესატყვისია არა სალიტერატურო ჭერ, არამედ დიალექტური ჭარ (დავჭარი).

ასეა სახელებთანაც: ღორლო(ნ)ჯი (ჭ.მ.) – ღერღვი (<*ღარღად, შღრ. სვან. ღარღად „ბატი“), ჭყორი – მწყერი (<*წყარი)...

ე.ი. ე და ა ხმოვანთა მონაცვლეობას ქართულში მორფოლოგიური ფუნქცია არა აქვს.

ქცევის კატეგორია

ქცევა არის ზმნის კატეგორია, რომელიც გამოხატავს კუთვნილებითს დამოკიდებულებას ობიექტსა და სუბიექტს შორის (ორპირიანი ზმნა) ან ობიექტებს შორის (სამპირიანი ზმნა), ე.ი. ქცევის გამოხატვა ზმნას მაშინ შეუძლია, თუ ორი ან სამპირიანია. ერთპირიანი უქცეოა.

ზანური ქცევის საკითხში სავსებით მიჰყვება ქართულს. აქაც 3 ქცევაა: სათავისო (ანუ სასუბიექტო), სასხვისო (საობიექტო) და საარვისო (ნეიტრალური).

სასხვისო ქცევა აღნიშნავს, რომ ერთი ობიექტი მეორე ობიექტის კუთვნილებაა, ან განკუთვნილია მისთვის (სუფა ქოლომიდგუ „სუფრა დამიდგა“, ფორჩა ემიჭოფუ „კაბა მიყიდა“, ცუდე გამიკეთუ). მაგრამ ინვერსიულ (ორპირიან) ზმნებთან სასხვისო ქცევა აღნიშნავს **სუბიექტის განკუთვნილებას ობიექტისადმი**: ხე მიკანკალანს „ხელი მიკანკალებს“, ოსარე მირჩქუ (ურჩქუ) „მისური მიჩანს (უჩანს)“.

ქცევის ნიშნები იგივეა, რაც ქართულში.

სათავისო ქცევას ი აწარმოებს: მეგრ: ითზორუნს „ითზრის“, იჭარუნს „იწერს“ (=თავისთვის იწერს), იჭკირუნს „იჭრის“, იშენს „იშენებს“...

ჭან.: იჭაუფს „იწერს“, იბონუმს ხე „იბანს ხელს“, იჟვარამს (ნ. მართ) „იმარგლავს“. იბლაფს ჩენგე „იპარსავს წვერს (=ნიკაპს), ხე იკვათუმს „ხელს იჭრის“.

არნ. ჩიქობავა აღნიშნავს: „სარაფელები მაჯერებდნენ, რომ სათავისო ქცევა მხოლოდ იმას აღნიშნავს, რომ ობიექტი სუბიექტის კუთვნილებაა, სუბიექტისაა: ჩენგე იბლაფს „ნიკაპს იპარსავს“, რადგან „ჩენგე“ სუბიექტისაა, მისი კუთვნილებაა. მაგრამ ქართულში ხომ არის: ვიწერ ზღაპრებს, აქ „ზღაპრები“ სუბიექტის კი არაა, მისი კუთვნილება კი არაა, არამედ განკუთვნილია მისთვის. ჭანურად: იჭაუფს ჰექიაფუე-ს „იწერს ზღაპრებს“ მსგავსი მაგალითები არ შეიძლება, რადგან ეს ნიშნავდეს იქნება; იწერს ზღაპრებს თავისაზე, თავის კანზე, ტანზე. ეს კი არ შეიძლება“.

რაა ეს? სათავისო ქცევის შინაარსის დავიწროება? არა. არქაიზმი. ჩიქობავათი ქართველურ ენებში სათავისო ქცევის ძირითა-

დი და პირველადი მნიშვნელობა უნდა ყოფილიყო ის, რაც ჭანურშია დაცული: მოქმედება სუბიექტის საგანზე (და არა სუბიექტისთვის განკუთვნილ საგანზე, ისევე, როგორც სასხვისო ქცევისათვის ძირითადი უნდა ყოფილიყო მოქმედება სხვის საგანზე, სხვის ობიექტთან) და არა სხვისთვის განკუთვნილ ობიექტზე (სათავ. თავი მოიკლა = თავისი თავი მოკლა, სასხვისო: მტერს გული მოუკლა – მტრის გული მოკლა!).

ესაა პირველადი მნიშვნელობა ქცევისა, მეორადია ის მნიშვნელობა, რომ მოქმედება ეხება სუბიექტისთვის განკუთვნილ საგანს (იჭარუნს) „იწერს“ ან ობიექტისათვის განკუთვნილ საგანს (მიჭარუნს-უჭარუნს) „მიწერს-უწერს“.

სასხვისო ქცევის ნიშანი მეგრულ-ჭანურში არის ი (I, II პ.) და უ (III პ.)

მეგრ. უწილუნს „უკრეფს“, უჭარუნს „უწერს“, უძახუ „უძახის“, მირაგადუ – ურაგადუ „მელაპარაკება – ელაპარაკება“, მიკითხენს – უკითხენს წიგნის „მიკითხავს – უკითხავს წიგნს“, მიზოკუნს პის „მიპარსავს პირს“... უჭანქ „უკუეკრავ“, უჭარუნქ „უწერს“...

ჭან. ქომეეული „მოვუტანე“, დუჯოხი „დავუძახე“, ეუჭოფი „ეუყიდე“, სუფა ქოლომიდგუ „დამიდგა“, ხე უბონუმს „ხელს ჰბანს“ (უბანს), ჩენგე უბლაფს „წვერს ჰპარსავს“/უპარსავს.

გარდაუვალი ზმნების სასხვისო ქცევა: ბერე მიღურუნ – ბერე დუღურუნ, ბინენი მიხომუ „ვენახი მიხმება“, კურხი მიცანცალანს (თის უცანცალანს) „ფეხი მიკანკალებს (მას უკანკალებს)“
ეი. გარდაუვალ ზმნებთან სუბიექტი არის ობიექტისთვის განკუთვნილი.

გარდაუვალ ზმნებთან სასხვისო ქცევა უნიშნოდაც შეიძლება გადმოიცეს, ორპირიანი ვნებითებით ქართულში, რომელიც შინაარსით სასხვისო ქცევისა არის, სადაც სუბიექტი განკუთვნილია ობიექტისათვის.

მიშენდება სახლი – უშენდება სახლი. აქ ქცევისაა ი/უ. მაგრამ განა ასეთი კორელაცია არაა: მეზრდება ბავშვი – ეზრდება ბავშვი? ქცევა აქაც არის, მაგრამ უნიშნოდ!

მეგრულშია: მარლუ, მაჭარლუ, მასოფუ, შდრ. მეზრდება, მეწერება, მეგლიჯება (მიგჯება გურ.), აქ მეგრ. ა = ქართ. ე-ს.

მეგრულში: ღვა მეჭითარებუ, თომა მერჩებუ... ქართ.: ლოყა მიწითლდება, თმა მითეთრდება, მეგრ. ე-უ = ქართ. ი-ღ.

ასეთ ფორმებში ქცევის შინაარსი აშკარაა.

საარვისო ქცევას ნიშანი არა აქვს: ჭარუმს/ჭარუნს „წერს“, კითხუმს/კითხუნს „კითხულობს“, ზოპონს/რაგადანს „ამბობს“, ჭკიუფს/ჭკირუნს „ჭრის“, თიუფს/თირუნს „ათრევს“, ხაჩქუფს/ხაჩქუნს...

საარვისო ქცევის ფორმებს ქართულში ზოგჯერ(!) ა უძღვის (აკეთებს, აშენებს), მაგრამ ა არ მიიჩნევა ქცევის ნიშნად. თუმცა საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ ზმნას თავსართ ა-ს ფარდად ზა-ნურში კანონზომიერი შესატყვისი ო აქვს ხშირად.

	ჭანური	მეგრული
ასწავლის –	ოგუაფს	/ ოგურუანს
არჩენს –	ოსკედინაფს	/ ოსკიდუანს
აშინებს –	ოშკურინამს	/ ოშქურინუანს
ანახებს –	ოძიაფს	/ ოძირანს
აკიელებს –	ოკიაფს	/ ორკიაფუანს
აწერს –	ოჭარაფს	/ ოჭარანს

6. მარი ო-ს III ქცევის („порода“) ნიშნად მიიჩნევა ჭანურში, მაგრამ ო (ქართ. ა) უფრო კაუზატივის მაწარმოებელი ჩანს. ეს იქიდან ჩანს, რომ კაუზატივს მეგრულ-ჭანურში ამ ო-ს გარეშე ვერ ვაწარმოებთ.

კონტაქტი (გზა)

კონტაქტი (გზა) არის კატეგორია, რომელიც გვიჩვენებს, სუბიექტური პირი თვითონ მოქმედებს პირდაპირ ობიექტზე, თუ ირიბი ობიექტის მეშვეობით. თუ სუბიექტური პირი თვითონ მოქმედებს პირდაპირ ობიექტზე, მაშინ უშუალო კონტაქტი გვაქვს, ხოლო, თუ სუბიექტური პირი პირდაპირ ობიექტზე მოქმედებს სხვა პირის (ირიბი) მეშვეობით, გვექნება შუალობითი კონტაქტის ფორმა ანუ კაუზატივი (ფაქტიტივი). შუალობითი კონტაქტის მი-

ხედვით რეალურად მოქმედებს ორი პირი: ერთი მოქმედებას ხელმძღვანელობს, მეორე — ხელმძღვანელის დავალებას ასრულებს; ერთია ხელმძღვანელი (ორგანიზატორი), მეორე — შემსრულებელი (ეგზეკუტორი).

ბავშვი მამას ჩიტს აჭერინებს. სუბიექტი არის „ბავშვი“, რომელიც საკმეს ხელმძღვანელობს, ხოლო ირიბი ობიექტია „მამა“, რომელიც რეალურად მოქმედებს, ასრულებს დავალებას. პირდაპირი ობიექტი არ იცვლება.

მეგრულსა და ჭანურში კონტაქტი ერთნაირად იწარმოება. უშუალო კონტაქტს საერთოდ არა აქვს მაწარმოებელი: ჭარუფს/ჭარუნს, ჭკირუნს, ყვილუფს/ყვილუნს, ბახუფს/ბახუნს „ცემს“...

კაუზატივის მაწარმოებელი მეგრულსა და ჭანურში არის ოთავსართი და -აფ- ბოლოსართი (ო — აფ), რომელიც დაერთვის წყვეტილის ფუძეს, უშუალო ფორმები წყვეტილში: გუბ-უ „ხარშა“ (ჰემუქ ჰეა) „იმან იგი“, კვათ-უ „ჭრა“, თას-უ „თესა“, შუალობითი: ო-გუბ-აფ-უ „ახარშინა“, ო-კვათ-აფ-უ „აჭრეინა“, ო-თას-აფ-უ „ათესინა“ (ჰემუქ ჰემუს ჰეა) „იმან იმას ის“.

კაუზატივის აწმყო იწარმოება აორისტის კაუზატივურ ფუძეზე (ო-გუბ-აფ) აწმყოს მაწარმოებელი აფიქსების დართვით. ამ (ათ., ვიწ.-არქ.)// -აფ (ხოფ.):

აწმყო: გუბ-უმ-ს//გიბ-უფ-ს „ხარშავს“, ზუმ-უმ-ს//ზიმ-უფ-ს „ზომავს“.

კაუზატივი აწმყოს ფუძეს არ ეყრდნობა, არამედ აორისტისას, ამიტომ გვაქვს აწმყოს კაუზატივში:

ო-გუბ-აფ-ამ-ს//ო-გიბ-აფ-აფ-ს „ახარშინებს“, ო-თას-აფ-ამ-ს//ო-თას-აფ-აფ-ს „ათესინებს“.

მეგრულშიც ასეა: უშუალო კონტაქტი წყვეტილში: ზიმუ „(გა)ზომა“, კვათუ „(გა)კვითა“, ჭკირუ „(გა)ჭრა“, ჭუუ „დაწვა“, აკეთუ „აკეთა“, ხაზუ „(და)ხაზა“, ხონუ „(მო)ხნა“...

აქედან აორისტის კაუზატივი: ო-ზიმ-აფ-უ „აზომინა“, ო-კვათ-აფ-უ „აკეთებინა“, ო-ხონ-აფ-უ „ახნეინა“...

აწმყოს კაუზატივი იწარმოება წყვეტილის კაუზატივის ფუძისგან. უ-ან აწმყოს სუფიქსის დართვით; ეს უ-ან-ის ან იგივე

ჩანს, რაც ჭანური -ამ/აფ. უ რისია? ალბათ, აწმყოს -უნ სუფიქსის ნიშანი? (აწმყო: ზიმუნ-ს „ზომავს“, კვათ-უნ-ს „კვეთს“).

წყვეტ. კაუზატივი: ო-კვათ-აფ-უ-ან-ს „აკვეთინებს“, ო-ზონ-აფ-უ-ან-ს „ახვნევიანებს“...

კაუზატივის ო- — -აფ-ს ქართულთან მსგავსება აქვს: ო არის შესატყვისი ქართ. ა-სი (აჭრევიანა, ახარშეინა, აკეთებინა...)

ქართულში აწმყოს კაუზატივი იწარმოება არა აწმყოს ფუძისაგან, არამედ აორისტიის კაუზატივიანი ფუძისაგან, რომელსაც -ებ დაერთვის (=ჭან. -ამ/აფ, მეგრ. -უ-ან), ასე რომ, აწმყოში გამოჩენილი ჭან. -ამ/აფ, მეგრ. -ან და ქართ. -ებ ერთი ოდენობაა.

სხვაობა ზანურსა და ქართულს შორის აორისტიის კაუზატივის ფორმაშია, ქართულში -ინ (აზომვინა), რაც უცხოა მეგრულ-ჭანურისთვის.

კ. დ.: ზანური სუფიქსი აფ (ოკვათ-აფ-უ) შეიძლება იგივე ოდენობა იყოს, რაც ქართული -ევ (ზმოვნებში შესატყვისობაა).

ჩიქობავათი: ქართ. -ინ (<უნ): ძვ. აცთ-უნ-ა>ახ. აცთ-ინა.

ჩიქობავათი კაუზატივებია: ადგენს — ადგინა, ასმენს — ასმინა, აჭმევს — აჭმია, არბევს — არბია, ოღონ მათ კაუზატივის გაება დაკარგული აქვთო.

მწკრივითა წარმოება

ზმნის უღლებადი ფორმები ჯგუფდებიან გარკვეული ნიშნის მიხედვით. ვთქვათ, ვწერ, წერ, წერს, ვწერთ, წერთ, წერენ ერთი ჯგუფია ჩვენს წარმოდგენაში, ასევე სხვა ჯგუფია: ვწერდი, წერდი, წერდა, ვწერდით, წერდით, წერდნენ... ასეთი 11 ჯგუფი შეიძლება იყოს ქართულში. ამ ჯგუფებს მწკრივებს ეძახიან.

თავიანთი ერთი ჯგუფის ფორმებს (მწკრივს) ურთიერთისაგან განასხვავებს პირი და რიცხვი, ე.ი. ერთი ჯგუფის (მწკრივის) ფორმები ერთმანეთისგან პირისა და რიცხვის მიხედვით განირჩევიან. მაგრამ რა აქვთ მათ საერთო (ე.ი. ერთი მწკრივის ფორმებს რა აერთიანებს?). ესაა დრო და კილო, ასევე ჯერობა, აქტი, თანამდევრობა. ამ უცვალელები ნაწილებით (დრო, კილო, ჯერობა...) განსხვავდება ერთი მწკრივი მეორისგან, ამ უცვალელებს ნაწილებს

ეძახიან მწკრივის ელემენტებს. ამ ელემენტებით უპირისპირდება ერთი მწკრივი სხვას.

არის მწკრივი გრამატიკული კატეგორია? არის. ყოველი გრამატიკული კატეგორია ყალიბდება საპირისპირო ფორმათა არსებობის საფუძველზე. ამდენად, ერთი უღლებადი ჯგუფი ზმნისა, რომელსაც მწკრივს ვუწოდებთ, ისეთ მიმართებაშია დანარჩენებთან, როგორც სხვა დანარჩენი პირველთან. ეს ჯგუფები ერთგვარ მოვლენას ასახავენ ენაში, ერთმანეთს თანაბრად შეეზომებიან, ყველას ერთი და იგივე რაოდენობა აქვს ფორმებისა. მწკრივი რთული კატეგორიაა და თავის თავში შეიცავს რამდენიმე კატეგორიას, მწკრივის ფორმაში ყოველთვის განხილულია რამდენიმე კატეგორია (პირი, რიცხვი, დრო, კილო...), მაგრამ მწკრივის ელემენტების (დრო, კილო...) გაიგივება თვით მწკრივთან არა სწორი. ა. შანიძის მაგალითი: სინჯარაში, სადაც ასხია სხვადასხვა ფერისა და წონის სითხეები: წყალი, ზეთი, რომელიც არ აირევა ერთმანეთში. მწკრივი – ესაა ბოთლი, წყალი და ზეთი – მწკრივის ელემენტები (დრო, კილო...). როგორც არ შეიძლება ბოთლის გათანაბრება წყალთან ან ზეთთან, მიუხედავად იმისა, ეს ბოთლი საწყალეა თუ საზეთე, ასევე არ შეიძლება მწკრივის გათანაბრება მის ელემენტებთან.

მწკრივის სახელები არაა შესაფერი, ერთ-ერთ ელემენტს ასახავს, კარგი იქნებოდა ნეიტრალური რამ დაგვერქვა, მაგრამ ეს არ ხერხდება დღეს. ამიტომ: თუ მწკრივში ელემენტთაგან მხოლოდ დრო და კილოა, თხრობითკილოიან ზმნებს დროის მიხედვით დაერქმევა სახელი, სხვა კილოიან მწკრივებს – კილოს მიხედვით. თუ მწკრივში ამათ გარდა სხვა ელემენტია, მაშინ ამ დამატებითი ელემენტის მიხედვით.

მწკრივები 3 სერიად იყოფა ფორმათა წარმოებისა და სინტაქსურ თავისებურებათა მიხედვით. სანამ ა. შანიძე „მწკრივს“ შემოიღებდა, მანამ ხმარობდა: „წვერი“, „რიგი“, 1938 წლიდან – „მწკრივი“. 1941 წელს სპეციალური შრომა მიუძღვნა ამ საკითხს ა. შანიძემ: Категория ряда в глаголе. Общие вопросы формообразования глаголов на примерах грузинского языка (ენიძის მოამბე, X, 1941).

ზანურში ზმნათა განაწილების პრინციპი მწკრივებში იგივეა, რაც ქართულში. სერია აქაც სამია. I სერიის ძირითადი მწკრივია აწმყო, II სერიისა – წყვეტილი.

I სერიის მჭკრივები

აწმყო: აწმყოს ფუძეს წყვეტილის ფუძესთან შედარებით ართულებს თემის ნიშნები და სავრცობი. ყველაზე გავრცელებული თემის ნიშანია -უმ (ჭანურში) და -უნ (მეგრულში: უნ<-უმ); ჭანური -უმ (ვიწ.-არქ., ათინ.) ხოფურში იძლევა -უფ-ს: გორუმს/გორუმს უფს „ეძებს“, კვათუმს/კვათუმს „აკეთებს“, გუბუმს/გიბუმს „ხარშავს“, იქუმს/იქომს/იქიფს „იკეთებს, იჭამს“.

მეგრ.: კვათუნს „აკეთებს/ჭრის“, ჭარუნს „წერს“, ხონუნს „ხნავს“...

მეორე გავრცელებული თემის ნიშანია – -ამ/-აფ ჭანურში, -ან მეგრულში:

ჭან.: ოწირამს „აჩვენებს“, მლორაფს „ბლავის“, ორგამს/ორგამს „რგავს“, ოფშაფს „ავსებს“, ოლოდაფს „უკეთებს“, მენდიონამს „წაიყვანს“...

მეგრ.: ღორანს „ღრიალებს“, რკიანს „კივის“, გვარგვალანს „თუხთუხებს“, ოფუნუნს „აღულებს“, ოტიბუნს „ათბობს“...

თემის ნიშნებია -ემ/-ეფ ჭანურში, -ენ მეგრულში:

ჭან. -ემ/-ეფ: უწოლემს „ეუბნება“, იჩალაშემს „მუშაობს“, ჩხე მუხთემს „აციებს“.

მეგრ. -ენ: აუწორენს „აშავეებს“, აჭითარენს „აწითლებს“, არიგენს „არიგებს“, აშენენს „აშენებს“...

მეგრულ-ჭანურში თემის ნიშანთა უნიფორმაცია მოხდა: გაბატონდა -უმ (-უფ) და -ამ (ჭანურში), -უნ და -ან (მეგრულში), სხვაობა თანხმოვნებშია. ამათგან -უმ (-უფ – -უნ მეგრ.) მოდის *-ომ-ისგან და = ქართ. -ამ თემის ნიშანს, ხოლო -ამ (-აფ – -ან – მეგრ.) = ქართ. -ებ-ს (ჭან. ო-რგ-ამ-ს „რგავს“ = ქართ. ა-კეთებ-ს).

ქართულთან შედარებით, სხვაობას ქმნის აწმყოს I-II პირში -ქ (მეგრ.) და -რ (ჭან.), რომლებიც ერთმანეთის მორფოლოგიური კორელატები ჩანან:

მეგრულში ქ ყველა ზმნას მოეპოვება აწმყოს I-II პირში მხ. რიცხვში, ხოლო რ ჭანურში აქვს მხოლოდ ვნებითი და საშუალო გვარის ზმნებს I-II პირში მხ. რ.-ში.

ჭანური	მეგრული
პტუბუ-რ	ბტიბ-უ-ქ „ვთბები“
ვულ-უ-რ	(გი)ვუ-რ-ქ „დავდივარ“
ბლურ-უ-რ	ბლურ-უ-ქ „ვკვდები“

მაგრამ მეგრულში: ვთასუნქ, ვჭარუნქ, ვხონუნქ.

მიუხედავად ამისა, მეგრ. ქ და ჭან. რ მორფოლოგიური კორელატებია, არც ერთი არაა S₂-ის ნიშანი.

აწმყოსგან იწარმოება: უწყვეტელი >კავშირებითი I, პირობითი I, ნაწყვეტილარი თურმეობითი I (მხოლოდ ჭანურშია).

უწყვეტელი ზანურში იმავე სუფიქსით იწარმოება, როგორც ქართულში, ესაა დ (ოდ არ იცის); რომელიც უცვლელადაა დაცული მეგრულში, ხოლო ჭანურში -ტ-ს სახით. I და II პირებში ორსავე რიცხვში ბოლოში დაერთვის უფუნქციო ი, S₃-ის ნიშანია უ (მხ. რ.) და -ეს (მრ. რ.) ყოველნაირ ზმნებთან.

ჭანური

მა	ბ-ჭარ-უმ-ტი ჰეა/ მა პ-ჭარ-უფ-ტი ია
სი	ჭარ-უმ-ტი ჰეა/ სი ჭარ-უფ-ტი ია
ჰემუქ	ჭარ-უმ-ტი-უ ჰეა/ ემუქ ჭარ-უფ-ტი-უ ია
ჩქუნ	ბ-ჭარ-უმ-ტი-ით / ჩქინ პ-ჭარ-უფ-ტი-ით ია
თქვან	ჭარ-უმ-ტი-ით / თქვან ჭარ-უფ-ტი-ით ია
ჰენთეფექ	ჭარ-უმ-ტი-ეს / ენთეფექ ჭარ-უფ-ტი-ეს ია

მეგრული

მა	ვ-ჭარ-უნ-დ-ი თის	„ვწერდი“
სი	ჭარ-უნ-დ-ი თის	„წერდი“
თინა	ჭარ-უნ-დ-უ თის	„წერდა“
ჩქი	ვ-ჭარ-უნ-დ-ი-თ თის	„ვწერდით“
თქვა	ჭარ-უნ-დ-ი-თ თის	„წერდით“
თინეფი	ჭარ-უნ-დ-ეს თის	„წერდნენ“

ათინურში იშვიათად ტ-ს გვერდით ღ და თ-ც არის: ქორღუ, ქუცონურთუ „ჰყავდა“.

უწყვეტლისგან იწარმოება კავშირებითი I, პირობითი I, ნაუწყვეტლარი I.

კავშირებითი I: კავშირებით I-ს აწარმოებს ა სუფიქსი მეგრულსა და ჭანურში. ეს ა დაერთვის უწყვეტლის ფუძეს, უფუნქციო ი-ს გამოყენებით. ეს ა არის ქართული ე-ს კანონზომიერი შესატყვისი (ვწერდე „ვეჭარუნდა“).

ჭანური

მა	ბ-ჭარ-უმ-ტ-ა ჰეა // პ-ჭარ-უფ-ტ-ა ია
სი	ჭარ-უმ-ტ-ა ჰეა // ჭარ-უფ-ტ-ა ია
პემუქ	ჭარ-უმ-ტ-ა-ს ჰეა // ჭარ-უფ-ტ-ა-ს ია
ჩქენ	ბ-ჭარ-უმ-ტ-ა-თ ჰეა// პ-ჭარ-უფ-ტ-ა-თ ია
თქვან	ჭარ-უმ-ტ-ა-თ ჰეა// ჭარ-უფ-ტ-ა-თ ია
ჰენთოფექ	ჭარ-უმ-ტ-ა-ნ ჰეა// ჭარ-უფ-ტ-ა-ნ ია

მეგრული

მა	ე-ჭარ-უნ-ღ-ა თის	„ვეწერდე“
სი	ჭარ-უნ-ღ-ა თის	„წერდე“
თინა	ჭარ-უნ-ღ-ა-ს თის	„წერდეს“
ჩქი	ე-ჭარ-უნ-ღ-ა-თ თის	„ვეწერდეთ“
თქვა	ჭარ-უნ-ღ-ა-თ თის	„წერდეთ“
თინეფი	ჭარ-უნ-ღ-ა-ნ(ი) თის	„წერდნენ“

შ-ის ნიშანია -ს (მხ. რ.) და -ან (მრ. რ.). ამ -ან-ის -ა იკარგება კავშირებითის ა-ს წინ: ან>ნ: ჭარუმტან<*ჭარუმტან.

მეგრულში კავშირებით I-ს პარალელური ფორმებიც აქვს, ქართულივით -ე/-ეე-თი ნაწარმოები (I-II პირში მხ. რიცხვში):

ე-ჭარ-უნ-ღ-ე // ე-ჭარ-უნ-ღ-ეე „ვეწერდე“
 ჭარ-უნ-ღ-ე // ჭარ-უნ-ღ-ეე „წერდე“
 ჭარ-უნ-ღ-ა-ს // ჭარ-უნ-ღ-ა-ს „წერდეს“

მრ. რიცხვი ა-თი იწარმოება. ეს ეე/ე-იანი წარმოება მხ. რიცხვის I-II პირებში ჩვენ ქართულისებურ წარმოებად მიგვაჩნია. ჩიქობავას აზრით კი, ეს ბოლო ეე/ე მოდის ერე-დან „რომ“, ე.ი. ვჭარუნდე = რომ ვწერდე მე მას.

ერე „რომ“-ის მნიშვნელობით ახლაცაა სვანურში: ევლა ერე „იმიტომ რომ“.

აღსანიშნავია, რომ -ეე/-ე წარმოების კავშირებითს ნატურითი ელფერი დაჰკრავს.

გ. კარტოზია: ეჭარუნდანი<ეჭარუნდინი>ეჭარუნდე>ეჭარუნდე.

პირობითი I: ეს მწკრივი იწარმოება უწყვეტლის ფუძისგან -კონ-ის დართვით პირის ნიშნების შემდეგ ბოლოში. ეს -კონ მოდის ოკონ „უნდა“ ზმნისაგან. ასე რომ, პირობითი I არსებითად აღწერითი ფორმისაა, ოღონდ დღეს ორგანულ წარმოებად ჩანს:

ჭანური

მა	ბ-ჭარ-უმ-ტ-ი-კონ ჰეა	„რომ ვწერდე“
სი	ჭარ-უმ-ტ-ი-კონ ჰეა	
ემუქ	ჭარ-უმ-ტ-უ-კონ ჰეა	
ჩქუნ	ბ-ჭარ-უმ-ტ-ი-თ-კონ ჰეა	
თქვან	ჭარ-უმ-ტ-ი-თ-კონ ჰეა	
ჰემთეფექ	ჭარ-უმ-ტ-ეს-კონ ჰეა	

მეგრული

მა	ე-ჭარ-უნ-დ-ი-კო(ნ)	„რომ ვწერდე“
სი	ჭარ-უნ-დ-ი-კო(ნ)	
თინა	ჭარ-უნ-დ-უ-კო(ნ)	
ჩქი	ე-ჭარ-უნ-დ-ი-თ-ი-კო(ნ)	
თქვა	ჭარ-უნ-დ-ი-თ-ი-კო(ნ)	
თინეფი	ჭარ-უნ-დ-ეს-ი-კო(ნ)	

ჩანს, მეგრულში უფუნქციო ი ჩნდება მრავლობით რიცხვში სამსავე პირში კონ-ის წინ, და ნ იკარგება აბსოლუტურ ბოლოში.

ეს მწკრივი ქართულს არა აქვს. მორფოლოგიური თვალსაზრისით ეს მწკრივი არსებითად ემთხვევა უწყვეტელს. პირობითის შინაარსი მასში შეაქვს დამხმარე ზმნას „ოკონ“ (=უნდა)-ს.

ნაუწყვეტლარი თურმეობითი: ეს მწკრივი მხოლოდ ჭანურშია, იგი იწარმოება უწყვეტლის ფუძეზე -ერე-ს დართვით (ასეა ზოფურში), ან -დორენ-ის დართვით (ვიწურ-არქაბულში).

ხოფური

მა	ბჭარ-უფ-ტ-ერე ია	„ვეწერლე თურმე“
სი	ჭარ-უფ-ტ-ერე ია	
პემუქ	ჭარ-უფ-ტ-ერე-ნ ია	
ჩქუნ	ბჭარ-უფ-ტ-ერე-თ ია	
თქვან	ჭარ-უფ-ტ-ერე-თ ია	
პენტეფექ	ჭარ-უფ-ტ-ერე-ნ-ან ია	

ვიწურ-არქაბული

მა	ბჭარ-უმ-ტ-ი-დორენ ჰეა	„ვეწერლე თურმე“
სი	ჭარ-უმ-ტ-ი-დორენ ჰეა	
პემუქ	ჭარ-უმ-ტ-უ-დორენ ჰეა	
ჩქუნ	ბჭარ-უმ-ტ-ი-თ-დორენ ჰეა	
თქვან	ჭარ-უმ-ტ-ი-თ-დორენ ჰეა)	
პენტეფექ	ჭარ-უმ-ტ-ეს-დორენ ჰეა	

ს₃ ნიშანია -ნ (მხ. რ.) და -ან (მრ. რ.). სხვაობა მართო მა-წარმოებლებში როდია ხოფურსა და ვიწურ-არქაბულში. არის სხვაც: „ერე“ ინფიქსივითაა ფორმაში, ს₃-ის ნიშანი შემდეგაა, ასე-ვეა თ-ც. „დორენ“ კი ფორმის აბსოლუტურ ბოლოშია.

II სერიის მჭარივები

II სერიის ფორმათათვის მთავარია წყვეტილის მწკრივი. ესაა საყრდენი დანარჩენი მწკრივების საწარმოებლად. თემის ნიშნები, როგორც წესი, ამ მწკრივსა და მისგან ნაწარმოებ ფორმებში არ გეხვდება.

წყვეტილი: ამ მწკრივს ჭანურში მხოლოდ **ო** აწარმოებს: პჭარი, დოპი, ვზონი, ეძირი, დოვიგური, ე.ი. ჭანურში უნიფორმა-ციაა მომხდარი.

მეგრულში კი წყვეტილს ორი მაწარმოებელი აქვს (ქართუ-ლივით): **ო** და **ე**:

ო: ფხანტი, ბჭარი, მიპონი, მიღვოჩქვი, ბგარი, ჭკომი, ჰკით-ხი...

ე: ვოგურე, ვრკიე, ვრაქვაე, ბლვარე, ვოცქვე, ვოჭარაფე, ვო-
რაგადე, ვორჩქიე. ვოხონაფე, ვორჩქიაფე... ე.ი. ე-თი იწარმოება კა-
უზატივის ფორმები.

ს₃-ის ნიშანია -უ (მხ.რ.) და -ეს (მრ.რ.).

მეგრული

პჭარი „ვწერე“	ვოცქვე „ვაქე“	ვოხონაფე „ვახნეინე“
ჭარი „წერე“	ოცქვე „აქე“	ოხონაფე „ახნეინე“
ჭარუ „წერა“	ოცქ(ვ)უ „აქო“	ოხონაფუ „ახნეინა“
პჭარით „ვწერეთ“	ვოცქვეთ „ვაქეთ“	ვოხონაფეთ „ვახნეინეთ“
ჭარით „წერეთ“	ოცქვეთ „აქეთ“	ოხონაფეთ „ახნეინეთ“
ჭარეს „წერეს“	ოცქვეს „აქეს“	ოხონაფეს „ახნეინეს“

წყვეტილს ვერდნობა შემდეგი მწკრივები: კავშირებითი II, პირობითი II, ნაწყვეტილარი თურმეობითი I, ნაწყვეტილარი თურ-
მეობითი II, ნაწყვეტილარი კავშირებითი III.

კავშირებითი II-ისგან იწარმოება: მყოფადი, პირობითი III.

კავშირებითი II იწარმოება წყვეტილის ფუძისგან (ი და ე-ს ჩამოშორებით) ა სუფიქსით, როგორც ჭანურში, ისე მეგრულში. ესაა ერთადერთი სუფიქსი ზანურში (ჩიქობავა). მაგრამ ჩვენ ვფიქ-
რობთ, რომ მხედველობაში არაა მიღებული მეგრულში პარალე-
ლურად ხმარებული ფორმები კავშირებითი II-ისა, რომლებიც ე-თი იწარმოებიან: (I, II პ.) მიღავრთე „წავიდე“, მიღართე „წახვიდე“ (მუ იფი მიღართენი? „რა იქნება, რომ წახვიდე?“). დოვზონე „დავ-
ხნა“, დოვზაჩქე „დავთოხნო“, დოპკვათე „დავჭრა“ და სხვა. ეს პა-
რალელური ფორმებია, ისე, როგორც ეს გვაქვს კავშირებით I-ში (ვჭრუნდა/ვჭრუნდე).

ქართულში კი სამი მაწარმოებელია: ე, ა, ო: ე (დონიან და უნიშნო ვნებითებთან): გავშავდე, გავწითლდე, გავთბე, გავქრე... ა (როცა წყვეტილში ნიშანია ა ან ი): დავკრა, ვთქვა, დავასხა, გავ-
ჭრა, შევკრა... ო (ი-ე-ნიან ვნებითებთან, გარდამავალ ზმნებთან):
დაიწეროს, დაეხატოს, ვაქო, ვაძაგო...

აქედან ჭანურში ერთია -ა, მეგრულში -ა (ძირითადი) და -ე.
ე.ი. განსხვავებული აფიქსები ჭანურსა და მეგრულში არაა კავში-
რებითი II-ის საწარმოებლად.

მეგრულ-ჭანური

ბჭარ-ა „წერო“	ბკვათ-ა „გვეთო, ვჭრა“
ჭარ-ა „წერო“	კვათ-ა
ჭარ-ა-ს „წეროს“	კვათ-ა-ს
ბჭარ-ა-თ „წეროთ“	ბკვათ-ა-თ
ჭარ-ა-თ „წეროთ“	კვათ-ა-თ
ჭარ-ა-ნ „წეონ“	კვათ-ა-ნ

ს₃-ის ნიშანია მხ.რ.-ში -ს, მრ.რ.-ში -ან, რომლის ა იკარგება ხმოვანთან (ან>ნ).

მეგრულის კავშირებითი II-ის პარალელური ენიანი ფორმა პირნაკლია, საკუთარი წარმოება არა აქვს III პირის არცერთ რიცხვში, აგრეთვე მრავლობითი რიცხვის I-II პირებშიც, ე.ი. ასეთი წარმოება გვაქვს მხოლოდ მხოლობითი რიცხვის I და II პირებში.

ბჭარ-ე	ბჭარ-ა-თ
ჭარ-ე	ჭარ-ა-თ
ჭარ-ა-ს	ჭარ-ა-ნ

ე.ი. მხოლობითი რიცხვი, I-II პირებს გარდა, სხვაგან ა-ნიან წარმოებას მიმართავს.

პირობითი II: ამ მწკრივის მაწარმოებელია იგივე, რაც პირობითი I-ისა, -კონ (<ოკონ „უნდა“), ოღონდ აქ ეს მაწარმოებელი დაერთვის წყვეტილის ფორმას. სხვაობა ისაა, რომ მეგრულში კონ კარგავს ნ-ს (კო), თუ მას ხმოვანი არ მოსდევს. მრავლობით რიცხვში კო(ნ)-ის წინ მეგრულში ი (თანხმოვანთგასაყარი) ჩნდება.

ჭანური

მეგრული

ბკვათ-ი-კონ	კკვათ-ი-კო(ნ) „უნდა გამეკვეთა, დამეჭრა“
კვათ-ი-კონ	კვათ-ი-კო(ნ)
კვათ-უ-კონ	კვათ-უ-კო(ნ)
ბკვათ-ი-თ-კონ	კკვათ-ი-თ-ი-კო(ნ)
კვათ-ი-თ-კონ	კვათ-ი-თ-ი-კო(ნ)
კვათ-ეს-კონ	კვათ-ეს-ი-კო(ნ)

წყვეტილისგან იწარმოება თურმეობითი I, თურმეობითი II, კავშირებითი III ჭანურში, მეგრულში კი სხვანაირად. მაგრამ, სანამ III სერიის წარმოებაზე გადავიდოდეთ, შევეხოთ II სერიის ფორმებზე დაყრდნობილ წარმოებას. როგორც აღვნიშნეთ, კავშირებით II-ისგან იწარმოება: მყოფადი და პირობითი III.

მყოფადი იწარმოება კავშირებითი II-სგან სხვადასხვაგვარად ჭანურში (მეგრულში კი ქართულისებრია, პრევერბები აწარმოებს აწმყოსგან): ხოფურში კავშირებითი II-ის ფორმას დაერთვის მემველი ზმნა მინონ (მინდა), აქედან ჩხალურში უნონ (უნდა) არის გატარებული ყველა პირში, ხოლო ვიწურ-არქაბულსა და ათინურში – ერე/რე/ე.

ხოფური	ჩხალური	ვიწურ-არქაბული, ათინური
კკათ-ა-მინონ „კკეთო მინდა“	კკათ-ა-უნონ	ბკათ-ა-რე
კკათ-ა-გინონ „კკეთო გინდა“	კკათ-ა-უნონ	კკათ-ა-რე
კკათ-ა-ს-უნონ „კკეთოს უნდა“	კკათ-ა-ს-უნონ	კკათ-ა-ს-ერე // კკათ-ა-ს-ე
კკათ-ა-მინონან კკათ-ა-გინონან	კკათ-ა-თ-უნონ	ბკათ-ა-თ-ერე // ბკათ-ა-თ-ე
კკათ-ა-ს-უნონან	კკათ-ა-თ-უნონ	კკათ-ა-თ-ერე // კკათ-ა-თ-ე
	კკათ-ან-უნონ	კკათ-ან-ერე // კკათ-ან-ე

-ერე მაწარმოებელი მოდის ზმნისაგან ორენ „არის“ (6. მარი), ასე რომ, „ბკათარე“ ზუსტი თარგმანით იტყებოდა: არის ვჭრა // არის, რომ ვჭრა.

ეს -ერე-ა თურმეობითის მწკრივებთან რომ იხმარება ხოფურში. იგივე ერე-ს ნაშთია გარდაუვალ ზმნებთან რომ გვხვდება აწმყოში I-II პირებში: ბლურუ-რ „კვკვლები“, ღურუ-რ „კვკვლები“, ფსქიდ-უ-რ „ვრჩები“.

მყოფადის წარმოება ჭანურში ზმნისწინებითაც ხდება აწმყოსაგან (ხშირი არაა): ვა ამაბულუთ ოხოის „არ შემოვალთ სახლში“, მენდა-ველურ „წავალ“, ღომცორუფთ „გავცრით“, ქოგებობღამთ, ეწებულღამთ, „დავყრით, დაუღამთ წინ“. მეგრულში წარ-

ბოების ეს ტიპია მხოლოდ: აწმყო: კვარუნქ „ვეწერ“, მყოფადი: ლო-კვარუნქ „დავეწერ“.

მყოფადის ჭანურისებური წარმოება არ იცის მეგრულმა, სვანურმა, ქართულმა. ა. ჩიქობავათი, ასეთი წარმოება ბერძნულის გავლენა უნდა იყოს. სალაპარაკო ბერძნულში მსგავსი წარმოება X საუკუნიდანაა, ე. ი. ამის შემდეგ ჩამოყალიბებულა ასეთი წარმოება ჭანურშიც: ბერძნული: $\nu\acute{\epsilon}\lambda\alpha$ $\gamma\rho\alpha\phi\omega$ (=მინდა ვწერო=დაეწერ), II წარმოება: $\nu\acute{\alpha}\gamma\rho\alpha\phi\omega$ $\nu\acute{\epsilon}\lambda\alpha$ „რომ ვწერო მინდა“ (=ბჭარარე). (ა. ჩიქობავა, ჭანური მყოფადის წარმოებისათვის, საქ. მეცნ. აკადემიის მოამბე, V, №1, 1944).

პირობითი III: ეს მწკრივი ეყრდნობა კავშირებით II-ს, ოღონდ დაირთავს უწყვეტლის ტ-ს. ესაა, ასე ვთქვათ, II ნაკავშირებითარი უწყვეტელი. ის ფართო ხმარების არაა, უფრო ვიწურ-არქაბულშია, ათინურშიც (ხოფურში იშვიათია).

ბკვთ-ა-ტ-ი	ბკვთ-ა-ტ-ი-თ	„მე გაკვეთდი, გაკჭრიდი მას“
კვთ-ა-ტ-ი	კვთ-ა-ტ-ი-თ	
კვთ-ა-ტ-უ	კვთ-ა-ტ-ეს	

პირობითი III სხვაგვარადაც იწარმოება ხოფურში. კავშირებით II-ს ემატება „მინონ“ ზმნის უწყვეტლის ფორმა: მინტუ „მინდოლა“, გინტუ „გინდოლა“, უნტუ „უნდოლა“, მინტეს „გვინდოლა“, გინტეს „გინდოლათ“, უნტეს „უნდოლათ“.

კვთ-ა-მინტუ „კვეთა მინდოლა“...	კვთ-ა-მინტეს „კვეთა გვინდოლა“
კვთ-ა-გინტუ „კვეთა გინდოლა“	კვთ-ა-გინტეს „კვეთა გინდოლათ“
კვთ-ა-ს-უნტუ/კვთასინტუ	კვთ-ა-ს-უნტეს/კვთას-ინტეს
„კვეთა უნდოლა“	„კვეთა უნდოლათ“

III-IV სერიის მწკრივები

III სერიის მწკრივები სხვადასხვანაირად იწარმოება ჭანურსა და მეგრულში. მეგრული უფრო ქართულს მიჰყვება (გარდამავალ ზმნებთან ინვერსია), ჭანური — არა.

ჭანურში II სერიის მწკრივები წყვეტილს ეყრდნობა, გვაქვს ნაწყვეტილარი თურმეობითი I, თურმეობითი II, კავშირებითი III. ამ მწკრივთა წარმოება განსხვავებულია ჭანურის კილოკავებშიც: ხოფურში იწარმოება -ერე (I თურ.), -ერეტ (II თურმ.), -ერეტა (III კავშ.) მეშვეობით, მაშინ, როცა იგივე მწკრივი ვიწურ-არქაბულსა და ათინურში იწარმოება შემდეგი სუფიქსებით: -ლორენ, -ლორტუნ, -ლორტას (I თურ., II თურმ., III კავშ.).

ამის მსგავსი წარმოება მეგრულმა სრულებით არ იცის.

ნაწყვეტილარი თურმეობითი I

ხოფური		ვიწურ-არქაბული, ათინური	
მა	ჰკვათ-ერე ია „მე მიჭრია, მიკვეთია“	მა	ბკვათ-ი-ლორენ ჰეა
სი	კვათ-ერე ია	სი	კვათ-ი-ლორენ ჰეა
ემუქ	კვათ-ერე-ნ ია	ჰემუქ	კვათ-უ-ლორენ ჰეა
ჩქინ	ჰკვათ-ერე-თ ია	ჩქუნ	ბკვათ-ი-თ-ლორენ ჰეა
თქვან	კვათ-ერე-თ ია	თქვან	კვათ-ი-თ-ლორენ ჰეა
ენტოფექ	კვათ-ერე-ნ-ან ია	ჰემთოფექ	კვათ-ეს-ლორენ ჰეა

ნაწყვეტილარი თურმეობითი II

ხოფური		ვიწურ-არქაბული, ათინური	
მა	ჰკვათ-ერე-ტ-ი ია „მიკვეთია თურმე“	მა	ჰკვათ-ი-ლორტუნ ჰეა
სი	კვათ-ერე-ტ-ი ია	სი	კვათ-ი-ლორტუნ ჰეა
ემუქ	კვათ-ერე-ტ-უ ია	ჰემუქ	კვათ-უ-ლორტუნ ჰეა
ჩქინ	ჰკვათ-ერე-ტ-ი-თ ია	ჩქუნ	ჰკვათ-ი-თ-ლორტუნ ჰეა
თქვან	კვათ-ერე-ტ-ი-თ ია	თქვან	კვათ-ი-თ-ლორტუნ ჰეა
ენტოფექ	კვათ-ერე-ტ-ეს ია	ჰემთოფექ	კვათ-ეს-ლორტუნ ჰეა

	ხოფური		ვიწურ-არქაბული, ათინური
მა	ჰკვათ-ერე-ტ-ა ია „მე შეკვეთა თურმე“	მა	ჰკვათ-ი-დორტას ჰეა
სი	კვათ-ერე-ტ-ა ია	სი	კვათ-ი-დორტას ჰეა
ემუქ	კვათ-ერე-ტ-ა-ს ია	ჰემუქ	კვათ-უ-დორტას ჰეა
ჩქინ	ჰკვათ-ერე-ტ-ა-თ ია	ჩქენ	ჰკვათ-ი-თ-დორტას ჰეა
თქვან	კვათ-ერე-ტ-ა-თ ია	თქვან	კვათ-ი-თ-დორტას ჰეა
ენტეფექ	კვათ-ერე-ტ-ა-ს ია	ჰემთეფექ	კვათ-ეს-დორტას ჰეა

რამდენიმე შენიშვნა მაწარმოებლებზე:

1) ერთი შეხედვით, II სერიის მწკრივთა მაწარმოებლები ხოფურსა და ვიწურ-არქაბულში და მათთან შედარებით ათინურში სულ სხვადასხვა წარმომავლობის ჩანს. აბა, სად ერე და სად დორენ. მაგრამ ეს ასე არაა. ორივე მაწარმოებელი მოდის მეშველი ორენ („არის“) ზმნისაგან: ხოფურში მას დაუკარგავს ო და ნ: ორენ/ორე/რე, ან ორე/ერე, ხოლო ათინურსა და ვიწურ-არქაბულში ამ ორენ ზმნას წინ ერთვის დო ზმნისწინი, რომელიც ხშირად მეგრულ ქო დადასტურებით ნაწილაკს უდრის: დორენ (დო+ორენ).

შდრ. მეგრ.:	ქუწუ	ჭან.:	დუწუ „უთხრა“
	ქოთქუ		დოთქუ „თქვა“
	ქოჰუ		დოჰუ „გააკეთა“
	ქომიწი		დომიწი „მითხრა“

რომ ერე/რე მოდის „ორენ“ ზმნისაგან, ეს პირველად აღნიშნა ნ. მარმა ჭანურის გრამატიკაში. ამის საფუძველს მას აძლედა მყოფადის წარმოებაში დადასტურებული ერე/რე (ბზუმი „ვზომე“, ზუმარე „გაზომავ“, ზუმასერე „გაზომავს“...), მაგრამ არქაბულში ზუმასერე-ს ნაცვლად იხმარება „ზუმასორენ“. ამ უკანასკნელს ნ. მარი ასე თარგმნის: არის რომ ვზომო "есть, чтобы я мерил".

ნ. მარის ახსნა სწორია. რაც მყოფადის ერე-ზეა ნათქვამი, იგივე ოდენობაა თურმეობითის ერე-ში და დორენ-შიც (ქ. ლომთა-თიძე).

2) თუ წყვეტილის ფუძე რ-ს შეიცავს ხოფურში, თურმეობითის ფორმებში ერე-ს წინ მთელი მარცვალი ელ ჩაერთვის.

დობჭარი-ი „დაეწერე“ (წყვეტილი), აქედან გვაქვს არა დობჭარ-
ერე „მიწერია“ (შღრ. ბკვათერე „მიკვეთია“), არამედ: დობ-
ჭარ+ელ+ერე. ასეა ეს ყველა რ ფუძიან ზმნებში: ქოდინჯირ-ელ-
ერე „დაწოლილხარ“, ბძირ-ელ-ერე „მინახავს“, ვიძგარ-ელ-ერე
„მიტირია“.

ჩიქობავა ამის ახსნას არ იძლევა. -ელ -ერ-ის ვარიანტია,
მიმღეობის მაწარმოებელი? ორი რა საჭიროა? -ელ არ იქნება
-ერ-ის ვარიანტი და მიმღეობის მაწარმოებელი. ასე რომ იყოს, მა-
შინ იგი უნდა გექონდეს სხვა ზმნებთანაც, სადაც ფუძეში რ არაა
(იგზალერენ „გამგზავრებულან“, კითხერენ „დაუკითხავთ“, იდერენ
„წასულან“...)

ამის ახსნის ცდა მოგვცა ს. ჟლენტმა, რომელმაც -ელ ფონე-
ტიკურ ჩანართად ცნო დისიმილაციის ასაცილებლად: „ელ“ სუ-
ფიქსის გარეშე გვექნებოდა: ბჭარ-ერე „მიწერია“, ბძირ-ერე „მინა-
ხავს“... რადგან ზოფურისთვის დამახასიათებელია პროგრესული
დისიმილაცია, ერე გადაიქცეოდა ელე-დ: ბჭარელე, ბძირ-ელე. ჩანს,
ზოფურმა მორფოლოგიური ელემენტის ერე-ს დისიმილაცია არ მო-
ახდინა, დისიმილაციის ასაცილებლად ელ მარცვალე ჩაურთო, რი-
თაც ფუძეში ორი რ გაანეიტრალა და დისიმილაცია აიცდინა
(შღრ. აგარ-ულ-ი, მაგრამ ქართლ-ური).

ზოფურს არ შეეძლო მართო რ ჩაერთო, რადგან მას ახასია-
თებს სრულხმოვნობა. იხ.: ს. ჟლენტი, ჭანურ-მეგრულის ფონეტი-
კა, 1953.

3) ჭანურში იშვიათად თურმეობითის ქართულისებური ტი-
პიც (ინვერსიული) გვხვდება: მიძირამუნ/მიძირუნ „მინახავს“, გიძი-
რამუნ/გიძირუნ „გინახავს“, უძირამუნ/უძირუნ „უნახავს“).

4) თურმეობითის ერთი სახეა ჭანურში: ნაუწყვეტლარი
თურმეობითი (პჭარუფ-ტ-ერე/პჭარუფ-ტ-ი-დორენ „თურმე ვწერ-
დი“) – იხ. 148.

მეგრულში III სერიის წარმოება განსხვავებულია ქართული-
საგან და ჭანურისაგანაც. მეგრულმა არ იცის ერე და დორენ-ის
შსგავსი წარმოება.

III თურმეობითის ნაკვთებს მეგრული ორი განსხვავებული
პრინციპით აწარმოებს:

1) ქართულისებურად, ინვერსიით, წყვეტილის ფუძეზე დაყრდნობით, ესაა ნაწვევტლარი III სერიის ნაკვთები (მიკვათუ მა თინა „მიკვეთია მე ის“, მიჭკირუ „მიჭკრია“...). 2) ნო პრეფიქსიანი წარმოება, რომელიც I სერიას, კერძოდ, აწმყოს ფუძეს ეყრდნობა (ნოკვათუექ).

წყვეტილისგან ნაწარმოები III სერიის მწკრივები უხილავ დროს გადმოსცემენ და უპირისპირდებიან II სერიის ხილულ დროს.

I თურმეობითი

მიჭკირუ „მიჭკრია მე ის“	მიჭკირუნა(ნ)
გიჭკირუ	გიჭკირუნა(ნ)
უჭკირუ	უჭკირუნა(ნ)

II თურმეობითი

მიჭკირულუ „მეჭკრა“	მიჭკირულეს
გიჭკირულუ	გიჭკირულეს
უჭკირულუ	უჭკირულეს

III კავშირებითი

მიჭკირულას „მეჭკრას“	მიჭკირულან(ი)
გიჭკირულას	გიჭკირულან(ი)
უჭკირულას	უჭკირულან(ი)

III პირობითი

მიჭკირულუკონ „უნდა დამეჭრა“...

I თურმეობითი ერთნაირადაა ნაწარმოები ქართულსა და მეგრულში: ორივე აწმყოს ინვერსიული ფორმაა.

II თურმეობითი მეგრული განსხვავდება ქართულისაგან, რადგან II თურმეობითი მეგრულში იწარმოება თურმეობითი I-ისგან, მაშინ, როცა ქართულ თურმეობით II-ს არავითარი კავშირი არა აქვს თურმეობით I-თან – თურმეობითი II ეყრდნობა წყვეტილს.

კავშირებითი III მეგრულში ეყრდნობა I თურმეობითის ფუძეს და ემატება კავშირებითი I-ის აფიქსები, ქართულში კი კავშირებითი III ემყარება კავშირებითი II-ის ფუძეს.

2) აწმყოსგან ნაწარმოები მწკრივები სპეციალურ ლიტერატურაში (გ. როგავას მიერ) გამოყოფილია ცალკე სერიად, მეოთხე სერიის (დრო-კილოთა მეოთხე ჯგუფის ნაკეთებად) მწკრივებად: ნოპჭკირუექ (I თურმ.) ამ შეხედულების მიხედვით იქნება თურმეობითი III, ნოპჭკირუელი (II თურმ.) იქნება თურმეობითი IV, ნოპჭკირუელა (კავშ. III) იქნება კავშირებითი IV, ნოპჭკირუელიკონ იქნება პირობითი IV.

თურმეობითი I (=თურმეობითი III):

ნოპჭკირუექ „ღამეჭრია თურმე“ (ნაჭრა-ვარ)	ნოპჭკირუეთ
ნოპჭკირუექ	ნოპჭკირუეთ
ნოპჭკირუე(ნ)	ნოპჭკირუენა(ნ)

თურმეობითი II (=თურმეობითი IV):

ნოპჭკირუელი „ღამეჭრა თურმე“	ნოპჭკირუელით
ნოპჭკირუელი	ნოპჭკირუელით
ნოპჭკირუელუ	ნოპჭკირუელეს

კავშირებითი III (=კავშირებითი IV):

ნოპჭკირუელა „ღამეჭრას თურმე“	ნოპჭკირუელათ
ნოპჭკირუელა	ნოპჭკირუელათ
ნოპჭკირუელას	ნოპჭკირუელან

არის საფუძველი, რომ ნო-თი ნაწარმოები მწკრივები ცალკე წარმოების IV სერიისად ვცნოთ:

1) გარდამავალი ზმნა აწმყოსგან ნაწარმოებ ნო-იან ფორმებში ნომინატიური კონსტრუქციისაა: კონი ნოპჭკირუე ხორცის „კაცი ჭრიდა თურმე ხორცს“, მაშინ, როცა წყვეტილისგან ნაწარმოებ III სერიის მწკრივებში დატიური კონსტრუქციაა: კოს ღუჭკირუე ხორცი „კაცს ღუჭრია ხორცი“.

2) ისტორიულად ისინი სხვადასხვა დროის წარმონაქმნებია (ნო-იანი ფორმები ახალი).

3) ხილულ და უხილავ მწკრივთა შორის ასეთი მიმართებაა: ზმნები, რომელთაც ხილულ დრო-კილოებში მოეპოვებათ ორივე (I და II) ჯგუფის ნაკვთები, უხილავ დრო-კილოებში აქვთ შესაბამისად ორივე (III და IV) ჯგუფის ნაკვთები.

ხილული დროის მწკრივები
(I სერია)

აწმყო

ვჭკირუნქ „ვჭკრი“
ვირდუქ „ვიზრდები“
ვრაგადანქ „ვლაპარაკობ“
უწყვეტილი
ვჭკირუნდი „ვჭკრიდი“
ვირდუდი „ვიზრდებოდი“
ვრაგადანდი „ვლაპარაკობდი“
კავშირებითი I
ვჭკირუნდა „ვჭკრიდე“
ვირდუდა „ვიზრდებოდე“
ვრაგადანდა „ვლაპარაკობდე“
პირობითი I
ვჭკირუნდიკონ „რომ ვჭკრიდი“
ვირდუდიკონ „რომ ვიზრდებოდი“

უხილავი დროის მწკრივები
(IV სერია)

თურმეობითი III
ნოვჭკირუნქ „მიჭკრია თურმე“
ნოვრდუქ „მიზრდია თურმე“
ნოვრაგადუქ „მილაპარაკია თურმე“
თურმეობითი IV
ნოვჭკირუნელი
ნოვრდუელი
ნოვრაგადუელი
კავშირებითი IV
ნოვჭკირუნელა
ნოვრდუელა
ნოვრაგადუელა
პირობითი IV
ნოვჭკირუნელიკონ(ნ)
ნოვრდუელიკონ

ხილული დროის მწკრივები
(II სერია)

წყვეტილი

ვჭკირი „ვჭკერი“
ვირდი „(გა)ვიზარდე“
კავშირებითი II
ვჭკირა „ვეჭრა“
ვირდა „(გა)ვიზარდო“
პირობითი II
ვჭკირიკონ(ნ) „რომ მეჭრა“
ვირდიკონ „რომ გავზარდილიყავი“

უხილავი დროის მწკრივები
(III სერია)

თურმეობითი I
მიჭკირუ „მიჭკრია“
ვრდელქ „გაზრდილვარ“
თურმეობითი II
მიჭკირულუ „(გა)მეჭრა“
ვრდელელი „გავზრდილიყავი“
პირობითი III
მიჭკირულუკონ „რომ (გა)მეჭრა“
ვრდელელიკონ „რომ გავზრდილიყავი“

6) აგებულებით IV სერიის ფორმები აღწერთი ხასიათისა: ნო – უ აფიქსებით ნაწარმოებ მიმღობას დაერთვის „ორენ“ მეშ-ველი ზმნა: ნო-ჭკირ-უ(ნ) – ნო-ჭკირ-უ-(ო)რენ(ნ)

ნო პრეფიქსი მეგრულ მიმღობებში შეზღუდა ქართულიდან შთოვისებულმა ნა-მ: ნა-ჭარა „ნაწერი“, ნა-რაგადა „ნათქვამი“, ნა-რჩილა „ნასმენი“...

შემონახულია ნო პრეფიქსიანებიც: ნო-კვეთი „ნაკვეთი“, ნო-ჭვერი „ნაწვაი“, ნო-შქვერი „ნახშირი“ (არს. სახელია ახლა).

უ სუფიქსი კი იგივეა, რაც ჭანური მასდარის უ: ოჭარუ „წერა“, ოხაჩქუ „თესვა“. მი-ჭარ-უ-(ნ) და ნო-პ-ჭარ-უ-ე-ქ.

7) სხვაობა III და IV სერიის ფორმებს შორის პირშიცაა: III სერიაში სამპირიანი ზმნა ორპირიანი ხდება: უჭარუნს თინა თის თის „უწერს ის მას მას“ – თურ. I: დოუჭარუ თის თინა (თიშა) „დაუწერია მას ის (მისთვის)“, მაგრამ IV სერიაში სამპირიანობა დაცულია: ნოჭარუე თინა თის თის „სწერდა თურმე ის მას მას“.

ა) აღსანიშნავია, რომ ზმნის ფორმა IV სერიაში ერთნაირია აბსოლუტურ და რელატიურ ფორმათათვის.

აბსოლუტური (I პირობითი): იტყობუ „იმალება“

თურმეობითი III: ნოტყობინუე „დამალულა“

რელატიური (II პირობითი): ატყობუ „ემალება“

თურმეობითი IV: ნოტყობინუე „დამალულა თურმე“

ასევე საზიარო ფორმები აქვთ IV სერიაში მოქმედებით, ვნებით და საშუალო გვარის ზმნებს:

ნოხაშუედუ = 1) ის ხარშავდა თურმე მას, 2) ის იხარშებოდა თურმე (ენებითი)

აწმყოს თურმეობითის ნაკვეთები (IV სერია) არ იცის აღმოსავლეთ საქართველოს დიალექტებმა, იგი გვხვდება დასავლურ დიალექტებში: იმერულში, რაჭულ-ლეჩხუმურში: ი ბიჭს ნაყვარება ი გოგო; მონავალა და მონაქონა რაცხა; ლექსებსაც ნაწერა; ბა-ზარში განარება; ფულს ნახარჯავა...

აგებულებით ესენი ერთია: ნაწერა (<*ნა-წერ+არს), შდრ. ნოჭარუენ(ნ) < *ნოჭარ-უ-ორენ(ნ). ასეთი წარმოება დასავლურ კილოებში მეგრულის გავლენას მიეწერება და გვიანდელი მოვლენაა, III სერიის ჩამოყალიბების შემდგომი პერიოდისა. IV სერიის ფორ-

მები გურულმა, აჭარულმა არ იცის. რატომ? მოსალოდნელი კი იყო. ზანიზმები რომ არის გურულში, იმ დროისთვის მეგრულში არ უნდა ყოფილიყო ნო პრეფიქსიანი წარმოება IV სერიისა, თორემ გურულშიც დარჩებოდა. ასეთი წარმოება გვიანდელია.

IV სერიის ჩამოყალიბება შეპირობებულია მორფოლოგიური განვითარების შინაგანი კანონით, სერიათა სისტემით: თუ II სერიის (ხილულ დროებს) ფორმებს გაუჩნდათ უხილავ დროთა მწკრივები (III სერია), ასევე უნდა გასჩენოდათ I სერიის ხილული დროის ფორმებს უხილავ დროთა მწკრივები (IV) და გააჩინეს კიდევ აღმოსავლურ დიალექტებში არ გაჩენილა... რატომ? უნდა კი ყოფილიყო...

(იხ. გ. როგავა, დრო-კილოთა მეოთხე ჯგუფის ნაკვთები ქართველურ ენებში: იკე, V, 1953).

საწყისი და მიმდევრობა

საწყისი:

ჭანურში საწყისს აწარმოებს ო-უ აფიქსი: ო-ჭარ-უ „წერა“, ო-გუბ-უ „ხარშვა“, ო-კითხ-უ „კითხვა“, ოკვათუ „ჭრა, კვთა“, ოყვილუ „კლვა“...

ო პრეფიქსი ჭანურში არა გვაქვს, თუ ზმნას პრევერბი დაერთვის და რჩება მარტო უ: მო-გალ-უ „მოტანა“, მე-ჩამ-უ „მიცემა“, „მე-ხირ-უ“ მოპარვა, გე-ღვალ-უ „დადება“, გე-მალ-უ „ჩატანა“...

6. მარი საწყისის მაწარმოებლად თვლიდა ო თავსართს, ხოლო ბოლო უ წყვეტილის S₃ ნიშანი უ ეგონა: ჭარ-უ დაწერა ო-ჭარ-უ. სინამდვილეში S₃-ის უ სხვაა, ხოლო მასდარის უ სულ სხვა ოდენობაა, მორფოლოგიური ომონიმებია მხოლოდ: როგორც დაწერა-ს (S₃) ა არ არის საწყისის წერა-ს ა, ასევე არაა S₃-ის უ მასდარის უ.

ჭანური ო-უ ტიპის წარმოება ისეთია, როგორც ქართული სა-ა: სა-ლმობ-ა, სა-ხარებ-ა. სხვაობა ამ ტიპის წაროებაში ისაა, რომ ჭანურში მასდარი წყვეტილის ფუძისგან იწარმოება, ქართულში – აწმყოსაგან.

ასე რომ, პრეფიქს-სუფიქსური წარმოება ჭანურივით უნდა ქონოდა უძველეს ქართულს. ჭანურში იშვიათად არის ა-თი ნაწარმოები საწყისები, რაც ახალი უნდა იყოს შედარებით. შქურინ-ა „შიში“, თანაფ-ა „თენება“, თქუალ-ა „თქმა“, მტკოჩალ-ა „სროლა“, გეკითხაფ-ა „მიკითხვა“, თივალ-ა „თიბვა“ (ნ. მარი).

ასეთი წარმოება ჭანურში მეორეულია და შესულია ქართულ-ლიდან თუ მეგრულიდან.

მეგრულში ძირითადად ქართულისებური წარმოებაა (-ა სუფიქსიანი). ცხადია, ეს -ა ქართულიდანაა შესული მეგრულში: ჭარუა „წერა“, კვათუა „კვეთა“, ჭკირუა „ჭრა“, ჭკომუა „ჭამა“, მაგრამ რაღაა მასდარის -ა-ს რომ წინ უძღვის ის უ?

რაა ეს უ: ბარგ-უა „მარგვლა“, ლახ-უა „გალახვა“, ჭკირ-უა „ჭრა“? ა. ჩიქობავათი ეს ის უ არის, რაც ჭანურ მასდარშია (ო-ჭარ-უ) (იხ. სახელის ფუძის უძველესი აგებულება ქართველურ ენებში, 1942, გვ. 241). ჩვენ გვგონია, რომ მეგრულში ჭარ-უ-ა-ს ტიპის წარმოებაში გამოვლენილი უ არ შეიძლება იგივე ოდენობა იყოს, რაც მასდარის მაწარმოებელი უ ჭანურში. ძნელი წარმოსადგენია, რომ ადგილობრივ მაწარმოებელ უ-ს დართვოდა შემდეგში ნასესხები ა, ე.ი. გექონდეს მასდარის მრჩობლი წარმოება. უფრო საფიქრებელია, რომ მეგრული უ იყოს თემატური ნიშნის ხმოვნითი ელემენტი, -უნ სუფიქსის ნაშთი. რომ ასეა ეს, ამას ის ადასტურებს, რომ:

1) საწყისში უ სისტემატურად მაშინ ვლინდება, თუ ზმნას აწმყოში თემის ნიშნად უნ აქვს: ჭარ-უნ-ს – ჭარუა, კვათ-უნ-ს – კვათუა, გორ-უ-ა „ბებნა“, ბარ-უ-ა „ბარვა“, ჭოფ-უ-ა „ჭერა“, ბარგ-უ-ა „მარგვლა“ – თუხ-უ-ა „დართვა“, კირ-უ-ა „(შე)კერა“, სოფ-უ-ა „ხეთქვა“/„(და)ხევა“.

2) თუ ზმნას თემის ნიშნად –უნ არა აქვს, საწყისშიც უ არა ჩანს.

უ არა ჩანს –ან თემის ნიშნიანებთან (ან>ა, ზოლო ეს ა შეერწყა მასდარის ა-ს: რკი-ან-ს > რკია (<*რკიას) „კვილი“, ოსოთანს >ცოთამა „სროლა“, ოჯლონანს >ჯლონა „ბღვნა“, ლორ-ან-ს >ლორა (<*ლორაა) „ღრიალი“, წი-ან-ს >წია (<*წიას) „წივილი“.

3) მასდარის ა-ს წინ გამოვლენილ უ-ს იგივე ადგილი უჭირავს, როგორც აწმყოს მაწარმოებელ სხვა სუფიქსებს: აფ, ებ, ოფ, აღ.

აფ: რღ-აფ-ა „ყრა“, ცქვ-აფ-ა „ქება“, გ-აფ-ა (ოგანს „აგებს“, ფუნ-აფ-ა – ოფუნუნს „ღუღება – აღუღებს“).

ებ: (ნასესხებია ქართულიდან): გაუჩარ-ებ-ა „გაშავება“, კინ-ებ-ა „ხელში დაჭერა“, გათ-ებ-ა „გათავება“.

ოფ: ცორ-ოფ-ა (მიცოროფუნს) „სიყვარული, ყვარება (მიყვარებს)“, გოლოფ-ა „გვალვა“.

აღ: რღ-უ-აღ-ა „ზრდა“, ჭ-უ-აღ-ა „წვა“, ცქუმ-აღ-ა „ქება“. კვათუნ-ა > კვათუა (წყვეტილის ფორმის გარჩევის მიზნით ნ დაიკარგა) „კვეთა“.

სასუბიექტო მიმღებობებშია უ: მაგურუუ, მოღურუუ. ეს უ იგივე თემისნიშნისეული უ არის.

მაშასადამე, უ-ც ამავე სუფიქსების რიგს ეკუთვნის. მეგრულში საწყისის დაბოლოებად მოღის –ირი: კითხ-ირი „კითხვა“, ციღ-ირ-ი „ყიდვა“.

ეს -ირ ქართული -ილ-ის ფორმადაა მიჩნეული (ტირ-ილ-ი, ტივი-ილ-ი, ქუხ-ილ-ი, სურვი-ილ-ი...)

მეგრულში არის „პირველადი მასდარიც“ (ქართ. თამაში, ლაპარაკი, ტიტინი, გრიალი, ჭრიალი... ესენი მოქმედება-მდგომარეობის აღმნიშვნელი პირველადი სახელებია. აქედან იწარმოება ზმნა „თამაშობს, ტიტინებს“): რაგადი „ლაპარაკი“, კანკალი, ჭკირჭკინი „ჭრიალი“, ბანცალი... ამათ მასდარის სუფიქსები არ დაერთვის, ე.ი. მასდარი არ ეწარმოებათ, რადგან თავიდანვე ეს სუფიქსები შინაარსით გადმოსცემენ მოქმედება-მდგომარეობას.

მეგრულს დაუცავს ჭანურისებური წარმოებაც საწყისისა ო – უ-იანი გარკვეულ კონსტრუქციაში: როცა საწყისი 1) უბრალო დამატებაა (კითხვა: რაში? – ოჭკირუს ოხვარუ „ჭრაში ეხმარება“) 2) მიზნის გარემოებაა (თანდებულიანი): ო-გურაფ-უ-შა მეურს „სასწავლებლად მიღის“, ოსხაპუ-შა მეურს „საცეკვოდ მიღის“...

მიმღეობა:

ჭანურში მოქმედებითი გვარის მიმღეობებს აწარმოებს:

მ-ალ-ე: მ-ბონ-ალ-ე „მბანელი“, მჭალე „მკერაეი“, მამცქეაღე „მაქებარი“, მაბირაღე „მომღერალი“, მაყვილაღე „მკელელი“, მრდაღე „მზრდელი“, მჭკომაღე „მჭამელი“, მშუმაღე „მსმელი“...

მ-უ: მ-ჩალიშ-უ „მკეთებელი“, მ-წილ-უ „მკრეუვაეი“, მ-წინ-უ „მწონაეი“, მ-ქთულ-უ „მხვნელი“, მ-ხაჩქ-უ „მთესველი“, მ-შუმ-უ „მსმელი“, მ-ჭკომ-უ „მჭამელი“.

ენებითი გვარის (საშუალი გვარის) მიმღეობას (წარსული დროისა) ჭანურში აწარმოებს -ერ: ხომ-ერ-ი „მშრალი“, ტიბინერი „გამთბარი“, ძღერი „გამძღარი“, დოხუნერი „დამჯღარი“, მესქიინერი „ჩამქრალი“, ნჯიელი „მძინარე“, ხთიმერი „წასული“, რღერი „ჩამქრალი“. -ერ აწარმოებს საერთოდ წარსულის მიმღეობას (ობიექტის მიმღეობას): ხონ-ერ-ი, კითხერი „წაკითხული“, ჭკომერი „შეჭმული“, ხაჩქერი „დათესილი“, ჭერი „შეკერილი“, ბონერი „დაბანილი“, გიბერი „მონარშული“, ჭვერი „შემნარი“, ქიმოჯერი „გათხოვილი“.

სასუბიექტო მიმღეობას (გარდაუვალ ზმნებთან) აწარმოებს მ(ა) - ალ: მა-მხორონ-ალ-ე „მოცეკვაეი“, მასთერაღე „მოთამაშე“, მცხონტაღე „მხტუნაეი“, მამყოფაღე „მოსიყვარულე“ (მაინკრახე - მოძვლე).

მომავალი დროის მიმღეობა ჭანურში ორნაირად იწარმოებს:

1) ო-ალ // ო-ონ აფიქსებით (პრევერბიან მიმღეობებს -ო არა აქვთ).

ო-ალ: ო-ჭკომ-ალ-ე „საჭმელი“, დოლ-ო-ქუნ-ალ-ე „ჩასაცმელი“, ო-ჭკად-ალ-ე „საჭედელი“, ო-ქოს-ალ-ე „საცოცხე, საგველი“, ო-ქაჩ-ალ-ე „საჭერთა დასამაგრებელი“. გდ-ო-თუმ-ალ-ე „დასახურაეი“.

ო-ონ: ო-შუმ-ონ-ი „სასმელი“ (~წკარი), ო-ტახ-ონ-ი „ყანა“, ო-ნახ-ონ-ი „სარეცხი“, ო-წკიმ-ონი „გასახსნელი, დასაშლელი“, ო-წკილ-ონ-ი „ზარი“, „სარეკელი“, ო-ჩილ-ონ-ი „საცოლიანებელი“, დო-რგუმ-ონ-ი „დასარგაეი“, გამაჩონი „გასაყიდი“ (გასაცემი).

2) მეორე ტიპი ჭანური მყოფადის მიმღეობისა იწარმოება სხვაგვარად, აღებულია საწყისის ნათესაობითის ფორმა, რომელსაც

ზოგჯერ -შენი (=თვა „თვის“) თანდებული დაერთვის. ეს ტიპია გავრცელებული დღეს ჭანურში:

ო-ზონ-უ-ში „საკეთებელი“

ო-წინ-უ-ში „ასაწონი“

ო-ჭარ-უ-ში „საწერი“

ო-ჭუ-ში „საწვავი, საცხობი“

ო-კითხ-უ-ში „საკითხავი“

ო-ხთიმ-უ-ში „წასასვლელი“

ო-ნახ-უ-ში „სარეცხი“

ო-რდ-უ-ში „გასაზრდელი“

ო-გობ-უ-ში „სახარში“

ო-გორ-უ-ში „საძებარი“

ასე რომ, ჭანურში მყოფადში პარალელური ფორმები გვაქვს.

ობონალე // ობონუში „საბანელი“

ოჭკომალე // ოჭკომუში „საჭმელი“

ოშიმონი // ოშუმუში „სასმელი“

ოჩილონი // ოჩილუში „დასაქორწინებელი“

ონახონი // ონახუში „დასარეცხი“ და ა.შ.

მყოფადის მიმღეობის ფუნქციითა ნახმარი მიმართულებით ბრუნვაში დასმული საწყისი, რომელიც მიზანს გამოხატავს:

იგზალუ ბერემ ოგორუმა „წავიდა ბავშვის საძებნად“ (=ძვ. ქართ.: ძებნად).

მენდახთუ მგემ ოყვილუმა „წავიდა მგლის მოსაკლავად“ (=ძვ. ქართ.: კვლად).

საწყისს ასეთი მნიშვნელობა მაშინ აქვს, როცა იგი დამოკიდებულია სხვა ზმნაზე („წავიდა...“), სხვაგან საწყისი მიმართულებით ბრუნვაში მიზანს არ გადმოსცემს: მუქურაშ ეხთიმუმა სუმ საათირე „მზის ამოსვლამდის სამი საათია“...

იშვითად ჭანურში სახელობით ბრუნვაში მდგარი საწყისი მყოფადის მიმღეობის როლს ასრულებს, ასეთებია: დოლოქუნუ (= 1. ჩაცმა, 2. ჩასაცმელი), მოდვალუ: კურხემ ~ „ფეხსაცმელი“, „ფეხზე ჩაცმა“. მოთვალუ „დახურვა“//„დასახურავი“.

დასკვნა: ირკვევა, რომ ჭანურში ო პრეფიქსი საერთო მაწარმოებელია საწყისისა და მიმღეობისა. მაგრამ საწყისში უ პრეფიქსიცაა. მიმღეობაშიც ვლინდება ეს უ: 1) მოქმედებითი გვარის მიმღეობა: მჩალიშ-უ „მშრომელი“, მწინ-უ „მწონავი“, მშუმ-უ „მსმელი“...

2) მიმღეობის უარყოფით ფორმებში: უმონჭ-უ „უმიწფარი“ = „მოუწევარი“ (მონჭაფერი – მოწეული, მწიფე). უ-გობ-უ „მოუხარშავი“, უ-ჩხვარ-უ „დაუცეხავი“, უ-ჯირ-უ „უძინარი“. ასეთი

უ მგერულშიცაა: უგურაფ-უ „უსწავლელი“, უთას-უ „დაუთესავი“, უძირაფ-უ „უნახავი“, უნახ-უ „გაურეცხავი“...

ეს იმას ნიშნავს, რომ საწყისისა და მიმღეობის დიფერენცია-ცია გვიანდელი მოვლენაა (შდრ. ძვ. ქართ. საქმე = 1. გასაკეთებელი, 2. ქმნა).

მგერულში მიმღეობის (მოქ. გვ.) მაწარმოებელია:

მა-ალ: მა-ჭარ-ალ-ი „მწერალი“, მათასალი „მთესავი“, მაჭა-ლი „მკერავი“, მახონალი „მხენელი“, მაგორალი „მაძებარი“, მათხორალი „მთხრელი“... ეს აფიქსები საერთოა ჭანურთან (მბან-ალ-ე).

მა-უ: მა-ღურ-უ „მომაკვდავი“, მა-გორ-უ „მაძებარი“, მა-გურაფ-უ... (ასეა ჭან. მ-ჩალ-შ-უ „მშრომელი“, მწილ-უ „მკრეფავი“). (= ქართ. მო-ელ: მომჭრელი: მა-ჭკირ-უ).

მა-ე: მა-ციდ-ე „მყიდველი“, მა-რჩქი-ე „მხუდველი“, მა-ჯინ-ე „მზახველი“, მა-რა-გად-ე „მთქმელი“...

მა-ენჯ: (სტატიკურ ზმნებთან): მა-რ-ენჯ-ი „მყოფი, მაცხოვრებელი“, ლურ-ენჯ-ი „მძინარე“, გიმახვენჯ-ი „მჯდომარე, მჯდომი“, მარტ-ენჯი „გამქცევი“ (ძვ. ქ. „მტეობარი“) (მოქ. გვ. ზმნებთან): მა-ხ-ენჯ-ი (<მახირუენჯი) „მპარავი“.

-ენჯ სუფიქსი იხმარება ნამყოს მიმღეობასთანაც: ნარენჯი „ნამყოფი“, ნა-ხვენჯი „ნამჯდომი“.

-ენჯ იხმარება მყოფადის მიმღეობასთანაც: ორენჯი „საყოლელი, ანუ რაც გყავს“, „საქონელი“, ოხვენჯი „დასაჯდომი“, ორცხონჯი „სავარცხელი“.

ამ სუფიქსში ნ ჩანართია, -ეჯ კი მორფოლოგიური და ფონეტიკური შესატყვისი ქართული -არ-ისა: (ქართ. ა = მგერ. ე: ძარღვი - ჯერღვი, მოძღვარი - ჯღვერი, ტყავი - ტყები...)

ქართ. რ. = მგერ. ჯ: ცერი - ჩანჯი, წვერი - წვეანჯი, ხარი - ხოჯი.

ე.ი. მგერ. ენჯ (=ეჯ) = ქართ. არ: გიმარ-ენჯ-ი / მღგომ-არ-ე, ლურ-ენჯ-ი / მძინ-არ-ე...

(იხ. ვ. თოფურია, ენჯ სუფიქსი მგერულში: ენიმკის მოამბე, I, 1937).

წარსული დროის მიმღეობას მგერულში აწარმოებს -ილ (<-ირ): ჭარ-ილ-ი „წერილი“, გურაფ-ილ-ი „ნასწავლი“, ნახე-ილ-

ი/რჩხ-ილ-ი „გარეცხილი“, გოჭითინაფ-ილ-ი „გაწითლებული“, ზონ-ირ-ი „მონხული“, თას-ირ-ი „დათესილი“, ბუმ-ირ-ი „ბმული“...

ულ (<ერ): შქვიდ-ელ-ი // შქვიდ-ერ-ი „მზრჩვალი“, გოჯოგ-ერ-ი „მოხულებული“, რძლ-ელ-ი „მაძღარი“, ღურ-ელ-ი „მკვდარი“, დონჯირ-ელ-ი „დაწოლილი“, ეღინ-ელ-ი „ამღვარი“.

ნა: ნა-რძლევი „ნაძლომი“, ნა-შქვიდეფი „ნახრჩობი“, ნა-ცოთეში „ნასროლი“.

ნა-ა: ნა-ჭარ-ა „ნაწერი“, ნა-ზონ-ა „ნახნავე“, ნა-თას-ა „ნათესი“, ნა-ბარგ-ა „ნამარგლი“, ნა-რჩქი-ა „ნასმენი“...

ულ (ნასესხებია ქართულიდან): შქირენ-ულ-ი „მშუხი“, დაბადებ-ულ-ი „დაბადებული“, ცუმენ-ულ-ი „მწყურვალი“.

მყოფადის მიმღეობას აწარმოებს:

ო-ალ (<*ღო-არ): ო-ჭარ-ალ-ი „საწერი“, ო-ზონ-ალ-ი „სახნავე“, ო-თას-ალ-ი „სათესი“, ო-ჭკომ-ალ-ი „საჭმელი“, ო-ცვილ-არ-ი „საკლავი“, ო-რძლაფ-ალ-ი „საძლომი“, ო-რჩხ-ალ-ი „სარეცხი“.

ო-ე: ო-ხვამ-ე. ო-ერ: ო-ხვამ-ერი „სალოცავი“.

ო-ურ: ო-გაფ-ური „გადასახადი“, ო-სხაპ-ური „საცეკვაო“ (დანიშნულების სახელებია).

ო-ენჯ: ო-რ-ენჯ-ი „სადგომისი“, ო-ხე-ენჯ-ი „საჯდომი“ (დანიშნულების სახელებია).

ჭანურისებრი წარმოება მყოფადის მიმღეობის მასდარის ფორმით (ოჭარუში „საწერი“) მეგრულს არ ახასიათებს. მაგრამ მეგრულში ჭანურის მსგავსად მიმართულებით ბრუნვაში დასმული საწყისი = მყოფადის მიმღეობას: ოხაჩქუმა, ოთასუმა მეურს (თონხად, თესვად მიდის).

ქართულში არის ერთგვარი ტიპი მიმღეობებისა (მყოფადისა): საჰნისი, სადგისი, საგოდირი, საგბოლისი, საწყისი, ახ.ქართ.: საკმარისი, სასმისი, სამზადისი...

ასეთი წარმოება სა-ქმ-ე ტიპის წარმოებისგან უნდა მოდიოდეს. სასმისი <*სასმეისი

ამის ანალოგიურია მეგრულში: ო-ბირ-ე-ში „სა-მღერ-ის-ი“, ო-ლენტყ-ე-ში „სა-გორვ-ის-ი“, ო-ჭკადუ-ე-ში „სა-ჭედ-ის-ი“.

მეგრულის ეს წარმოება იგივე უნდა იყოს, რაც ჭანურის ოთასუში „სათესი“. ასე რომ, მეგრული და ჭანური მიმღეობის წარმოებაში ერთმანეთს დიდად არ სცილდებიან.

წარმოქმნა. სიტყვათწარმოება

სიტყვას ორნაირი ცვლილება მოუძის: 1) ფლექსია ანუ მიმობრა (ბრუნება) 2) დერივაცია ანუ წარმოქმნა. ბრუნებისას მიღებული ფორმები ერთია ლექსიკურად და განსხვავებულია გრამატიკულად. წარმოქმნით მიღებული ფორმები კი განსხვავებულია ლექსიკურად. სახელი, რომლისაგან სხვა სახელია ნაწარმოები, არის ძირეული, ხოლო მისგან სხვა შინაარსით გაკეთებული სახელი – წარმოქმნილი. ხშირად წარმოქმნილი სახელი სხვა მეტყველების ნაწილია, ვიდრე ძირეული.

შინაარსის მიხედვით წარმოქმნილი სახელები ჯგუფდება: გეოგრაფიული, წარმომავლობის, ქონების, უქონლობის, დანიშნულების, კინობითობის, ხელობის, წინა ვითარების, აბსტრაქტულობის.

გეოგრაფიულ სახელებს აწარმოებს:

-ეთ: ჭან.: კოსტან-ეთ-ი, მაქრ-ეთ-ი, ჰანჭურ-ეთ-ი.

მეგრ.: სერგი-ეთ-ი

-ათ: ჭან.: მელი-ათ-ი, დუდნე-ათ-ი, მამან-ათ-ი;

მეგრ.: აბედ-ათ-ი, სერგი-ათ-ი, ჯუშ-ათ-ი (გურიაში),

სეფი-ათ-ი.

ლე-ე: (ნასესხებია სვანურიდან): ლე-ხაინდრ-ე, ლე-ძაძამ-ე,

ლე-ფოჩხუ-ე, ლე-სიჭინ-ე.

ნა-ო: ნა-ჯახავ-ო, ნა-ხარება-ო, ნა-გვაზავ-ო, ნა-გებერავ-ო.

ნო-(ენ): ნო-ჯიხ-ენ-ი, ნო-ქალაქ-ენ-ი...

სა-ო: (ქართულიდანაა!): სა-ლიპარტიან-ო, სა-ჯოლი-ო.

წარმომავლობის სახელები:

-ურ: ბანძ-ურ-ი, სარფ-ურ-ი/სარფ-ულ-ი, ზუგდიდ-ურ-ი (= 1. ზუგდიდური 2. ზუგდიდელი).

-არ: ბანძ-არ-ეფი, ზუგდიდ-არ-ეფი-ი... ოდიშ-არ-ი, მარგ-არ-ი/მარგალ-ი... აჭარ-არ-ი (>აჭარალი, აჭარელი)...

-ლი: (თურქულიდან ნასესხები): ათინ-ა-ლი „ათინელი“, ბათუმ-ლი „ბათუმელი“ (ნ. მართან).

ქონების სახელები:

-ონ: ჯუმ-ონ-ი „მარილიანი“, შექერ-ონ-ი „შაქრიანი“, ნოსტ-ონ-ი „გემრიელი“, ართოლ-ონ-ი „ცალთვალა“

-ონ მეგრულშიც უნდა ყოფილიყო: გვიმარ-ონ-ი „გვიმრნარი“, ჭუ-ბურ-ონ-ა „წაბლნარი“, ქვალ-ონ-ი „ქვიანი, ქვაენარი“ (შღრ. ქართულში: ტირიფ-ონ-ა. სუფიქსი ჭანურია).

(იხ. ა. ჩიქობავა, -ონ სუფიქსი მეგრულში, ტფილისის სახ. უნ-ის მოამბე, VI, 1926).

-იარ: ნოს-იარ-ი „ჭკვიანი“, თომალ-მარ-ი „თმიანი“ // თომ-ონ-ი.

-ამ (მეგრულშია = იან): თომ-ამ-ი „თმიანი“, ჭკუ-ამ-ი „ჭკვიანი, ჭკუიანი“, ფარ-ამ-ი „ფულიანი“, ბალან-ამ-ი „ბავშვიანი“...

ღანიშნულების სახელები:

ო-ე: ო-ქოთუმ-ე/ოქოთომე „საქმე“, ო-ღეჯ-ე „საღორე“, ო-გვაჯ-ე „საბუღარი“, ო-ცხენ-ე „საცხენე“.

კნინობითი სახელები:

-ა//ია: ბაბა-ი-ა, ნანა-ი-ა, ორტყინი-ა, თამური-ა Тамарочка

-ხუ: ხე-ხუ „ручка“, „ხელ-უკ-ა“.

-ოტ: ლაკ-ოტ-ი „ლეკვი“ (ჭან.)

აბსტრაქტული სახელები:

-ალა: ბომ-ალა „ბიჭობა“, ხენწიფ-ალა „ხელმწიფობა“;

-ანა: კოჩ-ანა „კაცობა“;

-ობა (ქართ.) ბალან-ობა „ბავშვობა“, ვაჟკაც-ობა, ჯიშალ-ობა „ძმობა“, ჯგირ-ობუა „სიკეთე, კარგობა“, ღეჯ-ობა „ღორობა“.

ნაწარმოები ზედსართავი სახელები:

-იან: ასე-იან-ი „ახლანდელი“, წოხო-იან-ი „წინანდელი“, თაქ-იან-ი „თაქური“, გემო-იან-ი > გემუანი „გემრიელი“;

-ნი: თუღო-ნი „ქველა“, ჟიღო-ნი „ზღა“, წოხოლე-ნი „წინა“;

-ჩი: ცინ-ჩი (ცინი „ყინული“, „მკაცრი, ცივი“);

ერ: გოდან-ერ-ი „გუშინდელი“, გოწონ-ერ-ი „შარშანდელი“, ღუ-
მან-ერ-ი „წუსანდელი“;

-არ: ამდღ-არ-ი „დღევანდელი“.

უქონლობის სახელი:

უ-ე: უ-დნოს-ე, მეგ. უ-ჭკუ-ე „უჭკუო“, უ-ღუდ-ე „უთავო“,
უ-ოსურ-ე „უცოლო“;

უ-: უ-ჩა შავი = „უთეთრო“, ცურ-უ „უყურო“.

-გა (მეგრულში): ტვინ-გა „უტვინო“, ცუნ-გა „ყრუ“, ნირ-გა „უზ-
რდელი“, ხან-გა „გიჟი“. ეს გა სუფიქსი ნასესხებია მეგ-
რულში აფხაზურ-უბიხურ-ადიღეური ენებიდან, რადგანაც გა
გამოსატავს: ნაკლს, არქონას: ადიღეური: კიაჭა „ღონე“,
კიაჭა-გა „უღონო“. ხანგა აფხაზურიდანაა ნასესხები: „ხა“
თავი, „გა“ — უ, ე.ი. უთავო>გიჟი. ასე რომ, ტვინგა — უტ-
ვინო, ცუნგა — უყურო. მაგრამ ვერ ხერხდება ძირეული
მნიშვნელობის მიკვლევა: ბუგა, ჩვიგა, ნირგა, ღუგა (გ. რო-
გაგა, აფხაზურ-უბიხურ-ადიღეური გა- სუფიქსი მეგრულში,
საქ. მეც. აკ. მოამბე, III, 6, 1942.)

თოლი-გე, ღორონთი-გე „ღმერთმანი“, რაა -გე?

ღორონთიგე< ღორონთიგე. სენაკურში: ღორონდგიე (ასიბი-
ლაციით). „გიე“ = თავზე შემოვლება ლოცვისას, ე. ი. თავზე შე-
მოივლე ღმერთი. მეგრ.: ღორონთიგე, ქოთქვი მართაი. „თუ ღმერ-
თი გწამს (აბა, ღმერთი შემოივლე თავზე), თქვი მართალი!“ ამი-
ტომ ხომ არაა, რომ ამ ფორმას — „ღორონთიგე“ უფრო მსმენელი
ხმარობს მოსაუბრის მიმართ?

ღორონთუ-მე „ღმერთმანი“. ხომ არაა აქ ქართული „მე“
ნაცვალსახელი ოდინდელი, დიფერენციაციამდელი მეგრულში?
შღრ. ქართ. ჭირი-მე /ოლონდ: მეგრ.: ჭირიმა. თუ ქართ. მე =
მეგრ. მა, აქ რატომ არაა? ღმერთის სახელი რომ იყო, იმიტომ
ხომ არ ეპყრობოდნენ კრძალვით და შეინახეს უცვლელად?

უ ალბათ მ-ს მეზობლობაშია გაჩენილი ი-სგან (შღრ. ი. ყიფ-
შიძე, 018)

-გე ცალკე არის? თითქოს არის: გე-შა: სქანი გეშა ინა ღი-
ღი რე „შენთან შედარებით ის ღიღია“. გეშა მიმართულებითი

ბრუნვის ფორმაა, ამიტომაც, რომ მას თანდებული ზ/ხი დაერთვის. სქან გეშახ ინა ქვერსემი რე“ (გე-შა-ხ) „შენთან შედარებით ის უზარმაზარი არის“.

გე ძირი ალბათ გადმოსცემდა „შედარება“/ „მსგავსება“-ს. ეს გე იგივე გუ „ჰგავს“ არის? – თოლიგე „თვალსადარო“, შურიგე „სულსადარო“.

მეგრულის
პრაქტიკული კურსი

L

ჩვენებითი ნაცვალსახელები: ეს – ენა/თენა/ათენა
ის – ინა/თინა/უთინა

კითხვითი ნაცვალსახელები: ვინ? – მა(ნ)?, რა?– მუ?

მუ რე თენა? – რა არის ეს?

- თენა რე ოთახი/უ. // თენა ოთახ(ი) რე.
- ეს არის ოთახი. // ეს ოთახია.
- თენა რე სათი. // თენა სათ(ი) რე.
- ეს არის საათი. // ეს საათია.
- თენა რე ცუდე. // თენა ცუდე რე.
- ეს არის სახლი. // ეს სახლია.

მუ რე თინა? – რა არის ის?

- თინა რე სურათი. // თინა სურათი რე.
- ის არის სურათი. // ის სურათია.
- თინა რე ჯა. // თინა ჯა რე.
- ის არის ხე. // ის ხეა.
- თინა რე ჩაი. // თინა ჩაი რე.
- ის არის ჩაი. // ის ჩაია.

მი(ნ) რე თენა? – ვინ არის ეს?

- თენა რე ძლაბი. // თენა ძლაბი რე.
- ეს არის გოგო. // ეს გოგოა.
- თენა რე ღიდა(ნანა). // თენა ღიდა(ნანა) რე.
- ეს არის ღელა. // ეს ღელაა.
- თენა რე ბები//ღადი. // თენა ბები//ღადი რე.
- ეს არის ბებია. // ეს ბებიაა.

მი(ნ) რე თინა? – ვინ არის ის?

- თინა რე ბალანა. // თინა ბალანა რე.
- ის არის ბავშვი. // ის ბავშვია.
- თინა რე მუმა. // თინა მუმა რე.
- ის არის მამა. // ის მამაა.
- თინა რე ბაბუ. // თინა ბაბუ რე.
- ის არის ბაბუა. // ის ბაბუაა.

ახალი სიტყვები:

ოჯახი:

ღიდა – ღელა	მამი – მამიდა
მუმა – მამა	ჯიმასქუა//ჯიმასკუა – ძმისშვილი
ბები – ბებია	ღასქუა//ღასკუა – ღისშვილი
ბაბუ – ბაბუა	ბალანა – ბავშვი
ჯიმა – ძმა	სქუა//სკუა – შვილი
ღა – ღა	მოთა – შვილიშვილი
ცირასქუა - ქალიშვილი	ბიცო – ბიცოლა
ჩილი/ოსური – ცოლი	ბიძისქუა//ბიძისკუა – ბიძაშვილი
ოსური – ქალი	მამღასქუა//მამღასკუა – მამიდაშვილი
ქომონჯი – ქმარი	ღეიღასქუა//ღეიღასკუა – ღეიდაშვილი
ღეი – ღეიდა	

II.

პირის ნაცვალსახელება:

მა – მე

სი – შენ

მუ – ის „თვითონ“ (ხშირად მესამე პირის აღსანიშნავად იხმარება ჩვენებითი ნაცვალსახელები ეს და ის: ენა, ინა//თენა, თინა//ათენა, ეთინა)

ჩქე//ჩქი – ჩვენ

თქვა – თქვენ

მუნეფი („თვითონ“ ისინი) / თინეფი – ისინი

მა	ვორექ	მე	ვარ
სი	(ო)რექ	შენ	ხარ
მუ /თინა	(ო)რე(ნ)	ის	არის
ჩქე	ვორეთ	ჩვენ	ვართ
თქვა	(ო)რეთ	თქვენ	ხართ
მუნეფი /თინეფი	(ო)რენა(ნ)	ისინი	არიან

მა	ვავორექ	მე	არ(ა)	ვარ
სი	ვარექ	შენ	არ(ა)	ხარ
მუ /თინა	ვარე(ნ)	ის	არ	არის
ჩქე	ვავორეთ	ჩვენ	არ(ა)	ვართ
თქვა	ვარეთ	თქვენ	არ(ა)	ხართ
მუნეფი / თინეფი	ვარენა(ნ)	ისინი	არ	არიან

წაკითხეთ წინადადებები:

ა ეჟდე. თენა რე სტოლი. თინა რე სკამი. ა წინგი, რვეუ-
ლი//ტეტრადი დო კალამი//პერო. ა გაზეთეფი. თენა ოზე რე. თენა
ჯალეფი რე. მა ცირა ვორექ. სი ბალანა რექ. მუ კოჩი რე. ჩქე
ოსურკათა//ოსურეფი ვორეთ. თქვა ქომოლკათა//ქომოლეფი რეთ.
თინეფი ბოშეფი რენა.

ამალი სიტყვები:

ა - აი	წინგი//წიგნი - წიგნი
ბლაბი - გოგო	ლო - ღა (კავშირი)
ცუდე - სახლი	ოზე - ეზო
სტოლი//სთოლი (стол) - მაგიდა	ჯა - ხე
ტეტრადი (тетрадь) - რვეული	

მეგრულში მრავლობითის ნიშანია - ეჟ(=ქართულ - ებ-ს).

კონი (კაცი)	კონ-ეჟ-ი
ოსური (ქალი)	ოსურ-ეჟ-ი
ბოში (ბიჭი)	ბოშ-ეჟ-ი
ცუდე (სახლი)	ცუდე-ეჟ-ი / ცუდ-ეჟ-ი
კატუ (კატა)	კატუ-ეჟ-ი
ქორთუ (ქართველი)	ქორთუ-ეჟ-ი

თუ არსებითი სახელი ა-ზე მთავრდება და უკვეცელია, მაშინ ის მრავლობითში -ეჟ- ნიშნის წინ ჩაირთავს ღ-ს

ჯიმა (ძმა)	ჯიმაღ-ეჟ-ი
ღა (ღა)	ღაღ-ეჟ-ი
ბუა (მზე)	ბუაღ-ეჟ-ი
ღიღა (ღეღა)	ღიღაღ-ეჟ-ი//ღიღ-ეჟ-ი
მუმა (მამა)	მუმაღ-ეჟ-ი//მუმ-ეჟ-ი
(ფ)სკა (ფუტკარი)	(ფ)სკაღ-ეჟ-ი
ცა (ტოტი)	ცაღ-ეჟ-ი
ღღა (ღღე)	ღღაღ-ეჟ-ი
ჯა (ხე)	ჯაღ-ეჟ-ი
თხა (თხა)	თხაღ-ეჟ-ი
ძგა (კიდე)	ძგაღ-ეჟ-ი
სკუა//სქუა (შვილი)	სკუაღ-ეჟ-ი//სქუაღ-ეჟ-ი
მოთა (შვილიშვილი)	მოთაღ-ეჟ-ი
ტყა (ტყე)	ტყაღ-ეჟ-ი
წკა (კურკა)	წკაღ-ეჟ-ი

ამ წესიდან გამონაკლისია რამდენიმე სიტყვა, რომელიც ბოლო ხმოვანს იკვეცს:

ცირა (ქალიშვილი)	ცირ-ეფ-ი
ბალანა (ბავშვი)	ბალან-ეფ-ი
კაბა (კაბა)	კაბ-ეფ-ი
თუმა//თომა (თმა)	თუმ-ეფ-ი//თომ-ეფ-ი

წარმომავლობის სუფიქსებია: ურ(//ულ) და არ(//ალ):

ზუგ(ღ)იდ-ურ-ი (1. ზუგდიდური, 2. ზუგდიდელი)

ზუგ(ღ)იდ-არ-ი (= ზუგდიდელი)

ქუთუმ-ურ-ი (1. ქუთაისური, 2. ქუთაისელი)

ქუთუმ-არ-ი (= ქუთაისელი)

სოფელ-ურ-ი (1. სოფლური, 2. სოფლელი)

სოფელ-არ-ი (= სოფლელი)

შღრ: ოპიზ-არ-ი, ოლთის-არ-ი

სარფ-ურ/(ულ)-ი (= 1. სარფული, 2. სარფელი)

სარფ-არ/(ალ)-ი (= სარფელი)

მი(ნ)? - ვინ?

- მი(ნ) ვორექე მა?	- მა ვორექე ნანა.
- მი(ნ) რექე სი?	- სი რექე გიორგი.
- მი(ნ) რე მუ/თინა?	- მუ/თინა რე კოჩი
- მი(ნ) ვორეთ ჩქე?	- ჩქე ვორეთ ოსურეფი.
- მი(ნ) რეთ თქვა?	- თქვა რეთ ბალანეფი.
- მი(ნ) რენა მუნეფი/თინეფი?	- მუნეფი/თინეფი რენა
უჩიტელეფი//მასწავლებელეფი.
- მი(ნ) რე თენა?	- თენა რე სალომე
- მი(ნ) რე თინა?	- თინა რე მეზობელი//მეძობელი.
- ვინ ვარ მე?	- მე ვარ ნანა.
- ვინ ხარ შენ?	- შენ ხარ გიორგი.
- ვინ არის ის?	- ის არის კაცი.
- ვინ ვართ ჩვენ?	- ჩვენ ვართ ქალები.
- ვინ ხართ თქვენ?	- თქვენ ხართ ბავშვები.
- ვინ არიან ისინი?	- ისინი არიან მასწავლებლები.
- ვინ არის ეს?	- ეს არის სალომე.
- ვინ არის ის?	- ის არის მეზობელი.

მუ? - რა?

- მუ რე თენა?	- თენა რე გაზეთი.
- თენა გაზეთ(ი) რენო?	- ვარი, თენა გაზეთ(ი) ვა რე.
- თენა წინგ(ი) რენო?	- ქო, თენა წინგ(ი) რე.
- თინა სტოლ(ი) რენო?	- ვარი, თინა სტოლ(ი) ვა რე, თინა სკამ(ი) რე.
- ეთინა ბჟა რენო?	- ქო, ეთინა ბჟა რე.
- მი(ნ) რენა თინეფი?	- თინეფი სტუდენტეფ(ი) რენა.
- მი(ნ) რენა თენეფი?	- თენეფი ბოშეფი რენა.
- მუ რე თენა//თენეფი?	- თენა//თენეფი რე გაზეთეფი.
- მუ რე თინა//თინეფი?	- თენა//თინეფი ცუდეფი რე.
- რა არის ეს?	- ეს არის გაზეთი.
- ეს გაზეთია?	- არა, ეს გაზეთი არ არის.
- ეს წიგნია?	- ღიახ, ეს წიგნია.
- ის მაგიდაა?	- არა, ის მაგიდა არ არის, ის სკამია.
- ის მზეა?	- ღიახ, ის მზეა.
- ვინ არიან ისინი?	- ისინი სტუდენტები არიან.
- ვინ არიან ესენი?	- ესენი ბიჭები არიან.
- რა არის ეს//ესენი?	- ეს//ესენი არის გაზეთები.
- რა არის ის//ისინი?	- ის//ისინი სახლებია.

ახალი სიტყვები:

ვარ(ი) – არ(ა) (უარყოფითი ნაწილაკი)

ქო – კი (დადასტურებითი ნაწილაკი)

მეზობელი//მეძობელი – მეზობელი

საგარჯიშოები:

1. ჩასვით მრავლობითში:

სტოლი -----	სოფელი -----
სკამი -----	ბაღანა -----
ცუღე -----	კალამი -----
ცირა -----	ოზე -----
ღილა -----	ჯიმა -----
ჯა -----	სქუა -----

2. მოიფიქრეთ და შეადგინეთ წინადადებები პირის ნაცვალსახელების გამოყენებით:

ნიმუში: მა ძლავი ვორექ.

ისწავლეთ ძირითადი გამოთქმები:

გამარჯება! ¹	გამარჯობა!
გომორძგუა!	გამარჯობა!
გოგიმორძგუ//ღ ღორონთიქ!	ღმერთმა გაგიმარჯოს!
ჯგირო მიძირუდა!//მიძირუდა!	კარგად მენახე!
ჯგირო ორდა(თ)!	კარგად იყავი(თ)!
ჯგირო ზოჯუნდათ!//ზოჯუნდათ!	კარგად ბრძანდებოდეთ!
მადლობერი!//მარდიელი!//მადლობერი!	გმადლობთ!
ქუმაპატიით!//ქუმაპატიით	მაპატიეთ!
მუთა უჭირს!	არა უშავს!//არაფერი უჭირს!
მუთუნი ვაუჭირს!	არაფერი არ უჭირს!
მუჭო რექ?	როგორ(ა) ხარ?
მუჭო რეთ?	როგორ(ა) ხართ?
მუჭო ზოჯუნთ?	როგორ ბრძანდებით?
გეხარი(თ)!	გაიხარეთ(თ)!
ქუგგალე(თ)!	შემოგველეთ(თ)!
აგაშენ ღორონთექ!//ღორონქ!//ღორონთიქ!	აგაშენა ღმერთმა!

¹ შეილების თაობა (ძირითადად მშობლებისა) უკვე ამბობს ქართულ ვარიანტს: გამარჯობა!

მარაშ დღაღუფი – კვირის დღეები

მარა – კვირა (მსგეფსი)

თუთაშხა	ორშაბათი
თახაშხა	სამშაბათი
ჯუმაშხა	ოთხშაბათი
ცაშხა	ხუთშაბათი
ობიშხა	პარასკევი
საბატონი//საბატონი	შაბათი
ჟაშხა//ჟეშხა	კვირა

თუთაღუფი // თუთეფი – თვეები

იანარი	იანუარი
ფრევალი	თებერვალი
მარტი	მარტი
აპრილი	აპრილი
მესი//მესი	მაისი
ივანობა	ივნისი
კვირკვე//კვერკვე	ივლისი
არგუსო	აგვისტო
ეკენია	სექტემბერი
გკმა თუთა	ოქტომბერი
გერგება თუთა//გერგობა თუთა	ნოემბერი
ქირსე თუთა	დეკემბერი

წელიწადის დროები:

გიშულირი//გაზარხული	–	გაზაფხული
ზარხული	–	ზაფხული
დამორჩილი	–	შემოდგომა
ზოთონჯი//ზოთონი	–	ზამთარი

დაითვალეთ:

1. ართი	11. ვითაართი
2. ჟირი//ჟერი	12. ვითოჟირი// ვითოჟერი
3. სუმი	13. ვითოსუმი
4. ოთხი	14. ვითა(ა)ნთხი
5. ხუთი	15. ვითოხუთი
6. ამშვი	16. ვითა(ა)მშვი
7. შქვითი//შქვითი	17. ვითოშქვითი
8. ბრულ//რულ	18. ვითორულ//ვითობრულ//ვითობურვო
9. ჩხორო	19. ვითოჩხორო
10. ვითი	20. ეჩი

წაიკითხეთ დიალოგები:

- თენა მუ რე?
- თენა ჩხომ(ი) რე.
- მუსხი ჩხომ(ი) რე თენა?
- თენა რე ხუთ(ი) ჩხომი.
- ამდლა მუ დლა რე?
- ამდლა ობიშხა რე.
- ჯგირი,ნანა, ჯგირო (ო)რდა!/(ო)რდათ!
- ჯგირო ზოჯუნდათ!
- გეხარი!

გრამატიკა: მეგრულში არის ცხრა ბრუნვა.

სახელობითი ბრუნვის ნიშანი:	ი ან ო
კოჩ-ი	გურ-ი (გული)
ბოშ-ი	ცირა
ძლაბ-ი	ცუდე
ჩხომ-ი (თევზი)	კოტო (ქოთანი)
სოფელ-ი	კატუ

წაიკითხეთ დიალოგი:

უნჩაშ//უნაშ პატონ(ი) – უფროსი! (მამაკაცს მიმართავენ) ან:

პატენი//პატენი//პატინა//პატონი გიორგი-

ოსურპატენი//ოსურპატონი... ნანა-

- გამარჯება, ნანა!
- გამარჯება, გიორგი პატენი!

III.

კუთვნილებითი ნაცვალსახელები:

მიში? – ვისი?

ჩქიმი – ჩემი	ჩქინი//ჩქენი – ჩვენი
სქანი//სკანი – შენი	თქვანი – თქვენი
მუში – მისი	მუნეფიში – მათი
ათეში//თეში//ეში – ამისი	ათენეფიში//თენეფიში//ენეფიში – ამათი
ეთიში//თიში//იში – იმისი	ეთინეფიში//თინეფიში//ინეფიში – იმათი

ჩქიმი	ჯიმა, ჯიმალეფი.
სკანი//სქანი	წინგი, წინგეფი.
მუში	სუმკა, სუმკეფი.
ათეში//თეში//ეში	ოსური, ოსურეფი.
ჩქინი//ჩქენი	ბალანა, ბალანეფი.
თქვანი	რვეული, რვეულეფი.
მუნეფიში	მეზობელი, მეზობელეფი // მემობელი, მემობელეფი.
ათენეფიში//თინეფიში	და, დალეფი.

თენა რე ჩქიმ(ი) რვეული // თენა ჩქიმ(ი) რვეული რე.
ეს არის ჩემი რვეული // ეს ჩემი რვეულია.

თე რვეული რე ჩქიმი // თე რვეული ჩქიმ(ი) რე.
ეს რვეული არის ჩემი // ეს რვეული ჩემია.

თენეფი ჩქიმ(ი) რვეულეფი რე.
ესენი ჩემი რვეულეფია.

თინა რე მუში გაზეთი // თინა მუში გაზეთი რე.
ის არის მისი გაზეთი // ის მისი გაზეთია.

თინა რე ჩქინი სტუდენტი.
ის არის ჩვენი სტუდენტი.

თინეფი რენა ჩქინ(ი) სტუდენტეფი.
ისინი არიან ჩვენი სტუდენტები.

თენა რე თქვანი ცუდე.
ეს არის თქვენი სახლი.

თენეფი თქვანი ცუდეფი რე.
ესენი თქვენი სახლებია.

თინა რე თქვანი ჯიმა.
ის არის თქვენი ძმა.

თინეფი რენა თქვანი ჯიმალეფი.
ისინი არიან თქვენი ძმები.

თინა რე მუნეფიშ ოთახი.
ის არის მათი (თავეიანთი) ოთახი.

თინა რე მუნეფიშ აფხანაგი//აფხანაკი//ამხანაგი.
ის არის მათი მეგობარი/ამხანაგი.

თინეფი რენა მუნეფიშ აფხანაგეფი//აფხანაკეფი//ამხანაგები.
ისინი არიან მათი მეგობრები/ამხანაგები.

წაკითხეთ დიალოგი:

- გამარჯება სქანი!
- გოიმორძეგ ღორონთეკ!
- მუჭო რეთ?
- ჯგირო, მაღლობა, თქვა მუჭო რეთ?
- ჩქე ხოლო მუთა მიჭირა, ღორონთიშ ჭყოლოფუათ.
- თენა მიშ ბალანა რე?
- თენა ჩქიმ(ი) ჯიმასქუა რე.
- თენა მიშ ცირა რე?
- თენა ჩქიმ(ი) სქუა რე.
- ჯგირი, ჯგირო (ო)რდა!
- ჯგირო!

წაკითხეთ წინადადებები:

ჩქიმი სახელი რე მათა.

სქანი სახელი რე გიორგი.

თიშ სახელი რე ნიკა.

ჩქიმი გვარი რე შენგელია.

სქანი გვარი რე ბარათაშვილი (საკუთრივ მეგრულად:
ბარათასქუა/სკუა).

თიში გვარი რე დარჩია.

წაკითხეთ დიალოგი:

- მუ რე სქანი სახელი?
- ნინო.
- ნინო, მი რე თენა?
- თენა ჩქიმი აფხანაგი//აფხანაკი რე.
- მი რე თინა?
- თინა სქან(ი) უჩიტელი რე.
- მი რენა თინეფი?
- თინეფი ჩქიმში//ჩქინი მოწაფეეფი რენა.
- მუ რე თენა?
- თენა მუშ// მუნეფიშ რვეული//ტეტრადი რე.
- მუ რე თინა?
- თინა ჩქიმი კალამი//პერო რე.
- მიში წინგი რე თენა?
- თენა ჩქიმი წინგი რე.
- მიში გაზეთი რე თინა?
- თინა სქანი გაზეთი რე.
- მიში რე თე ჩაი?
- თე ჩაი ჩქიმი ვა რე, თენა სქანი რე.

ნათესაობითი ბრუნვის ნიშანია თანხმოვანფუძიანებთან: **-იშ, -იში**
(კოჩ-იშ ჯიმა. მიში? კოჩ-იშ-ი), ხმოვანფუძიანეფთან: **-შ, -ში**
(ჯიმა-შ ოსური. მიში? ჯიმა-ში)

- მიში წინგი რე თენა?
- თენა ბოში-შ(ი) წინგი რე. // თე წინგი ბოში-ში რე.
- თენა ცირა-შ(ი) წინგი რე. // თე წინგი ცირა-ში რე.
- თენა თეა-შ წინგი რე.

აფხანაგიშ//აფხანაკიმ დიდა. მეზობელიშ//მეძობელიშ ცუდე.
ბოშიშ მაშნა. ძღაბიშ კაბა. გიორგიშ ტელეფონი. ნანაშ წინგი.

წაკითხეთ დიალოგები:

- გამარჯება სქანი!
- გომორძგუ ღორონთქ//ღორონთიქ!
- მუჭო ზოჯუნთ?
- ღორონთიშ ჭყოლოფუათ მუთა მიჭირს, თქვა მუჭო რეთ?
- ჩქი/ჩქე ზოლო ჯგირო ვორეთ.
- მიში რე თე მაშნა?
- თე მაშნა//მაშინა ჩქიმ მეზობელიშ//მეძობელიშ რე.
- სო რე დიასქანი?
- დიაჩქიმი ბაბუშ ცუდეს რე.
- მუასქანი სო რე?
- მუაჩქიმი სამუშას რე.
- ჯგირი, ჯგირო ზოჯუნდათ!
- ჯგირო ორდათ!
- მიში//მიშ რე თე წინგი?
- თე წინგი ჩქიმი რე.
- მიში//მიშ რე თი სუმკა?
- თი სუმკა ნანაშ(ი) რე.
- მიში რე თი მაშნა//მაშინა?
- თი მაშნა//მაშინა ლევანიშ(ი) რე.
- მიში// მიშ რე თე მაშნა//მაშინა?
- თე მაშნა//მაშინა ჩქიმ(ი) ჯიმაშ(ი) რე.
- მიში//მიშ ცუდე რე ათენა?
- ათენა ჩქიმი მაყალეშ(ი) ცუდე რე.
- ეთინა?
- ეთინა ლევანიშ ჯიმაშ ცუდე რე.
- მიში//მიშ მაშნა//მაშინა რე თენა?
- თენა ჩქიმი ჯიმაშ მეზობელიშ//მეძობელიშ მაშნა რე.
- თე წინგი ნინოში რენო?
- ვარი, თე წინგი ნინოშ ვა რე, თე წინგი თეაში რე.

- თინა მაკაში ჯოლორი რენო?
- ქო, თინა მაკაში ჯოლორი რე.
- თე მაშნა//მაშინა მიშ რე?
- თე მაშნა//მაშინა მუშ ჯიმაშ რე.
- მიში//მიშ ცუდე რე თენა?
- თენა ნინოშ ცუდე რე// თე ცუდე ნინოში რე.
- მი(ნ) რე თე ბოში?
- თე ბოში ჩქინი მაყალემ ჯიმასქუა რე.

შეჯარეთ ორი დიალოგი.

I

- მი(ნ) რე თე ბოში?
- თე ბოში ჩქიმ(ი) ქომო(ნ)ჯი რე.
- მი(ნ) რე თე ოსური?
- თე ოსური დიაჩქიმი რე.
- თე ბალანა თქვანი სქუა რენო?
- ქო პატონი, ჩქინი სქუა რე.
- თი ოსური მი(ნ) რე?
- თი ოსური ჩქიმ(ი) ჯიმაშ(ი) ჩილი რე.

II

- მი(ნ) რენა თე ბოშეფი?
- თე ბოშეფი ჩქიმ(ი) მეგობარეფი რენა.
- მი(ნ) რენა თე ძლაბეფი?
- თე ძლაბეფი ჩქინი სტუდენტეფი რენა.
- მი(ნ) რენა თი ოსურეფი?
- თი ოსურეფი მუში მეზობელეფი რენა.

ახალი სიტყვები:

მაყალე//მეგობარი – (სიტყვასიტყვით: მომყოლი), მეგობარი

ჯოლორი – ძალლი

ხოლებერი//ხოლობერი – ახლობელი

ლაიმა ხსოვრეთ:

ღელარები - ღიარქიმი

მამარები - მუარქიმი

ღელაშენი - ღიასქანი

მამაშენი - მუასქანი

ღელამისი - ღიამუში

მამამისი - მუამუში

ღელარვენი - ღიარქინი//ღიარქენი

მამარვენი - მუარქინი//მუარქენი

ბებიაჩები - ღადიჩქიმი

ბებიაშენი - ღადსქანი//ღადსკანი

ბებიაშისი - ღადმუში

ბებიაჩვენი - ღადჩქინი//ღადჩქენი

ბებიათქვენი - ღადითქვანი//ღადთქვანი

ბაბუაჩები - ბაბუჩქიმი

ბაბუაშენი - ბაბუსქანი

ბაბუაშისი - ბაბუმუში

ბაბუაჩვენი - ბაბუჩქინი//ბაბუჩქენი

ბაბუათქვენი - ბაბუთქვანი

მაგრამ:

მათი//იმათი ღელა- თინეფიშ//ინეფიშ / მუნეფიშ (თავიანთი) ღელა.

მათი//იმათი მამა- თინეფიშ//ინეფიშ / მუნეფიშ (თავიანთი) მუმა.

მაგრამ:

ჩქიმი და
მუში(თავისი) /თიში //იში ჯიმა

სქანი // სკანი და
მუნეფიშ(თავიანთი) /
თინეფიშ // ინეფიშ ჯიმა
თქვანი ღეი

ჩქინი//ჩქენ ღეი(ღეილა)
მუში /თიში//იში ბიძია//ბიძი

მუნეფიშ /თინეფიშ //
ინეფიშ ბიძია//ბიძი

მუში? – რისი?

წინგიშ დუქანი//მაღაზია. სოფელიშ ბალი. საქორთუოშ სოფელი საქორთუოშ პრეზიდენტი. ქალაქიშ გამგებელი. სამარგალოშ რაიონი.

- მუში/მუშ დუქანი//მაღაზია რე თენა?
 - თენა წინგიშ დუქანი // მაღაზია რე.
- მუში/მუშ ცუდე რე თინა? - თინა ჯაშ ცუდე რე.
- მუ ქუჩა რე თენა?
 - თენა რუსთაველიშ ქუჩა რე.
 - თენა უტუ მიქავაშ//მიქაშ ქუჩა რე.
 - თინა წერეთელიშ ქუჩა რე.
- თი ცუდე მიშ(ი) რე? ის სახლი ვისია?
- თინა ჩქინი რე. ის ჩვენია.
- თე მაღალ(ი) შენობა მუშ(ი) რე? ეს მაღალი შენობა რისია?
- თენა გამგეობაშ შენობა რე. ეს გამგეობის შენობაა.

წაიკითხეთ ტექსტი:

ჩქიმ(ი) სახელ დო გვარი რე ნინო ადამია. თენა ჩქენ ოზე რე. თინა ჩქენი ცუდე რე. ა დიაჩქიმი დო მუაჩქიმი. თენა დიაჩქიმიშ ოთახ(ი) რე. თინა მუში კრაოტი რე. თენა ჩქენი ოჯახი რე. თი ოთახეს ჩქიმი ჟირ(ი) ჯიმა რე. უნჩაში ჯიმა სამუშას რე. უკლაში//უკულაში ჯიმა ოზეს რე.

ახალი სიტყვები:

უნჩაში – უფროსი
უკლაში//უკულაში – უმცროსი
კრაოტი (кровать) – საწოლი

საგარჯიშოები:

I თარგმნეთ ქართულად:

1. მიშ(ი) წინგ(ი) რე თენა?-----
2. მიშ(ი) რვეულ(ი) რე თენა?-----
3. მიშ(ი) ოთახ(ი) რე თენა?-----
4. მიშ(ი) სურათ(ი) რე თენა?-----
5. მიშ(ი) გაზეთ(ი) რე თინა?-----
6. თე სტოლი სქანი//სკანი რენო?-----
7. თე ცუდე მუში რენო?-----

II უპასუხეთ კითხვებს:

1. მიში//მიშ მაშნა//მაშინა რე თენა?
2. მიში// მიშ ჯოლორი რე თენა?
3. მიში//მიშ ცუდე რე თენა?
4. მუშ დუქანი//მაღაზია რე თენა?
5. ირაკლი სქანი//სკანი ჯიმა რენო? (ქო, ვარი).
6. ნათია სქანი//სკანი უჩიტელ რენო? (ქო, ვარი).
7. ნიკა მუშ აფხანაგი//აფხანაკი რენო? (ქო, ვარი).
8. ლევანი სქანი//სკანი ქომონჯი რენო? (ქო, ვარი).
9. გიორგი მუშ მეზობელ//მემობელ რენო? (ქო, ვარი).
10. მერი სქანი//სკანი უნჩაში და რენო? (ქო, ვარი).

IV.

მუ რჯოხო?/ მუ რჯოხოზა? – რა გქვია?/ რა გქვიათ?

მა ნანა ბ-ჯოხო

სი ნინო რ-ჯოხო

მუს/თის დათო ჯოხო

ჩქი/ჩქე ბ-ჯოხოზა გიორგი დო ნანა.

თქვა რ-ჯოხოზა ირაკლი დო ელენე.

მუნეფს//მუნენს / თინეფს//თინენს ჯოხოზა ნინო დო ნიკა.

მეგრულში ობიექტური პირის ნიშნები I და II პირში იგივეა, რაც ქართულში: მ - (I პირში), გ - (II პირში). III ობიექტური პირის ნიშანი მეგრულს არ დაუცავს.

II ობიექტური პირის ნიშანი გ- მეგრულში გადადის რ-ში თანხმოვნების წინ, სხვა შემთხვევაში დაცულია.

I-II ობიექტური პირის მრავლობითობა აღინიშნება სუბიექტური III პირის მრავლობითი რიცხვის ნიშნებით: -ან, -ეს. როცა სუბიექტი მხოლოდით რიცხვშია, პირდაპირი წყობის ზმნებთან III ობიექტური პირის მრავლობითობა არ აღინიშნება.

ობიექტური პირის ნიშნებია:

I	მ (>ბ)	_____	მ (>ბ)	_____	ან//ეს
II	გ (>რ)	_____	გ (>რ)	_____	ან//ეს
III		_____		_____	

ამ ტიპის ზმნებში სუბიექტი მიცემით ბრუნვაშია, ობიექტი – სახელობითში. მიცემითი ბრუნვის ნიშანია – (ი)ს: კო-ს//კორ-ი-ს, ჯიმა-ს, ჯეებე-ს, დუ-ს.

პირის ნაცვალსახელები მიცემითში:

სახელობითი	მა	სი	მუ/თინა
მიცემითი	მა	სი	მუს/თინას//თის

ჩვენებითი ნაცვალსახელები მიცემითში:

სახ: ათე კორი – ეს კაცი, ეთი კორი – ის კაცი
 მიც: ათე კო-ს//კორ-ი-ს – ამ კაც-ს, ეთი კოს//კორ-ი-ს – იმ კაც-ს

წაკითხეთ წინადადებები:

- თე ბოშის გიორგი ჯოხო.
- ბლახის ნანა ჯოხო.
- ჩქიმ ჯოლორს ჯილდა ჯოხო.
- სქან//სკან ჯიმას მუ ჯოხო?
- მუშ(ი) (=თავის) მეზობელს ღია ჯოხო.

დიასქანს მუ ჯოხო?

სქან//სკან დას მუ ჯოხო?

მა მათა ბჯოხო.

სი ქეთინო რჯოხო.

ჩქი მათა ღო ქეთინო ბჯოხონა.

თქვა თუა ღო მარიაში რჯოხონა.

მუნეფს//მუნენს / თინეფს//თინენს კახა ღო ღემნა ჯოხონა.

წაიკითხეთ დალოცება

- გამარჯება!
- გოიმორძგე ღორონთქქ!//გოიმორძგე ღორონთიქ!
- მუ რჯოხო, ნანა(შეილო), სი სახელი?
- მა მათა ბჯოხო, თქვა მუ რჯოხონა?
- მა ნათელა ბჯოხო.
- თენა მი რე?
- თენა დიაჩქიმი რე.
- თი ბალანა მიშ რე?
- თი ბალანა ჩქიმ(ი) ბიძისქუა რე.
- მუ ჯოხო სახელი?
- თის ქეთინო ჯოხო.
- ჯგირო ორდათ!
- ჯგირო ზოჯუნდათ!
- გამარჯებათ!
- გამარჯებათ!
- მა თქვანი უჩიტელ ვორექ. მა თამარა ბჯოხო სახელი, თქვა მუ რჯოხონა?
- ჩქი ნათია ღო კახა ბჯოხონა.
- თი ყირი ძღაბის მუ ჯოხო?
- თინეფს//თინენს ნანა ღო მერი ჯოხონა.
- მუ ჯოხო დიასქანს?
- დიაჩქიმს ელენე ჯოხო.
- მუ ჯოხო მუასქანს?
- მუაჩქიმს ლევანი ჯოხო.
- მუ ჯოხო სქან//სკან და ღო ჯიმას?

- ჩქიმ დას ნანა ჯოხო ღო ჩქიმ ჯიმას – ზაზა
- მუ ჯოხოხონა სქან მაყალემ დიდა ღო მუჰას?
- (თ)ინეფს ჯოხოხონა დალი ღო თენგო.
- მუ რჯოხოხონა თქვა?
- მა ბჯოხო თამარა.
- მუ გვარ(ი) რეთ?
- კვარაცხელია ვორექ, თქვა მუ რჯოხოხონა?
- ჩქიმ სახელ ღო გვარ(ი) რე დათო ღოლიძე.
- თე ოსური ჩქიმი უჩიტელ რე.
- თის ნანა ჯოხო.
- თე ბოშეფი ჩქიმი სტუდენტეფ რენა.
- მუნეფს//მუნენს ჯოხოხონა დათო ღო კახა.
- თე კორი ჩქიმ(ი) მეზობელ რე.
- თის ჯოხო მერაბი.

სვარჯიშოები:

I დაწერეთ ეს სიტყვები მიცემით ბრუნვაში:

- კორი-ი -----
- ოსურ-ი -----
- ძღაბ-ი -----
- ბოშ-ი -----
- ბაღანა -----
- მეზობელ-ი -----
- მაშნა -----
- სუდე -----
- ოზე -----
- სტოლ-ი -----
- ცირა -----
- ბებ-ი -----
- ბაბუ -----

VI.

„მინდა“ ზმნა

მა	მ-ოკო-(ნ)	მე	მინდა
სი	გ-ოკო-(ნ)	შენ	გინდა
მუს / თის	ოკო-(ნ)	მას	უნდა.
ჩქი//ჩქე	მ-ოკონა-(ნ)	ჩვენ	გვინდა
თქვა	გ-ოკონა-(ნ)	თქვენ	გინდათ
მუნეფს//მუნენს / თინეფს//თინენს	ოკონა-(ნ)	მათ	უნდათ

წაიკითხეთ წინადადებები:

მა უშქურ(ი) / უშქურეფ(ი) მოკო.

სი ჩაი გოკო.

მა ართ(ი) უშქური მოკო.

სი წინგი გოკო.

სი გოკო ჩქიმ წინგეფი დო რვეულები.

მუს ოკო მაშნა.

გიორგის ჟირ მაშნა ოკო.

ჩქი//ჩქე სქან წინგი მოკონა.

თქვა ჩქინი ცუდე გოკონა.

თინეფს//თინენს თქვანი ქოთომეფი ოკონა.

ბალანეფს//ბალანენს უშქურიშ წვენი ოკონა.

ნინო დო ლევან(ი)ს ბული ოკონა.

ზილი:

უშქური – ვაშლი

სხული – მსხალი

ბული – ბალი

ატამა – ატამი

ალიჩა – ალუჩა

ციმცევა//ციმუა – მარწყვი

ცომური//ცუმური – ტყემალი

ბია – კომში

ზვირმა//ზურმა – ზურმა

ნეძი – ნიგოზი

თხირი – თხილი

ლული – ლეღვი

ჯამკაკალი – თუთა

ხაბურზაკი – საზამთრო

შინკა – ნესვი

ბერწული – ბროწეული

ჭუბური – წაბლი

წაკითხეთ დიალოგები:

- გამარჯება სქანი!
- გომორძგ ღორონტეკ!
- მუ გოკო?
- სქან წინგი მოკო.
- ხოლო მუ გოკო?
- მეტ მუთუნ ვარ.
- გამარჯება!
- გამარჯება!
- მუჭო რეე?
- ჯგირო, სი მუჭო რეე?
- მა ხოლო ჯგირო.
- დიასქანი სო რე?
- დიარქიმი ვა რე ეუდეს, ბაზარს რე. მუ გოკო?
- ჭიჭე ხ(ვ)არხვი დო ლებია მოკო.
- მუზმა გოკო?
- ჟირი ხ(ვ)არხვი დო ართი ჭირქა ლებია მოკო.
- მუასქანი სო რე?
- მუარქიმი სამუშას რე, მუ გოკო?
- მაშნა მოკო ონჯუამახ. დიასქანი სო რე?
- დიარქიმი ორტვინს რე.

ორტვინი დო ორტვინობა – ბოსტანი და ბოსტნეული:

ორტვინი!/ორტვილი – ბოსტანი

პურასკა – პრასი

კინტირი!/კუნტური – კიტრი

კობეშა!/კაბეშა – კვასი

ჭუჭელი!/ჭუჭელი – ჭინჭარი

მაკინდოლი – ოხრაშუმი

სონა – ნახური

ლებია – ლობიო

რედისკა (редис) – ბოლოკი

კაუსტა (капуста) – კომბოსტო

- გამარჯება!
 - გოიმორძგ ღორონთჳ!
 - მუჭო რეჳ?
 - ჯგირო, სი მუჭო რეჳ?
 - მა ზოლო ჯგირო.
 - სქანი ჩილი ღო სქუა მუჭო რეჳ?
 - მუთა უჭირა, მადლობა.
 - მიშ რე თე ბაღანეფი?
 - თენეფი ჩქიმი მოთალეფ რენა ღო თინეფი ჩქიმი მეზობელიშ ბაღანეფ რენა.
- მუ გოკო?
 - თის მუ ოკო?
 - მუ ოკო გიორგის?
 - მუ ოკო სქან ჯიმას?
 - მუ ოკონა სქან სტუდენტენს?
 - მის ოკო ჩაი ღო მის ოკო ბჟა?
 - ღვინი მის გოკონა?
 - მის ღო მის გოკონა წყარი?
- წყარ მოკო
 - თის ღვინი/გ ოკო.
 - გიორგის ბჟა ოკო.
 - ჩქიმ ჯიმას პივა ოკო.
 - ჩქიმ სტუდენტებს წინგეფ ოკონა.
 - მა ჩაი მოკო, ნინოს – ბჟა.
 - ჩქი მოკონა.
 - მა ღო ელენას მოკონა.

ნივთიერებათა სახელები:

წყარი – წყალი
ღვინი – ღვინო

პივა (ПИВО) – ღუღი
ბჟა – რძე

- სი გოკონო ჩქიმ გაზეთი?
- ვარ, მა ვა მოკო სქან(ი) გაზეთი.
- გოკონო თე ჯურნალი/ჟურნალი?
- ქო, თე ჯურნალი მოკო.
- ნინოს ოკონო სქანი მაშნა?
- ვარ, ნინოს ვაკო სქანი მაშნა, გიორგის ოკო.
- მუ გოკო // მუ გონებუნა?
- მა თქვან წინგი მოკო.
- მაკას მუ ოკო?
- მაკას თქვანი ადრეზი ოკო.
- მუ ოკო სქან სქუას?

- ჩქიმ სქუას ოლაყაფინია ოკო.
- ეკა დო ლაშას მუ ოკონა?
- ეკა დო ლაშას ჯოღორი ოკონა.
- წყარი გოკონა თუ ჩაი?
- ართი ჭირქა ჩაი მოკო, ქიშილებენდა.
- შანქარი გოკონანო?
- ვა მოკო!
- ა, თქვანი ჩაი!
- მადლობა!
- ინგას მუ ოკო?
- მა ფიფქრენქ/ეფირქენქ, ინგას ხოლო ჩაი ოკო.
- სი მუ გოკო?
- მა ღვინი ვარა პივა მოკო.
- სქანი ს(ტ)უმარეფს მუ ოკონა, ბორჯომი თუ ლიმონათი?
- ჩქიმ ს(ტ)უმარეფს ვართ ბორჯომი ოკონა, ვართ - ლიმონათი, ხვალე წყარი ოკონა.
- მაცივარიშ(ი) თუ ინჭაშ(ი) წყარი?
- ინჭაშ(ი) წყარი ოკონა.

კუშირები:

დო – და
 ვართ.....ვართ – არც.....არც
 ვარა – 1. ან, 2. თორემ
 მარა – მაგრამ

აბალო სიტყვები:

ადრეზი (адрес) – მისამართი
 ოლაყაფინია – სათამაშო

წაკითხეთ დიალოგი:

- გამარჯება ჯგირი, ბაბასქუა!
- გამარჯება, პატენი!
- თენა მიშ ცინდალი რე?
- თე ცინდალი ჩქიმი მეზობელიშ(ი) რე.
- თი თულეფი მიში რე?
- თი თულეფი ბაბუჩქიმიშ(ი) რე.
- კვატეფი დო ღორღონჯეფი ხოლო სქანი ბაბუშ რენო?
- ვარი, კვატეფი დო ღორღონჯეფი ჩქიმი დეიშ რე.

ცხოველები და ფრინველები:

ქოთომი – ქათამი
წიწილა – წიწილი
მუმული – მამალი
ღორღონჯი – ბატი
კვატა – იხვი
ტორონჯი – მტრელი
კოკუჩი//ინდური - ინდაური
ღეჯი – ღორი
თუ – გოჭი
ჩხოლუ – ძროხა

გინი//გენი – ხბო
ხოჯი – ხარი
კამბეში//კამბეჩი – კამეჩი
ლაკვი – ლეკვი
ცინდალი – კნუტი
ქაცარი – თიკანი, ციკანი
თხა – თხა
შხური – ცხვარი
კირიბი – ბატკანი

ისწავლეთ ახალი სიტყვები:

ინჭა – ჭა
ფიფქრენქ – ვფიქრობ
ფირქი – ფიქრი

მონდა//მონჭა – მწიფე
კობუ - მკვახე

საგარჯიშოები:

უპასუხეთ კითხვებს და გადმოაქართულეთ:

- მუ გოკონა? _____
- მის მუ ოკო? _____
- თქვა წვენ გოკონანო? _____
- მუ ოკო სქან სქუას? _____
- სი მუ გოკო? _____
- მუ გონებუნა? _____
- მუ ოკონა სქან სტუდენტენს? _____
- მუ ოკო სქან ამხანაგს? _____
- მუ ოკონა თქვან ს(ტ)უმარეფს? _____
- მის ოკო სხული? _____
- მის ოკო უშქური? _____
- მის გოკონა შანქარი? _____
- მის ოკო ჩქიმი ცვალი? _____
- ღვინი გოკონა თუ პივა? _____
- ბჟა გოკონა თუ ჩაი? _____
- შინკა გოკო თუ ხაბურზაკი? _____
- წყარი გოკონო? _____

VII

ზღაპრული სახელები:

მუჭომი?/მუნერი? - როგორი?/რანაირი?

დიდი (დიდი)	-	ჭიჭე (პატარა)
ჯგირი (კარგი)	-	გლახა//ფური (ცული)
ახალი (ახალი)	-	ჯვეში (ძველი)
სქვამი (ლამაზი)	-	უსქვამური (უშნო)
იოლი (ადვილი)	-	ძნელი (ძნელი)
მაღალი (მაღალი)	-	დაბალი (დაბალი)
გინძე (გრძელი)	-	კუნტა (მოკლე)
ჭკვერი (ჭკვიანი)	-	სულელი//სუნელი, ბორო (სულელი)
ჩხე (ცხელი)	-	ციხი (ცივი)
ტიბუ (თბილი)	-	რგილი (გრილი)
შხუ (შხვეილი)	-	ინწრო, ჭიფე (ვიწრო)
წწარე/წარე (მწარე)	-	ჰამო, ტკბილი (ტკბილი)
რჩინუ (მოხუცი)	-	ახალი//მარდუ (მოზარდი)
მონკა (მძიმე)	-	ქექე (მზატე)
მართალი (მართალი)	-	ტყურა (ტყუილი)
ჩე (თეთრი)	-	უჩა (შავი)
ეფი (იაფი)	-	ძვირი (ძვირი)
ფსქელი, სქელი(სქელი)	-	თითხუ//თხითხუ(თხელი)

დიდი ცუდე. დიდი ცუდეფი. ახალი სტოლი. ახალი სტოლეფი. ჯვეში ქართი. ძნელი გაკვეთილი. მაღალი ბოში. გინძე კაბა. კუნტა თუმა. სქვამი ძღაბეფი// ცირეფი. ჭკვერ ბაღანეფი. ჭიჭე ოთახი. გლახა მაშნა. ჩხე წყარი.

ა სქვამი ცირა. ა სქვამი ცირეფი. თინეფი სქვამეფი რენა. მუ ჭკვერი ბაღანა რე. მუნეფი ჭკვერეფი რენა. გიორგიშ სქუალეფი ჭიჭელეფი რენა. თე წინგეფი ახალეფი რე. თე გაკვეთილეფი აღვილი//იოლი/ეფი რე.

წაკითხეთ ტექსტი:

თენა ახალი ღო სქეამი ბალი რე. ბალის დიდი ჯალეფი ღო სქეამი ვარდეფი რე. თაქ ჭიჭე კაფე რე. თი კაფე ახალი რე. კაფეს გინბე სტოლეფი ღო დაბალი სკამეფი დგუ/ღ. სტოლს ახალ გაზეთეფ(ი) გეძუ/ღ (დეეს). მა კაფეს ვორექ. მა ღო ჩქიმ აფხანა-გეფს//აფხანაკეფს ჩაი მოკონა.

უასუხეთ შეკითხვებს:

მუჭომ ბალი რე? -----

მუჭომ კაფე რე ბალის? -----

მუჭომ სტოლეფ(ი) რე/დგუ/ღ ბალის? -----

მუჭომ გაზეთეფ(ი) გეძუ/ღ სტოლს? -----

მუჭომ სკამეფ რე ბალის? -----

უფროობითი ხარისხი იწარმოება უ—(ა)-ში პრეფიქს-სუფიქსით:

დიდი — უ-დიდ-ა-ში.

ფური — უ-ფურ-ა-ში//უ-ფერ-ა-ში

სქეამი//სკეამი — უ-სქ/კეამ-აში

(რ)ჩე — უ-რ-ჩი-ა-ში//უ-რ-ჩე-ა-ში

გამონაკლისია:

ჯგირი — უ-ჯგუ-ში

მეტი — უ - მოსი

უფროობითი ხარისხის ფორმა შეიძლება გადმოიცეს დადებითი ხარისხის ფორმაზე ზმნიზელის დამატებით:

ძალამი(ძალიან) ჯგირი კოჩი

გელო(ძალიან) ჯგირი ძლაბი

ნაბეტანი(ნამეტანი) გლანა ოსური

ან: უმოსი (უფრო) + ზედსართავი სახელი:

ნიკა უმოსი ჯგირი ბალანა რე, ვინემ კახა.

ჩქინი სოფელი უმოსი სქვამი რე, ვინემ თქვანი.

მაკა უმოსი ჭკვერი რე, ვინემ ნინო.

მაბუკა უმოსი ძალიერი რე, ვინემ დათო.

მცხეთა უმოსი ჯვეში ქალაქი რე, ვინემ ქართი.

ჩქიმი სქუალეფი უმოსი დიდეფი რენა, ვინემ სქანი ჯიმასქუალეფი.

ან კიდევ:

ირფელიში უმოსი (ყველაზე მეტი//მეტად)..

ირფელიში უფგრამი (ყველაზე ცუდი)..

მეტიმ მეტი (მეტისმეტად)..

თანაბრობითი ხარისხის ფორმები (ქართულს არა აქვს) იწარმოება
მაკ კონფიქსით: დიდი – მაღიდა, ჭიჭე – მაჭიჭა, სქვამი//სკვამი
– მა-სქვამნ//მა-სკვამ-ა

მაგ:

თე ძღაბი ჩქიმ ბალანამ მამალა რე (ეს გოგო ჩემი ბავშვის სი-
მალღისაა).

დათომ ჯოლორი ჩხოუმ მაღიდა რე (დათოს ძალი ძროხის სი-
დიღისაა).

ოღნაობითი ხარისხი იწარმოება მო-ე/ო კონფიქსით: უჩა – მო-უჩ-ე/ო
(მოშავო), ჭითა – მო-ჭით-ე/ო (მოწითალო)

წაიკითხეთ დიალოგები:

- გამარჯებათ!
- გამარჯება, ნანა!//სქუა!(შვილო)
- ართი ქობალი დო სუმე კილო შანქარი მოკო, ქიშილებენდა.
- ა, ნანა. მეტ მუ გოკო?
- ართი პაჭკა ჯიმუ დო ართი დუდი ცვალი მოკო.
- ხოლო მუ გოკო?
- გეთუ, მეტ მუთუნ ვარი, მაღლობა!

- ჯგერო ორდა, ნანა!
- ჯგერო ზოჯუნდათ!
- ნუნუ დეი! მარწვენი მოკო.
- ამარ, ნანა, მაცივარს რე ახალი მარწვენი, ამღლარი.
- ქობალი ხოლო მოკო.
- ახალი ქობალი ვა რე, ჯვეში რე, გოლანერი.
- მუთა უჭირს. შქირენ მაფუ / მშქირენს.
- პ(ო), ცვალი დო კინტირი ხოლო რე შკაფის.
- მეტ მუთუნი ვა მოკო, მაღლობერი.

მუჭომი ქობალი რე თენა?

ახალი თუ ჯვეში?

თუ ქობალი ახალი რე.

მუჭომი ხორცი რე თენა? -----

მუჭომი ცვალი რე თენა? -----

მუჭომი კარტოფილი რე თენა?-----

მუჭომი ლებია რე თენა? -----

მუჭომი სხული რე თენა? -----

მუჭომი ძღაბი რე სქანი და?-----

მუჭომი მაშნა რე სქანი/სკან(ი) ჯიმაში?-----

ახალი სიტყვები:

ღგუ/ღ - ღგას

გეშუ/ღ - ღგვს

ქართი - თბილისი

ქობალი - პური

ცვალი - ყველი

შანქარი - შაქარი

ჯიმუ - მარილი

შანქარამი - შაქრიანი

ჯიმუამი - მარილიანი

ქიშილებენდა - თუ შეიძლება

მარწვენი - მაწონი.

ცვანა - ყანა

საკარჯიშოები:

1. ჩასვით ზედსართავეები:

1. ჩქენ მეზ/ბობელი ----- კოჩი რე.
2. სქანი და ----- ცირა რე.
3. მუაჩქიმიშ სოფელი ----- რე.
4. მუში ბალანა ნაბტანი//ნაპტანი//ნაბეტანი ----- რე.
5. თე კობ/პეშია ნაბეტანი//ნაბტანი ----- რე.
6. თი ბოში უმოსი ----- რე, ვინემ თენა.
7. თქვანი სკოლა ----- რე.
8. ჩქინი ოზე ----- ვა რე, მარა ----- რე.
9. თე ----- კაბა მოკო.
10. სქანი თუმა ----- რე

2. შეადგინეთ წინადადებები ზედსართავი სახელის ხარისხის ფორმების გამოყენებით.

ნიშუში: თე ცირა უმოსი სქვამი რე, ვინემ თი ძლაბი. თე ცირა არაშ უსქვამაში რე.

მუჭობი ამინდია/ღლა რე ამღლა? – როგორი ამინდია (ღლეა) ღლეს?

ჩხურუ/ღ ღლა რე – ცივი ამინდია/ღლეა.

ჩხე ღლა რე – ცხელი ამინდია/ღლეა.

ტიბუ ღლა რე – თბილი ამინდია/ღლეა.

რგილი ღლა რე – გრილი ამინდია/ღლეა.

ჭვენს/ჭვინს – წვიმს

თუნს – თოვს

ბორია რე – ქარია

ჩხანა რე – მზეა

ტაროზი რე – დარია

ტაროზ უბადო რე//ხანდარა რე – ავდარია

სინჩხე რე – ცხელა

ჩხურუ რე – ცივა

სიტბა რე – თბილა
სირგილე რე – გრილა

შეადარეთ შეგარბება – განცლის გამოშსატველი ფრაზები:

სინჩხე მაფუ – მცხელა
ჩხურუ მაფუ – მცივა
ტიბუ მაფუ//მილუ (კუჩხი) – თბილი//თბილად მაქეს (ფეხი)
გრილი მაფუ (ცვა) – გრილი მაქეს (შუბლი)

(ზზნა მაფუ(ნ), გაფუ(ნ), აფუ(ნ), მაფუნა(ნ), გაფუნა(ნ), აფუნა(ნ)
– სიტყვასიტყვით: მაქეს, გაქეს, აქეს, გვაქეს, გაქეთ, აქეთ).

უპასუხეთ შეკითხვებს:

1. მუჭომი დლა რე ამდლა?-----
2. ამდლა ჩხურუ რენო?-----
3. ცუდეს სინჩხე რენო?-----
4. გალე სინჩხე რე თუ ჩხურუ რე?-----
5. ოთახეს სიტბა რენო?-----
6. ასე ჭვენსო?-----
7. იანარს ქართის თუნსო?-----

VIII

რიცხვითი სახელები

მუზა? - რამდენი?

1. ართი
2. ჟირი
3. სუმი
4. ოთხი
5. ხუთი
6. ამშვი
7. შქვითი//შკვითი
8. რუო//ბრუო
9. ჩხორო
10. ვითი
11. ვითაართი
12. ვითოჟირი//ვითოჟერი
13. ვითოსუმი
14. ვითა(ა)ნთხი
15. ვითოხუთი
16. ვითა(ა)მშვი
17. ვითოშქვითი
18. ვითორუო//ვითობრუო
19. ვითოჩხორო
20. ეჩი
- 20 - ეჩლოართი
- 21 - ეჩლოჟირი
- 22 - ეჩლოსუმი
- 30 - ეჩლოვითი
- 31 - ეჩლოვითაართი
- 32 - ეჩლოვითოჟირი
- 40 - ჟარნეჩი
- 41 - ჟარნეჩლოართი
- 50 - ჟარნეჩლოვითი
- 51 - ჟარნეჩლოვითაართი
- 60 - სუმენეჩი//სუმონეჩი

- 61 - სუმენერლოართი//სუმონერლოართი
- 70 - სუმენერლოვითი//სუმონერლოვითი
- 80 - ოთხონეჩი
- 90 - ოთხონერლოვითი
- 100 - ოში
- 200 - ჟიროში
- 300 - სუმოში
- 400 - ოთხოში
- 500 - ხუთოში
- 600 - ამშოში
- 700 - შქვითოში
- 800 - რულოში//ბრულოში
- 900 - ჩხოროში
- 1000 - ანთასი (საკუთრივ მეგრული – ვითოში)
- 2000 - ჟირი ანთასი

1-ლი	პრიველი
მე-2	მაჟრა//მაჟირა // მაჟია
მე-3	მასმა
მე-4	მანთხა//მანთხა
მე-5	მანვთა//მანვთა
მე-6	მაამშვა
მე-7	მაშქვითა
მე-8	მაბრუო
მე-9	მაჩხორა
მე-10	მავითა
მე-11	მავითაართა
მე-12	მავითოჟირა
მე-20	მაენა
21-ე	ერლომართა
22-ე	ერლომაჟირა
30-ე	ერლომავითა
31-ე	ერლომავითაართა
მე-40	მაჟარნენა
41-ე	ჟარნერლომართა
50-ე	ჟარნერლომავითა

მე-60	მასუმენერა
70-ე	სუმენერლომავითა
მე-80	მაოთხოვნერა
90-ე	ოთხოვნერლომავითა
მე-100	მაოშა
მე-200	მაჟიროშა
201-ე	ჟიროშმპართა
მე-1000	მანათასა
მე-2000	მაჟირიანათასა

მუხემა/მულა წანერი რექ? – რამდენი წლის ხარ?

- გიორგი, მულა წანერ(ი) რექ?
- ვითაამშვი წანერ(ი) ვორექ?
- მულა წანერ(ი) რე სქანი ჯიმა?
- ჩქიმ ჯიმა ეჩი წანერ(ი) რე.
- ღიასქანი მულა წანერ(ი) რე?
- ღიარქიმი ჟარნერლოვითაართი წანერ(ი) რე.
- მულა წანერ(ი) რე სქან(ი) ჯიმაშ აფხანაკი ნანა?
- ნანა ვითოხუთი წანერ(ი) რე.

მუ ღირე? – რა ღირს?

- მუ ღირე ართი კილო უშქური?
- ართი კილო უშქური ლარი დო ჟირი აბაზი ღირე.
- ართი კილო ჰამინდორი მუ ღირე?
- ჰამინდორი სუმი ლარი ღირე.
- მუამბე რე!
- ძვირი რენო?
- ძვირი რე, აბა, ეფი რენო?
- მუშა რე თე ბული?
- თე ბული ოთხ ლარშა რე.
- რა ღირს ერთი კილო ვაშლი?
- ერთი კილო ვაშლი ლარი და ორი აბაზი(ოცი თეთრი) ღირს.
- ერთი კილო პომიდორი რა ღირს?

- პამიდორი სამი ლარი ღირს.
- რა ამბავია!
- ძვირია?
- ძვირია, აბა, იაფია?
- ეს ბალი რამდენად არის?
- ეს ბალი ოთხ ლარად არის.
- მუ ღირვ კენტვრ დო პამინდორი?
- კენტვრი სუმი ლარი ღირვ, პამინდორი - ჟირი ლარი.
- ხაბურზაკი მუმა რე?
- ხაბურზაკი კილო ეჩიდლოვითი თეთრი რე.
- ქოთომი მუზმა ღირვ?
- ქოთომი შქეთი ლარი რე.
- ლებია მუმა რე.
- თე ლებია ლარი ღირვ.
- რა ღირს კიტრი და პომიდორი?
- კიტრი სამი ლარი ღირს, პომიდორი — ორი ლარი.
- საზამთრო რამდენად არის?
- საზამთრო კილო ოცდაათი თეთრია.
- ქათამი რა ღირს?
- ქათამი შვიდი ლარია.
- ლობიო რამდენად არის?
- ეს ლობიო ლარი ღირს.

ნამ სათი რე? — რუმულო საათია?

- ნამ სათი რე?
- ასე სუმიშ ხუთი წუნთი//წუთი რე.
- ნამ სათი რე?
- პირველ სათი რე.
- ნამ სათი რე?
- ხუთმა ურკუ ვითი.

მუ რიცხვი რე? - რა რიცხვია?

ამდლა პრიველი ეკენია რე.
ამდლა უირი ფრევალი რე.

წაიკითხეთ დიალოგი:

- ასე რე მესი.
- ასე ფრევალი რე დო//თუ მარტი?
- ასე არგუსო რენო?
- ასე მუ თუთა რე?
- ასე რე გგმა თუთა
- ამდლა მუ დლა რე?
- ამდლა საბატონი რე.
- ამშვი თუთა რე გვერდი წანა, ვარო?
- ქო, თაში რე.
- წარმოწანა დო გვერდი რე ვითობრუო თუთა, თაში ვარენო?
- ქო, თაში რე.
- ამდლა თუთაშხა რენო?
- ვარი, ამდლა თახაშხა რე.
- ნამ სათი რე ასე?
- ასე რე ბრუოშ გვერდი.
- ნამ თუთა რე ასე?
- ასე მახუთა თუთა რე.
- ნამ თუთა რე ასე?
- ასე იანარი რე.
- მუ დლა რე ამდლა?
- ამდლა თუთაშხა რე.
- ნამ წანა რე ასე?
- ასე უირი ანთას ამშვი წანა რე.
- მუზგმა დლა რე მარას?
- ახლა მაისია
- ახლა თებერვალია თუ მარტი?
- ახლა აგვისტოა?
- ახლა რა თვეა?
- ახლა ოქტომბერია.
- დღეს რა დღეა?
- დღეს შაბათია.
- ექვსი თვე არის ნახევარი წელი, არა?
- კი, ასეა
- წელიწადნახევარი არის თვრამეტი თვე, ასე არ არის?
- დიახ, ასეა.
- დღეს ორშაბათია?
- არა, დღეს სამშაბათია.
- რომელი საათია ახლა?
- ახლა რვის ნახევარია.
- რომელი თვეა ახლა?
- ახლა მესხუთე თვეა.

- მარას შქვით ღლა რე.
- მუზმა ღლა რე თუთას?
- თუთას ერღოვითი ვარა ერღოვითაართი ღლა რე, ფრეკალს ერღობრუო ვარა ერღოჩხორო ღლა რე.
- წარმოწანას მუღა თუთა რე?
- წარმოწანას ვითოჟირი თუთა რე.
- მუზმა ღლა რე წარმოწანას?
- წარმოწანას სუმოშ სუმენერღოხუთი ვარა სუმოშ სუმენერღოამში ღლა რე.
- საუკუნოს მუზმა წანა რე?
- საუკუნოს ოში წანა რე.

აბალი სიტყვები:

ღლა – ღლე

მარა – კვირა

თუთა – თვე

წანმოწანა//წარმოწანა//წანა – წელი

წგ//წი – წელს

წგრი//წირი – წლევეანდელი

გოწოს//ულირი წანას – შარშანგასულ წელს.

მუძალუ წანას – მოძავალ წელს

საუკუნო – საუკუნე

გოლა – გუშინ

გოლანერი – გუშინდელი

ამღლა – ღლეს

ამღლარი – ღლევეანდელი

ჭუმე//ჭუმანი – ხვალ

ჭუმენერი//ჭუმანერი – ხვალინდელი

გელანი – ზეგ

ჭუმეშგელანი – მასზეგ

გოლაწო//გოლაწოხ – გუშინწინ

ნაბეტანი – მეტი, ზედმეტი//მეტად, ზედმეტად, ნამეტნავად.

ირფელი//იფრელი – ყველაფერი

ასე – ახლა

ასერდე – ახლახან

თიწკმა//თიწკუმა//თიწკალა//თიწკელა – მაშინ

უკახალე – უკან

მიგახვამა! – გილოცავ!

ნანდვილას//ნანდვილო//ნამდვილო – ნამდვილად

აუცილებერო – აუცილებლად

სავარჯიშოები:

1. გადმოაქართულეთ რიცხვები:

ბრუო -----, ვითართი -----, ვითონხორო -----,
ეჩილოართი -----, ეჩილოვითოსუმი -----,
ჟარნეჩილოვითონხორო -----, ოშ ვითი-----,
ჟირი ანთასი-----, სუმი ანთას ვითოსუთი-----.

2. დაწერეთ სიტყვიერად:

51-----, 106-----, 66-----,
88-----, 35-----, 198-----,
3087-----, 48-----, 373-----.

3. დაწერეთ, რა რიცხვია? რომელი თვეა?

20.01 -- ეჩი იანარი
17.06 -----
1 .09 -----
13.12 -----
27.07 -----
4. 09 -----
12.05 -----
3. 02 -----
8. 08 -----
24.10 -----

4. შეავსეთ გამოტოვებული ადგილები:

- მა (21)----- წანერი ვორექ.
მუ/თინა (31)----- წანერი რე.
სი (40) ----- წანერი რექ.
თინეფი (22) ----- ღო (23) წანერეფი რენა
ღიაჩქიმი ----- წანერი რე.
მუაჩქიმი ----- წანერი რე.
ჩქიმი და რე ----- წანერი.
სქანი ჯიმა ----- წანერი რე.

5. უპასუხეთ შეკითხვებს:

1. მუ რჯოხო? -----
2. მულა წანერი რექ? -----
3. მუ ნომერი რე თქვანი მამა? -----
4. ნამ ნომერი რე თქვანი ცულე? -----
5. ნამ სათი რე? -----
6. მუ ღრო//ბორჯი რე? -----
7. სო რე თქვანი ცულე? -----
8. სო რე ღიასქანი? -----
9. სო რე ღუქანი? -----
10. მუ ღლა რე ამღლა? -----
11. ნამ რიცხვი რე ამღლა? -----
12. ნამ წანა რე ასე? -----
13. სო რექ ასე? -----
14. მუნერი ღლა რე ამღლა? -----

IX.

„მყავს“ / „მაქვს“ ზმნები

	<u>პუნს/ც (მყავს)</u>		<u>მიღუ(ნ) (მაქვს)</u>
მა	პ-უნს/ც	მა	მ-ი-ღუ-(ნ)
სი	რ-ეუნს/ც	სი	გ-ი-ღუ-(ნ)
მუს/თის	ეუნს/ც	მუს/თის	უ-ღუ-(ნ)
ჩქი/ჩქე	პ-უნა(ნ)	ჩქი	მ-ი-ღუნ-ა(ნ)
თქვა	რ-ეუნა(ნ)	თქვა	გ-ი-ღუნ-ა(ნ)
მუნეფს//მუნენს/ თინეფს//თინენს	ეუნა(ნ)	თინეფს//თინენს	უ-ღუნ-ა(ნ)

წაიკითხეთ დიალოგები:

- დიდა რეუნს/ცო?
- ქო, დიდა პუნს/ც
- ბები რეუნს/ცო?
- ვარ, ბები ვა პუნს/ც
- მუმა ეუნს/ცო?
- ქო, მუს მუმა ეუნს/ც.
- და ეუნს/ცო?
- ვარი, და ვა ეუნს/ც.
- სი და რეუნს/ცო?
- ქო, მა ართი და დო-ართი ჯიმა პუნს/ც.
- მუზემა სქუა ეუნს/ც თის?
- თის სუმი სქუა ეუნს/ც.
- ჯიმალეფი რეუნს/ცო?
- ვარი, ჯიმალეფი ვა პუნს/ც.
- ბრელი მაყალე რეუნს/ცო?
- ქო, ბრელი მაყალე პუნს/ც.
- სქან დას კატუ ეუნს/ცო?

- ქო, ჩქიმ დას ოთხ(ი) კატუ ცუნს/ც.
- წინგი გილუნო?
- ქო, წინგი მილუ.
- ცუდე გილუნო?
- ვარი, ცუდე ვა მილუ.
- მუს მუზგმა წინგი ულუ?
- მუს ბრელი წინგი ულუ.
- მუჭომი ცუდე ულუ?
- ახალი დო დიდი ცუდე ულუ.
- ახალ ტელეფონ მილუ.
- წყარ მოკო.
- ჭიჭე ჯოლორი პუნს/ც.
- ჯვეში მაშნა პუნს/ც.

წაკითხეთ ტექსტი:

ჩქიმ ჯიმას სუმ სქუა ცუნს/ც: ჟირი ძლაბი დო ართი ბოში. მუმ უნჩამ ძლაბის ნინო ჯოხო. ნინო ვით წანერი რე. ჭიჭე ნინოს კატუ ცუნს, ნამუსეთ ჭიჭე ცუდე ულუ. თე კატუს ციბა ჯოხო. ჩქიმ ჯიმამ მაჟია ძლაბის ქეთი ჯოხო. ქეთი, ნამუთ ხუთ წანერი რე, ძალამი ჭკვერი რე. ქეთის ბრელი ოლაყაფინია ულუ დო ჯოლორი ცუნს/ც. ქეთიმ ჯოლორი გვალო ჭიჭე რე. ჩქიმ უკულამ//უკლამ ჯიმასქუას ნიკა ჯოხო. ნიკა ჟირ წანერი რე.

ჩქიმ ჯიმას ოსური ცუნს. თიმ სახელი რე მაკა. ჩქიმ ჯიმას დო მუმ ოსურს სქვამი ცუდე ულუნა. მუნეფიმ ცუდეღს დიდი ოზე ულუ. ოზეს ორტვინი დო ვარდეფიმ ბალი რე.

წკერ-კაეშორი:

ნამუთ —რომელიც (სახელობითი ბრუნვა)

ნამესით//ნამუსეთ//ნამესეთ//ნამუსუთ — რომელსაც (მიცემითი ბრუნვა)

წაკითხეთ დიალოგები:

- ნინო, დიდა ღო მუმა რცუნსო?
- იახ(დიახ), პუნს.
- ბები ღო ბაბუ რცუნსო?
- ბები პუნს/ც, მარა ბაბუ ვა პუნს, დოღურუ.
- სი გათხირი//გათხილი რექო?(ქომონჯი რცუნს/ცო?)
- იახ, გათხირი//გათხილი ვორექ.
- მუსხი სქუა რცუნს/ც?
- სუმი სქუა პუნს/ც, ჟირი ბოში ღო ართი ცირა.
- მუ ჯოხონა სქან ბაღანეფს?
- თინეფს ჯოხონა გიორგი, ირაკლი ღო ეკა.
- ნამ რე უნჩაში?
- გიორგი რე უნჩაში ღო ეკა რე უკლაში//უკულაში, ირაკლი ოშქარი (შუათანა) რე.
- მუზგმა//მუდა და ღო ჯიმა რცუნს/ც?
- მა ართი და ღო ართი ჯიმა პუნს/ც.
- სქანი ჯიმა ოსურამ რენო?(სქანი ჯიმას ოსურ ცუნს/ცო?)
- იახ, მუ ოსურამი რე.
- მუზგმა//მუდა ჯიმასქუა რცუნს/ც?
- ჟირი ჯიმასქუა პუნს/ც – ნინო ღო ქეთი.
- დასქუალეფი რცუნს/ცო?
- ვარი, დასქუალეფი ვა პუნს, ჩქიმი//ჩქემი და ვა რე გათხილი//გათხირი.
- თავ(ი)ს(უ)ფალ(ი) დრო გიღუნო?
- ვარი, თავ(ი)ს(უ)ფალ(ი) დრო ვა მიღუ, დაკებული ვორექ, ბრელ საქმე მიღუ.

ახალი სიტყვები:

- გათხირ//გათხილი – გათხოვილი
- უგუთხუ – გაუთხოვარი
- ოსურამი – ცოლიანი
- უოსურე – უცოლო

ჩილი დო სქუა – ცოლ-შვილი
 ჩილდოსქუამი – ცოლშვილიანი
 ჩილი დო ქომონჯი – ცოლ-ქმარი
 ბაღანამი – ბავშვიანი
 დიდა დო მუმა – დედ-მამა
 ქერიი – ქერივი
 ღურელი – მკვდარი

საგარჯიშოები:

1. შეავსეთ ზმნის სათანადო ფორმებით:

1. მა----- სუმი ჯიმა.
2. სი ----- დიდი ცვანა.
3. თქვა ----- სქვამი//სკვამი დიდა.
4. მუს ჯგირი ოსური -----.
5. სი ხუთი ახლი წინგი -----.
6. ჩქი//ჩქე სუმი ჯოლორი -----.
7. დიასქანს ჯგირი ორტვინი -----.
8. დათოს ----- ჯვეში მაშნა//მაშინა.
9. სანდროს ----- სქვამი ძლაბი.
10. ჩქინი//ჩქენი სტუმარეფს პრობლემეფი -----.

2. უპასუხეთ შეკითხვებს:

1. დიდა დო მუმა რცუნს/ცო?-----
2. რცუნსო ოსური//ჩილი? ქომონჯი?-----
3. სქუალეფი რცუნს/ცო? მუზმა?-----
4. და ვარა ჯიმა რცუნს/ცო?-----
5. თქვან ჯიმას ოსური ცუნს/ცო?-----
6. თქვან დას ქომონჯი ცუნს/ცო?-----

7. მუნეფს სქუალეფი ცუნანო?-----
8. აფხანაგ/კი რცუნსო?-----
9. სო რე ასე თქვანი აფხანაგ/კი?-----
10. მუს სამუშა ულუნო?-----
11. მუს მაშნა//მაშინა ცუნს/ცო?-----

X.

დროის ზმნიზელები:

მუჟამს/ც//მუჟამი? - როდის?

ასე - ახლა	თელ დღას - მთელი დღე
ამდღა - დღეს	ანწი - აწი
ჭუმანი//ჭუმე - ხვალ	თუთაშხას - ორშაბათს
გოლა - გუშინ	თახაშხას - სამშაბათს
ოჭმარეს - დიღას	ჯუმამხას - ოთხშაბათს
ონჯუას - საღამოს	ცაშხას - ხუთშაბათს
ონდღეს - შუადღეზე	ობიშხას - პარასკევს
შხირას//ბშხირას//ფშხირას - ხშირად	საბატონს - შაბათს
ირღღას//ირიღღას - ყოველდღე	ჟაშხას//ჟეშხას - კვირას

წაკითხეთ დიალოგი:

- მუჟამს//მუჟამი//მუჟამუ მიღუნა გაკვეთილი?
- ჭუმე მიღუნა, თახაშხას.
- სი მუჟამს გიღუ გაკვეთილი?
- ჭუმე ონდღეს, ჟირ სათის.
- მუჟამს მიღუნა გამოცდა?
- სუმ ივანობას, თუთაშხას, ვით სათის.
- მუჟამს რე სქანი დაბადებაშ დღა?
- ეკენიაშ ოთხის, ჭუმეშგელანი.
- მუჟამს რე კონცერტი?
- ჭუმე ონჯუას, ჩხორო სათის.

მუზმაშა(ხ)? - რამდენჯერ?

ართმა(ხ), ჟირმა(ხ), სუმმა(ხ), ოთხმა(ხ).....

- მარაშე მუზმაშა(ხ) გილუ გაკვეთილეუი?
- ირდლას ჟი-ჟირი სათი.
- ჭუმე მუზმა გაკვეთილი გილუ?
- ჭუმე ოთხი გაკვეთილი მილუ.
- მუჟამს გილუ გიშაულარი დლა?
- საბატონს დო ჟემხას მილუ გიშაულარი დლა.

ნამ სათი რე? - რომელი საათია?

13:00 - პირველ(ი)//პირველ(ი) სათი რე.

14:00 - ჟირი სათი რე.

15:00 - სუმი სათი რე.

16:00 - ოთხი სათი რე.

12:30 - პირველიშ გვერდი რე.

13:30 - ჟირიშ გვერდი რე.

15:30 - ოთხიშ გვერდი რე.

12:10 - პირველიშ ვით წუნთი რე.

14:40 - სუმმა ურკუ ეჩი (წუნთი).

17:50 - ამშვიშა ურკუ ვითი (წუნთი).

სათი - საათი

სეკუნდი - წამი

წუნთი - წუთი

გვერდი - ნახევარი

ურკუ - აკლია

მუჟამს/ნამ სათის? - როდის / რომელ საათზე?

13:00 - პირველ//პირველ სათის

14:00 - ჟირ სათის

14:30 - სუმიშ გვერდის

12:10 - პირველიშ ვით წუნთის

13:20 - ჟირიშ ეჩი წუნთის

12:40 - პირველს ურკუ ეჩი წუნთინ თეში

მუჟაშს? / ნამ თუთას? - როდის? / როზელ თვეს?

იანარს, ფრეველს, მარტის, აპრილს, მესის, ივანობას, კვირ-
კვეს, არგუსოს, ეკენიას, გგმა თუთას, გერგობა თუთას, ქირსე თუ-
თას.

წაკითხეთ ღიალოვი:

კინოს

- გამარჯებათ!
- გოიმორძგ ღორონთქ!
- კინო სოდე რე თაქ?
- კინო რუსთაველიშ ქუჩას რე.
- თენა კინო რენო?
- ვარი, თენა ოპერა რე. ა თენა რე კინო.
- ნამ სათის რე კინო?
- ჩხორო სათის.
- ჯგირი კინო რენო?
- ქო, მანგარი რე.
- მუ ღირუ ბილეთი?
- სუმი ლარი.
- ჯგირი, აბა, ჯგირო ორდა!
- ჯგირო!

სგარჯიშოები:

უპასუხეთ შეკითხვებს:

შხირას რექო თე სოფელს?-----

ირ ღდას რექო ცუდეს?-----

ოჭმარეს სო რეთ?-----

ონჯუას სქან(ი) და ცუდეს რენო?-----

ონდღეს სო რექ?-----
 მუჟამს რე სქანი დაბადებაშ დლა?-----
 მუჟამს რე ღიასქანიშ დაბადებაშ დლა?-----
 მუჟამს რე სქანი აფხანაგ/კიშ დაბადებაშ დლა?-----
 მუჟამს რე თანაფა?(აღდგომა)-----
 მუჟამს რე ქირსე? (შობა)-----
 მუჟამს რე ახალ წანა?-----
 ნამ სათის რე კურიერი?-----
 მარაშე მუხმაშა რე სქანი დასქუა სკოლას?-----

ღაიმახსოვრეთ:

- მგაგაზგამა დაბადებაშ(ი) დლას! – გილოცავ დაბადების დღეს!
- მგაგაზგამა ახალ წანას! – გილოცავ ახალ წელს!
- მგაგაზგამა ქერსეს! – გილოცავ შობას!
- მემხვამუ/მემხვამაფუ ახალ წანა! – მომილოცავს ახალი წელი!

XI.

„ვარ“ ზმნა აწმყოში, წარსულსა და მომავალში:

მა ვ-ორექ (ვარ)	ვ-ორდი (ვიყავი)	იბიქ (ვიქნები)
სი (ო)რექ (ხარ)	(ო)რდი (იყავი)	იციქ (იქნები)
მუ/თინა (ო)რე(ნ) (არის)	(ო)რდუ/ჯ (იყო)	იცი (იქნება)
ჩქი/ჯ ვ-ორე-თ (ვართ)	ვ-ორდი-თ (ვიყავით)	იბი-თ (ვიქნებით)
თქვა (ო)რე-თ (ხართ)	(ო)რდი-თ (იყავით)	იცი-თ (იქნებით)
მუნეფი/თინეფი (ო)რე-ნა(ნ)(არიან)	(ო)რდ –ეს (იყვნენ)	იცი-ნა(ნ)(იქნებიან)

წაკითხეთ დიალოგი:

- ლევანი, სო რექ ასე?
- ასე ცუდეს ვორექ.
- სქან(ი) ჯიმა სო რე ამდლა თელ დლას?
- ვა მიჩქუ, მარა, მა ფიფქერენქ, ანწი მალას ცუდეს იცი.
- გოლა სო რდი?
- გოლა აფხანაგწკუმა//აფხანაგწკალა//აფხანაგწკელა ვორდი.
- ჭუმე სო იციქ?
- ჭუმე თელ დლას სამუშას იპიქ.
- ნინო, სო რე დიასქანი?
- ბაზარს რე.
- გოლა სო რდუ/ჯ?
- გოლა მეზობელწკალა რდუ.
- ჭუმანი სო იცი?
- ჭუმანი, ალბეთ, ცუდეს იცი.
- ქეთი, სქანი მაცალეფი სო რენა ასე?
- ქალაქის რენა.
- გოლა სო რდეს?
- გოლა ორტვინს მუშენდეს.
- ჭუმე სო იცინა?
- ჭუმე კინოს იცინა.
- მუჟამს იციქ ცუდეს?
- ცუდეს ონჯუას იპიქ სამუშაშ უკული//იკული.
- სო იციქ ჭუმანი?
- ჭუმანი საბატონი რე დო ვა მუბ/ფშენქ, ალბათ ცუდეს იპიქ.
- ნამ სათის იციქ ცუდეს?
- თელ დლას იპიქ, ოჭმარეშე ონჯუაშა.
- ნამდვილო//ნანდულო იციქო?
- აუცილებერო / მუ რაგად ოკო (რა თქმა/ლაპარაკი უნდა)

-წყალა//წყელა//წყმა - 1. თან (ახლოს), 2. დროს.

თი-წყელა, თიმგ-წყელა, თიმი-წყმა - 1. მასთან; 2. მაშინ (იმ დროს)

ლევანწყმა//ლევანწყალა - ლევანთან

ცუდეწყმა - სახლთან

მეზობელწყმა - მეზობელთან

ღიაჩქიმწყმა - ღელაჩქიმთან

ბებიწყმა - ბებიასთან

ჩქიმწყმა, სქანწყმა, მუწყუმა, ჩქინწყმა, თქვანწყმა, მუნე-ფიწყმა, თინეფწყმა.

სქან(ი) ჯიმაწყმა ვორექ - შენს ძმასთან ვარ.

მაგრამ:

სქან ჯიმაშა მეულუ//მეურქ - შენს ძმასთან მივდივარ.

კინოშა მეულუ//მეურქ - კინოში მივდივარ.

ღიაჩქიმშა მეულუ//მეურქ - ღელაჩქიმთან მივდივარ.

ბაზარშა მეულუ//მეურქ - ბაზარში მივდივარ.

ექიმშა მეულუ//მეურქ - ექიმთან მივდივარ.

ექიმწყალა//ექიმწყმა ვორექ - ექიმთან ვარ

2. მა ხოლო (მეც), სი ხოლო (შენც), მუ/თინა ხოლო (ისიც), ჩქე ხოლო (ჩვენც), თქვა ხოლო (თქვენც), თინეფი ხოლო (ისინიც).

ამდლა ხოლო (დღესაც), ჭუმე ხოლო (ხვალაც), თაქ ხოლო (აქაც), თექ ხოლო (იქაც).....

ჭუმე მა ხოლო მეულუ//მეურქ თეატრშა.

დარეჯან ხოლო ვარდუ გოლა სკოლას.

ჩქი ხოლო მიღუნა თეცალი ბურთი.

სი ხოლო მოლართი ჩქინწყმა ართო.

მოსკოვს თინეფი ხოლო ვარდეს.

წაკითხეთ წინადადებები:

სო (ო)რდი? – სად იყავი?

ხოლებერწკმა ვორდი. ონჯუას თეატრის ვორდით.

ჩქიმი აფხანაგეფწკმა ვორდი. ნანაწკალა ვორდი. მა ღო მუაჩქიმი სოფელს ვორდით.

სო რექ? – სად ხარ?

ასე სკოლას ვორექ. დიარქიმწკმა ვორექ. მა ღო ჩქიმი დასქუა ოზეს ვორეთ ჩქინ(ი) ბებწკმა. მოსკოვს ვორეთ. ელენემ ცუდეწკმა ვორეთ. კონცერტის ვორექ.

სო იციქ? – სად იქნები?

ქართის იბიქ. ცუდეს იბიქ. მეზობელწკმა იბიქ. ჩქიმ(ი) აფხანაგწკმა იბიქ. ჭუმე მუაჩქიმწკმა ართო იბიქ.

სო რდუ ნინო? – სად იყო ნინო?

სამუმას რდუ. თი ჯარგვალს რე. გოლა ნინო ბათუმსგ რდუ. დაბადებამ დღას ვა რდუ, ალბათ, ცუდეს რდუ.

სო რე თაკო? – სად არის თაკო?

თაკო კინოს რე. ამდლა თელ დღას ოზეს რე. ასე ოთახგს რე ღო წინგის კითხულენს. მუმ აფხანაგეფწკმა ართო ქუჩას რე.

სო იცი მუ/თინა? – სად იქნება ის?

ჭუმე ბაზარს იცი. ჭუმემგელანი/გელანი სოფელს იცინა. ჭუმე თელ დღას ვეეცი//ვეცი//ვეი ცუდეს. ამდლა ქუთეშის იცი.

საგარჯიშოები:

1. დაურთეთ –წკალა//წკელა//წკმა თანდებული სიტყვებს:

სტოლი-----	დიარქიმი-----
მეზობელი-----	ბაბუსქანი-----
ჯა-----	აფხანაკი-----
მაშნა//მაშინა-----	ღუქანი-----
თამრიკო-----	

2. გადაიყვანეთ ყოფნა წარსულსა და მომავალში:

1. სო რე რვეული? რვეული ჩქიმ(ი) ოთახეს რე.

2. სო რექ? დაწკმა ვორექ.

3. სო რენა სქანი აფხანაგეფი?

3. ჩასვით ყოფნა ზმნის სწორი ფორმები:

გოლა სო ----- სი? გოლა ჩქიმ(ი) აფხანაგწკმა -----.
გოლა ნინოწკმა ----- . ბაბა სო ----- გოლა?
ნინო გოლა ბაბმუშწკმა ----- . თინეფი ჩქიმ(ი) დეწკმა
----- გოლა. ჭუმე სი სო -----? ჩქიმ ურტელწკმა
----- . ჭუმე თინეფი კინოს ----- . ჭუმე ჩქი//ჩქ
დიაჩქიმწკმა ----- . ჭუმე სო ----- ნათია? ჭუმე
ნათია დიამუშწკმა ----- .

XII.

„მივდივარ“ ზმნა

მა	მე(ვ)ულუ/გ //მე(ვ)ურქ	მე	მივდივარ
სი	მეულუ/გ//მეურქ	შენ	მიდიხარ
მუ/თინა	მეურს	ის	მიდის
ჩქი//ჩქ	მე(ვ)ურთ	ჩვენ	მივდივართ
თქვა	მეურთ	თქვენ	მიდიხართ
მუნეფი/თინეფი	მეულა(ნ)	ისინი	მიდიან

მა	მოულუ/გ//მოურქ	მე	მოვდივარ
სი	მოულუ/გ//მოურქ	შენ	მოდიხარ
მუ/თინა	მოურს	ის	მოდის
ჩქი//ჩქ	მოურთ	ჩვენ	მოვდივართ
თქვა	მოურთ	თქვენ	მოდიხართ
მუნეფი/თინეფი	მოულა(ნ)	ისინი	მოდიან

ზმნები სხვადასხვა მიმართულების აღმნიშვნელი ზმნისწინებით:

ემშულუ//ემშურქ//ემშოურქ	ავდივარ
გი/გემულუ//გი/გემურქ//გემოურქ	ჩავდივარ
ინშურქ//ინოურქ	ჩავდივარ სიღრმეში
გიშმულუ//გიშურქ//გე შოურქ	გამოვდივარ
მით-შული//მით-შურქ//მე თოურქ	შევდივარ(რაღაცის ქვეშ)
მინ-შულუ//მინ-შურქ//მენოურქ	შევდივარ(ოთახში, სახლში)
მიშ-შულუ//მიშ-შურქ//მე შოურქ	შევდივარ(შუაში)
მუნულუ//მუნურქ//მუნშურქ//მენოურქ	შემოვდივარ(ოთახში,სახლში)
გინშულუ//გინშურქ//გენოურქ//გინულუ	გადავდივარ(რაღაცაზე)
გილულუ//გელოურქ//გილურქ	დავდივარ

ბრძანებითი ფორმება:

მეუ! – წადი!	მერთი//ქემერთი! – მიდი!
მორთი//ქემორთი! – მოდი!	მიღართან! – წავიღუნენ!
ემშელი! – ადი!	გინილი! – გადადი!
გიშელი! – ჩადი!	მითილი! – შედი(ქვეშ)!

წაკითხეთ დაალოგები:

- გამარჯება, სქანი დემურ(ი) ბიძი!
- გამარჯება, ბიძი!
- მუჭო რეთ?
- ონდეთ ვორექ, ბიძი. ლეხი ვორდი სუპ დღას დო ასე დიო ვა ვორექ ჯგირო. სი მუჭო რექ?
- მა ჯგირო ვორექ.

- სო რდი?
- მინდორს ვორდი ბურთის ბლაცაფენდით(ვთამაშობდით) ბალანევი.
- ასე სო მეულუ?
- ასე ცუდეშა მეულუ.
- ონჯუას ცუდეს იციქო?
- ვარი, ონჯუას მა დო მუაჩქიმი ს(ტ)უმარო მეურთ.
- მიშა მეურთ?
- ჩქიმი ბიძიაშა.
- ჯგირი, ბიძი, ჯგირო ორდა!
- ჯგირო ორდათ, დემურ(ი) ბიძი!
- გამარჯება, ნანა!
- გამარჯება, ეკა!
- სოიშა მეულუ//მეურქ?
- ქალაქშა მეულ(უ) დო უკული ბაზარშა მეულ(უ).
- მუ გოკო ბაზარს?
- ცუდეს მუთუნი ვა მიდუნა დო ირფელი მოკო: ხვარხვი, კარტო-ფილი, კენტგერი, კაპუსტა, მაკინდოლი, ომბალე, ახალი ცომური, ხილი.
- ხილი ცუდეს, ოზეს ვაიდუნო?
- წი მუთუნი ხილი ვა რე ოზეს, უმქური დო სხულიშ მეტი.
- ჯგირი, აბა, ჯგირო ორდა!
- ჯგირო ორდა, ონჯუას ცუდეს იპიქ დო ქუმორთი!
- ჯგირი, ქუმული.

წაკითხეთ წინადადებები:

მა ამდლა კინოშა მეულუ//მეურქ.
 ჩქიმი აფხანავი ხოლო ჩქიმწკმა ართო მოურს.
 ნინო ვა მურს კინოშა, თიშენი ნამგლა//ნამულა ვა რე ჯგირო.
 მაია ვა მურს კინოშა, თიშენი ნამგლა//ნამულა ვაკო.

მა ვეშულუ/ე//ვემურქ - მე არ მივდივარ

უარყოფითი ნაწილაკი „ვე“ (<ვა(რ)) შეზრდილია ზმნურ ფორმას.

თუთაშხას ბათუმმა მეულუ//მეურქ დო ჟეშხას იფრთუქ. მა ბშხირას გილულუ//გილურქ ბათუმმა. გიორგი ჭუმე სუმ სათის ლონდონმა დიკმურს. ქართმა მოურს თახაშხას. ნინო ჯუმაშხას მოურს. ჩქიმი დიდა დო მუმა ჟეშხას მოულა.

მა ირდლას გილულუ სამუშაშა. ოჭმარეს ცუდეშე ადრე//არდე გინმულუ//გინმურქ დო ონჯუას ცუდეშა მუნმულუ//მუნმურქ გვიანს. სამუშაშე ცუდეშა//ცურა მოულუ//მოურქ შქეით სათის. სამუშაშე გიმულუ//გიმურქ ამშე სათის, გინმულუ ქურას, უკული მითმობდოხოდუქ ტაქსის დო ჩქინ ქურაშა მაშნათ მეულუ. ქურაშ დაჭყაფუს გითმულუ ტაქსიშე დო კურხით მეულუ ცუდეშახ. ამდლა ცუდეშე ვემულუ სოთინი, თიშენი ნამგდა ლეხი (გლახათ) ვორექ.

გლახათ ვორექ – ცუდად ვარ
ლეხი ვორექ – ავად ვარ
ლახალა//ლახარა – ავადმყოფობა

ასე სქანდა ეშმულუ მაჟირა სართულშა. ნინო ხოლო ეშმურს. აფხანაგეფი ხოლო ეშმულა.

მალას ახალ ცუდეშა გინმურთ. ნინო მასმა კლასშა გინმურს.

მამუკა ახალ სამუშაშა გინმურს.

მა ირდლას გილულუ//გილურქ ინსტიტუტშა. ჩქიმი ოსური ხოლო გილურს უნივერსიტეტშა ირდლას. ჩქინი სქუალეფი ვეგლულა სკოლაშა, თინეფი ბალშა გილულა. ჩქი მინშა//კანკალეშა გილურთ კინოშა ართო. ჩქი//ჩქე კინოშა ირიათო მაშნათ გილურთ.

ოჭმარეშე მეულუ სამუშაშა. სამუშას ვორექ ჩხორო სათიშე ამშვი სათიშახ. სპორტშა გილულუ//გილურქ ამშვი სათიშე ბრუო სათიშა. ბრუომ უკული ვორექ ცუდეს. ონჯუას აფხანაგეფშა მეურქ.

- სო მეულუ//მეურქ?
- ნინოშა მეურქ.
- სოვრეშე მოულუ?
- სოფელშე მოულუ//მოურქ.
- სო მეულუ//მეურქ?

- თეატრში მეულუ//მეურქ.
- სოვრეშე მოულუ//მოურქ?
- ცუდშე მოულუ//მოურქ.
- მუთ მოულუ//მოურქ?
- კუჩხით მოულუ//მოურქ.
- მუჟამს მეულუ//მეურქ ქუთეშმა?
- ქუთეშმა ართ თუთაშა მეულუ//მეურქ.
- ნამ წანას მოურს სქანი ჯიმა იტალიაშე?
- ჩქიმი ჯიმა 2007 წანას მოურს იტალიაშე.
- მუთ მოურს?
- ვა მიჩქუ, ალბათ გემით თურქეთშა დო უკული მაშნათ
- მუჟამს იცი თაქ?
- თაქ ჟირ მარაშა//მარაშოთ იცი

მგერულშიც მოქმედებითი ბრუნვის ნიშანია: - ით+ი/-თ+ი

კუჩხ-ით – ფეხით

ხე-თ(ი) – ხელით

მაშნა-თ(ი) – მანქანით

ავტობუს-ით – ავტობუსით

გემ-ით – გემით

ურემ-ით//არაბა-თი – ურმით

ცხენ-ით – ცხენით

ველოსპეტ-ით – ველოსიპედით

მეტრო-თ – მეტროთი

დაიმახსოვრეთ:

- მუშენი? – რატომ?
- თიშენი – იმიტომ
- თიშენი ნამდა – იმიტომ, რომ

მუჟამს? –

ირდღას	–	ყოველდღე
ირო//ირიათო	–	ყოველთვის
ადრას//არღას	–	ადრე
მალას	–	მალე
მინშა//კანკალეშა	–	ზოგჯერ.
გვიანს	–	გვიან
უკული	–	მერე, შემდეგ

ართ თუთაშა//ართ თუთას//ართი თუთაშოთ - ერთ თვეში
ჟირ მარაშა//ჟირ მარას//ჟირი მარაშოთ - ორ კვირაში, ორ კვი-
რას, ორი კვირა

ხუთ ღლაშა//ხუთ ღლაშოთ - ხუთ ღლეში
ბრუო წანაშა// ბრუო წანაშოთ - რვა წელიწადში
ჟირი ანთას შქევით წანას - 2007 წელს
წირწანას - წლეგანდელ წელს, წელს
გოწოს/უღირი წანას - შარშან/გასულ წელს
მუმალუ წანას - მომავალ წელს

სოჯურეშე/სოურეშე/სოლეშე/სოლე? - საიდან?

ცუდეშე - სახლიდან
ჩქიმ ცუდეშე - ჩემი სახლიდან
სკოლაშე - სკოლიდან
ქართშე - თბილისიდან
სოხუმშე - სოხუმიდან
ქუთეშიშე - ქუთაისიდან

ესენი გამოხატავენ მიმართულებასაც, გააჩნია კონტექსტს: საით-
კენ?

ცუდეშე მეკურქ - სახლისკენ მივდივარ

მუჟამ(ი)შე? - როლიდან?

ოჭმარე//ორდო-ოჭმარეშე//ორდოშე	დილა - დილიდან
ონჯუა - ონჯუაშე	სალამო - სალამოლიდან
სერი - სერიშე	ღამე - ღამიდან
შქასერი - შქასერიშე	შუალამე - შუალამიდან
ნასქასურუ - ნასქასერიშე	ნაშუალამევი - ნაშუალამევიდან
ხუთ სათი - ხუთ სათშე	ხუთი საათი - ხუთი საათიდან

- გამარჯება!
- გამარჯება!
- სო მეურქ თე შქა სერს?
- ამსერსი სამუშას იბიქ მთელ სერს.
- მუშენი?
- თიშენი ნამდა ბრელი სამუშა მილუნა დო ოჭმარეშე ონჯუაშა თექ ვორეთ არძა.
- მუჟამშა იციქ სამუშას?
- ჭუმე ოჭმარეშ ჩხორო სათშა.

მიშე? - ვისვან?

ბოში - ბოში-შე	ლევანი - ლევანი-შე
დიდა - დიდა-შე	ნანა - ნანა-შე
ძლაბი - ძლაბი-შე	დათო - დათო-შე

სოიშა(ხ)? - სადამდე?

ცუღეშა(ხ) - სახლამდე	ბალშა(ხ) - ბალამდე/პარკამდე
სკოლაშა(ხ) - სკოლამდე	უნივერსიტეტშა(ხ) - უნივერსიტეტამდე

**მუჟამშა(ხ)? / ნამ სათშა(ხ)? - რა დრომდე?//როდემდე?//
რომელ საათამდე?**

ოჭმარე - ოჭმარეშა(ხ)	დიდა - დიდამდე
ონჯუა - ონჯუაშა(ხ)	სალამო - სალამომდე
ონღლე - ონღლეშა(ხ)	შუადლე - შუადლემდე
ნაონღლე//ნაონღლერი - ნაონღლერშა(ხ)	ნაშუადლევი - ნაშუადლემდე
ხუთ სათი - ხუთ სათშა(ხ)	ხუთი საათი - ხუთ საათამდე

- დედა, მა ამღლა კინოშა მეურქ(უ).
- მუჟამს რე კინო?
- ჩხორო სათის.
- მუჟამშა ვა მურქ(უ)?
- ვითაართი სათშა.
- მალას ქუმორთი//ქემორთი!
- ჯგირი.

- ბაბა, ჭუმე ცუდეს ვეპიქ.
- მუჟამზე მუჟამმა ვეციქ/ვეციქ?
- ალბათ ოჭმარეზე ამში სათმახ.
- ჯგირი, აბა, ამშიმ უკული ქმურქე.

გადმოქართულეთ:

1. სო რდი გოწოს?-----
2. სო იციქ თი მარას?-----
3. სო რდი 2005 წანას (ბ)ზარხულს?-----
4. მუზმა ღღამა მეულუ/მეურქ ბათუმმა?-----
5. ართ მარაშა//ართ მარაშოთ ქართის იციქო?-----
6. მუზმა თუთამა//თუთაშოთ მურს სქანი აფხანაგ/კი?-----
7. ადრე მეულო ცუდემა?-----
8. ცუდემა ირიათო გვიანს მეურქო?-----
9. გილულო კინომა?-----
10. ნამ სათის მეურქ სამუშაშა?-----
11. მუთ გილურქ სამუშაშა?-----
12. ირღლას გილურქო სამუშაშა?-----
13. ხშირას გილურქო თეატრმა?-----
14. სო მეურქ ამღლა სამუშამ უკული?-----
15. სოლეშე//სოვ/ურეშე მოურქ?-----
16. ორტვინში მოურქო?-----

შეკესეთ ნიბუშის მიხედვით:

ცუდე	—	ცუდეშე	—	ცუდეშახ
ღუქანი	_____	_____	_____	_____
სამუშა	_____	_____	_____	_____
ამერიკა	_____	_____	_____	_____
ოზე	_____	_____	_____	_____
ოჭმარე	_____	_____	_____	_____
ონჯუა	_____	_____	_____	_____
ონდლე	_____	_____	_____	_____

ნინო - ნინოშე

უჩიტელი -----

დიდა -----

დეი -----

აფხანაკი -----

მეზობელი -----

დიდა ღო მუმა -----

ჩასვით „მივდივარ“ ზმნის სათანადო ღროისა და პირის ფორმები:

1. მა ირღლას ----- სამუშაშა.
2. მუ ამღლა ოპერაშა -----.
3. ჩქიმ აფხანაკი ამღლა ჩქიმღა -----.
4. ჩქიმ სტუმარი ამღლა ----- ქუთუშიშე.
5. ჩქი ზუგიღიმ ბოტანიკურ ბაღშა -----
6. მახვთა სართულშა კუჩხით -----.
7. ცუღეშე ირღლას ----- ბრუო სათის.
8. ცუღეშა გვიანს -----.
9. თინა ქუჩას -----.
10. ირ ოჭმარეს სკოლაშა ----- ავტობუსით.

XIII.

„მივდივარ“ ზმნის ფორმები მომაკალში:

მა ულუ/გ//ურქ (მე წავალ) ჩქი/გ ურ-თ (ჩვენ წავალთ)
 სი ულუ/გ//ურქ (შენ წახვალ) თქვა ურ-თ (თქვენ წახვალთ)
 მუ/თინა ურს (ის წავა) მუნეფი/თინეფი ულა(ნ) (ისინი წავლენ)

ქიმულუ/გ//ქიმურქ - მივალ მოულუ//მოურქ - მოვალ
 მიღულუ/გ//მიღურქ - წავალ ქემოულუ//ქემოურქ - წამოვალ
 გეშულუ/გ//გეშურქ - ავალ(ზევით) გიმულუ//გიმურქ - ჩამოვალ(ქვევით)
 გეგშულუ//გეგშურქ - გავალ(გარეთ) მინიბლენქ//მინურქ-შეგოვალ(შიგნით)

წაკითხეთ დიალოგები:

- მუჟამს ურქ ბაკურიანშა?
- თუთამხას ურქ
- სქან(ი) სქუალეფი მუჟამს ულა?
- თინეფი შქვით ქირსე თუთას ულა?
- მუჟამს დიკურქ ბაკურიანშე?
- მალას დიკურქ, ჟირი მარაშა//მარაშო.
- ნინო მუჟამს დიკურს?
- ნინო ვა მიჩქუ, ალბეთ//ალბათ ართ მარაშ უკულ(ი).
- ქეთი, მუჟამს მოურქ ჩქიმდა ქართმა?
- მალას მოურქ! ართ თუთაშა!
- დიასქანი ღო მუასქანი ხოლო მოულანო?
- ქო, მოულა.
- უკულ(ი) მუჟამს მეურთ მარიამშა?
- ალბათ ჟირ მარაშა მიდურთ.
- ნამ სათის მურს დათო?
- დათო ვით სათის მურს.
- ნამ სათის მულა ს(ტ)უმარეფი?
- ს(ტ)უმარეფი ონჯუას მულა, შქვით სათის.
- ნამ სათის მურს სქანი მამი//მამდა?
- ჩქიმ მამდა ამღლა ოჭმარეს მურს.
- ნამ სათის რე სტოლი ჭუმე?
- სტოლი ჭუმე ონჯუას რე.

წაკითხეთ ტექსტი:

ამღლა ჩქი კონცერტშა მეურთ. ჩქინწყუმა ართო მოულა ჩქინი ს(ტ)უმარეფი ღო ჩქიმი ღიდა ღო მუშა. ჩქი ირიათო ართო გილურთ კონცერტეფშა. ჩქინი აფხანაგეფი ხოლო ირიათო გილულა კონცერტეფშა. ჭუმე დადიანეფიშ მუზეუმშა მეპუნა ს(ტ)უმარეფი. დადიანეფიშ მუზეუმი ძალამ სქვამი რე. თექ რე სქვამი ღო ჯვეში ბაღი, სოდე ოში ღო ჯიროშწანერი ჯალეფი ჩანს(დარგულია) ირღიხას.

*

ართი სათიშ
ჟირ ღღაშ
სუმ მარაშ
ოთხ თუთაშ
ხუთ წანაშ

} უკული//იკული

წაკითხეთ დიალოგი:

- გამარჯება სქანი!
- გამარჯება!
- მუჭო რექ?
- ჯგირო, მუთა მიჭირს. სი მუჭო რექ?
- მა ხოლო მუთა მიჭირს.
- მუჟამს მეურქ ქართმა?
- ჟირ ღღაშ უკული//იკული.
- მოსკოვმა ვემურქო?
- ქო, მოსკოვმა ხოლო მეურქ, მარა დიო ვარი. მოსკოვმა ხუთ თუთაშ უკული//იკული მეურქ.
- ამღლა მუს ორთუქ?
- ამღლა, ართ სათიშ უკული//იკული გოგიმა ოკო იბდე.
- ჯგირი, აბა, ჯგირო ორდა!
- ჯგირო ორდა!

უპასუხეთ შეკითხვებს

1. სო ურქ ამღლა სამუშაშ უკული?
2. ურქო საბატონს თეატრმა?
3. ნამ სათის მეულუ//მეურქ ნინომა?
4. ქუმურქო ჭუმე გაკვეთილმა?
5. მუთ ურქ შონემა//შონეთმა?
6. მუჟამს მურს თქვანი შოფერი?
7. მუჟამს მურს სქანი ოჯახი?
8. საბატონს ურქო მუზეუმმა?
9. მუჟამს მოურქ აჭარაშე?
10. ჭუმე მიდურქო სქანი დამ შიოხვალამმა?

ჩასვით “წასვლა” ზმნა მომაკალ ღროში:

მა ამდლა ადრე -----
 ხოლებერეფი ჭუმე ----- რესტორანმა.
 ჩქიმ მოთა ქართმა ----- ართი თუთამა.
 მერაბი აეროპორტემა მაშნათ -----,
 ართ მარაშა თინა ----- მასვანჯებმა?
 ონჯუას თინეფი ----- რესტორანმა აფხანაგეფიმ შიოხ-
 ვალამშა.
 მა თახაშხას ვე ----- სამუშაშა.
 თინა ამდლა თეატრმა -----,
 ჩქიმი აფხანაგეფი ამდლა ----- ჩქიმდა.
 სქანი სტუმარი გორშე ჭუმანი//ჭუმე -----
 ჩქი//ჩქე ალბათ ართ თუთამა ახალ ცუდეშა -----.
 ჟირ თუთამ უკული ----- ლონდონმა.
 ჩქიმი ღილა ღო მუმა ცუდეშა გვიანს -----.

XIV.

„მედიკარ“ ზმნა წარსულში

მა	იბღი (მე წავეღი)	ჩქი	იბღი-თ (ჩვენ წავეღით)
სი	იღი (შენ წახვეღი)	თქვა	იღი-თ (თქვენ წახვეღით)
მუქ	იღუ/ღ (ის წავიღა)	მუნეფქ//მუნენქ	იღ-უს (ისინი წავიღნენ)

ქიმეფრთი – მივეღი	ქემოფრთი – მოვეღი
მიდაფრთი – წავეღი	მოლაფრთი – წამოვეღი
ეშაფრთი – ავეღი	იშებლი//ეშებლი – ამოვეღი
ღინივლი//ღინოვრთი – ჩავეღი	გიმებლი – ჩამოვეღი
მინოფრთი – შევეღი	გემნოფრთი//მინიბლი–შემოვეღი//შევეღი
გიმიბლი – გავეღი	გეგმოფრთი – გამოვეღი
გინოფრთი – გადავეღი	გეგნოფრთი – გაღმოვეღი
გილაფრთი – ვიარე	

წაკითხეთ დიალოგები:

- გამარჯება, სქანი!
- გომორძგ ღორონტქ!
- სო რე ლევანი?
- ლევანი(ი) ვა რე ცუდეს.
- სო იდუ?
- რესტორანშა იდუ ოჭკომშა//ოჭკუმშა//ოჭკუმუშა.
- მუჟამს იდუ?
- პირველ სათის იდუ.
- ხვალე იდუო?
- ვარი, აფხანაგეფწკმა ართო იდუ.
- სი ვემულო//ვემურქო//ვემეულო//ვემეურქო?
- ქო, მა ხოლო მეულუ გვერდ სათშა//სათშოთ.
- სოვრეშე მოზოჯით?
- ქართშე მოფრთი.
- თქვანი ს(ტ)უმარქ სოვრეშე მორთუ/გ?
- ჩქიმ ს(ტ)უმარქ ამერიკაშე მორთუ/გ.
- მუჟამს მორთუ/გ ამერიკაშე?
- ჟირ თუთამ წოზოლე.
- ხვალე მორთუო?
- ვარი, მუმ ოჯახობაწკმა ართო მორთუ.
- სქვამი ოსური ცუნსო?
- მუთა უჭირს.

ახალი სიტყვები:

მოზოჯით – მობრძანდით

წოზოლე – წინ, წინათ

მუთა უჭირს – არა უშავს, არაფერი უჭირს

მუთუნი ვაუჭირს – არაფერი არ უჭირს

ოჭკომშა – საჭმელად

მამლა /მამი – მამილა

შიოხვამილაფარო – შესახვედრად

მოსვანჯება//მოსვანჯაფა//მოსვანჯა//მოშვანდაფა//მოშვანდა - დასვე-
ნება

იბღათ! - წაეიდეთ!

შიოხვალამშა - შესახვედრად

ხვალე - მარტო, მხოლოდ

იფრთუქ - ვბრუნდები

ბლაცაფენდით - ვთამაშობდით

კითხულენს - კითხულობს

მუშენდეს - მუშაობდნენ

*

ართ(ი) სათიშ(ი)

ოთხ(ი) დღაშ(ი)

ჟირ(ი) მარაშ(ი)

სუმ(ი) თუთაშ(ი)

ხუთ(ი) წანაშ(ი)

} წოხოლე (წინ)

სავარჯიშოები:

1. უპასუხეთ შეკითხვებს:

1. სო იღი გოლა სკოლაშ(ი) უკული?-----

2. სოვრეშე მორთი?-----

3. ცუდემე მორთიო?-----

4. თინენქ სო იღეს კონცერტიშ უკული?-----

5. ნიკაქ საბატონს თეატრშა იღუო?-----

6. ნამ სათის მორთუ თქვანი უჩიტელქ?-----

7. მუჟამს მორთ სქან ფანიაქ?-----

8. საბატონს ექსკურსიაშა იღითო?-----

9. მიდართესო კინოშა?-----

10. გეგნორთითო ახალ ცუდემეა?-----

2. ჩასვით „წასვლა“ ფორმა წარსულში:

გოლა მა ონჯუაშა ----- რესტორანშა.
 ჩქიმ(ი) აფხანაგეექ/აფხანაგენქ ----- ს(ტ)უმარო.
 ღიჩქიმქ ქართშა ----- გოწოს.
 ღათო ართი სათიმ წოხოლე ქუჩას გიღარღუ ღო ასე ვა მიჩქუ
 სო -----.
 თიქ ახალ ცუღეშა -----.
 გოლა ონჯუას თინეფი ჩქიმღა -----.

XV.

„მიჯლივარ“ ზმნა II კავშირებითში:

მეგრულში ორნაირი კავშირებითი გვაქვს I-სა და II პირის მხოლოდით რიცხვში: -ე ან -ა დაბოლოებით.

მა ოკო იბღე//მიღაბრთე(იბღა//მიღაბრთა)	მე უნდა წავიღე
სი ოკო იღე//მიღართე (იღა//მიღართა)	შენ უნდა წახვიღე
მუქ ოკო იღას//მიღართას	ის უნდა წავიღეს.
ჩქი/ჩქე ოკო იბღა-თ//მიღაბრთათ	ჩვენ უნდა წავიღეთ
თქვა ოკო იღა-თ//მიღართათ	თქვენ უნდა წახვიდეთ
მუნეფქ//მუნენქ ოკო იღა-ნ(ი)//მიღართან(ი)	ისინი უნდა წავიღნენ.

შეადარეთ:

მა მოკო იბღე//მიღაბრთენ(ი)	მე მინდა წავიღე
სი გოკო იღე//მიღართენ(ი)	შენ გინდა წახვიღე
მუს ოკო იღას//მიღართას(ი)	მას უნდა წავიღეს
ჩქი/ჩქე მოკონა იბღათ//მიღაბრთათ(ინი)	ჩვენ გვინდა წავიღეთ
თქვა გოკონა იღათ//მიღართათ(ინი)	თქვენ გინდათ წახვიდეთ
მუნეფს//მუნენს ოკონა იღან(ი)//მიღართან(ი)	მათ უნდათ წავიღნენ

- “იბღე”ს აქვს უფრო უსრული ასპექტის გაგება, ვიდრე “მიღაბრთე” ფორმას.

მა	შემლებ(უ) იბღე	მე შემიძლია წავიღე
სი	შე(გ)ილებ(უ) იღე	შენ შეგიძლია წახვიდე
მუს	შეულებ(უ) იღას	მას შეუძლია წავიღეს
ჩქი//ჩქე	შემლებუნა იბღათ	ჩვენ შეგვიძლია წავიღეთ
თქვა	შე(გ)ილებუნა იღათ	თქვენ შეგიძლიათ წახვიდეთ
მუნეფს//მუნენს	შეულებნა იღან(ი)	მათ შეუძლიათ წავიღნენ

ბრძანებითი უარყოფითი ფორმა:

- ვე-ღა(თ)! არ წახვიდე(თ)!
- ვა-მორთა(თ)! არ მოხვიდე(თ)!
- ვა-მნორთა(თ)! არ შემოხვიდე(თ)!
- ვე-გმორთა(თ)! არ გახვიდე(თ)!

წაკითხეთ დიალოგები:

- მუჟამს ოკო მორთე ქართშა?
- თუთაშხას, მარა ვეშემლებუ, ვა ბჩოდღ, აეროპორტშა ოკო იბღე, ჩქიმი ჩილი დო სქუა მოსკოვშე მურს//მოურს.
- მუთა უჭირს! გოკონდა, თუთაშხას ქუმორთი, მა თავის(უ)ფალ ვორექ ოჭმარეშ ვითი სათშე პირველ სათშან.
- ოჭმარეს ვეშემლებ(უ) მოულა, ჩქიმი ოსურქ სამუშაშა ოკო იღას დო მა ცუდეს ოკო ვორდე. ქიშილებენდა, ონჯუას ქემოულუ, ხუთ სათის.
- ვარი, ხუ სათის ვა მორთა, მა ვეშემლებუ, ბრელ საქმე მიღუ, ვამპაჭიშე, ამშვის ქუმორთი! ქე შეილებუნო?
- ქო, შემლებუ, აუცილებერო ქემული//ქემოულუ.
- მუჟამს ოკო იღათ გუდაურშა?
- მემიჩქუნ(ი), ობიშხას ოკო იბღათ.
- თქვანი ჯიმა ხოლო მოურსო?
- ქო, თინა ხოლო მოურს ჩქინწყკმა ართო.
- მუჟამს ოკო დირთათ გუდაურშე?
- ჟეშხა ონჯუას თაქ იპით. სი ხოლო შეილებუ ჩქინწყკმა ართო მოლართენი.
- მაღდობა//მაღლობა, მარა ვეშემლებუ, ვაფჩოდღუ.

- ნამ(უ) ქურაშა მეზოჯუნთ?
- ფალიაშვილიშ ქურაშა მე(ვ)ურთ.
- ნამ(უ) ნომერშა მეზოჯუნთ?
- ვითოხუთ ნომერშა მეულუ დო უკული თავისუფლებაშ მოედანშა მეურქუ.
- ჯგირი, იბღათ!

საგარეოშობი:

1. უპასუხეთ შეკითხვებს:

სო ოკო იდე სკოლამ უკული? -----

სო გოკო იდენი? -----

სო ოკო იდან(ი) ბალანეფქ/ბალანენქ ამდლა? -----

საბატონს თეატრშა ოკო იდეო? -----

ნამ სათის ოკო მობრთე ჭუმე/ჭუმანი გაკვეთილშა? -----

ნამ სათის ოკო მორთანი სუმარეფქ/სუმარენქ? -----

მუჟამს გოკო სქან ოჯახიქ მორთასინ? -----

ჭუმე/ჭუმანი ოკო იბღათო ონგარშა? -----

მუჟამს შეილებუ ჩქიმდა მორთენ? -----

შეილებნო მაღაზიაშა ულა? -----

2. ჩასვით “წასვლა” ზმნა კავშირებითში.

ჭუმე/ჭუმანი მა ოკო ----- სოფელშა.

მა ვეშემლებუ ----- სამუშაშა თუთაშხას.

ჩქიმ(ი) მეზობელეფს ოკონა ----- კინოშა.

სქანი აფხანაგიქ ოკო ----- ბათუმშა გელანი.

გიორგის ვეშულე(უ) ----- ბაზარშა, საქმე უღუ.

ჟირ მარაშა თე ცუდეშა ოკო -----.

მუქამს გოკო ----- ნინოშა?
 ვაგოკონო მა ღო სი ----- ბაბჩქიშმა?
 ონჯუას თინეფქ ჩქიშდა ოკო -----.
 საბატონს თქვა ოკო ----- თე კოჩიშ უნჩაშიშა.
 დათოქ სუმ სათის ოკო ----- სკოლაშე.

ახალი სიტყვები

ქოშილებენდა//ქიშილებენდა – თუ შეიძლება
 ვამმაჭიშე – ვერ მოვასწრებ
 სადილი – სადილი
 გილარდგ – იდგა
 ვეშემლებუ – არ შემიძლია
 ვაბჩოდუ – არ მცალია
 მოულა//მულა – მოსვლა
 ოკო – უნდა
 შონე//შონეთი – სვანეთი
 შონი – სვანი
 ოსურსქუა – ქალიშვილი
 ქომოლსქუა – ვაჟიშვილი
 ქომოლკათა – მამაკაცები
 ოსურკათა – დედაკაცები//ქალები
 კათა – ხალხი
 ბრელი – ბერი
 დღარს//ღღას ვარ//ღღას – არასდროს
 ჩიება – ლაპარაკი, საუბარი
 მუთუნი – არაფერი
 დებაბდი – დავიბადე
 ნინა – ენა
 სონი? – სადაური?
 სოვრეშე/სოვრე?/სოურე? – საიდან?
 მუჭომი? – როგორი?
 მუნერი? – რანაირი?

XVI

ეროვნება და ქვეყნები

ქყანა(ქვეყანა)	ნაცია(ეროვნება)	მუ?ნამუ? (რა?როგელი?)
მი(ნ)?(ცინ?)	სონი?(სადღური?)	მუჭომი? (როგორი?)
საქორთუო	ქორთუ	ქორთული
რუსეთი	რუსი	რუსული
გერმანია	ნემე(ნ)ცი (немец)//	ნემე(ნ)ცური//
	გერმანელი	ლემე(ნ)ცური//გერმანული
იტალია	იტალიელი	იტალიური

საქორთუოშ მხარეფი//კუნთხუეფი:

საფხაზო	აფხაზა	აფხაზური
სამარგალო	მარგალი	მარგალური
აჭარა	აჭარელი	აჭარული
შონე//შონეთი	შონი	შონური

საქორთუოშ პრეზიდენტი – საქართველოს პრეზიდენტი
ელახე საქორთუო – აღმოსავლეთ საქართველო

მელახე საქორთუო – დასავლეთ საქართველო

ბუაიოლუ/ე საქორთუო – აღმოსავლეთ საქართველო

ბუადაალე/უ საქორთუო – დასავლეთ საქართველო

კათა – ხალხი

ნაცია – ერი, ეროვნება

- მუ ნაციაშ კორ რექ?/ სონი/ე რექ?
- მა ქორთუ ვორექ. სი სონი რექ?
- მა რუსი ვორექ.
- თი სქანი სუმარი სონი რე?
- ჩქიმ სუმარი ამერიკაშე რე.
- თი ოსური სონი რენამ კუნთხუშე?
- თინა შონი რე, შონეშე.
- სოვრეშე რექ?
- მა ქართშე ვორექ.

- ქორთუ რექო?
- ქო, ქორთუ ვორექ
- ნამ კუნთხუშე რექ?
- მა მარგალი ვორექ, სამარგალოშე, მარა ქართის დებაბდი დო თექ ბცხოვრენქ.
- ხვალე ცხოვრენქ დო ვარი ოჯახი რცუნს?
- ხვალე ვაბცხოვრენქ, ჩილ დო სქუა პუნს.
- მუზმა//მუსხი სქუა რცუნს?
- ართი ოსურსქუა დო ართი ქომოლსქუა.
- სქანი სქუალეფს/ც მარგალური ქუჩქუნანო (იციან)?
- ჩქიმი ცირა დიო გვალო ჭიჭე რე დო ვეჩიებ (არ ლაპარაკობს) მუთუნს, ჩქიმ ბოში ხუთი წანერი რე დო ირფელი არჩილე (ესმის) მარგალურო.
- სქანი აფხანაკეფი სოვრეშე რენა?
- ჩქიმი აფხანაკეფი თაქიანეფი (აქაურები) რენა, ქორთუეფი რენა.
- გვალო ჯგირი, ბაბა, აბა, ჯგირო მიძირდათ!
- ჯგირო ზოჯუნდათ, პატენი.

წაიკითხეთ წინადადეგებო.

ჭუმე შონეშა//შონეთშა მე(ვ)ურქ. მა შონი აფხანაკი პუნს. მა ძალამი მიცორს შონეფიშ ოჭკომალეფი:კუბდარი დო ჭვიშტარი.

ჟირ მარაშა მა საფრანგეთშა მეურქ, თიშენ ნამდა ძალამი მობწონს თე ქიყანა.

ართ თუთაშა ინდოეთშა მეულუ. ძალამს მოინტერესუ თე ქიანა. ინდოეთშე ბრელი აფხანაკი პუნს. ინდოეთიშ ხალხი საინტერესო კათა რე. დღას ვამჭკომუ თინეფიშ ოჭკომალი.

გოწოს საბერძნეთის ვორდი. ძალამს მობწონს ბერძენ კათა. ბრელი ბერძნული წინგეფი მიღუ.

ზარხულს სოფელს ვორდი, ბახვის. ბახვი ჩქიმი მამიშ სოფელი რე. თე სოფელი გურიას რე. ძალამ სქვამი სოფელი რე. ირ ზარხულს თექ მეურთ არდა.

ქართი – თბილისი

ქართი საქორთუოშ დედაქალაქი რე. საქორთუოს ჯვეში დო საინტერესო ისტორია უღუ. საქორთუო არძა ურცხო კათას ოინტერესე. ირ ზარხულს ქართმა ბრელი ურცხოელი მოურს. ქართი სქვამი ქალაქი რე. თაქ ბრელი რე ოძირაფალი. ბრელი რე სქვამი ცუდე დო ქუჩა. ნაბეტანი საინტერესო რე ჯვეში ქართი. თაქ ბრელი ეკლესია//ოხვამე რე. ქართის ცხოვრენა ქორთუფი, რუსეფი, სომეხეფი, აზერბაიჯანელები, ბერძენეფი. ქართის რე თეატრეფი, კინოეფი, ბიბლიოთეკეფი, მუზეუმეფი, მაღაზიეფი. თაქ ბრელი რესტორანეფი რე. ქართის ბრელნერი ოჯკომალიშ ჭკომუა შილებე.

ამინდეფი ქართის ჯგირი რე. ზარხულს სინჩხე რე, 25-30 გრადუსი რე, ზოთონჯის//ზოთონს ჩხურუ რე, თუნს, ცინუნს. გიშულირს დო დამორჩილს რგილი ამინდეფი რე.

ზარხული – ზაფხული

გიშულირი – გაზაფხული

დამორჩილი – შემოდგომა

ზოთონჯი – ზამთარი

გიშულირს – გაზაფხულზე

ზარხულს – ზაფხულში

დამორჩილს – შემოდგომაზე

ზოთონჯის//ზოთონს – ზამთარში

მა	მიცორს	მე	მიყვარს
სი	გიცორს	შენ	გიყვარს
თის (მუს)	უცორს	მას	უყვარს
ჩქი/ე	მიცორა(ნ)	ჩვენ	გვიყვარს
თქვა	გიცორა(ნ)	თქვენ	გიყვართ
თინეფს//თინენს	უცორა(ნ)	მათ	უყვართ
(მუნეფს//მუნენს)			

მა	მობ/პწონს	მე	მომწონს
სი	მორწონს	შენ	მოგწონს
თის	მოწონს	მას	მოსწონს
ჩქი/ღ	მობ/პწონა(ნ)	ჩვენ	მოგვეწონს
თქვა	მორწონა(ნ)	თქვენ	მოგწონთ
თინეფს//თინენს	მოწონა(ნ)	მათ	მოსწონთ

მა	მონტერესუ/ღ	მე	მინტერესებს
სი	გონტერესუ/ღ	შენ	გაინტერესებს
თის	ონტერესუ/ღ	მას	აინტერესებს
ჩქი/ღ	მონტერესნა(ნ)	ჩვენ	გვაინტერესებს
თქვა	გონტერესნა(ნ)	თქვენ	გაინტერესებთ
თინეფს//თინენს	ონტერესნა(ნ)	მათ	აინტერესებთ

მა	მჩქე (ნ)	მე	ვიცი
სი	გჩქე (ნ)	შენ	იცო
თის	უჩქე (ნ)	მან	იცის
ჩქი	მჩქენა(ნ)	ჩვენ	ვიცით
თქვა	გჩქენა(ნ)	თქვენ	იცით
თინეფს//თინენს	უჩქენა(ნ)	მათ	იციან

მაგრამ: თე ძღაბის იბ/ფჩინე//იბ/ფჩინენქ (ვიცნობ)

მა	იბჩინე(ნქ)//იფჩინე(ნქ)	მე	ვიცნობ
სი	იჩინე(ნქ)	შენ	იცნობ
მუ/თინა	იჩინენს	ის	იცნობს
ჩქი	იბჩინენთ//იფჩინენთ	ჩვენ	ვიცნობთ
თქვა	იჩინენთ	თქვენ	იცნობთ
თინეფი	იჩინენა(ნ)	ისინი	იცნობენ

საგარჯიშოები:

1. მუ მორწონა ქართის?-----
2. მუ ვამორწონა ქართის?-----
3. ნამ რესტორან მორწონა ქართის?-----
4. ცუდეფი მორწონანო ქართის? მუშენი?-----
5. ქორთული მუსიკა დო ბირა(სიმღერა) მორწონანო?-----
6. ქორთული ოჭკომალეფი მორწონანო? ნამ მორწონა?-----

შეავსეთ გამოტოვებული ადგილები:

მა ძალამს მონიტერესუ -----.

მა თექ ბრელი აფხანაკეფი -----.

----- საინტერესო კათა რე.

მობწონს ----- სქვამი ბუნება.

ზარხულს ვორდი -----.

მა ----- ჭითა ღვინი მობწონს.

მა ბრელი ----- წინგეფი მილუ.

მუს ძალამს უცორს ----- ჩაი.

მუშ ბები ----- რე.

დაჯოგები:

- ნამ ნინა გიჩქუ?
- მა მიჩქუ ქორთული, მარგალური, შონური, რუსული დო ინგლისური.
- სოვრე გიჩქუ თეზმა//თესხი ნინა?
- მუაჩქიმი ქორთუ რე, დიაჩქიმი მარგალი რე, რუსული დო ინგლისურს სკოლას მოგურუანა(მასწავლიან) დო შონური ასე დიბგურე ჩქიმ აფხანაკშე.
- სქან აფხანაკი შონი რენო?
- ქო, შონი რე.
- ნამ რაიონშე რე?
- მესტიაშ რაიონშე რე.

- შონეს//შონეთის ცხოვრენსო?
- ვარი, ქართის ცხოვრენს, მარა შონური უჩქუ.
- თქვა ნამ ნინაშა იჩიებუთ ცუდეს?
- ცუდეს მინაშა მარგალურო იბჩიებუთ, მინაშა ქორთულო.
- სქან ჯიმას ზოლო უჩქუნო მარგალური?
- ქო, ჩქი არძას მიჩქუნა მარგალური.
- გვალო ჯგირი, ბაბა, ოკო გიჩქუდანი.
- სქანი ურცხო აფხანაგეფს/ც ქორთული ნინა ქუჩქუნანო?
- არძას ვარი, ხვალე ათე ჟირ ბოშის უჩქუ.
- თე ბოშეფი სონი რენა?
- თენეფი ამერიკელეფი რენა?
- სოერეშე უჩქუნა ქორთული?
- თაქ გურაფლენა(სწავლობენ).
- მუშო ოკონა ქორთული ნინა?
- ინსტიტუტის გურაფლენა(სწავლობენ).
- სქანი ჯიმა სო რე?
- ჩქიმი ჯიმა გერმანიას რე.
- მუ ოკო გერმანიას?
- თექ გურაფლენს.
- მუს გურაფლენს?.
- საექიმოს გურაფლენს.
- მუ ნინაშა გურაფლენს?.
- ნემეცურ ნინაშა გურაფლენს.
- ჯგირო უჩქუნო გერმანული ნინა?
- ქო, გვალო ჯგირო უჩქუ ღო თექ ზოლო გილურს ნინაშ და-გურაფშა(სასწავლად).
- სქანი უნჩაში სონი რე?
- ჩქიმ უნჩაში ქორთუ რე, ქართშე მორთუ.
- მუ ნინა უჩქუ?
- ჩქიმ უნჩაშის ჯგირო უჩქუ ქორთული ღო ჭიჭეთ//ონდეთ მარ-გალური.
- სო დიგურუ მარგალური?
- მარგალური თაქ დიგურუ.
- მუზმა ხან რე თაქი რე?
- ართი წანა ქორე.

საკარჯიშო:

ჩქიმ სქუაშ აფხანაკის ----- ესპანური ნინა.
სქანი მაყალეფს ჯგირო ----- ქორთული ნინა.
დიამუშის ბრელი ნინა -----.
თე კოც ჯგირო -----.
თქვა რუსული -----?
ჩქი/ჩქე ჭიჭე მარგალური -----, მარა თქვა შურო
-----.
სი ჯგირო ----- ინგლისური?
მა ვა ----- ინგლისური ჯგირო.

XVII.

ვითარების ზმნიზღებო:

მუჭომი? – როგორი?	შეადარეთ: მუჭო? – როგორ?
ჯგირი//ჯგერი(კარგი)	ჯგირო//ჯგერო (კარგად)
გლაზა (ცული)	გლაზას//თ (ცულად)
სქვამი//სკვამი(ლამაზი)	სქვამას//სკვამას (ლამაზად)
სწორი//მანგი(სწორი, ტოლი)	სწორას//მანგას (სწორად)
თინი//თინუ(სწორი, გამართული)	თინას (სწორად, გამართულად)
იოლი	იოლას (იოლად)
ძნელი	ძნელას (ძნელად)
კუნტა(მოკლე)	კუნტას (მოკლედ)
ქორთული (ქართული)	ქორთულო (ქართულად)
თავისუფალი	თავისუფალო (თავისუფლად)
გინძე/გირძე//გენძე/გერძე (გრძელი)	გინძას (გრძლად)
ნელი	ნელას (ნელა)
ჩქარი	ჩქარას (ჩქარა)

წაკითხე წინადადებები:

მა ქორთული მიჩქე. მა ბჭარუნქ, ბკითხულენქ დო იბჩიებუქ ქორთულო. სი ხოლო ჯგირო იჩიებუქ დო კითხულენქ ქორთულო, მარა ჭარუა ვაიჩქე. თინა ჭიჭეს იჩიებუ ქორთულო.

ჩქიმ მარგალი აფხანაკეფი ჯგირო იჩიებუნა ქორთულო, მარა ჭარუა დო კითხირი ჯგირო ვე შეულებუნა. კახა ჩქარას იჩიებუ, დათო ნელას იჩიებუ დო თაკო შურო ვეჩიებუ ქორთულო, მარა კითხულენს ჯგირო.

წაკითხეთ დიალოგები:

- გამარჯება, ჩქიმი ჯიმა!
- გოიმორძგე ღორონთექ!
- მუჭო რეთ?
- ჯგირო ვორეთ, ღორონთიმ ჭყოლოფუათ. თქვა მუჭო ზოჯუნთ?
- ჩქი ხოლო მუთა მიჭირა.
- თქვანი მოთა სო რე?
- ნამ(უ) მოთა, უნჩაში თუ უკულაში//უკლაში?
- ვართი უნჩაში დო ვართი უკ(უ)ლაში, თქვანი ოშკარი//ოშქარი მოთა სო რე?
- ჩქიმი ოშკარი//ოშქარი მოთა, ნინო, ქართის გურაფლენს, აქ ვარე.
- მუჟამს იდუ ქართიშა?
- უკვე ართი წანა რე მუთ იდუნ.
- მუს ორთე (აკეთებს) თექ?
- გურაფლენს.
- მუს გურაფლენს?
- ურცხო ქიანაშ ნინას.
- ნამ ქიანაშ ნინას გურაფლენს?
- ვამიჩქე, ნანა, ინგლისურს ოკო გურაფლენდას//გურაფლენდასოკო.
- მუჟამს დირთუ(დაბრუნდება)?
- დიო ვარი, ნანა, ალბეთ, ოთხ წანაშა.
- ოძირაფუა შურო ვა მურსო?
- ქო, ზარხულს ოკო მორთას ართი თუთათი.
- ჯგირი, ჯგირო ზოჯუნდათ,პატენი!

- ჯგირო ორდა, სქუა!
- გამარჯვებით!
- გამარჯვებით!
- წყარი ქიშილებენო?
- მუჭო ვარი, ნანა, ინჭაში წყარი გოკონა ღო კრანიში?
- ინჭაში მისხუნუნა, ქიშილებენდა!
- მუჭო ვარი, ამარი რე ინჭა ღო გეშელით წყარი ვედრათ, ა, ჭირქა.
- მა ღიდი მადლობელი ვორექ.
- მუშენი იშქიდანქ, სქანი ჭირი!
- ჯგირო ზოჯუნდათ!
- ჯგირო ორდათ!

ახალი სიტყვები:

ოძირაფუშა – სანახავად

შურო – საერთოდ, სულ, სრულიად

გვალო – მთლიანად, სულ

ვედრა - ვედრო

ჭირქა – ჭიქა

მუშენი იშქიდანქ! – როგორ გეკადრება!, რატომ კადრულობ?

I სუბიექტური პირის ნიშანი მეგრულში არის ვ-, რომელიც ხმოვნების წინ დაცულია, ხოლო ზუგდიდურ-სამურზაყანულში თანხმოვნების წინ ვ- გადადის პოზიციურად ოთხ სხვა ბგერაში: ბ- (მუღერების წინ), ფ- (ყრუ ფშვინვიერების წინ), პ- (ყრუ მკვეთრების წინ), მ- (ცხვირისმიერთა წინ).

II სუბიექტური პირის ნიშანი მეგრულს არა აქვს.

III სუბიექტური პირის ნიშნებია: -ს, -ნ, -ე.

შენიშვნა: მეგრულში ახლანდელ დროში ზმნის სუბიექტური წყობით უღლებიას I და II პირის ფორმებს მოუდით -ქ სუფიქსი.

I სუბიექტური პირის ფორმათა მრავლობითობა გამოიხატება -თ სუფიქსით, II სუბიექტური პირისაც -თ სუფიქსით, III სუბიექტური პირის მრავლობითი რიცხვის ნიშნებია: -ან, -ეს.

I	ვ- (→ბ-//ფ-//პ-//მ-) _____	ვ- (→ბ-//ფ-//პ-//მ-) _____	-თ
II	_____	_____	-თ
III	_____ -ს, -ნ, -უ	_____ -ან, -ეს	

სუბიექტი სახელობით ბრუნვაშია, ობიექტი – მიცემითში.

ჭარუა - წერა

მა	ბ/პ-ჭარუნქ	მე	ვ-წერ
სი	ჭარუნქ	შენ	წერ
მუ/თინა	ჭარუნს/ც	ის	წერ-ს
ჩქი//ჩქე	ბ/პ-ჭარუნ-თ	ჩვენ	ვ-წერ-თ
თქვა	ჭარუნ-თ	თქვენ	წერ-თ
მუნეფი/თინეფი	ჭარუნ-ა(ნ)	ისინი	წერ-ენ

კითხირი - კითხვა

მა	ბ/პ-კითხულენქ	მე	ვ-კითხულობ
სი	კითხულენქ	შენ	კითხულობ
მუ/თინა	კითხულენ-ს	ის	კითხულობ-ს
ჩქი//ჩქე	ბ/პ-კითხულენ-თ	ჩვენ	ვ-კითხულობ-თ
თქვა	კითხულენ-თ	თქვენ	კითხულობ-თ
მუნეფი/თინეფი	კითხულენ-ა(ნ)	ისინი	კითხულობ-ენ

ჩიება, რაგადი - ლაპარაკი, საუბარი

მა	იბ-ფჩიებუქ//ბ-რაგადანქ	მე	ვ-ლაპარაკობ
სი	იჩიებუქ//რაგადანქ	შენ	ლაპარაკობ
მუ/თინა	იჩიებუ//რაგადანს	ის	ლაპარაკობ-ს
ჩქი//ჩქე	იბ/ფ-ჩიებუ-(ნ)თ//ბ-რაგადანთ	ჩვენ	ვ-ლაპარაკობ-თ
თქვა	იჩიებუთ//რაგადან-თ	თქვენ	ლაპარაკობ-თ
მუნეფი/თინეფი	იჩიებუნ-ა(ნ)//რაგადან-ა(ნ)	ისინი	ლაპარაკობ-ენ

გურაფა - სწავლა

მა	ბ-გურაფლენქ	მე	ვსწავლობ
სი	გურაფლენქ	შენ	სწავლობ
მუ/თინა	გურაფლენ-ს	ის	სწავლობს
ჩქი//ჩქგ	ბ-გურაფლენ-თ	ჩვენ	ვსწავლობთ
თქვა	გურაფლენ-თ	თქვენ	სწავლობთ
მუნეფი/თინეფი	გურაფლენ-ა(ნ)	ისინი	სწავლობენ

ეკა წინგის კითხულენს

- მი(ნ) კითხულენს წინგის? – ეკა
- მუს კითხულენს ეკა? – წინგის

მა ბარათის//ქალარდის ბჭარუნქ.

- მი(ნ) ჭარუნს ბარათის//ქალარდის? – მა.
- მუს ბჭარუნქ მა? – ბარათის//ქალარდის.

მა ბარათის//ქალარდის ბჭარუნქ ჩქიმ აფხანაკიშა

- მიშა ჭარუნქ ბარათის//ქალარდის? – აფხანაკიშა
- მუს ჭარუნქ აფხანაკიშა? – ბარათის//ქალარდის

გიორგი დათოშენ იჩიებუ//რაგადანს.

- მიშენ იჩიებუ//რაგადანს გიორგი? – დათოშენ(ი).
- მი(ნ) იჩიებუ//რაგადანს დათოშენი? – გიორგი.

მა ქორთულო ჭარუა მიჩქუ.

მა კითხირი მიცორს.

მუს ბრელი ჩიება უცორს.

მუნეფი//თინეფი თელ დღას გურაფლენა

მალაზიას//დუქანს

- გამარჯებათ!
- გამარჯებათ!
- მა მარგალური-ქორთული ლექ/კსიკონი მოკო, გიღუნანო?

- მი რე ლექსიკონიშ მაჭარალი (მწერალი)?
- ლექსიკონიშ მაჭარალი რე ოთარ ქაჯაია.
- ა, ამარი რე, ნამ წინგი გოკონა?
- მუზმა წინგი რე?
- სუმი წინგი რე.
- არძა გილუნანო?
- ქო, სუმხოლო მილუნა.
- სუმხოლო ქომჩით. მუ ღირგ?
- არძა ართო ოთხოწი ღარი ღირგ.
- ო, ძალამ ძვირი რე, მარა მოსაჭირუ. ქე მოძირით ქიშილებენდა.
- ა,პატენი. მუშო გოკონა თე წინგი?
- მარგალურ ნინას ბგურაფლექ.
- ძნელი რენო?
- ვარი, ვარე ძნელი, მარა დრო ოკო დო ჯგირი უჩიტელი. ჯგირი ლექსიკონი რე, ქომუჩით ქიშილებენდა.
- ინებით!
- დიდი მაღლობელი ვორექქ.
- მუშენი იშქიდანთ,პატენი!

ახალი სიტყვები:

თელი – მთელი

მოსაჭირუ – მჭირდება

ართო – ერთად

სუმხოლო – სამივე

მაჭარალი – დამწერი, მწერალი(აქ: შემდგენელი)

ქე მოძირით – მაჩვენეთ!

სავარჯიშოები:

1. უპასუხეთ შეკითხვებს:

მუჭო იჩიებუ ქორთულო?-----

ღიასქანი მუჭო კითხულენს რუსულო?-----

სქანი მოწაფეფი ჯგირო იჩიებუნანო მარგალურო?-----

ნამ იჩიებუ უჯგუშო რუსულო – დათო თუ თამრიკო?-----
ბალანეფი წყინარას ჭარუნანო ინგლისურს?-----
ზონარმაღალო იჩიებუნა თი კოჩეფი მი(ნ) რენა?-----
ჩქიმ სქუა თავისუფალო იჩიებუ სუმ(ი) ნინაშა. სქანი ნამ ნინაშა
იჩიებუ?-----

2. ჩასვით ერთი ფუძიდან მომდინარე ზედსართავი სახელი და
ზმნიზელა:

მაკა ----- სტუდენტი რე.
თინა ----- იჩიებუ ქორთულო.
თი ძღაბი ----- რე. დიამუშის გუ//გგ (ჰგავს).
თე ძღაბი ----- ჭარუნს ღო კითხულენს.
ჩქინი ბოშეფი ----- ვა გურაფლენა. თიშენი ნამდა ოზარნა
(ეზარებათ).
ამღლა ----- ღლა რე, ჭვენს ღო ჩხურუ რე.

ჩქიმი ცუდე

- სო ცხოვრენქ?
- მა საქორთუოს ბცხოვრენქ, ქართის.
- ნამ ქუჩას ცხოვრენქ?
- მა აბაშიძეშ ქუჩას ბცხოვრენქ.
- ნამ ნომერი რე სქანი ცუდე?//ნამ ნომერ ცუდეს ცხოვრენქ?
- მა ბცხოვრენქ შქვით ნომერს.
- ნამ სართულს რეთ?
- მაჩხორა სართულს ბცხოვრენქ.
- მუზმა ოთახე//თოლი გილე ბინას?//მუზმა ოთახამი//მუზმა თო-
ლაშ რე სქანი ბინა?
- ჩქიმი ბინა ხუთოთახამი//ხუთოთოლაში რე// ბინას ხუთ ოთა-
ხი//თოლი რე: სუმი დანჯირალი ოთახი, ართი დიდი სასუმა-
რო ოთახი ღო ართი ბაღანაშ ოთახი.
- კუჩხარდგილი ცუდეს გიღუნანო?
- ქო, ცუდეს ჟირი კუჩხარდგილი ღო ჟირი ვანა რე.

- ცუდეს აბარწა ქულუნო?
- ქო, დიდი აბარწა მიღუნა წოხოლეშე დო ჭიჭე ბალკონი მიღუნა უკახალეშე.
- სქანი ჯიმა სო ცხოვრენს?
- ჩქიმ ჯიმა ვარე ასე თაქ, სოფელშა იღუ დო თექ ცხოვრენს.
- სოფელს სო ცხოვრენს?
- სოფელს ცუდე უღუ დო თექ რე ასე.
- მიშ ცუდე რე?
- ჩქიმ(ი) ბები დო ბაბუშ ცუდე რე.
- დიდი ცუდე რენო?
- ქო, ყირსართულიანი ცუდე რე.
- მუზმა თოლი რე ცუდეს?
- ცუდე დიდ ვარე, თუდო (ქვევით) ყირი თოლი რე დო ყი (ზემოთ) სუმ თოლი რე.
- მეტი მუშო ოკო?
- ვარ მუთუნშო (არც არაფრისთვის).
- ოზე ქულუნო ცუდეს?
- ქო, ცუდეს დიდი ოზე უღუ, ოზეს ირფელა//იფრელი რე: ბალი, ორტვინი, ხეხილი.
- დიასქანი დო მუასქანი სო ცხოვრენა?
- დიაჩქიმი დო მუაჩქიმი ქართის ცხოვრენა.
- ცუდე უღუნა დო ვარ ბინენს ცხოვრენა?
- ბინენს ცხოვრენა, სუმ თოლი ბინა უღუნა.
- ხვალე ცხოვრენანო?
- ასე ხვალე რენა, თიშენი ნამდა ჩქიმ და ინგლისის რე, გურაფლენს.
- მუს გურაფლენს?
- ნინას გურაფლენს.
- ინგლისურსო?
- ინგლისურს დო გერმანულს.
- გეალო ჯგირი.

ცხო(ვ)რება – ცხოვრება

მა	ბ-ცხოვრენქ//ბ-ცხოვრენქ	მე	ვ-ცხოვრობ
სი	ცხოვრენქ//ცხოვრენქ	შენ	ცხოვრობ
მუ /თინა	ცხოვრენ-ს//ცხოვრენ-ს	ის	ცხოვრობ-ს
ჩქი//ჩქე	ბ-ცხოვრენ-თ//ბ-ცხოვრენ-თ	ჩვენ	ვ-ცხოვრობ-თ
თქვა	ცხოვრენ-თ//ცხოვრენ-თ	თქვენ	ცხოვრობ-თ
მუნეფი /თინეფი	ცხოვრენ-ა(ნ)//ცხოვრენ-ა(ნ)	ისინი	ცხოვრობ-ენ

მუშება – მუშაობა

მა	მუ-ბ-შენქ ¹	მე	ვ-მუშაობ
სი	მუშენქ	შენ	მუშაობ
მუ /თინა	მუშენ-ს	ის	მუშაობ-ს
ჩქი//ჩქე	მუ-ბ-შენ-თ	ჩვენ	ვ-მუშაობ-თ
თქვა	მუშენ-თ	თქვენ	მუშაობ-თ
მუნეფი /თინეფი	მუშენ-ა(ნ)	ისინი	მუშაობ-ენ

გურაფა – სწავლა

მა	ბ-გურაფლენქ	მე	ვ-სწავლობ
სი	გურაფლენქ	შენ	სწავლობ
მუ /თინა	გურაფლენ-ს	ის	სწავლობ-ს
ჩქი//ჩქე	ბ-გურაფლენ-თ	ჩვენ	ვ-სწავლობ-თ
თქვა	გურაფლენ-თ	თქვენ	სწავლობ-თ
მუნეფი /თინეფი	გურაფლენ-ა(ნ)	ისინი	სწავლობ-ენ

მა მუშება მოკო

სი გურაფა გოკო

მუს იტალიას ოკო ცხორება.

მა მობწონს საქორთუოს ცხორება.

¹ შენიშვნა: ვ-მუშენქ→მუ-ვ-შენქ→მუ-ბ-შენქ.

კეთება – (ვა)კეთება

მა	ვ-აკეთე(ნქ)	მე	ვ-აკეთებ
სი	აკეთე(ნქ)	შენ	აკეთებ
მუ /თინა	აკეთენ-ს	ის	აკეთებს-ს
ჩქი//ჩქვ	ვ-აკეთენ-თ	ჩვენ	ვ-აკეთებ-თ
თქვა	აკეთენ-თ	თქვენ	აკეთებ-თ
მუნეფი /თინეფი	აკეთენ-ა(ნ)	ისინი	აკეთებ-ენ

დიალოგი:

- მუს აკეთე(ნქ) ასე?
- ასე ბჭარუნქ.
- მუს ჭარუნქ?
- ქალარდის//ბარათის ბჭარუნქ.
- მის ჭარუნქ ქალარდის?
- ღიაჩქიმს ბჭარუნქ ქალარდის.
- ნამ ნინაშა ჭარუნქ?
- მარგალურო ბჭარუნქ.
- მუს კითხულენქ?
- წინგის ბკითხულენქ.
- მუ წინგის კითხულენქ?
- ქორთულ წინგის ბკითხულენქ.
- რუსულო ქიჩიებუქო?
- ქო, იბჩიებუქ დო ბკითხულენქ რუსულო.
- სი რუსულს გურაფლენქო?
- იახ, ბგურაფლენქ რუსულს დო ქორთულს.
- მუჭო გურაფლენქ?
- ჯგირო ბგურაფლენქ.

სავარჯიშოები:

ჩასვით სათანადო ზმნები:

მა ჯგირო ----- ქორთულს.

სი სო ----- დო სო -----?

სქან(ი) ოჯახი ნამ ქიანას -----?

მუს ----- სკოლას?

საბატონი დო ვეშხას ჩქი ვა -----.

ჩქიმ(ი) დასქუა პარიზის ----- ფრანგულ ნინას.

ჩქიმ(ი) ჯიმა ვა ----- საქორთუოს.

ჩქიმ მეზობელი ----- ზუგიდს ასე.

თქვა სო ----- ქართის?

წაკითხეთ და უპასუხეთ შეკითხვებს:

1. სო მუშენს დიასქანი?-----
2. სო გურაფლენს სქანი დასქუა?-----
3. მუყამს მუშენქ?-----
4. სო რე სქანი სამუშა?-----
5. მუს გურაფლენთ ინსტიტუტის?-----
6. მარაშე მუზმაშა გურაფლენქ ინგლისურ ნინას?-----
7. სქანი ურცხო სუმარი სო ცხორენს ქართის?-----
8. მუასქანი მუზმა თუთას მუშენს წარმოწანას?-----
9. ნამ ცუდეს ცხოვრენა თე ბალანეფი?-----

XVIII

ქონა - ყოლა ფორმები წარსულში;

უწყვეტლის წარმოება:

მილუ(ნ)	—	მილულუ	მაქვს	—	მქონდა
გილუ(ნ)	—	გილულუ	გაქვს	—	გქონდა
ულუ(ნ)	—	ულულუ	აქვს	—	ჰქონდა
მილუნა(ნ)	—	მილულეს	გვაქვს	—	გვქონდა
გილუნა(ნ)	—	გილულეს	გაქვთ	—	გქონდათ
ულუნა(ნ)	—	ულულეს	აქვთ	—	ჰქონდათ

პუნს/ც//პუნს/ც	—	პუნლუ	მყავს	—	მყავდა
რყუნს	—	რყუნლუ	გყავს	—	გყავდა
ყუნს	—	ყუნლუ	ჰყავს	—	ჰყავდა
პუნა//პუნა	—	პუნდეს	გვყავს	—	გვყავდა
რყუნა(ნ)	—	რყუნდეს	გყავთ	—	გყავდათ
ყუნა(ნ)	—	ყუნდეს	ჰყავთ	—	ჰყავდათ

- მიცორს – მიცორღუ/ჯ
- მობ/პწონს – მობწონღუ/ჯ
- მონტერეს – მონტერესუღუ/ჯ
- მოკო – მოკოღუ/ჯ
- მოსაჭირ – მოსაჭირუღუ/ჯ

წაკითხეთ:

გოლა უირ სათის მიღუღუ ქორთულიშ გაკვეთილი. ამღლა სუმ სათის მიღუ.

- სი გიღუღუო გოლა ქორთულიშ გაკვეთილი?
- ვარი, ვამიღუღუ, თიშენი ნამღა ჩქიმი უჩიტელი გოლა გლახათი რღუ.
- ნინოს ნამ გაკვეთილ უღუღუ გოლა?
- ნინოს მახუთა გაკვეთილი უღუღუ.
- გოლა გამოცღა გიღუღუო?
- ვარი, მა ვამიღუღუ გამოცღა, ჩქიმ აფხანაკენს/ც უღუღეს.

* * *

- მუშენ ვამორთი გოლა კინოშა?
- გოლა ბრელ საქმე მიღუღუ, ონჯუას მოკოღუ კინოშა მ(ო)ულა, მარა კათა მაფუღუ ოძირაფალი ღო თიშ გურშენი ვამმართ(ინ)უ.
- ჩქიხოლო სამუშას სუმარეფი პუნდეს უკრაინაშე. სამუშაშ უკული რესტორანშა იბღით. სქანოთ კინოშ ბიღეთი მიღუღუ, მარა მუთა უჭირს.
- დიდი ბოღიში, ვამმართ(ინ)უნი, ძამს//ძალამს მოკოღუ მ(ო)ულა ღო თქვანწკუმა ართო რინა(ყოფნა), კინო ხოლო მონტერესუღუ.
- მუთა უჭირს, ჭუმე მეუ კინოშა ღო ქობირი(ნახე).

გურაფა - სწავლა

მა	ბ-გურაფლენქ	მა	ბ-გურაფლენდი
სი	გურაფლენქ	სი	გურაფლენდი
მუ/თინა	გურაფლენ-ს	მუ/თინა	გურაფლენდ-უ/ღ
ჩქი	ბ-გურაფლენ-თ	ჩქი	ბ-გურაფლენდი-თ
თქვა	გურაფლენ-თ	თქვა	გურაფლენდი-თ
მუნეფი/თინეფი	გურაფლენ-ა(ნ)	მუნეფი/თინეფი	გურაფლენდ-ეს

მუშება - მუშაობა

მა	მუ-ბ-შენქ	მა	მუ-ბ-შენდი
სი	მუშენქ	სი	მუშენდი
მუ/თინა	მუშენ-ს	მუ/თინა	მუშენდ-უ/ღ
ჩქი	მუ-ბ-შენ-თ	ჩქი	მუ-ბ-შენდი-თ
თქვა	მუშენ-თ	თქვა	მუშენდი-თ
მუნეფი/თინეფი	მუშენ-ა(ნ)	მუნეფი/თინეფი	მუშენდ-ეს

მა ბცხოვრენდი	—	მე ვცხოვრობდი
მა ბკითხულენდი	—	მე ვკითხულობდი
მა ბჰარუნდი	—	მე ვწერდი
მა იბრეხუდი	—	მე ვლაპარაკობდი
მა ვაკეთენდი	—	მე ვაკეთებდი
მა ვორთუდი//ვაკეთენდი	—	მე ვშვრებოდი//ვაკეთებდი

მიჩქუ(ნ)	—	მიჩქუდუ	ვიცი	—	ვიცილი
გიჩქუ(ნ)	—	გიჩქუდუ	იცი	—	იცოლი
უჩქუ(ნ)	—	უჩქუდუ	იცის	—	იცოდა
მიჩქუნა(ნ)	—	მიჩქუდეს	ვიციით	—	ვიცილით
გიჩქუნა(ნ)	—	გიჩქუდეს	იციით	—	იცოლით
უჩქუნა(ნ)	—	უჩქუდეს	იციან	—	იცოდნენ

წაკითხეთ დაალოგებთ:

* * *

- მუს აკეთენდი//მუს ორთუდი გოლა?
- ცუდეს ვორდი დო ბგურაფლენდი, ბჭარუნდი, ბკითხულენდი.
- მუს კითხულენდი?
- საინტერესო წინგის ბკითხულენდი.
- მუს ჭარუნდი?
- ჭუმეშო(ხვალისთვის) ბჭარუნდი დავალეხას.
- სქანი აფხანაკი ნატო მუს აკეთენდუ//ორთუდუ?
- მუთუნს ვაკეთენდუ. გოლა ვაურქედუ დავალეხა დო მუთუნს ვაჭარუნდუ.
- ნინო დო ეკა მუს აკეთენა//მუს ორთუნა? თინეფი ხოლო გურაფლენდესო?
- ქო, მუნეფი ხოლო გურაფლენდეს, ჭარუნდეს დო კითხულენდეს.

* * *

- მაკა! სო ცხოვრენქ ასე?
- ასე ზუგიდღს//ზუგი(დ)ს//ზუგიც ბცხოვრენქ, მარა თეიშა (მანამდე) ქართის ბცხოვრენდი დო ბგურაფლენდი.
- სო გურაფლენდი?
- უნივერსიტეტის ბგურაფლენდი.
- მუს გურაფლენდი?
- ლინგვისტიკას ბგურაფლენდი, ბრელს ბჭარუნდი დო ბკითხულენდი.
- სო მუშენდი?
- ბიბლიოთეკას მუბშენდი.
- თაქ, ზუგიდღს, მუს აკეთენქ? მუშენქო დო ვარი?
- ქო, თაქ ხოლო მუბშენქ, ქალაქიმ მერიას.
- ნამუ ურცხო ნინა ქოიჩქუ//გიჩქუ?
- ინგლისური დო ესპანური მიჩქუ/ღ.
- ჯგირო გიჩქუნო?
- წოხოლე უჯგუშო მიჩქედუ/ღ, მარა ასე ვაბშუ/ღ (არ მახსოვს) ჯგირო//ასე ქიშმოჭყორდუ/ღ(დამავიწყდა).

ახალი სიტყვები:

თეიშახ//თიშახ//თიშა//თეიშა – მანამდე
ნამთინი – არავინ, არც ერთი
ნამუ – რომელი
მუთუნი – არაფერი
ბმუ/გ – მახსოვს
ვაბმუ/გ – არ მახსოვს
ჭუმეშო – ხვალისთვის
ნამთინეშა – ზოგჯერ
ნამ(გ)თინე – ზოგიერთი
წვანერი//წვანელი – ფხალი
ვართ ფერი – არც ისეთი
(ა)თეშენი – (ა)მიტომ
გემუანი – გემრიელი, ტკბილი.

-შო(თ) – თვის

ცუდეშო(თ) – სახლისთვის
ნინოშო(თ) – ნინოსთვის
სქუაშო(თ) – შეილისთვის
ძღაბშო(თ) – გოგოსთვის

მაგრამ: ჩქიშო(თ)	– ჩემთვის
სქანო(თ)	– შენთვის
მუშო(თ)/თიშო(თ)	– თავისთვის/მისთვის
ჩქანო(თ)	– ჩვენთვის
თქანო(თ)	– თქვენთვის
მუნეშო(თ) /თინეშო(თ)	– თავიანთთვის / მათთვის

სავარჯიშოები:

1. უპასუხეთ შეკითხვებს:

მუს ორთუქ//აკეთენქ ასე?-----

მუს ორთუდი//აკეთენდი გოლა?-----

მუს ორთუ//აკეთენს სქანი ჯიმა?-----

მუს ორთუდღ//აკეთენდღ თინა გოლა?-----
 გიჩქუნო, სო მუშენს თინა?-----
 გიჩქუნო, სო მუშენდღუ თინა გოწოს?-----
 სო მუშენდი თეიშა(ხ)?-----
 გოლა ნამ სათშახ მუშენდი?-----
 სო გურაფლენდი?-----
 მუზმა წანას გურაფლენდი ღო მუშენდი?-----

XIX.

ახალი ზმნები:

ჭკომუნა//ჭკომუნა – ჭამა

მა	ბ/პჭკომუნქ	მე	ეჭამ
სი	ჭკომუნქ	შენ	ჭამ
მუ/თინა	ჭკომუნს	ის	ჭამს
ჩქი//ჩქე	ბ/პჭკომუნთ	ჩვენ	ეჭამთ
თქვა	ჭკომუნთ	თქვენ	ჭამთ
მუნეფი/თინეფი	ჭკომუნა(ნ)	ისინი	ჭამენ

მა	ბ/პჭკომუნდი	მე	ეჭამდი
სი	ჭკომუნდი	შენ	ჭამდი
მუ/თინა	ჭკომუნდღუ/ღ	ის	ჭამდა
ჩქი//ჩქე	ბ/პჭკომუნდით	ჩვენ	ეჭამდით
თქვა	ჭკომუნდით	თქვენ	ჭამდით
მუნეფი/თინეფი	ჭკომუნდეს	ისინი	ჭამდენ

შუმა – სმა

მა	ბ/ფშუნქ	მე	უსვამ
სი	შუნქ	შენ	სვამ
მუ/თინა	შუნს	ის	სვამს
ჩქი//ჩქე	ბ/ფშუნთ	ჩვენ	უსვამთ
თქვა	შუნთ	თქვენ	სვამთ
მუნეფი/თინეფი	შუნა(ნ)	ისინი	სვამენ

მა	ბ/ფშუნდი	მე	ესვამდი
სი	შუნდი	შენ	სვამდი
მუ/თინა	შუნდუ	ის	სვამდა
ჩქი/ჩქე	ბ/ფშუნდით	ჩვენ	ესვამდით
თქვა	შუნდით	თქვენ	სვამდით
მუნეფი/თინეფი	შუნდეს	ისინი	სვამდნენ

წაკითხეთ დიალოგი:

- ნამ სათის ჭკომუნქ ოჭმარეს დო მუს ჭკომუნქ?
- ოჭმარემ ბრუო სათის ბჭკომუნქ. ნამთინემა მარწვენს ბჭკომუნქ დო ნამთინემა კარაქამ ქობალს.
- ონდღეს ნამ სათის ჭკომუნქ დო სო ჭკომუნქ?
- ონდღეს პირველ ვარა ჟირ სათის ბჭკომუნქ ცუდეს.
- მუს ჭკომუნქ?
- ღუმ დო ცვალს, ლეზიას, ნამთინემა ხაჭაპურს, წვანერს, კენტჯრი დო პამიდორიმ სალათას, ნამთინემა თუმ ხორცის.
- მუს შუნქ?
- შურო ვაბშუნქ, მარა ნამთინემა ჭიჭე ჭითა/უჩა ღვინს ბშუნქ.
- პივას შუნქო?
- ვარი, პივა ვამიქორს.
- რესტორანმა ბშხირას გილურქო?
- ვართ ფერი- მარამე ართმა(ხ). წოხოლე გილურდი//გილეფში ირ დღას.
- ნამ რესტორანეფმა გილურქ?
- მა ქორთული ოჭკომალი მობწონს დო თეშენი ქორთულ რესტორანეფმა გილურქ/გილულუ. ქორთული ოჭკომალი გემუანი რე. წოხოლე შხვა რესტორანეფმა ხოლო გილეფში დო არმა ოჭკომალი გამორსებულ მაფუ.

ჭითა, უჩა ღვინი – წითელი, შავი ღვინო

მა	გილურდი/გილებ/ფში	მე	დავდიოდი
სი	გილურდი/გილეში	შენ	დადიოდი
მუ/თინა	გილურდუ/გილეშუ	ის	დადიოდა
ჩქი//ჩქე	გილურდით/გილებ/ფშით	ჩვენ	დავდიოდით
თქვა	გილურდით/გილეშით	თქვენ	დადიოდით
მუნეფი/თინეფი	გილურდეს/გილეშეს	ისინი	დადიოდნენ

ცოდირი – ყიდვა

მა	პ/ბციდულენქ	ქობალს(პურს)
სი	ციდულენქ	
მუ/თინა	ციდულენს	
ჩქი//ჩქე	პ/ბციდულენტ	
თქვა	ციდულენტ	
მუნეფი/თინეფი	ციდულენა(ნ)	

რჩქილა - მოსმენა

მა	ვურჩქილექ
სი	ურჩქილექ
მუ/თინა	ურჩქილე
ჩქი//ჩქე	ვურჩქილეთ
თქვა	ურჩქილეთ
მუნეფი/თინეფი	ურჩქილენა(ნ)

ჯინა – ყურება

მა	ვუჯინექ
სი	უჯინექ
მუ/თინა	უჯინე
ჩქი//ჩქე	ვუჯინეთ
თქვა	უჯინეთ
მუნეფი/თინეფი	უჯინენა(ნ)

სუმარი

ჩქიმი სუმარი, ქეთი, ზუგიდარი რე. ასე ჩქინწყკ/უმა ცხოვრენს ქართის მუშ ოჯახწყკმა ართო ღო მუშენს ქართიმ უნივერსიტეტის.

მუშ არზით, ქართი ჯგირი ქალაქი რე. თიშენი ნამდა თაქ ბრელი თეატრი რე, კინო რე, ბრელი ღო სქვამი რესტორანეფი ღო კაფეეფი რე.

ქეთი მთელ ღღას სამუშას რე ღო მუშენს. მუჟამს თავისუფალ ღრო უღუნგ, მუ თვითონ გილურს მაღაზიეფმა ღო ბაზარმა. თინა მუშ ოჯახმო(თ) ციღულენს პროდუქტის, ოჭკომალს. საბატონ ღო ჟამხას ოჯახწყკმა ართო გილურს მაღაზიეფმა ღო ციღულენს თინეფმო პადარკეფს/ც. ონჯუას, მუჟამს ცუდეს რე(ნ), მუ უჯინე ტელევიზორს, ვარა ურჩქილე მუსიკას. ქეთის ძალამს უცორს მუსიკა, განსაკუთრებით, ქორთული.

წაკითხეთ დიალოგები:

- გამარჯება სქანი, ოსური პატენი!
- გოიმორბგუ/ღ ღორონთქ!
- მუჭო ზოჯუნთ!
- ჯგირო, თქვა მუჭო რეთ?
- ჩქი, ღორონთიშით, ჯგირო ვორეთ.
- ბაღანეფი მუჭო რენა?
- უნჩამი ღო უკულაში ჯგირო რენა, ოშქარი ვარდუ ჯგირო, მარა ასე უჯგუშო რე.
- მუ ოჭუდუ?//ოჭედუ?
- მუ მიჩქუ/ღ, ალბეთ გორგიდუ/ღ ღო სინჩხე უღუდუ.
- ასე მუჭო რე?
- ასე ვა უღუ სინჩხე, მარა დიო ვა ჭკომუნს ჯგირო.
- ლოგინს ჯანუნო?
- ვარ, ლოგინს ვა ჯანუ, მარა ცუდემე ვეგმურს გაღე, ნთელ ღღას ტელევიზორს უჯინე ღო წინგის კითხულენს.

- მუთა უჭირს, ბალანა რე დო მალას უჯგუშო იცი.
- ჯგირი, აბა, ჯგირო ორდა!
- ჯგირო ორდათ!

XX.

პროფესიები:

ხელობეფი // პროფესიეფი:
 მინ მუს აკეთენს? – ვინ რას აკეთებს?

მუშა მუშენს
 დოხთური მუშენს სავადმყოფოს//ბანიცას.
 უჩიტელი მოწაფენს ოგურუანს.
 მახანტალი ხანტუნს ოხანტალს//სურათის.
 მაჭარალი ჭარუნს წინგის.
 სპორტსმენი ლაყაფენს ლელოს.
 არტისტი ლაყაფენს თეატრის.
 შღრ: ბალანა ლაყაფენს ოხეს.

წაკითხეთ დიალოგი:

- მუ პროფესია გიღუნა?
- მა დოხთური ვორექ, სავადმყოფოს მუშენქ დო სადოხთუროს ხოლო ვოგურუანქ სტუდენტს.
- თქვანი ქომონჯი ხოლო დოხთური რენო?
- ვარი, ჩქიმი ქომონჯი ვა რე დოხთური, მახანტალი რე, ხანტუნს.
- სო მუშენს?
- ასე ვა მუშენს, ცუდეს რე, თეიშა სკოლას მუშენდუ დო ბალანეფს ოგურუანდუ ხანტუას.
- თქვანი დიდა დო მუშა მუ პროფესიამ რენა?
- დიაჩქიმი უჩიტელი რე, უნივერსიტეტის ოგურუანს ქორთულს. მუაჩქიმი უურნალისტი რე, ტელევიზიას მუშენს.
- თქვანი სქუალეფი მუ პროფესიამ რენა?

- უნჩაში არტისტი რე, თეატრის მუშენს, ოშქარი გურაფლენს
საინჟინროს დო უკულაში დიო ჭიჭე რე დო სკოლას გურაფ-
ლენს, ირდღას გილურს სკოლაშა.
- ღორონთქ მოირდას!
- მაღლობა!

ახალი ზმნები:

(დო)გურაფა - სწავლება

მა	ვოგურუანქ
სი	ოგურუანქ
მუ/თინა	ოგურუანს
ჩქი//ჩქე	ვოგურუანთ
თქვა	ოგურუანთ
მუნეფი/თინეფი	ოგურუანა(ნ)

ხანტუა - ხატვა

მა	ბხანტუნქ
სი	ხანტუნქ
მუ/თინა	ხანტუნს
ჩქი//ჩქე	ბხანტუნთ
თქვა	ხანტუნთ
მუნეფი/თინეფი	ხანტუნა(ნ)

ორიბი ობიექტი მესამე პირშა.

მა	ვოგურუანქ	თინას/თის	მე	ვასწავლი	მას
მა	ბჭარუნქ	“	მე	ვწერ	“
მა	ბხანტუნქ	“	მე	ვხატავ	“
მა	ვუჯინექ	“	მე	ვუყურებ	“
მა	ვურჩქილექ	“	მე	ვუსმენ	“

არიბი ობიექტი მეორე პირში

მა	გოგურუნქ	სი	მე	გასწავლი	შენ
მა	რჭარუნქ	სი	მე	გწერ	შენ
მა	რხანტუნქ	სი	მე	გხატავ	შენ
მა	გიჯინექ	სი	მე	გიყურებ	შენ
მა	გირჩქილექ	სი	მე	გისმენ	შენ

§ 1 მხოლოდითში

მა	ვოგურუნქ	მუს/მუნეფს//მუნენს	მე	გასწავლი	მას/მათ				
მა	გოგურუნქ	სი/მა	გოგურუნთ	თქვა	მე	გასწავლი	შენ/მე	გასწავლით	თქვენ

§ 2 მხოლოდითში

სი	ოგურუნქ	მუს/მუნეფს//მუნენს	შენ	ასწავლი	მას/მათ
სი	მოგურუნქ	მა	შენ	მასწავლი	მე
სი	მოგურუნთ	ჩქი	შენ	გვასწავლი	ჩვენ

§ 3 მხოლოდითში

მუ	მოგურუნს	მა	ის	მასწავლის	მე
მუ	მოგურუნა(ნ)	ჩქი	ის	გვასწავლის	ჩვენ
მუ	გოგურუნს	სი	ის	გასწავლის	შენ
მუ	გოგურუნა(ნ)	თქვა	ის	გასწავლით	თქვენ
მუ	ოგურუნს	მუს/მუნეფს//მუნენს/თინენს	ის	ასწავლის	მას/მათ

§ 1 მრავლობითში

ჩქი	ვოგურუნთ	მუს/მუნეფს//მუნენს	(ქართულს)		
ჩვენ	ვასწავლით	მას/მათ	(ქართულს)		
ჩქი	გოგურუნთ	სი/თქვა	ჩვენ	ვასწავლით	შენ/თქვენ

§ 2 მრავლობითში

თქვა	ოგურუნთ	მუს/მუნეფს//მუნენს		
თქვენ	ვასწავლით	მას/მათ		
თქვა	მოგურუნთ	მა/თქვა	მოგურუნთ	ჩქი
თქვენ	ვასწავლით	მე/თქვენ	გვასწავლით	ჩვენ

53 მრავლობითში

მუნეფი//თინეფი მოგურუანა(ნ) მა/მუნეფი//თინეფი მოგურუანა(ნ) ჩქი ისინი მასწავლიან მე/ისინი გვასწავლიან ჩვენ მუნეფი გოგურუანა(ნ) სი/მუნეფი გოგურუანა(ნ) თქვა ისინი გასწავლიან შენ/ისინი გასწავლიან თქვენ მუნეფი ოგურუანა(ნ) მუს/მუნეფს//მუნენს ისინი ასწავლიან მას/მათ

წაკითხე წინადადებები:

ჩქიმი აფხანაკი მა ქორთულს მოგურუანს.
მა გოგურუანქ სი ქორთულს დო ნინო ინგლისურს გოგურუანს.
ჩქი ახალი უჩიტელი მოგურუანა. თქვა მი(ნ) გოგურუანა?
მახანტალი მა ბხანტუნს.
თქვა რხანტუნა მახანტალი.
ღიარქიმი ბშხირას//ფშხირას//შხირას ბჭარუნს ქარლადის, მარა ჩქიმი აფხანაკეფი შხირას ვა ბჭარუნა ქარლადეფს//ქარლადენს.
მა სი გირჩქილექ, მარა თქვა მა გამრჩქილეთ.
მუშენი მიჯინე თინა მა?
მუშენი გიჯინენა მუნეფი//თინეფი სი?

საგარეოშოები:

უპასუხეთ კითხეებს:

- მუ პროფესიაშ რეთ?-----

- მუ პროფესიაშ რე თქვანი ოსური/ქომონჯი?-----

- მუ პროფესიაშ რენა თქვანი დიდა დო მუმა?-----

- მუ პროფესიაშ რენა თქვანი აფხანაკეფი?-----

- მუ//ნამუ პროფესია მორწონა?-----

XXI.

მომავალი დროის წარმოება:

ახლანდელი დრო
მუს ორთუქ?(რას შვრები)
ბჭარუნქ

ბხანტუნქ
ვურჩქილექ

ბჭკომუნქ
იბჩიებუქ
მუბშენქ
ბლაყაფუნქ

ბკითხულენქ
ბგურაფლენქ
პიდულენქ
ბშუნქ
ვოგურუნანქ
უჯინექ

მომავალი დრო

მა
სი
მუ/თინა
ჩქი//ჩქე
თქვა
მუნეფი/თინეფი

მა
სი
მუ/თინა
ჩქი//ჩქე
თქვა
მუნეფი/ თინეფი

მომავალი დრო
მუს ლოლანქ?(რას იზამ)
ღობჭარუნქ წინგის
მებჭარუნქ (ნინოს ქარლადის)
ღობხანტუნქ
(მო)ურჩქილექ//მოურჩქილუნანქ
//მუურჩქილუნანქ
ობჭკომუნქ
იბჩიებუქ
იმუბშენქ//ქიმუბშენქ
იბლაყაფუნქ//ქიბლა(ყ)აფუნქ
წებკითხენქ//ქიბკითხანქ
იბგურუნანქ//ღიბგურუნანქ
იპიდენქ//ქიპიდენქ
გებშუნქ
ღუ/ოვოგურუნანქ
უჯინექ//ქოუჯინექ

ღობ/პჭარუნქ//ღობ/პჭარუნქ
ღოჭარუნქ//ღოჭარუნქ
ღოჭარუნს//ღოჭარუნს
ღობჭარუნთ//ღობჭარუნთ
ღოჭარუნთ//ღოჭარუნთ
ღოჭარუნან(ნ)//ღოჭარუნან(ნ)

იბგურუნანქ
იგურუნანქ
იგურუნანს
იბგურუნანთ
იგურუნანთ
იგურუნან(ნ)

წაკითხეთ დიალოგები:

- მუს ორთუქ?
- ბგურაფლენქ.
- ჭუმე მუს ღოლა(ნქ)?
- ჭუმე წინგის იბკითხენქ.
- მუ მუს ღოლანს?
- მუ დავალებას ღოჭარუნს.
- მუნეფი მუს ღოლანა?
- მუნეფი იმუშენა.
- მუს ჭკომუნქ?
- მუთუნი ვა მოკო, ვა ვორექ შქირენული, მადლობა.
- გეშუნქო მუთუნს?
- ქო, წყარს გეფშუნქ.
- ტელევიზორს ქუჯინექო?
- ვარი, რადიოს ვურჩქილექ.
- ჭუმე ქიმუშენქო?
- ვარი, ჭუმე ვემუბშენქ, საბატონი რე ღო მითინი ვა მუშენს.
- მუს ღოლანქ?
- ბაზარშა მიდული ღო ართი მარაშ ოჭკომალს ქიპიდენქ. ონჯუ-ას მეზობელეფშა გეშნული ღო ნარდის ქიბლაყაფუთ.

მარგალური ნინაშ გაკვეთილს/ც

მარგალური ნინაშ უჩიტელი რე ოსურპატენი ნინო, მოწაფე რე დათო.

- ქიშილებენო გემნობრთე, ოსურპატენი?
- მუნოზოჯით, დოზოჯით დათო პატენი.
- მუჭო ზოჯუნთ ოსურპატენი ნინო?
- მადლობერი, ჯგირო ვორექ, თქვა?
- მა ხოლო ჯგირო ვორექ.
- დათო, თქვა მარგალურო ჯგირო იჩიებუთ!
- მადლობერი, მა ჯგირო ბრაგადანქ ღო ბკითხულენქ, მარა მოკო უჯგუშო მიჩქუდას(ი).

- მუთუნ ვაუჭირს. თქვა მაღას უჯგუშო იჩიებუდათ იცი.
- მა ბკითხულენქ მარგალურო, მარა ჩქარას ვამაკითხირე. მა ვამაკითხირე მარგალური არიკეფი, გირძე ლერსეფი.
- მუთუნ ვა უჭირს. ბრელს ქიმუშენთღა, მაღას წყკითხენტ.

ისწავლეთ ახალი ზმნა:

რეკუა – დარეკვა

მა ბრეკუნქ ნინოშა – მე ვრეკავ ნინოსთან
შეადარეთ:

მა ვურეკუნქ ნინოს – მე ვურეკავ ნინოს.

მომავალ დროში:

მა დოურეკუნქ//დოურეკუნქ მუს/მუნეფს//მუნენს, თის/თინეფს//თინენს

მა დოირეკუნქ სი – მა დოირეკუნთ თქვა.

სი დოურეკუნქ მუს/მუნეფს, თის/თინეფს

სი დომრეკუნქ მა – დომრეკუნთ ჩქი//ჩქე

მუ დომრეკუნს მა – დომრეკუნა ჩქი//ჩქე

მუ დოირეკუნს სი – დოირეკუნა თქვა

მუ დოურეკუნს მუნეფს//თინეფს

ჩქი//ჩქე დოურეკუნთ//დურეკუნთ მუს/მუნეფს

ჩქი//ჩქე დოირეკუნთ სი/თქვა

თქვა დოურეკუნთ//დურეკუნთ მუს/მუნეფს

თქვა დომრეკუნთ მა/ჩქი//ჩქე

მუნეფი დომრეკუნა მა/ ჩქი//ჩქე

მუნეფი დოირეკუნა სი/თქვა

მუნეფი დოურეკუნა//დურეკუნა მუს//თის, მუნეფს//თინეფს

ასევე თულება ზმნა:

მა ვუჯინექ თის//მუს

მა გიჯინექ სი.....

საგარჯიშოები:

1. უპასუხეთ შეკითხვებს:

1. მუს წეკითხე(ნქ) ონჯუას?-----
2. მუს ქიძინუნქ საბატონ ღო ჟაშხას?-----
3. მუს გეშუნქ ასე?-----
4. მუს ჭკომუნქ სადილო?-----
5. მუს უჯინექ ონჯუას?-----
6. მუს მოურჩქილუნქ ონჯუას?-----
7. სო იმუშენქ ზარხულს?-----
8. სო ილაყაფუქ ტყობინჯობაიას(დამალობანას)?-----
9. მუჟამს დოჭარუნქ დავალებას?-----
10. მუჟამს ქიკითხენქ//წეკითხენქ ახალ სიტყვენს?-----
11. მუჟამს იყიდენქ ახალ მაშხას?-----
12. ჭუმე დორეკუნქო?-----

2. გადაიყვანეთ ზმნა ახლანდელი დროიდან მომავალში:

მა ვორექ მინდორს-----
ვურჩქილექ მაფშალიას, მუჭო მიცორს თე ბირა-----
ჩქიმ(ი) მაცალეფი უჯინენა კოკობეს(კაკაბს)-----
ნინო ჯგირო ოგურუნს დათოს მარგალურს-----
მოწაფეფი ჯგირო იჩიებუნა//რაგადანა მარგალურო.-----
თინა ცხოვრენს ობუჯის.-----
მა ირიდლას ვურეკუნქ ეკას.-----
ვანტანგი დო მარო გულენა დადიანეფიშ ბაღეს.-----

XXII.

წყვეტილის (წარსული დროის) წარმოება:

აწმყო: მა ვოგურუა მასალეს მარგალურს
 წყვეტილი: მა ქულუოგურე მასალეს მარგალური.

მა დობჭარი
 სი დოჭარი
 მუქ/თიქ დოჭარუ
 ჩქი/ჩქე დობჭარით
 თქვა დოჭარით
 მუნეფქ/თინეფქ დოჭარეს

აწმყო	გყოფადი	წყვეტილი
ბ/პჭარუნქ	დობ/პჭარუნქ	დობ/პჭარი
ბ/პჭკომუნქ	ობ/პჭკომუნქ	ობ/პჭკომი
ვაკეთენქ	გუვაკეთენქ	გუვაკეთი
ფხანტუნქ	დოფხანტუნქ	დოფხანტი
(ვ)ურეკუნქ	დურეკუნქ//დოურეკუნქ	დურეკი//დოურეკი
ვურჩქილექ	ქურჩქილექ	ქურჩქილი
ვუჯინექ	ქო(ვ)უჯინექ	ქუჯინი//ქოუჯინი
იბ/ფჩიებუქ	ქიბ/ფჩიებუქ	ქიბ/ფჩიი
ბ/ფცხოვრენქ	ქიბ/ფცხო(ვ)რენქ	ქიბ/ფცხორი
მუბ/ფშენქ	ქიმუბ/ფშენქ	ქიმუბ/ფშე
ბლაყაფენქ	ქიბლაყაფუქ	ქიბლაყაფი
ბკითხულენქ	წებკითხენქ	წებკითხი
ბგურაფლენქ	ქიდიბგურუანქ	ქიდიბგურე
ვოგურუანქ	ქღდლოგურუანქ	ქღდლოგურე
პყიდულენქ	ქიპიდენქ	ქიპიდი
ბმუნქ	გეფმუნქ	გეფშვი

წაკითხეთ წინადადებები:

1. მა ბშხირას//შხირას ვურჩილეკ მაჭირხოლიშ ღურჭულს (მერცხლის ჭიკჭიკს).
2. ჭუმე ონჯუას ქურჩილეკ მახირეფიშ გუნდის.
3. გოლა ქორჩილი სქან(ი) გიშულას ტელევიზორს.
4. ონჯუა-ონჯუას ვუჯინექ ტელევიზორს ჩქიმ(ი) ცუდეს.
5. ჭუმე უღურაღეთ ქუჯინექ ახალ კინოს.
6. გოლა ქუჯინი ბალანეფიშ სხაპუა დო ბირას.
7. მა ირიღლას//ირღლას ვურეკუნქ ჩქიმ(ი) ჯიშას.
8. მა ჭუმე ღურეკუნქ ლეკანის.
9. გოლა ღურეკი ჩქიმ(ი) მაყალეს.

ძრაფა - ნაზვა

აწყო

მა ვორწყექ მუს//თის

მყოფადი

მა ქობძირუნქ მუს//თის

წვეტილი

მა ქობძირი მუ//თინა

წაკითხეთ წინადადებები:

მა ვორწყექ გიორგის. თინა ოზეს ლაყაფენს.

მა ვავორწყექ ნინოს, თინა ვა რე ოზეს. მა ვორწყექ სი. მა ქობძირუნქ ნატოს ჭუმე. სი ხოლო ქორძირუნქ ჭუმე, ცუდეს ქიციქლა.

მა გოლა საარიკო კინო ბძირი, მარა სი ვარძირი თექ.

წაკითხეთ დალოგები:

- გოლა მუ ქიშინი გაკვეთილს?
- ჩქი/ჩქე დობჭართ ახალი ზიტყვეფი, წებკითხით არიკეფი დო ბრელი ბრაგადეთ მარგალურო.
- ხოლო მუ ქიშინით?

- ხოლო გეფშევით ბუა დო ობჟკომით ჭვიშტარი.
- სქან სუმარქ ქიდიგურუო მარგალური?
- ქო, ჩქიმ სუმარქ ჯგირო ქიდიგურუ მარგალური. თინა ქიანა-შის იჩიებუ მარგალურო.
- გოლა თიქ ბრელი იჩუო დიარას?
- ქო, ბრელი რაგადუ, ქოთ ქიბირუ, ქოთ ქოსხაუ,უკული ჩქი-მი არტაჟიან ცუდეს ქუდუორულე.
- მუჟამს მეურს სქანი სუმარი მუშ(ი) ქიანაშა?
- ართ(ი) მარაშა ულამუდას ოკო ულა, მარა თეიშა(ხ) ოინტე-რეს ზუგიდი დო სამურზაყანოშ(ი) ძირაფა.
- სქანი სუმარი ხვალე რენო მოუღირი დო მუში ფანიათ?
- მუშ ფანია დარჩელს რე, ნათესეშ(ი) ცუდეს.
- აშო ვაულამუნანო მულა?
- ქო, ჭუმეშო ველუქ.

შეადართ:

მა ვაკეთენქ მუშო(თ) სადილს – მა სადილს ვუკეთენქ მუს.
 მა ბჭარუნქ მუშო(თ) ქაღარდის – მა ქაღარდის ვუჭარუნქ მუს
 მა ბხანტუნქ სურათის – მა სურათის ვუხანტუნქ მუს.

წაიკითხეთ ტექსტი:

მა დო ჩქიმ ფანიაქ//ჩილ დო სქუაქ დლახუეფ/ნს//დლასანწალეფ/ნს სოფელშა, წყარაპიჯშა მიდაბრთით. ტაროზი რდუ. ბალანეფ/ნქ ბრე-ლი ილაყაფეს. ჩქი დობჟვით ქოთომეფი, წიწილეფი, ჭვიშტარეფი. ბჟკომით, ბშვით, ბრაგადეთ; ჯგირი რდუ, ჯგირო მიხსვანჯით.

ჯარალუა – (ძველი დღესასწაული, რაც ნიშნავს თავშეყრას, ჯარანობას)

თამარა სქვამი ცირა რე, ტანი ლარჭემშა ქუგუ. გოდანერი ჯარალუას ირკოჩიში უსქვამაში აშარდუ. ჯარს ბრელი სუმარეფი რდეს ამერიკაშე. თე სუმარეფი მარგალურს დო ქორთულს გურაფლენა. პატონი რიჩარდი სუმი წანა რე გურაფლენს მარგალურს დო ასე

გვალო ჯგირო იჩიებუ//რაგადანს მარგალურო.თამარა დო რიჩარდი
 მაცალეფეი რენა. თამარაქ ღაგურუ რიჩარდის მარგალური. რიჩარ-
 დიში აფხანაგეფი ხოლო ოცადუნა მარგალურიშ დოგურაფას. სუ-
 მარეფ/ნს ოხუჯუნა სამარგალოს რინა. ჯარალუაქ გუკვირდეს.
 უჯინედეს ბალანეფიშ დო ახალეფიშ სხაპუას, ურჩქილედეს მარგა-
 ლურ ობირენს. ხანერი კათაში ღართი დო კაბაქ მანგარქ/ძამქ
 მეწონეს. ჩქინობურა ღვინი ხოლო გამორსეს. “გეშეი ღვინი ხარა-
 თია”-ქუბირეს სუმარეფ/ნს. მერიქიფენს გილულუდეს ღვინი ორკო-
 ლით. მენძელეფ/ნს ფოხალეფით აფუდეს ღვინი მოღალირი. ჩქინო-
 ბურა “ადესა” დო “ოჯალეში” ბრელ ქიანეფს მოწონა. სუმარეფქ
 ღახე გეგნილასეს “ხინტკირიშ” ლაყაფი ქობირესგნი; ჟირი თოლე-
 კირილი ქომოლკოჩი ართიანს ყამეფით გოთხოზუდუ. მიდგას
 უმოსშა აძგვიტედ ყამა მაჟიაშანი, თინა იციღ გომორძგვილი.
 თეში უკული “მარულას” ქუჯინეს. ჩქენ ბეღაურეფქ გაკვირეს
 შორშე მუნაულა სუმარეფი. ჯარალუაქ აკოსერელს გეთუ. სუმარე-
 ფი დო მენძელეფი ელახათრებული რდეს. ირკოჩქ ჭიე-ჭიეთ//ჭიჭე-
 ჭიჭეთ ცუდეფეშა მიღართეს მასვანჯეფშა.

ახალი სიტყვები:

- კოკობე – კაკაბი
- ბშხირას//შხირას – ხშირად
- მაჭირხოლი//მარჭიხოლი – მერცხალი
- ღურჭული – ჭიკჭიკი
- ულურალეთ//ულურალო – უსიკვდილოდ
- ზიტყვები – სიტყვები
- არიკეფი – ზღაპრები; არაკები
- სუმარი – სტუმარი
- ქიანაში – უამრავი, ბევრი(“ქვეყნის” შდრ: ქვეყნის ხალხი მოვიდა)
- ღიარა – ქორწილი, სუფრა; “ძოვება”
- ქოთ – კიდეკაც
- სართული//არტაჟი (Этаж) – სართული
- არტაჟიანი – სართულიანი
- თეიშა(ხ) – მანამდე, მანამ

ზეალე – მარტო, მხოლოდ
აშო – აქეთ
ჭუმეშო(თ) – ზვალისთვის
ველუქ – ველოდები
ულამუდუ – აპირებდა, ლამობდა
ფანია – ოჯახი, ცოლ-შვილი, ჯალაბი
დლასანწალი//დლახუ – დლესასწაული, დასვენების (გამოსასვლელი)
დღე.

ჯარალუა – ჯარიანობა, თავშეყრა
წყარპიჯი – წყლისპირი, ნაპირი
დობჭვით (ჭუალა) – შევწვით(შეწვა)
მიბსვანჯით – დავისვენეთ
ლარჭემი – ლერწამი
უსქვამაში – ულამაზესი
ოცადუნა – ცდილობენ
უხუჯანა//ოხუჯუნა – აწყობთ
ახალეფი – ახალგაზრდები
ობირე – სიმღერა
მანგარი – მაგარი
ძამი – ძალიან
ჩქინობურა – ჩვენებური
გამორსება – გასინჯვა
ხარა – ჩაფი (ხარათია – ჩაფითაო)
ქუბირეს – უძლერეს
ორკოლი – დოქი, სურა
მენძელი – მასპინძელი
ფუხალეფი//ფოხალეფი – კოკა, წყლის დიდი ჭურჭელი
(24 ლიტრი ჩადის)

გეგნილასეს – გადაირივნენ
ხინტკირია – თამაშის სახელწოდებაა
თოლი – თვალი
თოლეკირილი – თვალაკრული, თვალაზვეული
გოთხოზუდუ – უვლიდა(გარს), შემოურბენდა
მიდგა – ვინც
უმოსშა – უფრო მეტად, უფრო

ძგვიტაფა – ჩხვლეტა

ყამა – ხანჯალი

გომორძგვილი – გამარჯვებული

მუნაულა – მოსული, ნამყოფი

აკოსერილს//აკოსერელს – შებინდებისას

ელახათრებული – შეზარხოშებული, შეხათრებული

საგარჯიშოები:

ჩასვით მოთხრობით ბრუნვაში:

ბოში – ბოშიქ

ბები –

მარია –

გიორგი –

ჩქიმ(ი) მაცალე –

ჩქიმი მეზობელი –

ჟირი ძღაბი –

ართი ოსური –

საქორთუოში მათა –

ჩქიმი ჯიმაშ ოსური –

ჩქინი ნოსა –

სქანი სინჯა –

XXIII. გაიბეორეთ ზმნები:

	<i>აწმყო</i>	<i>უნწყებელი</i>	<i>მყოფალი</i>		<i>წყვეტილი</i>
მა	ბ/პჳკომუნქ	ბ/პჳკომუნდი	ობ/პჳკომუნქ	მა	ობ/პჳკომი
მუ	ჳკომუნს	ჳკომუნდუ	ოჳკომუნს	მუქ	ოჳკომუ
მუნეფი	ჳკომუნა(ნ)	ჳკომუნდეს	ოჳკომუნა(ნ)	მუნეფ/ნქ	ოჳკომეს
მა	ბ/ფშუნქ	ბ/ფშუნდი	გებ/ფშუნქ	მა	გებ/ფშვი
მუ	შუნს	შუნდუ	გეშუნს	მუქ	გეშუ
მუნეფი	შუნა(ნ)	შუნდეს	გეშუნა(ნ)	მუნეფ/ნქ	გეშვეს

ახალი სიტყვები:

საკაკალო — საუზმე	მა ბაკააღენქ(ვზაკუსკენქ)
სადილი — სადილი	მა ბსადიღენქ
ოსერშო/ე — ვანშამი	მა ვოსერშენქ

მა ბსადიღენქ	ბსადიღენდი	ქიბსადიღენქ	მა ქიბსადილი
მუ სადიღენს	სადიღენდი	ქისადიღენს	მუქ ქისადიღუ
მუნეფი სადიღენა(ნ)	სადიღენდეს	ქისადიღენა(ნ)	მუნეფქ ქისადიღეს

წაკითხეთ დიალოგები:

საბზადის (სამზარეულოში)

- ნამ სათის კაკაღენქ?//ჭკომუნქ ოჭმარეს?
- ოჭმარემ ჩხორო სათის ბაკაღენქ.
- მუს მირთვენქ?//მუს ჭკომუნქ?
- მა ბჭკომუნქ ქობალს, ცვალს,კარაქის, ხაშიღ კვერცხის, თოფურს დო მურა(მ)ბას.
- მუს შუნქ?
- მა ბმუნქ ჩაის, ვარდა ბეას.
- ბჟამი//ბჟალამი კოფე ვაიგორსო?
- ქო, მუჭო ვარ, მიგორს; ლიმონამი ჩაი ხოლო მიგორს.
- ნამ სათის სადიღენქ?
- ათაში სუმ სათიშო.
- მუს მირთვენქ?
- მა ბმხირას ჭვიღი ხორცის დო ხაშიღი კარტოფიღს ბჭკომუნქ, მარა უმოსო ღუმუ დო ბაჟემ გენწყიღი ქოთოშს მიბრთვენქ.
- მიგორს ღუმუს აშახაშიღი ხომლა//ხუმლა ცვაღი(სელეგინი). ლასირი ლებია დო დამმარებული ხოლო მობწონს. ოჯაღემის გიგომუნანქ დო ვარა ადესას.
- მუს გიოგუნუნანქ სადიღს დესერტო?
- ოშინერ ხიღი მიჩანს: უშქური, სხული, ცურზენი დო ატამა. ბერწული დო მანდარნა ხოლო ბრეღი მაგინა.
- მი(ნ) აკეთენს სადიღს?

- ჩქიმი ოსური. კანკალეშა მა ხოლო ვოხვარუქ.
- მუ ღროს ოსერშენქ?
- ონჯუამ ბრუო სათიშო; გებშუნქ ვარა ბჟას, ვარა ჩაის; მინშა მარწვენს//მარწვენს პჭკუმუნქ.
- ჭუმე მი(ნ) აბზადენს საკაკალოს?
- ნინო მამზადენს.
- მუს გააკეთენს ნინო?
- ღოჭუნს ცვალს, ღოხაშუნს კვერცხის ღო ქაფუნუნს ბჟა ღო ჩაის.
- სო ისადილენთ?
- რესტორანს მილამუნა.
- მუს მირთვენთ რესტორანს?
- ხაჭაპურს, ღუმუს, გებჟალიას, ელარჯის ღო საცივს.
- მუს გეშუნთ?
- გებშუნთ ადესას. პივას, “სქურიშ” წყარს ღო ლიმონათის.
- გოლა სოდე ისადილით?
- გოლა ცუდეს იბსადილით. ობჭკომით თუში ხორცი კვარწახიწ-კუმა ართო, გებშვით ჭე ღვინი ღო ჭყინტე ცვალი ცვალმინ-თათ კეთებული ქიგუოცუნეთ. ნიკაქ მუთუნი ვაჭკომუ, ხვალე კოფე გეშუ.
- ჩაი შანქარამი გოკონა ღო უშანქარე?
- მა მოკო შანქარამ ღო ლიმონამი.
- კოფე ბჟათ გოკონანო?
- ვარ, უბჟალეთ.

მოქმედებითი ბრუნვა

სახელობითი:	კიზი//კე ზი	შანქარი	მაშნა
მოქმედებითი:	კიზ-ით//კე ზით	შანქარ-ით	მაშნა-თ(ი)

მაშნათ მეულუ	მანქანით მივდივარ
კიზით ბჭკომუნქ	კოვზით ვჭამ
ჭირქათ ბშუნქ	ჭიქით ვსვამ

XXIV.

ინვერსიული ზმნები:

მა	ბშქირენს	მე	მშია
სი	რშქირენს	შენ	გშია
მუს	შქირენს	მას	შია
ჩქი//ჩქე	ბშქირენა(ნ)	ჩვენ	გეშია
თქვა	რშქირენა(ნ)	თქვენ	გშიათ
მუნეფ/ნს	შქირენა(ნ)	მათ	შიათ

მა	პეუმენს	მე	მწყურია
სი	რეუმენს	შენ	გწყურია
მუს	ეუმენს	მას	სწყურია
ჩქი//ჩქე	პეუმენა(ნ)	ჩვენ	გეწყურია
თქვა	რეუმენა(ნ)	თქვენ	გწყურიათ
მუნეფ/ნს	ეუმენა(ნ)	მათ	სწყურიათ

წაიკითხეთ დიალოგები:

- გიორგი, რშქირენსო//შქირენი გაფუნო?
- ქო, მანგარო ბშქირენს//ძამს ბშქირენს.
- მუ გოკო?//მუს მირთვენთ?//მუს ჭკომუნთ?
- მა მოკო ვარა ხაჭაპური დო ვარა ჭვიშტარი.
- რეუმენსო//ეუმენი გაფუნო?
- ვარი, ვაპეუმენს//ეუმენი ვამაფუ.
- ჩაი ვარდა კოფე ვაგოკონო?
- ჩაი მოკო.
- მუსხი//მუსხე კიხი შანქარი გოკო?
- ვა მოკო შანქარამი ჩაი, უშანქარე მისხუნუ.
- ჩაი ლიმონამი გოკონო?
- ქო, უშანქარე ლიმონამი ჩაი მოკო.
- ა, პატინი, მირთვით!
- ქვერსემი მარდი!

ბრძანებითი!

ქიდიგურე!	ისწავლე!
ქიდიგურეთ!	ისწავლეთ!
ქიმუშე(თ)!	იმუშავე(თ)!
ქორაგადე(თ)	ილაპარაკე(თ)!
ქვლავურე(თ)!	ასწავლე(თ)!
ქილაყაფი(თ)!	ითამაშე(თ)!

სრული უსრული

წეკითხი(თ)!//იკითხი(თ)!
ლოჭარი(თ)!//ჭარი(თ)!
ლოხანტი(თ)!//ხანტი(თ)!
ოჭკუმი(თ)!//ჭკომი(თ)!
გეშვი(თ)! // შვი(თ)!
ქუჯინი(თ)!//უჯინი(თ)!
ქურჩილი(თ)!//ურჩილი(თ)!
ქომირჩილი(თ)!//მირჩილი(თ)!
ქომირი(თ)!//ძირი(თ)! –ნახე(თ)!
მიკაჯინი(თ)!- შეხედე(თ)!
ქემკმოჯინი(თ)!-შემომხედე(თ)!

საკარჯიშობი:

ჩასვით მოქმედებით ბრუნვაში:

მაშნა –
კურხი –
ხამუ –
ვილკა –
კიზი –
სოკო –
ღვინი –
ბრელი ოჭკომალი –
ჭიჭე ოშუმალი –
ჩქიმი ჭირქა –

უპასუხეთ კითხვებს:

1. ნამ სათის სადილენთ?-----
2. მუუამს კაკალენთ?-----
3. მუს მირთვენთ ოსერშეთ?-----
4. უმოსო//უმენტაშო სო სადილენთ?-----
5. თქვა გემუანი ოჭკომალეფ/ნს აკეთენთო? მუს?-----
6. ასე რშქირენა ღო რცუმენანო?-----

XXV.

II კავშირებითის წარმოება:

ოკო - უნდა (ნაწილაკი)

წვეტილი

მუ ქიძინი?

- მა ღიბგურე
- მა წებკითხი
- მა (ქ)იძუბშე
- მა (ქ)იბსადილი
- მა (ღო)ბჭარე
- მა (გუ)ვაკეთი
- მა (ღო)ბხანტი
- მა გებშე

- მა ოკო ღობჭარე
- სი ოკო ღოჭარე
- მუქ ოკო ღოჭარას(ღ)

II კავშირებითი

მუ ოკო ქიძინე?

- მა ოკო ღიბგურე
- მა ოკო წებკითხე
- მა ოკო (ქ)იძუბშე
- მა ოკო (ქ)იბსადილე
- მა ოკო (ღო)ბჭარე
- მა ოკო (გუ)ვაკეთე
- მა ოკო (ღო)ბხანტე
- მა ოკო გებშე

- ჩქი/ჩქე ოკო ღობჭარათ(ღ)
- თქვა ოკო ღოჭარათ(ღ)
- ბუნეჟქ ოკო ღოჭარან(ღ)

შეადარეთ:

მა მოკო(ნ) ღობჭარენი	ჩქი//ჩქე მოკონა(ნ) ღობჭარათენ
სი გოკო(ნ) ღოჭარენი	თქვა გოკონა(ნ) ღოჭარათენ
მუს ოკო(ნ) ღოჭარასუნ	მუნეფს ოკონა(ნ) ღოჭარანინ.

მა ოკო წებკითხე თე წინგი
 მა მოკო(ნ) წებკითხენი თე წინგი

მუქ ოკო წეკითხას თე წინგი
 მუს ოკო(ნ) წეკითხასუნ თე წინგი

„ყოფნა“ ზმნა II კავშირებითში:

მა ოკო ვორდე „მე უნდა ვიყო“	ჩქი//ჩქე ოკო ვორდათ(ღ)
სი ოკო ორდე	თქვა ოკო ორდათ(ღ)
მუ ოკო ორდას(ღ)	მუნეფ ოკო ორდან(ღ)

შემღება (შეუძლია)

მა შემღებუ(ნ) ღობჭარენ	ჩქი//ჩქე	შემღებუნა(ნ) ღობჭარათენ
„მე შემიძლია დავწერო“		
სი შეიღებუ(ნ) ღოჭარენ	თქვა	შეიღებუნა(ნ) ღოჭარათენ
მუს შეუღებუ(ნ) ღოჭარასუნ	მუნეფს	შეუღებუნა(ნ) ღოჭარანინ

დაპირება (დააპირებს) = განიზრახავს, მონინდომებს

მა	მიპირებუ ღოჭარენ//ჭარუა	„მე ვაპირებ დავწერო“
სი	გიპირებუ ღოჭარენ//ჭარუა	
მუს	უპირებუ ღოჭარასუნ//ჭარუა	
ჩქი//ჩქე	მიპირებუნა(ნ) ღობჭარათენ//ჭარუა	
თქვა	გიპირებუნა(ნ) ღოჭარათენ//ჭარუა	
მუნეფს	უპირებუნა(ნ) ღოჭარანინ//ჭარუა	

ეს იგივეა, რაც:

მა	მილამუ/გ(ნ)	დობჭარენ//ჭარუა
სი	გილამუ/გ(ნ)	დოჭარენ//ჭარუა
მუს	ულამუ/გ(ნ)	დოჭარასენ//ჭარუა
ჩქი//ჩქე	მილამუნა(ნ)	დობჭარათენ//ჭარუა
თქვა	გილამუნა(ნ)	დოჭარათენ//ჭარუა
მუნეფს	ულამუნა(ნ)	დოჭარანინ//ჭარუა

წაკითხეთ წინადადებები:

1. მა შემიღებუ გგვაკეთე გემუანი სადილინი.
2. მუს შეულებუ მიდართასენ.
3. მა მილამუ/გ იბლაცაფენ შახმატი//მა მილამუ შახმატიშ ლაცაფი.
4. მუს უპირებუ ფრანგულიშ დოგურაფა.
5. მა მოკო იპიდე ახალ მაშა.
6. მუს ოკო დოჭარას წინგი.
7. მა შემიღებუ სამუმას ვორდე ჭუმე სუმ სათის.
8. მუს ულამუ/გ კონცერტიშა ხვალე მიდართასენ.

II კავშირებითი გამოიყენება შემდეგ ფრაზებში:

- ქემორთი, ქედბგურუათო ახალ(ი) გაკეთილი.
- ქუჯგუ, დოჭარანგ განცხადება.
- გირჩინქ, წეკითხე თე წინგი.
- ვეშილებე, ირფელი ქედბგურუენგ.
- შეილებუ/გ, გაკეთენ თე საქმე.
- მა თენა გეფშვენგ, გლახათ გენბორთუქ.
- ჯგირი იყი, ქემგართედასენ(შეძლებდე მოსელას)
- არჩილქ მარგალური ქედბგურუასენ, თე წინგი ოსაჭირო.
- მუქ მაშა ქედბგურუასენ, თეშო ფარა რე საჭირო.
- სუმარო მიდართენ, თეშო სი გოსაჭირ დაპიჯება//დაპეჟება//დაპეჯება.

- თინა სკოლაში მეურს, ქედგურუასგნ.
- მუ მურს დუქანში, ქადარდეფი ქიციდასგნ.
- თინა მეურს კინოში, ახალი სურათი ქოძირასგნ.
- სო ოკო იპიდე ახალი რვეული?
- მუ ოკო ბქიმინე?
- მუჟამს ოკო ურეკე გრიშას?

ბრძანებითის უარყოფითი ფორმა ვა//ვე ნაწილაკებით:

ვეგურუა(თ)!	არ ისწავლო(თ)!
ვემუშუა(თ)!	არ იმუშავო(თ)!
ვეკითხა(თ)!	არ (წა)იკითხო(თ)!
ვარაგადღუა(თ)!	არ ილაპარაკო(თ)!
ვაჭარა(თ)!	არ დაწერო(თ)!
ვაშვა(თ)!	არ დალიო(თ)!
ვაჭკომა(თ)!	არ ჭამო(თ)!
ვოუჯინა(თ)//ვაუჯინა(თ)!	არ უყურო(თ)!
ვოურჩქილა(თ)//ვაურჩქილა(თ)!	არ უსმინო(თ)!
ვაძირა(თ)!	არ (ა)ნახო(თ)!
ვენაჯინა(თ)!	არ ჩახედო(თ)!
ვემკაჯინა(თ)!	არ შეხედო(თ)//არ მიხედო(თ)!

ბრძანებითის უარყოფითი ფორმა ნუ//ნუმ ნაწილაკით:

ნუ//ნუმ//ნგმ(უ)	გურაფლენქ	ნუ სწავლობ!
ნუ//ნუმ//ნგმ(უ)	გურაფლენ(თ)!	ნუ სწავლობ(თ)!
ნუ//ნუმ//ნგმ(უ)	იჩიებუქ!	ნუ ლაპარაკობ!
ნუ//ნუმ//ნგმ(უ)	იჩიებუთ!	ნუ ლაპარაკობთ!
ნუ//ნუმ//ნგმ(უ)	თხულენქ!	ნუ თხოულობ!
ნუ//ნუმ//ნგმ(უ)	თხულენთ!	ნუ თხოულობთ!

ღიალოგი ტანსაცმლის(ბარჯიმ) მაღაზიაში:

- ახალ ძიქვა (შალვარი) მოკო ქიპიდენგ. სო შილებე იპიდენგ?
- ჭავჭავაძემ ქუჩაში მიდაბრთათ, თექ ბრელი დუქანი//მაღაზია რე. მუჭომი შალვარი გოკო?
- მა მოკო სასუმარო შალვარი.

- მუ ღირ თენა?
- თენა ღირ ეჩლოვითი ლარი.
- ჯგირი რე, მოხუჯუ. ქიბიდენქ, მა ფიფქრენქ, ჯგირ მაყი. სო შილებე ქიმკიბზიმუნენ?
- ეთექ მეზოჯით!
- ჯგირ მაფუნო?
- ჭე ინწრო გაფუ, შხვა რაზმერი ქობძირათ.
- ა, ათენა ჯგირ გაყი.
- ქემოსქვანსო?
- ქო, გვალო ჯგირს გოსქვანს. მა ფიფქრენქ, ოკო ქიციდე-ქოთ ეფი რე.
- ქომუჩით თე შალვარი. სო ოკო გინიბე ფარა?
- ათაქ, კასას.
- მადლობერი ვორექ!

ისწავლეთ ფრაზები!

თე კაბა ჭიჭე მაფუ. – ეს კაბა პატარა მაქვს.

თე ღართი ღიღი მაფუ – ეს ჩონა ღიღი მაქვს

თე ბიქვა ჯგირი მაფუ – ეს შარვალი კარგად მაქვს.

თე კუჩხიშმადვალარი//კუჩხმოდვალი ინწრო მაფუ – ეს ფეხსაც-
მელი ვიწრო მაქვს.

მოძონს – მოძონს მომავალი დრო

მა (ქ)მ(უ)მეწონებუ(ნ)

სი (ქ)მგეწონებუ(ნ)

მუს (ქ)მეწონებუ(ნ)

ჩქი//ჩქე (ქ)მმეწონებუნა(ნ)

თქვა (ქ)მგეწონებუნა(ნ)

მუნეფ/ნს (ქ)მეწონებუნა(ნ)

ბილუ(ნ) - მაქვს

მა	(ქ)მაღვენუ(ნ)
სი	(ქ)გაღვენუ(ნ)
მუს	(ქ)აღვენუ(ნ)
ჩქი/ჩქე	(ქ)მაღვენუნა(ნ)
თქვა	(ქ)გაღვენუნა(ნ)
მუნეფ/ნს	(ქ)აღვენუნა(ნ)

საკარჯიშოები:

უპასუხეთ შეკითხვებს:

- ბმხირას გილურქო ღუქანეფმა?-----
- მუ ოკო იციდე ამღლა ღუქანს? ბაზარს?-----
- მუ ოკო უციდე ამღლა სქან მაცალეს? სქან ოსურს? სქან ქომონჯის? სქან სქუას?-----
- ბარგის ციღულენქო? მიკიზიმუანქო?-----
- სი გაფულენქო ოგაფურეფს//ოგაფურენს?-----

XXVI.

ზმნის ენებითი გვარი

მა გემოფჩანქ ცუღეს – ცუღე გემიჩამუ
მა ბჭარუნქ წინგის – წინგი იჭარუ
მა ვათენქ გურაფას – გურაფა ითებუ
მა ვაკეთენქ სადილს – სადილი იკეთებუ
მა ვოტობუნქ ოჭკომალს – ოჭკომალი ტიბუ

აწმუო

მა	იზინექ	(ველოდები//ვიზედები)
სი	იჯინექ	(ელოდები//იხედები)
მუ	იჯინე-(ნ)	(ელოდება//იხედება)
ჩქი/ჩქე	იზინეთ	(ველოდებით//ვიზედებით)
თქვა	იჯინეთ	(ელოდებით//იხედებით)
მუნეფი	იჯინენა-(ნ)	(ელოდებიან//იხედებიან)

ბუფალი**უწყებელი**

მა	ქიზინეჟ	მა	იზინელი
სი	ქიზინეჟ	სი	იზინელი
მუ	ქიზინე(ნ)	მუ	იზინელუ/ჯ
ჩქი//ჩქე	ქიზინეთ	ჩქი//ჩქე	იზინელით
თქვა	ქიზინეთ	თქვა	იზინელით
მუნეფი	ქიზინენა(ნ)	მუნეფი	იზინელეს

წყებელი

მა	(ქ)იზინი
სი	(ქ)იზინი
მუქ	(ქ)იზინუ/ჯ
ჩქი//ჩქე	(ქ)იზინით
თქვა	(ქ)იზინით
მუნეფქ//მუნენქ	(ქ)იზინეს

II კავშირებითი

მა	ოკო	იზინე
სი	ოკო	იზინე
მუქ	ოკო	იზინას
ჩქი//ჩქე	ოკო	იზინათ
თქვა	ოკო	იზინათ
მუნეფ/ნქ	ოკო	იზინან(ი)ი/ჯ

მა	ვუჯინეჟ	მა	ქუჯინეჟ
მე	ველოდები	მე	დაველოდები

მა	ვუჯინი	მა	ოკო ვუჯინე(ნი)
მე	დაველოდე	მე	უნდა დაველოდო

მა ვოხვარუქ
მე ვეხმარები

მა მივეხვარებუქ
მივეხმარები

მა მივეხვარი
მე მივეხმარე

მა ოკო მივეხვარე(ნი)
მე უნდა მივეხმარო

მა ელუჩანქ
მე ვურჩევ

მა (ქ)ელუჩანქ
მე ვურჩევ (მომავალში)

მა (ქ)ელუჩი
მე ვურჩიე

მა ოკო (ქ)ელუჩი
მე უნდა ვურჩიო

მა ვოკითხუქ
მე ვეკითხები

მა ქე შევეკითხებუქ
მე შევეკითხები

მა ქე შევეკითხი
მე შევეკითხე

მა ოკო ქე შევეკითხე
მე უნდა შევეკითხო

მა ვოკითხუქ
მე ვეკითხები

მა (ქო)ბკითხენქ
მე ვკითხავ

მა (ქო)ბკითხი
მე ვკითხე

მა ოკო (ქო)ბკითხე
მე უნდა ვკითხო

მა ბშურდუქ
მე ვიღლები

მა დობშურდუქ
მე დავიღლები

მა დობშურდი
მე დავიღალე

მა ოკო დობშურდე
მე უნდა დავიღალო

მა იბტყობუქ
მე ვიმალები

მა დიბტყობუქ
მე დავიმალები

მა დიბტყობი
მე დავიმალე

მა ოკო დიბტყობე
მე უნდა დავიმალო

მა ვატყობუქ
მე ვემალები

მა დუვატყობუქ
მე დავემალები

მა დუვატყობი
მე დავემალე

მა ოკო დუვატყობე
მე უნდა დავემალო

მა ვერიებუქ
მე ველაპარაკები

მა ქვკერიებუქ
მე დავკელაპარაკები

მა ქვეერი
მე დავკელაპარაკე

მა ოკო ქვეერი
მე უნდა დავკელაპარაკო

მა ბლაყაფენქ
მა ვთამაშობ

მა იბლაყაფუქ
მე ვითამაშებ

მა იბლაყაფი
მე ვითამაშე

მა ოკო იბლაყაფე
მე უნდა ვითამაშო

მე ვოლაყაფუქ
მე ვეთამაშები

მა (ქვ)ველაყაფებუქ
მე (შე)ვეთამაშები

მა (ქვ)ველაყაფი
მე ვეთამაშე

მა ოკო (ქვ)ველაყაფე
მე უნდა ვეთამაშო

მა იბჩიებუქ მუწკმა — მა ვეჩიებუქ მუს
 მა ბლაცაფენქ მუწკმა — მა ვოლაცაფუქ მუს

ენებითი გვარის ქართულისებური -ებ-ი დაბოლოებიანი წარმოება მეგრულში არ დასტურდება.

შეხვალამა - შეხვედრა

აწმყო

მა	შეფხვადუქ	მუს/მუნეფს//მუნენს
სი	შეხვადუქ	მუს/მუნეფს//მუნენს
მუ	შეხვადუ/ჯ(ნ)	მუს/მუნეფს//მუნენს/თის/თინეფს//თინენს
ჩქი//ჩქე	შეფხვადუთ	მუს/მუნეფს
თქვა	შეხვადუთ	მუს/მუნეფს
მუნეფი	შეხვადუნა(ნ)	მუს//მუნეფს//მუნენს/თის//თინეფს//თინენს

უწყვეტილი

მა	შეფხვადუდი	მუს/მუნეფს//მუნენს
სი	შეხვადუდი	მუს/მუნეფს//მუნენს
მუ	შეხვადუდუ/ჯ	თის/თინეფს//თინენს
ჩქი//ჩქე	შეფხვადუდით	მუს/მუნეფს//მუნენს
თქვა	შეხვადუდით	მუს/მუნეფს//მუნენს
მუნეფი	შეხვადუდეს	თის/თინეფს//თინენს

წყვეტილი

მა	ქე შეფხვადი	მუს/მუნეფს//მუნენს
სი	ქე შეხვადი	მუს/მუნეფს
მუქ	ქე შეხვადუ	თის/თინეფს
ჩქი//ჩქე	ქე შეფხვადით	მუს/მუნეფს
თქვა	ქე შეხვადით	მუს/მუნეფს//მუნენს
მუნეფქ	ქე შეხვადეს	თის/თინეფს//თინენს

II კავშირებითი

მა	ოკო	ქვ შებენადე	მუს/მუნეფს//მუნენს
სი	ოკო	ქვ შებენადე	მუს/მუნეფს//მუნენს
მუქ	ოკო	ქვ შებენადას	თის/თინეფს//თინენს
ჩქი/ჩქვ	ოკო	ქვ შეფენადათ	მუს/მუნეფს//მუნენს
თქვა	ოკო	ქვ შეენადათ	მუს/მუნეფს//მუნენს
მუნეფ/ნქ	ოკო	ქვ შეენადან	თის/თინეფს//თინენს

მა იბრთუქ	მა ღიბრთუქ
მე ვბრუნდები	მე ღავბრუნდები
მა ღიბრთი	მა ოკო ღიბრთე
მე ღავბრუნდი	მე უნდა ღავბრუნდე

მა ბ/ფსქიდექ	მა ქვღობ/ფსქიდექ
მა ბ/ფსქიდექ	მა ღობ/ფსქიდექ
მა ქვღობ/ფსქიდი	მა ოკო ქვღობ/ფსქიდე
მა ღობ/ფსქიდი	მა ოკო ღობ/ფსქიდე

მე ვრჩები	მე ღავრჩები,	მე ღავრჩი	მე უნდა ღავრჩე
მე ვრჩები	მე მოვრჩები	მე მოვრჩი	მე უნდა მოვრჩე

აწმყო

მა ვოკითხუქ მუს	—	მუ მოკითხუ მა
მა გოკითხუქ სი	—	სი მოკითხუქ მა

მყოფადი

მა ქობ/პკითხენქ მუს	—	მუ ქობ/პკითხენს მა
მა ქორკითხენქ სი	—	სი ქობ/პკითხენქ მა

წყვეტილი

მა ქობ/პკითხი მუს – მუქ ქობ/პკითხუ მა
მა ქორკითხი სი – სი ქობ/პკითხი მა

დაპეიჯება ოგულეფმა (ტელეფონით)

- გამარჯება, თამარა, მა რიჩარდი ვორექ.
- გამარჯება, რიჩარდი! მუჭო რექ?
- მადლობერი, თამარა, მუთა მიჭირს! საბატონს ამერიკაშა მე(ე)ურქ მა დო თეიშახ მოკო შერხვადენი დო ართო ქობძირათ თქვანი სოფელიშ ლაკადეფი, წყარაპიჯი დო ტყალეფი. ჩქიმი აფ-ხანაკეფი ხოლო იყინა ჩქიმწკმა ართო დო ქორთხინქ, ვარია ვამწუნენი!
- პატენი ზოჯუნქ, ხიოლით მოლურქ!
- გეხარი, ამდლა სუმი სათიშო გელგდათიცი სქანი ბაბუმ ობინეხეწკმა.
- ჯგირი, თექ გობრჩქინდუქ!

სოფელიშ ელგ-მოლგ

სუმარეფი დო თამარაქ ართიანს ქეშეხვადეს დო სოფელიშ ელ-მოლიშ ოთოლიერეფშა//ოძირაფშა//გაჯინუმა მიდართეს.

- ათე ტყას მუ ვოზო?
- თენა რე დადიაშ ტყა. თაქ ჯვეშო, პატონ-ჭკორალაში ბორჯის, დადია გილეშე ონადირეშა; თე დიხეფი ხოლო თიში რდუ დო თემ გურშენი//თეშენი ტყას დადიაშ სახელქ ქასქიდუ
- ასე ხოლო ნადირენანო თაქ?
- ვარი, ასე ვეშილებე, ნება ვა რე. თაქ ბრელი შხვალოშხვა ჯიშიშ ჯა ჩანს: ცხიმური, ჭყონი, ჭანდარი, წიფური, ჭუბური, მურყანი. ჭიჭე ხანიშ უკული ჭყონიშ ჯინს, ოროს ქეგთოდოხო-დეს დო ურჩქილედეს ჩიტეფიშ ღურჭულს. ბჟამ ჩხორია დობურილი ტყას ექი-ექი გიშმეჭვიტინანდუ. სოდგარენი ზესქვი კუთანდუ სარალოთ; გედირთეს დო დოგორეს – გაჭირებული კაკლარონს ქაშალაფედუ დო ვაგთორთუბედუ. რიჩარდიქ გაქთიფონ ზესქვი დო გუტუ ცაშა.

იბირდეს მამალიეფი დო მალაღურეფი. კანკალემა კვარია ქიმიოჯლიანდუ, მინ ქირი გეგნიშქიორუდუ მაღალი ჯალეფიშ ჟი. სკვინჩეფი ართი ამბეს რდეს: ღურჭულანდეს, გინოფურინუნდეს ართი ცაშე მაჟიაშა. მუთუნი ვაუჯგუდუ თინეფიშ ჯინას დო რჩქილას.

უკული გიაყუნეს ნაქურის დო მაღას გიშელეს წყარაბიჯეშა. თაქ ბართვენს ჭყორეფი დო კვათარეფი მითნოხვედეს; ხონარი ქგგეგონესგნი, გეფურინეს დო იშო ლარჭემეფუშა დიტყობეს. იშო, თერე, ჭვეშ ცვანა რდუ დო თიშა მიანჭუაფუდეს. ბართვენს თუდო ქიანაში იაია დო კარაკოჩხა მითოჩანდუ. ქუფალუდუ ინჭირიას დო კალიას//კალიოს.

- თენა წენწყარი რენო?//თენა წენწყარი რე, ვარო?
- ქო, წენწყარი ჯოხო. თაქ გილურთ ჩქი ზარხულს ტანიშ ობონ-შა დო ოჩხომუშა.
- ბრელი ჩხომი ხენო თაქ?
- ვართ ფერი,მარა ჭიჭე-ჭიჭეს ქობ/პჭოფუნთ.
- მუთ ჭოფუნთ ჩხომს?
- ანტკეცით, ვარდა ბადეთ. ბრელნერი ჩხომი ხე თაქ: კობრი, ღორჯო; მინშა კალმახა ხოლო გამკორჩქინდუ. შხირას ფოთქვის ლაჭაჭიას ხოლო ბჭოფუნთ.
- წყარს მელე ლაკადა იძირენ თექ მუ რე?
- თინა რე ჩქინი სოფელიშ სასაფულა//ოხვაშე. თექ ბრელი ღურელი თხორუ, ლეშამ ბორჯის ტერიშ ტყვიამ ცვილირეფი. ბრელი დიდაქ მუკიქუნუ უჩა, ბრელი და დო ბრელი ჩილი ონგარუ უბედური ბედიქ.

ფერდენს ორინჯი მუკიდიარდუ. თხალეფ/ნს დო შხურეფ/ნს ჭყიშ ეკოყუნდუ. სუმარეფ/ნს ქგმამქირენეს დო წყარპის გინოსკლონგირი მინდორი დოგორეს დახუნალო; გოფაჩეს ოჭკომალი დო ოშუმალი. გახოლეს თამარაშ ნაჭვი ხაჭაპური, ჭკიდეფი დო სელეგინიშ ცვალი. სუმარენქ ვართ ღვინშენ თქვის ვარია. ირნერო კმაყოფილენქ დო ბედინერენქ ღირთეს კენი ცუდეშა დო მურიცხეფიშ მოჭკადილი ცაშ თუდო თელ სერს იბირდეს მარგალური ობირეშეფ/ნს//ობირუნს.

ახალი სიტყვები:

დაპეიჯება – დაპატიუება
ოგულებმა – სასეირნოდ
ლაკადა – გორაკი
ქორთხინქ – ვთხოვ
ობინეხე – ვენახი
გობრჩქინდუქ – გაუნდები
ელგ-მოლგ – არემარე, შემოგარენი
თოლიერება – დათვალიერება
ოთოლიერებმა – დასათვალიერებლად
დადიაშ – დადიანის
ჯვეშო – ძველად
პატონ-ჭკორალა – ბატონყმობა
ბორჯი – ღრო
ღიხა – მიწა
ქასქიდუ – შერჩა, შემორჩა
ნება ვა რე – ნებადართული არ არის
ათემ გურშენი – ამის გულისთვის, ამის გამო, ამიტომ
შხვადოშხვა – სხვადასხვა
ჩანს – დარგულია, ხარობს
ცხიპური – რცხილა
ჭყონი – მუხა
ჭანდარი – ჭადარი
წიფური – წიფელი
მურყანი – თხმელა
ჭიჭე ხანი – ცოტა ხანი
ჯინჯი – ძირი, ფესვი
ჭყონის ჯინს – მუხის ძირში
ორო – ჩრდილი,ჩერო
გეთოხუნა– რაღაცის ქვეშ დაჯდომა
ჩხორია – სხივი(მზის)
ღობურილი – დაბურული
ექი-ექი – აქა-იქ
გიშმეჭვიტინანდუ – იჭვრიტებოდა

სოდგარენი – სადღაც
ზესქვი – შაშვი
კუთაფი – კენესა
სარალოთ – საბრალოდ
დოგორეს – მოძებნეს
გაჭირებული – გაჭირვებული, საწყალი
კაკლარონი – ეკლნარი
ამალაფა – შუაში ჩავარდნა
ვაგთორთუშუდუ – ვერ გამოსულიყო
გაქთიყონუ – გამოიყვანა (რაღაცის ქვემოდან)
გუტუ – გაუშვა
გოტება – გაშვება
მაფშალია – ბულბული
მალაღური – მოლაღური (ჩიტის სახეობა)
კანკალეშა – ზოგჯერ
კვარია – ყვავი
ქიმიოჯლიანდუ – მიაჯღავლებდა
ქირი – ქორი
გეგნიშქიორუდუ – გადაიქროლებდა
სკვინჩა – სკვინჩა(ჩიტი)
ვაუჯგუდუ – არ სჯობდა
გინოფურინუნდეს – გადაფრინდებოდნენ
ცა – ტოტი
გიაყუნეს – გაუყვნენ
ნაქური – ნაკვალევი, ნაფეხური, ნაქუსლევი
ბართვი – ბუნქი
ჭყორი – მწყერი
კვათარა – ტყის ქათამი
მითნოხვედეს – ისხდნენ (შიგნით)
ხონარი – ხმა
ქიგეგონეს – გაიგონეს
ტყობინი – დამალვა
იშო//თევრე – იქით
ჭვე – ჭვავი

ცვანა – ყანა

ჭვეში ცვანა – ჭვევის ყანა

თიშა მიანჭუაფდეს – იქითკენ მიიჩქაროდნენ, მიეჩქარებოდათ
ქიანაში – უამრავი

თულო – ქვეშ

იაია – ია

კარაკუჩხა – ენბელა

მითორანდუ – იზრდებოდა (რალაცის ქვეშ)

ქუფალუდუ – გაფურჩქნულიყო

ინჭირია – ანწლი

კალია//კალიო – ეკალა

წენწყარი – ჭანის წყალი (მდინარე)

ვარო? – არა?

ობონშა – დასაბანად

ოჩხომუ – თევზაობა

ჩხოში ხენო? – თევზი ბინადრობს?

ვართ ფერი – არც ისე

ჭიჭე –ჭიჭე – ცოტ-ცოტა

ბ/პჭოფუნთ – ვიჭერთ

ანტკეცი – ანკესი

მელე – გაღმა

ფოთქვი – ლელიანი,ჯილე

ლაჭაჭია – კიბორჩხალა

სასაფულა//ოხვამე – სასაფლაო//„სალოცავი“ (აქ: სასაფლაო)

თხორუ – მარხია

ლგმა – ომი, ჩხუბი

ცვილირი – მოკლული

ურა – შავი (აქ: ძაძა)

ფერდი – ფერდობი

ორინჯი – საქონელი

შხური – ცხვარი

ჭყიში – შწყემსი

ეკოცუნდუ – უკან მიჰყვებოდა

გინოსკლონგირი – გადაშლილი, გაშლილი

დოგორეს – მოძებნეს
დახუნალი – დასაჯდომი
გოფაჩეს – გაშალეს
გახოლეს – გეახლნენ, შეექცნენ
ჭკიდი – მჭადი
ვარი(ა) – უარი
ირნერო – ყველანაირად
ღირთეს – დაბრუნდნენ
კენი – ისევ
მურიცხი – ვარსკვლავი
მოჭკადილი – მოჭვდილი
თელ სერს – მთელი დამე
ობირეშეფი//ობირუეფი – სიმღერები

წაკითხეთ დიალოგები:

- სო დებადი?
- მა დებაბდი სამარგალოს, ზუგიდს//ზუგიდის.
- ნამგ წანას დებადი//ნამგ წანაშ დენაბაღ რექ?
- მა დებაბდი ანთას ჩხოროში სუმენერლოვით წანას.
- სქან დიდაქ ნამ წანას დებადუ?
- დიაჩქიმქ დებადუ ანთას ჩხოროშ ჟარნერლოვით წანას.
- ნამ წანას დებადეს სქან სქუალეფ/ნქ?
- ჩქიმი ართ სქუაქ დებადუ ანთას ჩხოროშ ოთხონერლოვითოსუმ წანას, მაჟირაქ - ანთას ჩხოროშ ოთხონერლოვითოხუთ წანას.
- სო დებადეს სქანი სქუალეფ/ნქ?
- ჩქიმ სქუალეფ/ნქ დებადეს საქორთუოს, ქართის.

სავარჯიშოები:

უპასურეთ შეკითხვებს:

1. მუჟამს დო სო დებადი?-----
2. შხირას ოხვარუქო ბალანეფ/ნს?-----

3. მის ელექტ ასე?-----
4. მის ოკო შეხვადე ჭუმე?-----
5. შურდუქო ბრელს მუშენქენ თიწკმა?-----
6. შხირას ურაგადუქო ტელეფონით სქან დიდა დო მუმას ზუ-
გიდ(ი)ს?-----
7. გოკონო ბალანფენს გერობაია („მგელობანა“ – თამაშობა)
ელაყაფენ?-----
8. მუჟამს დირთუნა სქანი სუმარეფი?-----
9. ქართის ართი თუთათი დოსქიდუქო?-----
10. მუსხი/ე წანერ რექია გოკითხუნანი, გური მუთქალენო?-----

თარგმნეთ:

1. ვითი წუნთი რე დავითის ვუჯინექენი.
2. მა ვოხვარუქ ჩქიმ სტუდენტეფენს.
3. მა გოთანხუქ სი, მართალი რექ.
4. მუ ირო მოკითხუ მა, მუჭო რენანია სქანი სქუალეფი
5. მა ნაბეტანს ბ/ფშურდუქ, ბრელს მუბ/ფშენქენ თიწკმა.
6. მა თინეფენს ვურაგადუქ ირლდას.
7. მუნეფი მოლაყაფუნა კარტის.
8. მა ჩქიმ სუმარს ონჯუას შებ/ფხვადუქ.
9. სამუშაშე გვიანს დიბრთუქ.
10. მუ სქიდუ ცუდეს.
11. მა მუდგარენს ვოკითხუქ თის.

XXVII.

აღვილის ზმნი ზელები:

წოხოლე – წინ
მანგას – სწორად, პირდაპირ
მანგო – გასწვრივ
უკახალე – უკან
ხასლას – გვერდით, გვერდზე
მიკი-მიკი//მუკი-მუკი – ირგვლივ
ჟი – ზევით
ჟიშე – ზევიდან
ჟიმოლე – ზევითკენ
თულო – ქვეშ, ქვემოთ
თულოშე – ქვემოდან
თულოლე – ქვემოთკენ
თაერეშე – აქედან
თეერეშე – იქიდან
გიმე – ქვევით
ეშე – ზევით, ზემოთ
მარძგვანშე – მარჯვნივ
კვარჩხანშე – მარცხნივ
შქაგურს – შუაგულში, შუაში
ბგას – კიდეში
კუნთხუს – კუთხეში
(ე)იქილე – ცოტა იქით
აქილე – ცოტა აქეთ
მოლე – გამოღმა
მელე – გაღმა
ეშა-გიმე//ეკი-დიკი – ზევით-ქვევით, აღმა-დაღმა
ღინახალე – შიგნით
გალე – გარეთ
ღიკე – თავქვე
ეკი – ამოღმა
ოღინაფუს – დასაკარგავში
ამარი – აგერ

ემერი - ეგერ
 ამარ-ემერი - აქა-იქ
 ოშქაშეთ - შუაში
 გინართუს - გადასახვევში
 მუშალს - შემოსასვლელში (ქალაქის, სოფლის)
 გიშალს - გასასვლელში
 აკართუს - შესაყარში
 ბჟაიოლს - აღმოსავლეთით
 ხოლოს - ახლოს
 შორს - შორს
 ცუჯიშჯინს - ყურისძირში
 ხოლო-ხოლოს - ახლო-ახლოს
 ოგინძაშეთ - გრძივად, სიგრძისად

ცუღემ წოხოლე....., უკახალე..., მარძგვანზე....
 ნინომ წოხოლე., ხასლას.. მანგო....
 ჩქიმ წოხოლე... ჟი...თუდო...
 სქანი წოხოლე... ხასლას.... კვარჩხანზე
 მუმი/მუნეფიმ წოხოლე ..მანგო...ჟი...მუკი-მუკი...

წაკითხეთ დაალოგი:

- მი(ნ) გერე სქანი(ი) წოხოლე?
- ჩქიმ(ი) წოხოლე გერე დათიკო.
- მი(ნ) გერე სქანი(ი) უკახალე?
- ჩქიმ(ი) უკახალე გერე ნათელა.
- მუ გეძუ/ჯ თიშ(ი) ხასლას?
- თიშ(ი) ხასლას გეძუ/ჯ ანტკეცი.
- მუ გედგუ/ჯ ქეთომ მარძგვანზე?
- ქეთომ მარძგვანზე გედგუ/ჯ ფოხალი.
- მი(ნ) გეხე თამარაშ ხასლას?
- თამარაშ ხასლას გეხე მარო.
- მუ მითოჯანუ/ჯ სტოლიშ(ი) თუდო?

- სტოლიშ(ი) თუღო მითოჯანუ/ჯ კატუ.
- მი(ნ) ცხორენს სქან(ი) ჟი?
- ჩქიმ(ი) ჟი ცხორენს მეზობელი, შოთა.
- სქან(ი) ცუღეშ(ი) ხასლას რენო კინო “რუსთაველი”?
- ვარი, ჩქიმ(ი) ცუღეშ უკახალე რე.
- სქან(ი) ცუღეში მუკი-მუკი ვარღეფი ჩანსო?
- იახ, ჩქიმ(ი) ცუღეშ მუკი-მუკი ჭითა ვარღეფი ჩანს.

მღგომარეობის აღმნიშვნელი ზმნები:

<i>გერინა – დგომა</i>	<i>გეზუნა – გღომა(ზეღ)</i>	<i>ღონჯირა – წოლა</i>
გევ(ო)რექ	(გე)ვ(ო)ხექ	ვ(ო)ჯანუქ
გერექ	(გე)ხექ	ჯანუქ
გერე(ნ)	(გე)ხე(ნ)	ჯანუ(ნ)
გევ(ო)რეთ	(გე)ვ(ო)ხეთ	ვ(ო)ჯანუთ
გერეთ	(გე)ხეთ	ჯანუთ
გერენა(ნ)	(გე) ხენა(ნ)	ჯანუნა(ნ)

- გეძე მუ (ღევს, აღღია ის) – გეძენა(ნ) მუნეფი (ყრიან ისინი)
- გევ(ო)ძექ მა (ვაგღივარ მე) – გევ(ო)ძეთ ჩქი/ჯ (ყყრივართ ჩვენ)
- გეძექ სი (აგღიხარ შენ) – გეძეთ თქვა (ყრიხართ თქვენ)

- სოვრე რე სოხუმიშ ქუჩა?
- მეუ მანგას, უკული მარძგვანშე, უკული ღადიშ ღოხოორეწკმა ღურთანქ კვარჩხანშე.
- თავრეშე შორს რენო?
- ვარი, ხოლოს რე.
- ჭოიჩქუნო, ლევანიშ(ი) ცუღე სოღე რენი?
- ქო, მიჩქუ/ჯ, თეატრიშ უკახალე რე.
- მუკულუნთ თეატრისგნ, ჟიმოღე ჭიჭე ქუჩას მარძგვანშე რე ოზე, გემწურქ ოზემანგ, კუნთხუს რე ეშალი(კიბე), გემურქ მა-ჟირა არტაჟიშანგ დო ე, ეთექ ცხორენს ლევანი.
- უკარსათ, პატენი, სოღე რე თაქ ღადიშ ღოხოორე?

- თავრეშე მეუთ მანგას, უკული ეკილით ფერდის ღო თექ ქო-
ძირენტ დადიშ დოხორეს.
- ოხვამე (ეკლესია, სამლოცველო), ზოლო თექ რენო, ზოლოს?
- იახ, პატენი, დოხორეში ხასლას რე.
- მადლობერი, გეზარი!

სეარჯიშობი:

უპასუხეთ შეკითხვებს:

1. სოდე გერეჟ/გეხეჟ ასე?-----
2. მი(ნ) გერე/გეხე სქან(ი) უკახალე,ხასლას?-----
3. მუ გერე სქან(ი) უკახალე?-----
4. მუ გეძუ/ჯ სქან(ი) წოხოლე?-----
5. მუ გილაძუ/ჯ სტოლს?-----
6. მი(ნ) ცხორენს სქან(ი) ჟი?-----
7. მი(ნ) გეხე სქან(ი) მარძგვანშე?-----
8. სოდე გერე სქანი მაშნა?-----
9. მუშენ(ი) გეძუ/ჯ ათე წინგეფი თაქ?-----

მა	გვ(ო)რეჟ	გვ(ო)რდევიციჟ/იბიჟ	გვ(ო)რდი	გვ(ო)რდე
	„ <i>ვღვაჟარ</i> “	„ <i>ვიღგები</i> “	„ <i>ვიღეჟი</i> “	„ <i>ვიღგე</i> “
სი	გერეჟ	გე(ო)რდეიციჟ	გერდი	გერდე
მუ	გერე(ნ)	გე(ო)რდასიცი(ნ)	გერდუ	გერდას
ჩქი	გვ(ო)რეთ	გვ(ო)რდათვიციით	გვ(ო)რდით	გვ(ო)რდათ
თქვა	გერეთ	გე(ო)რდათიციით	გერდით	გერდათ
მუნეფი	გერენა(ნ)	გე(ო)რდათიციენა(ნ)	გერდეს	გერდან(ი/ჯ)

მა	გვ(ო)ხეჟ	გიფხვენუაფუჟე	გვ(ო)ხელი	გვ(ო)ხელე
	„ <i>ვიზიჟარ</i> “	„ <i>ვიჯღები</i> “	„ <i>ვიჯეჟი</i> “	„ <i>ვიჯღე</i> “
სი	გეხეჟ	გიხვენუაფუჟე	გეხელი	გეხელე
მუ	გეხე(ნ)	გიხვენუაფუ(ნ)	გეხელუ/ჯ	გეხელას
ჩქი	გვ(ო)ხეთ	გიფხვენუაფუთ	გვ(ო)ხელით	გვ(ო)ხელათ
თქვა	გეხეთ	გიხვენუაფუთ	გეხელით	გეხელათ
მუნეფი	გეხენა(ნ)	გიხვენუაფუნა(ნ)	გეხელეს	გეხელან(ი/ჯ)

მა	ვ(ო)ჯანუქ	იბჯანუაფუქ	ვ(ო)ჯანუდი	ვ(ო)ჯანუდე
	„ვიწვარ“	„ვიწვები“	„ვიწევი“	„ვიწვე“
სი	(ო)ჯანუქ	იჯანუაფუქ	(ო)ჯანუდი	ჯანუდე
მუ	(ო)ჯანუ(ნ)	იჯანუაფუ(ნ)	(ო)ჯანუდუ(ნ)	ჯანუდას
ჩქი	ვ(ო)ჯანუთ	იბჯანუაფუთ	ვ(ო)ჯანუდით	ვ(ო)ჯანუდათ
თქვა	(ო)ჯანუთ	იჯანუაფუთ	(ო)ჯანუდით	ჯანუდათ
მუნეფი	(ო)ჯანუნა(ნ)	იჯანუაფუნა(ნ)	(ო)ჯანუდეს	ჯანუდან(ი/ე)

წაიკითხეთ წინადადებები:

1. მა კინოშ წოხოლე გეე(ო)რდი მუქ მორთუნ თიწკმა.
2. ნინოს ვარდეფი უკინებუდუნ თემ გერდ ღუქანიშ წოხოლე, ელგდ მუშ მაყალეს.
3. ბალანეფი სკოლაშ ოზეს (დ)ინორდეს დო ელგდეს დელექტორს.
4. ათე სტოლი კინოხ(წინათ) აკოშკაშ წოხოლე გედგდ, ასე ოთახიშ ოშქაშეთ გედგ.
5. კილასეს ეჩი ბალანა მილახედუ.
6. მათმატიკაშ გაკვეთილს მილახედეს მოწაფეფი დო შურბუნუო// შურბუნუო (სულგანაბული) ურჩქილედეს ურტელს//უშტელს.
7. ჩქი ბრელ ხანს/ც გეე(ო)ხედით გინძე სკაშ ბალეს.
8. თქვა ანწი ოკო მუკოხედათ სტოლს, სადილუაშ ბორჯი რე.
9. მა ლეხი ვორექ დო ალბეთ ჭუმე ხოლო იბჯანუაფუქ.
10. ლეხ რექინგ თიწკმა ოკო ჯანუდე.
11. სტოლიშ თუდო ჩქიმ ჯოლორი მითოჯანუ.
12. ბალანეფი ვით სათის ნორჩალს(ლოგინში) ჯანუდეს.

მგზავრობა

- უკასრათ, სორე თაქ ავტობუსიშ სტაიანკა?
- ემერი რე, ოჩაიეშ (საჩაიეს) წოხოლე.
- ხომ ვაიჩქენა, ნამ ნომერი ავტობუსი მეურს ჭკადუაშიშა?
- ოთხი ნომერი, პატენი!
- მაღლობერი, სქანი ჭირი!
- ტაქსი, გაჩერი!
- გამარჯებათ, სოიშა მეზოჯუნთ?

- მა ქალაქიშა მეურქ. მუსხი/ე ლარშა მიდამცონანთ?
- სუმ ლარშა.
- ჯგირი.... ა, ათაქ გამეჩერთ! მადლობერი!
- ბათუმშა მეურქ მატარებელით. სო ოკო იპიდე ბილეთი?
- მატარებელიშ ვაგზალს, კასას!
-გამარჯებათ! ჟირი ბილეთი ქომუჩით ბათუმშახ!
- ა, პატენი, თქვანი ბილეთეფი.
- მუსხი/ე ოკო იბგე?
- ჟარნენი ლარი.
- ნამ სათის მეურს მატარებელი?
- ონჯუამ ბრუო სათის.
- მადლობერი გაფუთ.
- ჯგირი შარა, პატენი!
- მუჟამს მეფურინუნქ მოსკოვშა?
- ჭუმე, სერიშ ჟირ სათის აეროპორტის ოკო ვორდე. ტაქსი მაყი ოჭანაფალი.
- ჯგირი, აბა, ჯგირი ფურინუას გისურვენქ!
- მადლობერი!

მეჩამა - „მიცემა“

აწმყო

მა	ვარძენქ	მუს	თის	„მე ვაძლეე მას მას“
სი	არძენქ			
მუ/თინა	არძენს			
ჩქი	ვარძენტ			
თქვა	არძენტ			
მუნეფი/თინეფი	არძენა(ნ)			

მყოფალი

მა	(ქვ)მეზ/ფჩანქ	მუს	თის	„მე მიეცემ მას მას“
სი	(ქვ) მეჩანქ			
მუ/თინა	(ქვ)მეჩანს			
ჩქი	(ქვ)მეზ/ფჩანთ			
თქვა	(ქვ)მეჩანთ			
მუნეფი/თინეფი	(ქვ)მეჩანა(ნ)			

წვეტილი

მა	ქიმებ/ფრი	მუს თინა	„მე მივეცი მას ის“
სი	ქიმერი		
მუქ/თიქ	ქიმერუ/გ		
ჩქი	ქიმებ/ფრით		
თქვა	ქიმერით		
მუნეფ/ნქ/თინენქ	ქიმერეს		

II კავშირებითი

მა	ქიმებ/ფრე	მუს თინა	„მე მივეცი მას ის“
სი	ქიმერე		
მუქ	ქიმერას		
ჩქი	ქიმებ/ფრათ		
თქვა	ქიმერათ		
მუნეფ/ნქ	ქიმერან(ი)		

მა მერჩანქ სი წინგის.

სი ქომუნანქ მა ჭუმე თი გაზეთეს.

მუ ქომუნანს მა ახალ ჯურნალს.

მა გოლა ქიმერი სი ჩქიში წინგი.

ათე მარკატელი ლევანქ მურუ.

ათე ღორღონჯი ჩქიმ(ი) დანთილქ მურუ.

მა მოკო სი მერჩე ჩქიმ(ი) კოტო.

მა ქიმებ/პჭარუნქ მუს ქაღარდეს – მუ ქე მოპჭარუნს მა ქაღარდეს.

მა ქიმებ/პციდენქ მუს ცუდეს – მუ ქე მოპციდენს მა ცუდეს.

საგარჯიშოები:

ნინო, მაროშ ცუდეწკმა გევ(ო)რექ/გილუორექ. მუჟამს მურქ სი? ირაკლი, სოდე გერექ? ვაგორწყექ!

მუ შარას გილარე.

სქან(ი) ცუდეწკმა გერენა.

თქვა ირღლას თაქ გერეთო?

სტუდენტეფი შხირას გერენა უნივერსიტეტიშ წოხოლე.
გივონექ ატამანკას დო ვუჯინექ ტელევიზორს.

მარო, ნამ რიადის ვოხეთ ჩქი ასე?

სი სო ხექ?

თქვა მითოხეთ ჩქიმ მაშნას.

შალვა თელ დღას ხე დო გურაფლენს.

მუნეფი მილახენა ლექციას დო ურჩქილენა პროფესორს.

მა ვოჯანუქ ნორჩალს თიშენ, ნამდა ლეხ ვორექ.

მუშენ ჯანუქ? ლეხი რექო?

ლეკანი ჯანუ, შულადირი რე.

ბალანეფი მინდორს მუწოჯანუნა//წუმოჯანუნა.

სო ჯანუთ, ბალანეფი?

პროფ/ც გივოჯანუთ//გებჯანუთ.

რეზო, მუს აშაჯანუქ?

მა ყოლანდარს აშვოჯანუქ.

თინეფი ოროს გითოხენა.

მა ხოლო მოკო ოროშ გითონჯირა დო გითოხუნა.

ჭვენს დო ოსურეფი ჯამ ჯინს გითორენა, გინიჭვემუნა.

მა ქართიშა მაფუ ოულარი, დოხტურშა ვორექ ჭანაფილი.

მუჟამს მეურქ?

გელანშო მილაბუ/ც.

ხვალე ურქო?

ვარ, ჩქიმი ქომონჯი მეპყუნს//მეპუნს.

ქართიშ//ქართშა ულა.

ნინოქ დო რუსიკოქ ვაგზალს ქე შეხვადეს ართიანს/ც:

- ნინო, გამარჯება, სო მეურქ?

- მა ქართშა მეურქ.

- ხვალე მეურქო?

- ვარი, მა დო ჩქიმი ქომონჯი. ჭუმე უღურალეთ თექ ოკო ვორდე,
დოხტური მეღგ.

- მუს გაჭუ, ნინო?

- თოლს/ც ვაეორწყექ ჯგირო ღო ოკო ღიბსქილიდუე. მიწის, აპერაცია ოხვარუნია.
- მუსხანს გიცადუქ ქართის.
- ღიო ვამარაგადე. ღონტურს ქედურაგადუნქენ, უკული მარჩქვენუ.
- ბაღანეფი მის ღუტე ნინო?
- ბაღანეფი ჩქიმ(ი) ღიანთილწყკმა რენა. ღიარქიმ(ი) ხოლო ოხვარე. ასე კანიკულეფი უღენა- სკოლაშა გილაულარი ღო უროკეფი ოგურაფალი ვაყინა.
- გვალო ჯგირი, ჯგირო ღოირთინდას!
- გახარებედა!

ახალი სიტყვები:

- მოჭყორდუ/ღ – მავიწყდება
- გემოჭყორდუ/ღ – დამავიწყდა
- მეგვიანებუ/ღ – მაგვიანდება
- ღემეგვიანუ/ღ – დამაგვიანდა
- შურბუნუო//შურუბუნუო – სულგანაბული
- ოჩაიე – ჩაის პლანტაცია
- სოიშა – საითკენ, სანამღე
- ოჭანაფალი – დასაბარებელი, დასაძახებელი
- ჭანაფა – დაბარება, დაძახება, მოწვევა
- ჭანაფილი – დაბარებული, მოწვეული
- მარკატელი – მაკრატელი
- ღორღონჯი – ბატი
- ღიანთელი//ღიანთილი – დედამთილი, სიდედრი
- მუანთელი//მუანთილი – მამამთილი, სიმამრი
- კოტო – ქოთან
- ატამანკა – დივანი
- ლეხი – ავად(მყოფი)
- შულადირი – დაღლილი
- პროლი – იატაკი
- ჭვენს – წვიმს

გინიჭვემუნა - (გადიწვიმებენ) წვიმის გადალებას ელოდებიან
გელანშო მილამე - ზეგისთვის ვაპირებ

მუს გაჭუ - რა გტკივა(რას გტკივა)

ვაგორწყექ - ვერ ვხედავ

ღისქილიდუე - მოირჩინო

მიწუეს//მიწის - მითხრეს

ოხვარუნია - შველისო

გიცადუქ - დარჩები, (დაელოდები)

ღოუტე//ღუტე - დაუტოვე

(ძიღა)ცონაფა - წაყვანა

მა მეპყუნს ბაღანა „მე მიმყავს ბავშვი“

სი მერყუნს ...

მუს მეყუნს

ჩქი მეპყუნა(ნ)

თქვა მერყუნა(ნ) ...

მუნეფ/ნს მეყუნა(ნ)

მა მეპყუნქ სი - მე მიმყავხარ შენ

სი მერყუნქ მა - შენ მიგყავარ მე

მუს მეპყუნქ მა - მას მივყავარ მე

მუს მეყუნქ სი - მას მიჰყავხარ შენ

მუს მეყუნს თინა - მას მიჰყავს ის

(ძიღა)ღაღა - წაღება

მა მემიღუ/გ(ნ) წინგი „მე მიმაქვს წიგნი“

სი მემიღუ/გ (ნ)

მუს მემულუ/გ (ნ)

ჩქი მემიღუნა(ნ)//მემღუნა(ნ)

თქვა მემიღუნა(ნ)//მემიღუნა(ნ)

მუნეფ/ნს მემულუნა(ნ)//მემულუნა(ნ)

მეპყუნს — მიღეპყონანქ — მიღეპყონი

მემილუ/ჯ — მიღებლანქ — მიღებლი

მიღეპყონანქ — მოლეპყონანქ

მიღებლანქჯ — მოლებლანქჯ

მიცორს - მიყვარს

მა მიცორს მუ/მუნეფი — მე მიყვარს ის, ისინი

სი გიცორს მუ/მუნეფი

მუს უცორს მუ/მუნეფი

ჩქი მიცორა(ნ) მუ/მუნეფი

თქვა გიცორა(ნ) მუ/მუნეფი

მუნეფ/ნს უცორა(ნ) თინა/თინეფი

მა მიცორქ სი — მე მიყვარხარ შენ

მა მიცორთ თქვა მე მიყვარხართ თქვენ

ჩქი მიცორთ სი ჩვენ გვიყვარხარ შენ

ჩქი მიცორთ თქვა ჩვენ გვიყვარხართ თქვენ

სი გიცორქ მა მუს ვუცორქ მა

სი გიცორთ ჩქი მუს ვუცორთ ჩქი

თქვა გიცორთ მა მუნეფ/ნს ვუცორქ მა

თქვა გიცორთ ჩქი მუნეფ/ნს ვუცორთ ჩქი

მუს უცორქ სი

მუს უცორთ თქვა

მუნეფ/ნს უცორთ სი

მუნეფ/ნს უცორთ თქვა

ისწავლეთ ეს ზმნები მყოფადში, წყვეტილსა და II კავშირებითში:

მიცორს	მაცოროფუაფ	(ქ)მეცოროფ	(ქ)მეცოროფას // ქიბცოროფუე
მობ/პწონს	ქმმეწონებ	ქმმეწონ	ქმმეწონას
მოკო(ნ)	მაკორინუაფუ/ე	ქიბ/პკორინე	ქმმაკორინას// ქიბ/პკორინუე
მაჭუ(ნ)	მაჭვე//მაწყუნე	ქმაჭუ//მაწყუნუ	ქმაჭუას//მაწყუნას
ბლურს	მარულე	ლიბრულე	ლიბრულე

შეადარეთ :

მაცოროფუაფ – ქმაცოროფუაფ – ქმეცოროფ – ქმეცოროფას
იბკორინუა – მიბკორინუანქ – მიბკორინე – მიბკორინუე
მაჭვებუაფ – ქმაჭვე – ქმაჭვე – ქმაჭუას
მარულუაფ – ქდმარულე – ქდმარულუ – ქდმარულას

საგარჯიშო:

უპასუხეთ შეკითხვებს:

1. ბშხირას გიხვადუნო შხვა ქიანეფმა ულა?-----
2. მიწკმა ართო გილურქ?-----
3. ასე სოიმა მეურქ?-----
4. სქანი ოსური/ქომონჯი მერცუნსო?-----
5. მორწონსო გილულა?-----
6. გოჭყორდუნო მუთუნეშ ღალა?-----
7. გეგვიანებუნო ვაგზალმა ვარა აეროპორტმა ?-----

გადაიყვანეთ ზმნები მყოფადში, წყვეტილსა და კავშირებითში

1. მა მეპყუნს ბალანა ბაბუმ ცუჩა//ცუღემა.
2. ჩქი მეპუნა სტუღენტიფი ქუთეშიმა.
3. მუს მეპუნქ მა ოზვაჲემა.
4. ჩქი მემღუნანო ოჭკომალი მუნეფმა?
5. მუ მელიღუ/ღ სამუშაშა?
6. მუს მეუღუ/ღ ღიშქა.
7. მუნეფ/ნს მოუღუნა ოჭუნახუ.
8. სქან(ი) დაბადებაშ(ი) ღლაშა ჩქიმ(ი) ოზოლასკირი//ოზორასკი-
ლი მოპყუნს.
9. მის მეყუნქ ჯარალუაშა?
10. მუს მოყუნს მაყალე დიარაშა.

XXVIII.

ყოველღლიური საქმიანობა - ირღღერ(ი) საქმე

- ოჭმარეს აღრე ეთმოღირთუქო//ეღირთუქო?
- ქო, აღრე მიჩქ ეღგინა.
- მუს საქვარენქ (საქმიანობ)?
- ბკაკალენქ, მითობღოზოღუქ//მითობღოზოღუქ მაშნას ღო სამუშა-
შა მეურქ.
- ონღღეს მუს ორთუქ?
- ონღღეს იბ/ფსევანჯუქ.
- ონჯუას მუთ ირთუანქ//ეთმეირთუანქ ღუს?
- ონჯუას ტელევიზორს ვუჯინექ?
- გვიანო ღღთმიწჯირუქო//ინჯირუქო?
- ქო, ძაამ გვიანს იმჯირუქ.
- სქან სქუალეფი ზოლო გვიანს ინჯირუნანო?
- ვარ, ინეფი აღრე ინჯირუნა, ვით სათის, აღრე აფუნა ეიოღგინა-
ლი, სკოლაშა გიღღულა.

ისწავლეთ ახალი ზმნები:

ედვინა - ადვომა	დონუნა - დავადომა	დონჯირა - დანოლა
ეთმობდირთუქ	დღთმობდონხოდუქ	იმჯირუქ
ეთმოდირთუქ	დღთმოდონხოდუქ	ინჯირუქ
ეთმოდირთუ	დღთმოდონხოდუ	ინჯირუ
ეთმობდირთუთ	დღთმობდონხოდუთ	იმჯირუთ
ეთმოდირთუთ	დღთმოდონხოდუთ	ინჯირუთ
ეთმოდირთუნა(ნ)	დღთმოდონხოდუნა(ნ)	ინჯირუნა(ნ)

- ჭუპე ნამ სათის დინჯირუქ?
- ჭუპე უღურალეთ ადრე ქღდიმჯირუქ დო გოთანაშა(ხ)ვათენებაშდე) გებდირთუქ.
- სქანი ოსური მუ ბორჯის ედირთუ?
- თინა ხოლო გოთანაშა ედირთუ.
- უკულ სო ურთუ?
- მა ქიმთობდონხოდუქ ავტობუსის დო სამუშაშა მიღურქ, ინა ბაზარშა მიღურს.

მყოფადი:

გებდირთუქ	(ქ)გებდონხოდუქ	(ქ)დიმჯირუქ
გედირთუქ	(ქ)გედონხოდუქ	(ქ)დინჯირუქ
გედირთუ(ნ)	(ქ)გედონხოდუ(ნ)	(ქ)დინჯირუ(ნ)
გებდირთუთ	(ქ)გებდონხოდუთ	(ქ)დიმჯირუთ
გედირთუთ	(ქ)გედონხოდუთ	(ქ)დინჯირუთ
გედირთუნა(ნ)	(ქ)გედონხოდუნა(ნ)	(ქ)დინჯირუნა(ნ)

- ნამ სათის ედირთი გოლა?
- გოლა ებდირთი გოთანას, ბრუო სათის.
- სქან ჯიმაქ მუ ბორჯის//დროს ედირთ?
- ის დორუღაჟა უჯორს დო ვითაართი სათიშა ქოღურდღ.
- მუ ბორჯის//დროს დინჯირ(ი) ღუმა?

- ღუმა ძამ გვიანო დიმიჯირი, სერიშ პრიველი სათის. თიშენი რე ასე მარულუაფუნი.
- მუ დროს იდი სამუშაშა?
- ჩხორო სათის გინობრთი, ქიმთობდოხოდი მაშნას დო ხუთი წუნ-თშა სამუშას ვორდი.
- უკული ქეკობდოხოდი ჩქიმ სტოლს დო მუბშენდი ონჯუაში ამ-შვი სათშა.

წყვეტილი:

გებდირთი	(ქე)დობდოხოდი	(ქე)დიმიჯირი
გედირთი	(ქე)დოლოხოდი	(ქე)დინჯირი
გედირთუ	(ქე)დოლოხოდე	(ქე)დინჯირუ
გებდირთით	(ქე)დობდოხოდით	(ქე)დიმიჯირით
გედირთით	(ქე)დოლოხოდით	(ქე)დინჯირით
გედირთეს	(ქე)დოლოხოდეს	(ქე)დინჯირეს

ბრძანებითი:

- გედირთი(თ)! – აღექი(თ)!
- გეზოჯი(თ)! – აბრძანდი(თ)!
- ქედოლოხოდი(თ)! – დაჯექი/დასხედით!
- ქედოზოჯი(თ)! – დაბრძანდი(თ)!
- ქედინჯირი(თ)! – დაწექი(თ)!

- ნამ სათის ოკო დინჯირან ამღლა ბალანეფ/ნქ?
- ადრე ოკო დინჯირან, ჭუმე ოჭმარეს ადრე აფუნა ეიოდგინალი.
- ნამ სათის ოკო ედირთე ოჭუმარეს?
- ადრე ოკო ებდირთე, შქვით სათის, ბრელი საქვარი მიღუ. ჩქიმ ქომონჯიქ ზოლო ადრე ოკო ედირთას, მუშენდა არდა ართო მევეურთუ/გ.
- ნამ სათის ოკო რდე სამუშას?
- ჩხორო სათის თექ ოკო ვორდე.

II კავშირებითი:

გებღირთე	(ქვ)ღობღოზოღე	(ქვ)ღიმჯირე
გეღირთე	(ქვ)ღოღოზოღე	(ქვ)ღინჯირე
გეღირთას	(ქვ)ღოღოზოღას	(ქვ)ღინჯირას
გებღირთათ	(ქვ)ღობღოზოღათ	(ქვ)ღიმჯირათ
გეღირთათ	(ქვ)ღოღოზოღათ	(ქვ)ღინჯირათ
გეღირთან(ი/ვ)	(ქვ)ღოღოზოღან(ი/ვ)	(ქვ)ღინჯირან(ი/ვ)

სავარჯიშოები:

უპასუხეთ შეკითხვებს:

1. ნამ სათის ეღირთი ამღლა?-----
2. მუ ბორჯის/ღროს ოკო ეღირთე ჭუმე?-----
3. ამღლა აღრე ღინჯირუქო?-----
4. ნამ კაფეს ღობღოზოღათ?-----
5. ქვღოღოზოღუქო ჩქიმ(ი) ზასლას ღიარას?-----
6. გოღა გვიანს//გვიანო ღინჯირიო?-----

ტელეფონით საუბარი

- ალო, გირჩქიღეთ!
- გამარჯება, ქიშიღებენღა, გიორგის ქვღუძახით ტელეფონშა!
- გიორგი ვარე ცუღეს. მუ გინოფჩა?
- მა ირაკლი ვორექვ, გიორგიშ(ი) ჯიმაკოჩი. ქუწით, ღომრეკასენ!
- აუციღებერო, ჯგირო ორღათ!
- ჯგირო ზოჯუნღათ!

ჩიება – თქმა, საუბარი

	აწმყო	მყოფადი
მა	იბ/ფრიებუქ „გამზობ“	ქობ/ფთქუანქ
სი	ირიებუქ	ქოთქუანქ
მუ	ირიებუ(ნ)	ქოთქუანს
ჩქი	იბ/ფრიებუთ	ქობ/ფთქუანთ
თქვა	ირიებუთ	ქოთქუანთ
მუნეფი	ირიებუ/გნა(ნ)	ქოთქუანა(ნ)

	წყვეტილი	II კავშირებითი
	ქობ/ფთქვი	ქობ/ფთქუე
	ქოთქვი	ქოთქუე
მუქ	ქოთქუ	მუქ ქოთქუას
	ქობ/ფთქვით	ქობ/ფთქუათ
	ქოთქვით	ქოთქუათ
მუნეფ/ნქ	ქოთქვის//ქოთქვეს	მუნეფ/ნქ ქოთქუან(ი)

	აწმყო	მყოფადი
მა	ვერიებუქ „ვეუბნები“	(ქ)უწინქ
სი	ერიებუქ	(ქ)უწინქ
მუ	ერიებუ(ნ)	(ქ)უწინს
ჩქი	ვერიებუთ	(ქ)უწინთ
თქვა	ერიებუთ	(ქ)უწინთ
მუნეფი	ერიებუ/გნა(ნ)	(ქ)უწინა (ნ)

	წყვეტილი	II კავშირებითი
	(ქ)უწი	(ქ)უწუე
	(ქ)უწი	(ქ)უწუე
მუქ	(ქ)უწუ	(ქ)უწუას
	(ქ)უწით	(ქ)უწუათ
	(ქ)უწით	(ქ)უწუათ
მუნეფ/ნქ	(ქ)უწის//(ქ)უწუეს	(ქ)უწუან(ი)

წაკითხეთ წინადადებები:

1. მა იბ/ფჩიებუქ, ნამდა ჭუმე ტაროზი იცინ(ი). სი მუს თქუანქ?
2. სი იჩიებუქ, ნამდა ჭითა ღვინს ვაშუნქ, ვარო?
3. ჩქნი პრეზიდენტი იჩიებუქ, იფრელი ჯგერო იცინია.
4. სტუდენტეფი იჩიებუნა, ნამდა ათე ლექტორიმ ლექციეფი ვა-მოწონან.
5. მუნეფ//მუნენქქ თქვის, ნამდა ვემნულა ლექციაშა.
6. გოლა ბთქვი, ნამდა ვაშურქ-მაქ, მარა იშენ ქემობ/ფრთი.
7. ნინოქ თქუ, ნამდა გოლანერი აკოშაყარუაქ ძამი საჭიროქ იყუა.
8. მა მოკო ბ/ფთქუენ, ნამდა ათე წინგი დასურო ჯგერი ჭარილი რენ.
9. ქოთქვი, მუ გოკონგ?

შეადართ:

1. მა შხირას ვურაგადუქ ჩქიმ სქუას, ნამდა ბრელი იკითხასუნ.
2. ჭუმე ქოიწინქ, მუჟამს ოკო მორთენი.
3. იმენდი მიდუ, ქომწინქ შეხვამლაფაშ ბორჯის//დროს.
4. მუნეფი ქოიწინა ირფელს//იფრელს ათე ამბეში მუკი-მუკი.
5. გიორგიქ ქომიწუ ათე ჯარალუაშ გურშენი. მა უწი, ნამდა უღურაღეთ ქიმიბ/ფშინ.
6. მა ქოიწი სი, ნამდა ჭუმე ვაბ/ფჩოღუნი.
7. ნინოქ გიწუო, ნამდა ჭუმე შეხვადუქინ?
8. ქიშილებენდა, ქუწი დიასქანს, ქუმორთიშო!
9. მარინა, ქუწი ლევანს, დომრეკასუნ.
10. მა მიწის მუნეფ/ნქ, ნამდა ქომჯინენა//ქომჯინედეს გვერდ სა-თის.
11. მა მოკო ქოიწუათუნ, ნამდა ძამი კმაყოფილი ვორექ თქვანწკმა შეხვალამათ.
12. თქვა შეილებუნა ქომწუათ მართალი.
13. სი ოკო ქომიწუე, მუჟამს რექ თავისფალი.

14. სტუდენტეფ/ნქ უწის რექტორს, ნამდა მუნეფი კმაყოფილეფი რდეს ათე პროგრამათუნ.
15. ქომიწი, მუ გოკონი/გ?
16. მუ მორწონსუნ ქომეწინქდა, ქიმერჩანქ ფარას ღო ქიციდი.
17. მაროქ მიწუ, ბზათ ვორექია.
18. ჩქი უწით ბალანეფს, ნამდა საჩუქარეფს მოეულანდითუნ.

გაიმეორე სიტყვები და უპასუხე შეკითხვებს:

1. მის მეჩი სქანი ბაშლაყე?-----
2. მის უწი “გამარჯება”?-----
3. მის მეხვარი ჟაშხას//ეეშხას?-----
4. მის უციდი ათე ჯანჯუხეფი?-----
5. მის ურეკი ოჭმარეს?-----
6. მის შეხვადი გოლა?-----
7. მის ოძირი სქანი ელგ-მოლგ?-----
8. ქემგეწონუო მოჭყუდუქე?-----
9. მიქ გიყონგ ღიარაშა?-----
10. სი მილიო ათე ღიშქა?-----
11. მიქ მიღგ ათე ფოხალი?-----

XXX.

მუ მუკოქუნს? - რა გაცვია?

აწმყო	მყოფადი	წყვეტილი
მა მუკოქუნს (კაბა)	მა მუკმაქვენუაფუ/გ	მა მუკოქუნდუ/გ
სი მუკოქუნს	სი მუკგაქვენუაფუ/გ	სი მუკოქუნდუ/გ
მუს მუკაქუნს	მუს მუკაქვენუაფუ/გ	მუს მუკაქუნდუ/გ
ჩქი მუკოქუნა(ნ)	ჩქი მუკმაქვენუაფნა	ჩქი მუკოქუნდეს
თქვა მუკოქუნა(ნ)	თქვა მუკგაქვენუაფნა(ნ)	თქვა მუკოქუნდეს
მუნეფს მუკაქუნა(ნ)	მუნეფს მუკაქვენუაფნა(ნ)	მუნეფს მუკაქუნდეს

მუ გეგორთუ? - რა გაზურავს?

აწმყო	მყოფადი	წყვეტილი
მა გიმორთუ//გ(ნ)(ქელი)მა	გიმართუმუაფუ/გ	მა გიმორთულუ//გ
სი გიგორთუ//გ(ნ)	სი გიგართუმუაფუ/გ	სი გიგორთულუ//გ
მუს გიორთუ//გ(ნ)	მუს გიართუმუაფუ/გ	მუს გიორთულუ//გ
ჩქი გიმორთუ/გნა(ნ)	ჩქი გიმართუმუაფგნა	ჩქი გიმორთულეს
თქვა გიგორთუ/გნა(ნ)	თქვა გიგართუმუაფგნა	თქვა გიგორთულეს
მუნეფს გიორთუ/გნა	მუნეფს გიართუმუაფგნა	მუნეფს გიორთულეს

მუ გეგობუ? - რა გიკეთაა?/გაბნევა?

აწმყო	მყოფადი	წყვეტილი
მა გიმობუ//გ(ნ)(სათი)მა	გიმაბუნუაფუ/გ(ნ)	მა გიმობულუ//გ
სი გიგობუ//გ(ნ)	სი გიგაბუნუაფუ/გ(ნ)	სი გიგობულუ//გ
მუს გიობუ//გ(ნ)	მუს გიაბუნუაფუ/გ(ნ)	მუს გიობულუ//გ
ჩქი გიმობუ/გნა(ნ)	ჩქი გიმაბუნუაფნა(ნ)	ჩქი გიმობუ/გდეს
თქვა გიგობუ/გნა(ნ)	თქვა გიგაბუნუაფნა(ნ)	თქვა გიგობუ/გდეს
მუნეფს გიობუ/გნა(ნ)	მუნეფს გიაბუნუაფნა(ნ)	მუნეფს გიობუ/გდეს

წაიკითხეთ დიალოგები:

- მუ მუკგოქუნს?
- ახალი ღართი (ჩონა) მუკგოქუნს.
- გოლა მუ მუკგოქუნდუ?
- გოლა ნაბადი მუკგოქუნდუ.
- ჭუმე მუ მუკგაქვენუაფუ/გ?
- ჭუმე ჩე კიტელი მუკმაქვენუაფუ/გ.
- ლევანი, მუ გიგობუ/გ ხეს?
- სათი გიმობუ/გ.
- გოლა გიგობუ/გდუო სათი?
- ვარი, გოლა სათი ვეგმობუ/გდუ.
- ჭუმე გიგაბუნუაფგნო სათი?
- ქო, ჭუმე გიმაბუნუაფუ/გ.

ისწავლე ფერები:

ჩე – თეთრი

ჭითა – წითელი

უჩა – შავი

ცაშფერი – ცისფერი

წვანე, ღოღოშფერი – მწვანე, მღელღოშფერი

ყვინთელი//სვინთელი – ყვითელი

იაშფერი – იისფერი

ვარდიშფერი – ვარდისფერი

ტუტაშფერი – ნაცრისფერი

კარიჩნი – ყავისფერი

მონჭირელი ცაშფერი – მუქი ლურჯი (ცისფერი)

ღვინიშფერი – ღვინისფერი

ჭერჭე – ჭრელი

მწვანე//ნწვანე//რწვანე – მწვანე

ჯლარი//ჟლარი – ჟლალი

ისწავლე ახალი სიტყვები:

აღამიანის სხეულის ნაწილები

ღუდი – თავი

თუმა – თმა

ხუჯი – ყური

თოლი – თვალი

წარი – წარბი

ჩხვინდი – ცხვირი

ღვანწკი – ღოწყა, ღაწვი

პიჯი – პირი

კიბირი – კბილი

ნინა – ენა

კისერი – კისერი, ყელი

ქინდირი – ქედი

ხე – ხელი

კუნჩი – ფეხი

ქური – ქუსლი

ლიკვი – მუშტი

კითი – თითი

ჩან(ჩ) კითი – ცერი

შქა კითი – შუა თითი

ქვარა – მუცელი

ხასილა – გვერდი

გიოხვენჯი – საჯღომი

ჩუპა – ჭიპი

კიღირი – მკერდი

ღუცი – იდაყვი

მანჯა – მაჯა

გური – გული

ჩხონჩხი – ღვიძლი

ფიფვი – ფილტვი

წაკითხე ტექსტი და აღწერე შენი ოთახი:

გიორგიმ ოთახზე

თენა რე გიორგიმ სამუშაო ოთახი. ოთახს დგკ ართი სტოლი დო მუხემარენი სკამი. სტოლს გილადგე კომპიუტერი დო ობეშტალი მონწყილობა. კუნთხუს კენოდგე შკაფი. შკაფის მითოძე წინგეფი, ქალარდეფი, რუჩკეფი დო კარანდაშეფი. კიდალას მუკობე სურათეფი დო ნახანტეფი.

ოთახს დგე უირი კრესლო დო ართი ატამანკა. პროლს გერჩე სქვამი ნოხი. სტოლს გილასორგე ქარლადიმ ფურცელეფი.

გიორგი მუკობე სტოლს. მუს მადე უჩა შალვარი//ძიქვა დო ჩე საროჩკა, კისერს გიობე გასტუკი. თინა მუშენს.

ახალი სიტყვები:

ჭარუ/ჯ „წერია“

ჭარულჯ „ეწერა“

მუკობუ/ჯ „კიდა“

მუკობულჯ „ეკიდა“

გერჩუ/ჯ „აფენია“

გერჩულჯ „ეფენია“

გილასორგუ/ჯ „ყრია“

გილასორგულჯ „ეყრა“

გებუ/ჯ „დევს“

გებულჯ „იღო“

იჭარუაფე „ეწერება“, „დაწერილი იქნება“

მუკაბ(ვ)ენუაფე „ეკიდება“, „დაკიდებული იქნება“

გიარჩევნუაფე „ეფენება“, „დაფენილი იქნება“

გილასორგუაფე „ეყრება“, „დაყრილი იქნება“

გიძვენუ „იღება“, „დაღებული იქნება“

სავარჯიშოები:

უპასუხეთ შეკითხვებს:

1. მუ მუკგოქუნს?-----

2. მუ მუკაქუნს მუს?-----

3. გოლა მუ მუგაკოქუნდუ//ღ? -----
4. მუს მუ მუკაქუნდუ//ღ?-----
5. ჭუმეშგელანი მუ მუკაქვენუაფუ//ღ?-----
6. მუ მუკაქვენუაფუ/ღ ნინოს ღიარას?-----
7. მუ გიგობუ/ღ ხეს?-----
8. მუ გიგობუ/ღ მუს კისერს?-----
9. გოლაწო(ხ) გიგობულუო სათი?-----
10. ნინოს ეუძულუო (ეკეთა) აჩკევი?-----
11. ჭუმე გიგაბუნუაფუნო ცეპი?-----

მუ ვგიბუ? - რა გიკეთია?

შენიშვნა:

სათვალის, ლაგამის, ნიღბის შემთხვევაში იხმარება ზმნა ედვალა „გაკეთება, ამოდება (რაღაცის)“.

	აწმყო	მყოფადი	წყვეტილი-უწყვეტიელი
მა	ემიძ(ნ)(სათვალე)	ემაძვენუაფუ/ღ(ნ)	ემიძღღ
სი	ეგიძ(ნ)	ეგაძვენუაფუ/ღ(ნ)	ეგიძღღ
მუს	ეუძ(ნ)	ეაძვენუაფუ/ღ	ეუძღღ
ჩქი	ემიძნა(ნ)	ემაძვენუაფნა(ნ)	ემიძღღეს
თქვა	ეგიძნა(ნ)	ეგაძვენუაფნა(ნ)	ეგიძღღეს
მუნეფს	ეუძნა(ნ)	ეაძვენუაფნა(ნ)	ეუძღღეს

I თურმეობითი
მე მიჯოლაბუ? – რა მიენა?

მა ღომეგურუაფუჯ აფხანაკმა მარგალური.

აწმყო-მყოფადი	წყვეტილი	I თურმეობითი
(ღო)ბჭარუნქე	(ღო)ბჭარი	(ღო)მეჭარე
ბკითხულენქ-წებკითხენქ	წებკითხი	(წა)მეკითხირე
(ქო)ბთქუნქე	(ქო)ბთქვი	(ქო)მეტქუალე
(ქი)მუბშენქე	(ქი)მუბშე	(ქო)მეშუშებე
ბგურაფულენქ-(ქი)ღიბგურუნქე	(ქი)ბგურე	(ქე)ღომეგურუაფუჯ
(გგ)ვაკეთენქ	(გგ)ვაკეთი	(გა)მეკეთებე
(ა)ვაშენენქ	(ა)ვაშენი	(ა)მეშენებე
(ღო)ბრეკენქ	(ღო)ბრეკი	(ღო)მერეკე
(ო)ბჭკომუნქე	(ო)ბჭკომი	(ო)მეჭკომე
(გე)ფშუნქე	(გე)ფშვი	(გე)მეშუმე
(ქო)უჯინენქ	(ქო)უჯინი	(ქო)მეჯინუ
(ქო)ურჩქილენქ	(ქო)ურჩქილი	(ქო)მერჩქილუ
(ქე)ღიბჭყანქე	(ქე)ღიბჭყი	(ქე)ღომეჭყაფუჯ
(გუ)ვათენქ	(გუ)ვათე	(გა)მეტებე

შენიშვნა: სენაკურ კილოკავში გ ირაციონალური ზმოვნის ნაც-
 ვლად ყველა დასახელებულ ზმნაში იქნება ი/უ ზმოვანი.

წაკითხეთ დიალოგი:

- ღოჭარიო დავალება?
- ვამეჭარე.
- ქეღიბგურეო გაკეთილი?

- ვალომეგურუაფე.
- სი მირეკიო გოლა?
- ვარ, მა ვამერეკე.
- მა ღლას ვამიმუშებე ცვანას. სი?
- ქო, მა მიმუშებე.
- მა ღლას ვამეჭკომე ელარჯი.სი?
- ქო, მა მიჭკომე.
- სი ღლას გაიკეთებენო გებუალია ცვალი?
- ვარ, მა ღლას ვამეკეთებე გებუალია ცვალი.

თურმეობითის ფუნქციას ასრულებს: მიმლეობა+”ქონა” ზმნა
მიმლეობა + “ყოფნა” ზმნა

- კითხირებულ(ი) მაფე//მაცი – წაკითხული მაქეს//მეჭნება
- ბირაფილ(ი) მაფე//მაცი – ნანახი მაქეს//მეჭნება
- ჭარილ(ი) მაფე//მაცი – დაწერილი მაქეს//მეჭნება
- მუკოქუნელ(ი) ვორექე//იბიქ – ჩაცმული ვარ//ვიჭნება
- მოცუნაფილ(ი) მაფე//მაცი – მოყვანილი მყავს//მეყოლება
- ულირ(ი) რე//იცი – წასული არის//იჭნება
- კილერ(ი) რე//იცი – დაკეტილი არის//იჭნება
- ლოჭყაფილ(ი) მაფე//მაცი – დაწყებული მაქეს//მეჭნება

საქარჯიშო:

ჩასვით იგივე ზმნები I თურმეობითში:

1. დოჭართო დავალება? ვარ, _____
2. ქეღიგურეო გაკვეთილი? ვარ, _____
3. გაკვეთილი ვალოიგურუაფენანო? ვარ, _____
4. სი მირეკიო გოლა? ვარ, _____
5. გოლა ბრელი ღვინი გეშვიო? ვარ, ღვინი _____
ონტკა ბშვი.

6. მა ღლას ვა _____ ილორს.
7. მა ღლას ვა _____ "ოჯალეში"
8. ღლას _____ სი ელარჯი? ვარ, ღლას ვა _____ ელარჯი.
9. ქიორქენო, _____ ღავალეზა ღო ვაბშუღუ.
10. სი ახალ ცუღე ნო _____, ნინოქ მიწუ.
11. მუს, თურმე, სუმ სათის _____ შეხვალამა პრეზიდენტწკმა.
12. ღლას ქღღუგურუაფენო ნინოს გაკვეთილი ჯგირო? ვარ, ღლას _____ .

<i>აწგო</i>	<i>მყოფადი</i>	<i>წვეტილი</i>	<i>I თურმეობითი</i>
ვორექ „ვარ“	იპიქ	ვორღი	პცოფექ
მე(ვ)ურქ „მივღივარ“	მიღურქ	მიღაფრთი	მიღამრთუ/კმუ/კ
ვირთუქ „ვბრუნღები“	ღიბრთუქ	ღიბრთი	ღომღრთინგ
ბშურღუქ „ვიღღები“	ღობშურღუქ	ღობშურღი	ღობგშულაღექ
ვოხვარუქ „ვეხმარები“	ქიმგვეხვარებუქ	ქიმგვხვარი	ქმემხვარებუ/კ
ვეთანხმებუქ „ვეთანხმები“	ღავეთანხმებუქ	ღვეეთანხმი	ღაბთანხმებუქ
შითმებხვალუქ „ვხვღები“	ქგშებხვალუქ	ქგშებხვადი	ქგშებხვალამუქ

მა პცოფექ//პოფერექ – მე ცყოფიღვარ
 მა ქგშებხვალამუქ მაცალეს – მე შევხვეღრივარ მეგობარს.

მყოფადი – ხოღმეობითი

- ღობჭარუნქ – ღობჭარუნღი/თ
 ღოჭარუნღი/თ
 ღოჭარუნღე/ეს
- ქიშებხვალუქ – ქგშებხვალუღი/თ
 ქგშებხვალუღი/თ
 ქგშებხვალუღუ/ეს
- იპ(ც)იქი – იპიიღი
- მიღურქ – მიღეფში//მიღლოურღი

XXXII.

II თურმეობითი, III პირობითი

მუ მილოლამუდუ? – რა მექნა?

მუ მილოლამუდკო? – რა (რომ) უნდა მექნა?

წყვეტილი	II თურმეობითი	III პირობითი
მა დოპჭარი	მა დომიჭარუდუ	მა დომჭარუდკო(ნე)
წეპკითხი	წამკითხირებუდუ	წამკითხირებუდკო(ნე)
ქოფთქეი	ქომთქუალუდუ	ქომთქუალუდუკო(ნე)
ქიმუფუე	ქომმუშებუდუ	ქომმუშებუდკო(ნე)
ქიპილი	ქომციდირუდუ	ქომციდირუდკო(ნე)
ქელიგურე	ქელომგურუაფუდუ	ქელომგურუაფუდკო(ნე)
ქედვოგურე	ქედლომგურუაფუდუ	ქედლომგურუაფუდკო(ნე)
გავკეთი	გამკეთებუდუ	გამკეთებუდკო(ნე)
ავამენი	ამშენებუდუ	ამშენებუდკო(ნე)
დოვზრეკი	დომრეკუდუ	დომრეკუდკო(ნე)
ოპჭკომი	ომჭკომუდუ	ომჭკომუდკო(ნე)
გეფშვი	გეშშუმუდუ	გეშშუმუდკო(ნე)
ქუჯინი	ქომჯინუდუ	ქომჯინუდკო(ნე)
ქომრჩილი	ქომრჩილუდუ	ქომრჩილუდკო(ნე)
ქელიპჭყი	ქელომჭყაფუდუ	ქელომჭყაფუდკო(ნე)

წაკითხეთ წინადადებები:

1. მა მოკოდუ დომეჭარუდკო დავალეხანგ, მარა ვაბჩოდუდგ.
2. მოკოდუ ქომციდირუდკო სქანო ვარდუფინ, მარა ფარა ვამდუდგ.
3. მოკოდუ ოიჭკომუდუკო ჩქიმ(ი) კეთებული სადილინგ.
4. მოკოდუ ეკას ქედვოგურუაფუდკო ფრანგული ნინანგ, მარა მუს ვა მოწონს თე ნინა.

5. მოკოდ გეგგმომჩამუდკო ჩქიმ(ი) მაშნანგ, მარა ვაგგმმაჩინგ.
6. გენობჭყვიდი, ადრე ქლომჭყყაფუდუკო გაკვეთილინგ.
7. შემგლებულგ, გამგთებუდკო ათე წინგიშ(ი) კითხირი ამდლანგ, მარა გენობჭყვიდი, ტელევიზორშა ქომჯინუდუკონგ.
8. ვეშემგლებულგ ქლომგურუაფუდკო ათე გაკვეთილინგ.
9. მილამუდგ, წამკითხირუდკო ათე სტატიანგ, მარა შულადირი ვორდი დო ვამაკითხირგ.
10. მილადრთი ბაზარშა ქომციდირუდკო ხილინგ.
11. კინოშა მილადრთი ქომჯინუდკო ახალ ფილმშანგ.
12. ქიპიდი არვანი(ქვასანაყი), სუნელი დომკაკუდგკონგ(დამენაყა).
13. ამდლა ოკო მიშუმუდკო წამალი, მარა გგმოჭყორგდგ.
14. ამდლარშო(დღეისთვის) ჩქი ოკო წამკითხირგდესკო ახალი არიკი.
15. მუს ოკო ქემულალუდკო ახალი გაზეთეფი.
16. თქვა ოკო დომჭარგდესკო ათე სავარჯიშო!
17. ნიტე ქოიჯინუდკო ათე გადაცემაშა!
18. ეგება ქომუმუშებუდკო ჩქინ(ი) ორგანიზაციას!
19. მა დომჭარუდკო ლექსინ, აუცილებერო წაიკითხენდი.
20. გეიშუმუდკო დვინინ, უმოს ჯგირ ხასიათის იციდი.
21. ჩქიმდა(ჩემთვის) დორიეკუდუკონ, აუცილებერო ქემიბში.
22. მუს ქომუმუშებუდკო უმოს ჯგირონგ, პრემიას მიდენდგ.
23. მა კმაცოფილი იპციდი, თქვა უჯგუშო ქოიგურუაფდესკონგ.
24. ჯგირი იციდგ, ივანობაშა დამიმთავრებუდკო პროექტინგ.
25. ათე გაზეთი მა ქომლუდკონ, წებკითხენდი.
26. მაშნა ქოპუნდუკონგ, აუცილებერო ქემიბში.
27. ჩქიმ(ი) სათი გეგმუჩამუდგ დიაჩქიმსგ.
28. ნათიას ქოუძირუდგ ბებმუში.

წვეტილი	II თურქობითი	III პირობითი
კორდი „ვიყავი“	პოფერედი	(ქო)პოფერედკო(ნგ)
მილაფრთი „წავედი“	მიდამირთუმულუ	მიდამირთუმულდკო(ნგ)
ლიბრთი „დავბრუნდი“	ლობრთელედი	ლობრთედკო(ნგ)
ქლობსქილი „დავრჩი“	ლოფსქილადედი	ქლობსქილადედკო(ნგ)
ლობურდი „დავიღალე“	ლოფშულადედი	ლობშულადედკო(ნგ)
ქმეხეხარი „დავეხმარი“	ქემეხეხარებულუ	ქმომხეხარებულდკო(ნგ)
ლკატყობი „დავემალე“	ლომტყობინულუ	ლოპტყობინედიკო(ნგ)
ქღვეთანხმი „ღვეთანხმე“	ქღღვეთანხმებულდი	(ქღ)ღღვეთანხმებედიკო(ნგ)
ქშებხვადი „შებხვდი“	ქშებხვალამულდი	(ქშ)შებხვალამულდკო(ნგ)

წაკითხეთ წინადადებები:

1. მა ბოლოშა ქღლობსქილადედკო შაყარუსენგ, ალბათ ქღ შერხვადულდი.
2. სი ცულეშა მუშ დროს ღორთინულდკონ, კინოშა მიდეფშით.
3. მუს ცულეშა შქვით სათის დურთინულდკონ, ქომირუნულუ ნინოს.
4. კინო ქულოჭყაფულდკო ზუსტას ჩხორო სათისენგ, ველგმეგვიანებულდეს ცულეშა.
5. გაკვეთილი გათებელკო ვით სათისენგ, ქემიფში კონფერენციაშა.
6. ჯგირი იყიდულ, კონცერტი გაგრძელებელკო უმოსგ მეტე ხანსენგ.
7. მა სქანდე გური ქუმობრთუმულდკონგ, იწკმა ვაირეკუნდი.
8. ოკო ქღლობსქილადედიკო რუსეთის ზოლო ჟირ მარას, მარა სასწრაფო ქღღარდი მიბლი დო ღიბრთი საქორთულშა.
9. მოკოდგ ვაბშულადედიკო სამუშასენგ, მარა იშენ(ით) ღობშურდი.
10. გინობჭყვიდი, ღომტყობინულდკო ცულესენგ.
11. გოლა ოკო მემხეხარებულდკო ჩქიმე მაქალეშა, მარა ვამორთგ.
12. მოკოდგ ქომჯინულდკო თქვანდა დო ართო მიდამრთუმულდესკო კინოშანგ, მარა კინო იჭყაფულდ ბრუოს დო ღემეგვიანგ.
13. მოკოდგ ქღ შერხვალამულდიკო გოღან, მარა ვამარეკგ.

14. მა შემკლებულუ ქეღობსქილადედკო ამერიკას სუმ თუთას, მარა ბრელ(ი) საქმე მილულე ქართის ღო ათეშენე ღიბრთი ართი თუთაშა.
15. მილამულე მიღაბრთიკო ინლოეთიშანე, მარა ქეგებგი, მანგარი სინჩხე რენია ზარხულს ღო ვებდი.
16. ძალამს მოკოდე ქეკორდიკო სქანე დაბადებაშ დლასენე, მარა ლეხი ვორდი ღო ვამმართე.
17. სი ქომპირუდიკონე, მა აუცილებერო ქოიწინდი//ქოიწოლენდი ათე შაყარუაშე ამბეს.
18. მა ქემომხვარებულკო თამაზიშანე, თინა უეგეუშო ღოჭარუნდუ დავალებას.

XXXIII.

IV სერიის ფორმები ქართულისგან განსხვავებით მეგრულს მოეპოვება და ძალიან გავრცელებულია. ის ემყარება აწმყოს ფორმებს და თურმეობითია.

ნოვჭარუექ – ვწერდი თურმე, ნოჭარუე – წერდა თურმე
 ნოვხანტუექ – ვხატავდი თურმე, ნოხანტუე – ხატავდა თურმე
 ნოვცოროფუექ – ვუყვარდი თურმე, ნოცოროფუე – უყვარდა თურმე (დასავლური დიალექტების მიხედვით: ნაყვარება)
 ნოლინუე – მიდიოდა თურმე (მინაეალა – დიალექტური ფორმა)

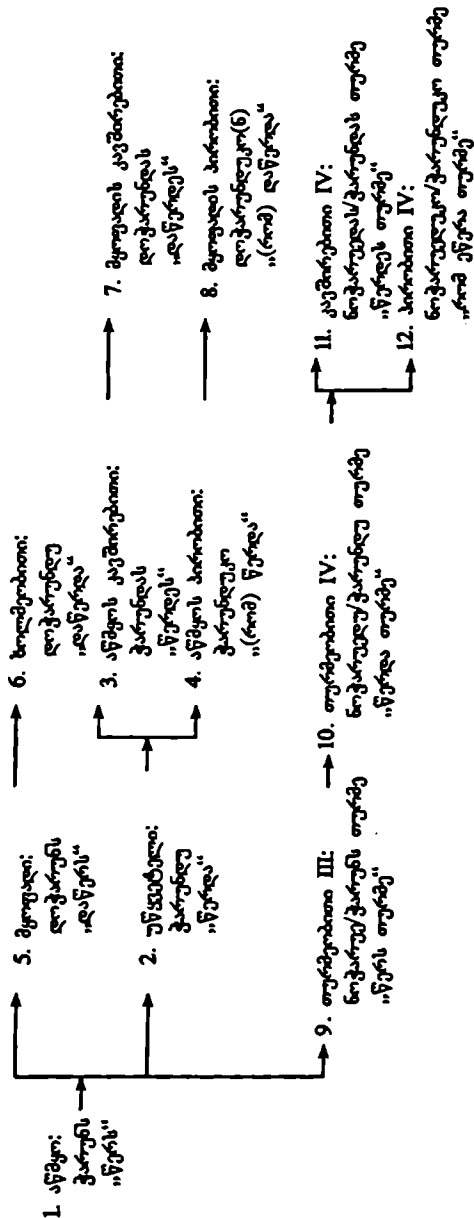
წაკითხეთ წინადადებები:

1. გოლა თელ დლას ნოჭარუე ღო ამდლა შულადირ(ი) რდუ.
2. ბესოს ათე ძღაფი ნოცოროფუე ღო თიშ გურშენი უცვილუ დუდი.
3. ასე ქიმებხვადი ნამდა, ვანობჩქვე მა თე კოჩი.
4. თე მახანტალი ნოშქერით (ნახშირი) ნოხანტუე ირიათო.
5. ნთელ სერს ნობირუენა გოლაწო ღო ზონარი აფუ ულირი, ვაჩიებინე.
6. მა ვავორდიკონ გურამი გინოცოთამუე ირფრელს ცუდეშე.
7. სი ვარდიკონი თეა ნოლინუე სერით აფხანაგეფუშა.

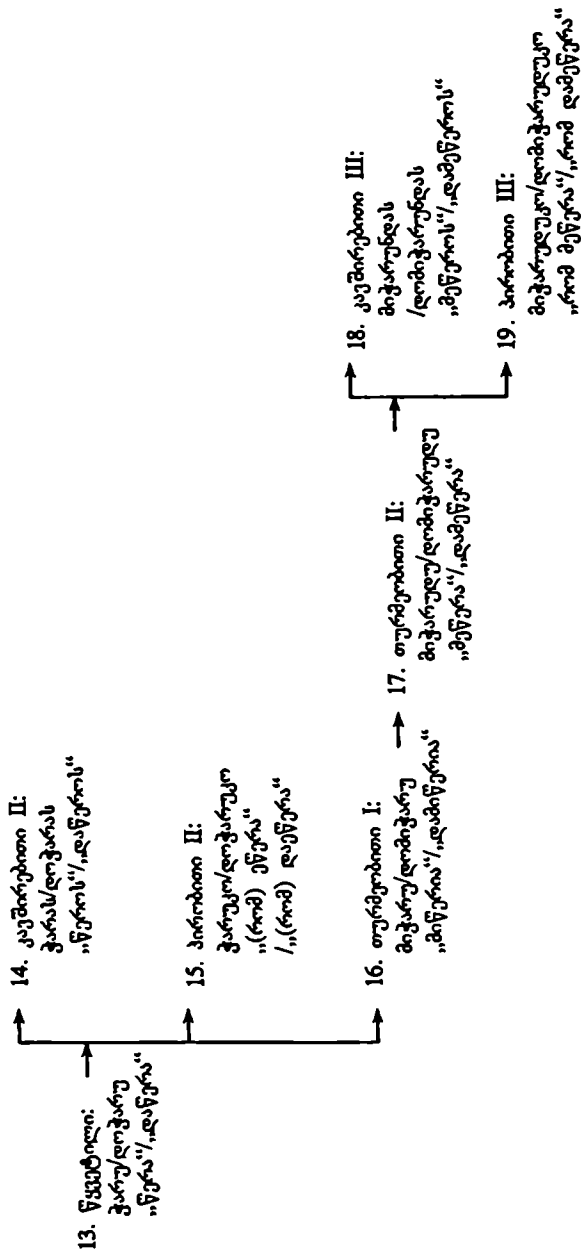
ძირითად და ნაწარმოებ გვირაბთა სამართი სქემა

(ამოღებულია ზ. პარველაშვილის საკანდიდატო დოკუმენტიდან „აწერეთა წარმება ზეკრულში“, თბ., 1982)

I. აწმყოს თემა

II. წყვეტილის თემა

მეგრულ – ქართული ლექსიკონი

(მეგრულის პრაქტიკული კურსის მიხედვით)

ა

აბარწა – აივანი	ანწი – აწი
ადრას//არდას – ადრე	აპრილი – აპრილი
ადრეზი (адрецц) – მისამართი	არაბა – ურემი
ათენა – ეს	არგუსო – აგვისტო
(ა)თეშენი – (ა)მიტომ	ართი – ერთი
ათეშ გურშენი – ამის გულისთვის,	ართო – ერთად
ამის გამო, ამიტომ	არიკი – ზღაპარი, არაკი
აკართუს – შესაყარში	არტაჟი (Этаж)//სართული –სართული
აკოსერილს//აკოსერელს –	არტაჟიანი – სართულიანი
შებინდებისას	ასე – ახლა
აკოშაყარუა – შეგროვება, თავმოყრა	ასერდე – ახლაზან
ალიჩა – ალუჩა	ატამა – ატამი
ამარ//ამარი – აგერ	ატამანკა – დივანი
ამარ-ემერი – აქა-იქ	აუცილებერო – აუცილებლად
ამღლა – ღლეჲ	აქილე – ცოტა აქეთ
ამღლარი – ღლეკანდელი	აშალაფა – შუაში ჩავარდნა
ამშვი – ექვსი	აშო – აქეთ
ამშოში –ექვსასი	ახალი – ახალი, ახალგაზრდა
ანთასი – ათასი	ახალწანა – ახალი წელი
ანტკეცი – ანკესი	

ბ

ბაბა – მამა	ბია – კომში, ბია
ბაბუ – ბაბუა	ბირა – (სი)მღერა
ბართვი – ბურჭი	ბიძია – ბიძა
ბალანა – ბავშვი	ბიძისკ/ქუა – ბიძაშვილი
ბალანამი – ბავშვიანი	ბკითხულენდი – ვკითხულობდი
ბები – ბებია	ბკითხულენქ – ვკითხულობ

ბლაცაფენდით – ვთამაშობდით
ბონუა – დაბანა
ბორია – ქარი
ბორო – სულელი, შტერი
ბორჯი – დრო
ბოში – ბიჭი
ბული – ბალი
ბუა – 1. მზე; 2. რბე
ბუადალუ/ჯ – დასავლეთი
ბუაიოლუ/ჯ – აღმოსავლეთი
ბუაიოლს – აღმოსავლეთით

ბრელი – ბეერი
ბრუო – რვა
ბრუოში – რვაასი
ბმუ/ჯ – მახსოვს
ბშქირენს – მშია
ბცხოვრენდი – ვცხოვრობდი
ბცხოვრენქ – ვცხოვრობ
ბჭარუნდი – ვწერი
ბჭარუნქ – ვწერ
ბ/პჭოფუნთ – ვიჭერთ

ბ

გათხილი/გათხირი – გათხოვილი
გალუ – გარეთ
გამარჯება! – გამარჯობა!
გამორსება – გასინჯვა
გაქთიღონუ – გამოიყვანა ქვემოდან
გაჭირება – გაჭირება
გაჭუ – გტკივა
გაჭირებული – გაჭირებული,
საწყალი
გახოლეს – გეახლნენ
გებუნაფა – დაბნევა (საათის)
გეგმაფრთი – ჩავედი
გეგმოფრთი – გამოვედი
გეგმულუ/გეგმურქ – გავალ
გეგნილასეს – გადაირიგენ
გეგნიშქიორულუ – გადაიქროლებდა
გედირთი(თ) – აღექი(თ)!
გეზოჯი(თ)! – აბრძანდი(თ)!
გეთუ – დამთავრდა, დასრულდა
გეზნოფრთი – შემოვედი
გემუანი – გემრიელი
გერგობა თუთა – გიორგობის თვე
(ნოემბერი)

გერთუმალა – დახურვა (თავზე)
გერინა – დგომა
გელანი – ზეგ
გელანშო(თ) – ზეგისთვის
გეშვი(თ)!/შვი(თ)! – დალიე(თ)!/
სვი(თ)!
გეშურქ/გეშულუ/ჯ – ავალ
გეშუ/ჯ – დეეს
გეხარი! – გაიხარე!
გეხუნა – (და)ჯდომა(რალაცაზე ზედ)
გვალო – ძალიან, მთლიანად, სულ
გვერდი – ნახევარი
გვიანს – გვიან
გიაყუნეს – გაუყვნენ
გილარდჯ – იდგა(ქუჩაში)
გილაფრთი – დავდიოდი //ვიარე
გილულუ/გგლოურქ/გილურქ –
დავდივარ
გიმე – ქვევით
გიმებლენქ/გიმურქ – ჩამოვალ
გიმებლი – ჩამოვედი
გიმელი! – ჩადი!

გიმბლი - გაველი
 გიმორთუ - მახურავს
 გიმულუ//გემულუ//გიმურქ//
 გემოურქ - ჩავდივარ
 გინართუს - გადასახვევში
 გინი//გენი - ხბო
 გინიბლენქ - გადავალ
 გინილი! - გადადი!
 გინიჭვემუნან - წვიმის გადაღებას
 ელოდებიან
 გინმულუ//გინმურქ//გენოურქ//
 გინულუ - გადავდივარ
 (რალაცაზე)
 გინოსლონგირი - გადაშლილი,
 გამშლილი
 გინოფრთი - გადავედი
 გინოფურიუნდეს -
 გადაფრინდებოდნენ
 გინძას - გრძლად
 გინძე//გირძე//გენძე//გრძე - გრძელი
 გიოხვენჯი - საჯდომი
 გიშალს - გასასვლელში
 გიშმეჭვიტიანდუ - იჭვრიტებოდა
 გიშმულუ//გიშურქ//გეშოურქ -
 გამოვდივარ
 გიშულირი - გაზაფხული
 გიცადექ - დარჩები, დაელოდები
 გიხვადუნო - გიხდება (გიწევს
 წასვლა)

გლახა - ცული
 გლახათს - ცულად, (გლახათ
 ვორექ - ცულად ვარ)
 გობრჩქინდუქ - გაეჩნდები
 გოთანა - განთიადი
 გოთანაშა(ხ) - გათენებადღე
 გოთხოზინი - შემორბენა, გარშემო
 შემოვლა
 გოთხოზულუ - უვლიდა გარშემო,
 შემოურბენდა
 გომორბევილი - გამარჯვებული
 გორუა - ძებნა, მოძებნა
 გოტება - გაშვება
 გოფაჩეს - გაშალეს
 გოლა - გუშინ
 გოლანერი - გუშინდელი
 გოლაწო//გოლაწოხ - გუშინწინ
 გოლაწო(ხო)ნერი - გუშინწინდელი
 გოწოს - შარშან
 გულება - სეირნობა
 გურაფა - სწავლა
 გური - გული
 გურმულირი - გულმოსული,
 გაბრაზებული
 გუტუ - გაუშვა
 გოთოხუნა - რაღაცის ქვეშ დაჯდომა
 გემა თუთა - ოქტომბერი
 გემოჭყორდუქ - დამავიწყდა
 გემულუ//გემურქ - ჩავალ

ღ

დაბადებაშ დლა - დაბადების დღე
 დადი - ბებია
 დადიამ - დადიანის

დამორჩილი - შემოდგომა
 დაპეიყება - დაპატიყება
 დასურო - მართლაც

დასქუა//დასკუა – დისშვილი
დახუნალი – დასაჯდომი
დგუ//გ – ღვას
დებაბდი – დავიბაბდი
დეი – დეიდა
დეიდასკქუა – დეიდაშვილი
დიაბუში – დედაბისი
დიანთილი – დედაბთილი, სიდედრი
დიარა – ქორწილი, სუფრა, “ძოკება”
დიასკქანი – დედაშენი
დიაჩქიმი – დედაჩემი
დიდა – დედა
დიდა ღო მუმა – დედ-მამა (დედა
და მამა)
დიკე – თავქვე
დინახალე – შიგნით
დიო – ჯერ, ჯერ კიდევ
დირთეს – დაბრუნდნენ
დისქილიდუე – მოირჩინო
დიშქა – შეშა
დიხა – მიწა
ღო – ღა (კავშ.)
ღობურილი – დაბურული
ღოგორეს – მოძებნეს
(ღო)გურაფა – სწავლება

ღოლოშუფერი – მწვანე, მღელღოსფერი
ღონჯირა – დაწოლა
ღორთელი//ღორთინელი –
დაბრუნებული
ღორთინა – დაბრუნება
ღოსქილაღირი – დარჩენილი
ღოუტე//ღუტე – დაუტოვე
ღოღურუ – გარდაიცვალა, მოკვდა
ღოჭარი(თ)//ჭარი(თ)! – დაწერე(თ)!
//წერე(თ)!
ღოხანტი(თ)//ხანტი(თ)! – დახატე(თ)
//ხატე(თ)!
ღონთური – ექიმი
ღონუნა – დაჯდომა
ღუღი – თავი
ღუქანი – მალაზია
ღუცი – იდაყვი
ღღა – ღღე
ღღასანწალი – ღღესასწაული
ღღას//ღღარს//ღღას ვარი – არასდროს
ღღაზუ – დასვენების
(გამოსასვლელი) ღღე
ღგმეგვიანუ/გ – დამაგვიანდა

ე

ეღგინა – ადგომა
ეთინა – ეგ, ის
ეიოღგინალი – ასადგომი
ეკენია – სექტემბერი
ეკი – ა(მო)ღმა
ეკოცუნა – უკან გაყოლა
ეკოცუნდუ – უკან მიჰყვებოდა
ელახათრებული – შეზარხოშებული,
შესათრებული

ელახი – აღმოსავლეთი
ელგ – მოლგ – არემარე, შემოგარენი
ემერი – ეგერ
ენა – ეს
ეფი – იაფი
ექი-ექი – აქა-იქ
ემაფრთი – აველი

ემა-გიმე//კვი-ლიკი - ზევით-ქვევით
 // აღმა-დაღმა
 ეშებლენქ//ეშურქ - ამოვალ
 ეშებლი//იშებლი - ამოველი
 ეშელი! - აღი!
 ეშმულუ//ეშმურქ//ეშმოურქ - ავღივარ
 ერლოამშვი - ოცდაექვსი
 ერლოართი - ოცდაერთი
 ერლობრუო - ოცდარვა

ერლოვითაართი - ოცდათერთმეტი
 ერლოვითი - ოცდაათი
 ერლოოთხი - ოცდაოთხი
 ერლოვირი - ოცდაორი
 ერლოსუმი - ოცდასამი
 ერლოშქვითი - ოცდაშვიდი
 ერლოჩხორო - ოცდაცხრა
 ერლოსუთი - ოცდახუთი
 ეჩი - ოცი

3

ვა(რ) - არ(უარყოფითი ნაწილაკი)
 ვაბშუ/ჯ -არ მახსოვს
 ვაბჩოდუ - არ მცალთა
 ვავთორთუშუდუ - ვერ გამოსულიყო
 ვავორწყექ - ვერ ვხედავ
 ვაკეთენდი - ვაკეთებდი
 ვაკეთენქ - ვაკეთებ
 ვამმაჭიშე - ვერ მოვასწრებ
 ვამნორთა(თ)! - არ შემოხვიდე(თ)!
 ვამორთა(თ)! - არ მოხვიდე(თ)!
 ვარა - ან
 ვარდი - ყვევილი, ვარდი
 ვარდიშფერი - ვარდისფერი
 ვართ... ვართ - არც ... არც
 ვართ ფერი - არც ისეთი
 ვარი - 1. არა (უარყოფითი
 ნაწილაკი); 2. უარი
 ვაუჯგუდუ - არ სჯობდა
 ვევმორთა(თ)! - არ გახვიდე(თ)!

ველა(თ)! - არ წახვიდე(თ)!
 ველოსპეტი - ველოსიპედი
 ველუქ - ველოდები
 ვეშემლებუ - არ შემიძლია
 ვითაამშვი - თექვსმეტი
 ვითანთხი - თოთხმეტი
 ვითაართი - თერთმეტი
 ვითი - ათი
 ვითობრუო - თერამეტი
 ვითოჟირი - თორმეტი
 ვითოსუმი - ცამეტი
 ვითოშქვითი - ჩვიდმეტი
 ვითოჩხორო - ცხრამეტი
 ვითოსუთი - თხუთმეტი
 ვილკა - ჩანგალი
 ვორექ - ვარ (ზმნა I პირი, მზ.რ.)
 ვორთუდი - ვშვრებოდი
 ვორთუქ - ვშვრები

ზ

ზარხული – ზაფხული
ზესკ/ქვი – შაშვი
ზიტყვა – სიტყვა
ზოთონჯი – ზამთარი
ზოჯინი//ზოჯუა – ბრძანება

ზოჯუნდათ – ბრძანდებოდეთ
ზუგიდარი – ზუგდიდელი
ზუგიდური – ზუგდიდელი,
ზუგდიდური

თ

თავისუფალი – თავისუფალი
თავისუფალო – თავისუფალად
თავერეშე – აქედან
თაში – ასე
თახაშხა – სამშაბათი
თახაშხას – სამშაბათს
თევერეშე – იქიდან
თეიშა(ხ)//თიშახ//თიშა//თეიშა –
მანამდე

თელი – მთელი
თელ დღას – მთელი დღე
თელ სერს – მთელი ღამე
თენა – ეს
თეში – ისე
თითხუ//თხითხუ – თხელი
თინა – ის
თინას – სწორად, გამართულად
თინი//თინუ – სწორი, გამართული
თირი – თოვლი
თიწკუმა//თიწკმა – მაშინ, მასთან

თოლეკირილი – თვალახვეული
თოლი – თვალი
თოლიერება – დათვალიერება
თუ – გოჭი
თულო – ქვეშ, ქვემოთ
თულოლე – ქვემოთკენ
თულოშე – ქვემოდან
თუთა – თვე. ართ თუთაშა//ართ
თუთას// ართი თუთაშოთ –
ერთ თვეში

თუთაშხა – ორშაბათი
თუთაშხას – ორშაბათს
თუშა – თმა
თუნს – თოვს
თქვა – თქვენ
თქვანი – თქვენი
თქვანო(თ) – თქვენთვის
თხითხუ – თხელი
თხირი – თხილი
თხორუ – მარხია

0

იაია - ია
 იანარი - იანვარი
 იაშფერი - იისფერი
 იახ - დიახ
 იბღათ! - წავიდეთ!
 იბღი - წავედი (იღი - წახვედი,
 იღუ - წავიდა)
 იბჩიათ! - ვილაპარაკოთ!
 იბჩიებუღი - ვლაპარაკობღი,
 ვსაუბრობღი
 იბჩიებუქ - ვლაპარაკობ, ვსაუბრობ
 ივანობა - ივნისი
 ინა - ის

ინმურქ//ინოურქ - ჩავღივარ სიღრმეში
 ინწრო - ვიწრო
 ინჭა - ჭა
 ინჭირია - ანწლი
 იოლას - იოღად
 იოღი - იოღი
 ირღღას - ყოვეღღღე
 ირიათო//ირო - ყოვეღღთვის
 ირნერო - ყვეღღანაირად
 ირფეღღი//იფრეღღი - ყვეღღაფერი
 იფრთუქ - ვბრუნღღები
 (ვ)იქიღღე - ცოტა იქით
 იშო //თვერე - იქით

3

კათა - ხაღხი
 კაკღღაროღი - ეკღღნარი
 კაღღი//კაღღიო - ეკაღღა
 კაღღბერ/ში - კაღღმერი
 კანკაღღეშა - ზოგჯერ
 კაპუსტა - კომბოსტო
 კარაკურხა - ენძეღღა
 კარიღღინი - ყაღღისფერი(რუს.)
 კატუ - კატა
 კეთეღღა - (გა)კეთეღღა
 კვათარა - ტყის ქათამი
 კვარია - ყვაღღი
 კვარჩხანშე - მარცხნივ
 კვატა - იხეღღი
 კვირკვე - ივღღისი
 კიბირი - კიბიღღი
 კი/ღღირი - მკერღღი
 კიზი - კოვეზი
 კითი - თითი

კითხირი - კითხვა(მ/პკითხულენქ-
 ვკითხულღღო, კითხულენქ
 კითხულღღო, კითხულენს-
 კითხულღღოს)
 კირიბი - ბატკანი
 კისერი - კისერი, ყეღღი
 კობ/პეშია - კვანხი
 კობუ - მკვანხე
 კოკობე - კაკაბი
 კოტო - ქოთანი
 კოჩი - კაცი
 კრაღღი - საწოღღი
 კუთაფი - კენესა
 კუნთხუს - კუნთხეში
 კუნტა - მოკღღე
 კუნტას - მოკღღედ
 კუნხი - ფეხი
 კღღი - ისე
 კღღტღღი - კიღღტი

ლ

ლაკადა - გორაკი
ლაკვი - ლეკვი
ლარჭემი - ლერწამი
ლაყაფი - თამაში (ზმნა)
ლახალა//ლახარა - ავადმყოფობა
ლებია - ლობიო

ლეხი - ავადმყოფი (ლეხი ვორექ
- ავად ვარ)
ლიკვი - მუშტი
ლული - ლელვი
ლუმა - ომი, ჩხუბი

მა

მა - მე (პირის ნაცვალსახელი)
მაინდოლი - ოხრახუში
მალას - მალე
მალაღური - მოლაღური (ჩიტის
სახეობა)
მანგარი - მაგარი
მანგას - სწორად, ტოლად,
პირდაპირ
მანგი - სწორი, ტოლი, პირდაპირი
მანგო - გასწვრივ
მარა - 1. კვირა (მსგეფსი);
2. მაგრამ (კავშ.)
მარღუ - მოზარდი
მართალი - სიმართლე, მართალი
მარკატელი - მაკრატელი
მარტი - მარტი
მარბევანშე - მარჯვნივ
მარწვენი - მაწონი
მაფუ - მაქვს (მეშველი ზმნა; მაგ:
კაბა **ჯგირო მაფუ** - კაბა
კარგად მაქვს).
მაფშალია - ბულბული
მაყალე - მეგობარი
მაშნა - მანქანა

მაჭარალი - მწერალი, დამწერი
მაჭირხოლი//მარჭიხოლი -
მერცხალი
მახანტალი - მხატვარი
მანჯა - მაჯა
მეგვიანებუ/ე - მაგვიანდება
მელახი - დასავლეთი
მელე - გაღმა
მემხვამუ - მომილოცავს
მენძელი - მასპინძელი
მერთი! - მიდი!
მეუ! - წადი!
მეულა - მიდიან
მეულირი - მისული
მა მეულუ/ე//მე(ე)ურქ - მე მივდივარ
სი მეულუ/ე//მეურქ - შენ მიდიხარ
მე(ე)ურთ - მივდივართ
მეურს - მიდის
მესი/მეესი - მაისი
მეტი - მეტი
მეტიშ მეტი - მეტისმეტი
მეჩამა - მიცემა
მეძობელი - მეზობელი
მი(ნ)? - ვინ?

მუნეფი – ისინი (III პირის ნაცვ.)
მუნეფიში – მათი
მუნეფო(თ) – მათთვის/
თავიანთთვის
მუნულუ//მუნურქ//მუნმურქ//მუნო-
ურქ – შემოვდივარ (ოთახში)
მუეამი//მუეამს – როლის
მურიცხი – ვარსკვლავი
მურს – მოვა
მურყანი – თხემლა
მუშა – რამდენად (მაგ: მუშა რე
თე უშქერი – რამდენად
არის ეს ვაშლი?)

მუშალს – შემოსასვლელში (ქალაქის)
მუშება – მუშაობა
მუშენდეს – მუშაობდნენ
მუშენი – რატომ
მუშენი იშქიდანქ! – რატომ
კადრულობ, როგორ გეკადრება!
მუში//მუშ – რისი(კითხ. ნაცვ.)
მუში/თიში – მისი
მუშო(თ) – მისთვის
მუჭო? – როგორ?
მუჭომი? – როგორი? (კითხ. ნაცვ.)
მწვანე/წწვანე/რწვანე – მწვანე
მგგახვამა! – გილოცავ!

6

ნამეტანი – ნამეტანი, ძალიან
ნანა – დედა, (ნანა! – შვილო!)
ნანდვილას//ნანდვილო//ნამდვილო –
ნამდვილად
ნამთ(ჯ)ინე – ზოგიერთი
ნამთინეშა(ხ) – ზოგჯერ
ნამთინი – არაინ, არცერთი
ნამუ? – რომელი?
ნამუთ – რომელიც
ნამუსუთ//ნამუსუთ – რომელსაც
ნაონდლერი – ნაშუადღევი
ნაონდლერშა(ხ) – ნაშუადღევაშდე
ნაონდლერშე – ნაშუადღევიდან
ნაქური – ნაკვალევი, ნაფეხური,
ნაქუსლევი
ნამქასერიშე – ნაშუაღამევიდან

ნაცია – ერი, ეროვნება
ნახანტა – ნახატი
ნება ვა რე – ნება(დართული)არ არის
ნელას – ნელა
ნელი – ნელი
ნემეცი (немец) – გერმანელი
ნემეცური//ლემენცური – გერმანული
ნეში – ნიგოზი
ნთხორუა – თხრა
ნინა – ენა
ნოლინუე – მიდიოდა თურმე,
(მინავალა - დილექტური ფორმა)
ნოცოროფუე – უყვარდა თურმე
ნოჭარუე – წერდა თურმე
ნოხანტუე – ხატავდა თურმე
ნწარე – მწარე

ო

ობინეზე – ვენახი
 ობირე//ობირეში – სიმღერა
 ობიშხა – პარასკევი
 ობიშხას – პარასკევს
 ობონშა – დასაბანად
 ოვინძაშეთ – გრძივად, სიგრძისად
 ოგულებშა – სასეირნოდ
 ოდინაფუს – დასაკარგავში
 ოზე – ეზო
 ოთოლიერებშა – დასათვალიერებლად
 ოთხი – ოთხი
 ოთხონეჩლოვითი – ოთხმოცდათი
 ოთხონეჩი – ოთხმოცი
 ოთხოში – ოთხასი
 ოკო – უნდა
 ოლაყაფინია – სათამაშო
 ომბალე – ომბალო
 ონდეთ – ძლივს, სუსტად
 ონდლე – შუადლე
 ონდლეს – შუადლეს, შუადლეზე
 ონდლეშა(ხ) – შუადლეძღვე
 ონდლეშე – შუადლიდან
 ონჯუა – საღამო
 ონჯუაშე – საღამოდან
 ონჯუას – საღამოს
 ონჯუაშა(ხ) – საღამომდე
 ორდო – დილა
 ორდოშე – დილიდან
 ორინჯი – საქონელი
 ორკოლი – ღოჭი, სურა
 ორო – ჩრდილი, ჩერო

ორტვინი – ბოსტანი
 ოსერშო/ე – ვახშამი
 ოსურამი – ცოლიანი
 ოსური – ქალი, ცოლი
 ოსურკოჩი – ღვინვა
 ოსურკათა – ღვინვა/ქალები
 ოსურსქუა – ქალიშვილი
 ოში – ასი
 ოშინერი – ასეგარი, ბევრი სახეობა,
 ბევრნაირი
 ოშყ/ქარი – შუათანა
 ოშქაშეთ – შუაში
 ოშუმალი – სასმელი
 ოჩაიე – ჩაის პლანტაცია
 ოჩხოშე – თევზაობა
 ოცადუნა – ცდილობენ
 ოძირაფუშა – სანახავად
 ოჭანაფალი – დასაბარებელი,
 დასაძახებელი
 ოჭკომალი – საჭმელი
 ოჭკომი(თ)//ჭკომი(თ)! –
 შეჭამე(თ)//ჭამე(თ)!
 ოჭკომშა – საჭმელად
 ოჭმარე – დილა
 ოჭმარეს – დილას
 ოჭმარეშა(ხ) – დილამდე
 ოჭმარეშე – დილიდან
 ოხვამე – სამლოცველო, ეკლესია
 ოხვარუნია – ეხმარებაო, შევლისო
 ოხოლასკ/ქირი – მული, მახლი
 ოხუჯუნა – აწყობთ

პ

პატენი//პატინა – ბატონი, ბატონო!
პატონ-ჭკორალა – ბატონყმობა
პერო – კალამი
პივა – ლუდი
პიჯი – პირი
პრიველი – პირველი
პროლი – იატაკი
პყუმენს – მწყურია
პუნს – მყავს
პურასკია – პრასი

ჟ

ჟარნეჩი – ორმოცი
ჟარნეჩლოვითი – ორმოცდაათი
ჟაშხა//ჟეშხა – კვირა
ჟაშხას//ჟეშხას – კვირას
ჟი – ზევით, ზემოთ
ჟიმოლე – ზევითკენ
ჟირი – ორი
ჟიროში – ორასი
ჟიშე – ზევიდან

რ

რაგადი – ლაპარაკი, საუბარი
რგილი – გრილი, ცივი
რე – არის
რეთ – ხართ
რეკუა – დარეკვა
რენა – არიან
რექ – ხარ
რჩინუ – მოხუცი, ხნიერი
რჩილა – სმენა
რჩინა – (გამო)ჩენა
ჩქვენა – ცოდნა (მა მიჩქუ – მე ვიცი)

ს

საბატონი – შაბათი
საბატონს – შაბათს
საბზადის – სამზარეულო
სადილი – სადილი
სათი – საათი
საკაკალო – საუზმე
სამარგალო – სამეგრელო
სამუშა – სამსახური, სამუშაო

საუკუნო – საუკუნე
 სარალოთ – საბრალოთ
 სასაფულა – სასაფლაო
 საქვარენქ – საქმიანობ
 საქორთუო – საქართველო
 სეკუნდი – წამი
 სერი – ღამე
 სერიშე – ღამიდან
 სი – შენ (II პირის ნაცვ.)
 სინჩხე – სიცხე, (სინჩხე რე –
 სიცხეა, სინჩხე მაფუ – მცხელა,
 სინჩხე მილუ – სიცხე მაქვს)
 სირგილე – სიგრილე
 სიტობა – სითბო
 სკამი- სკამი
 სკა – ფუტკარი
 სკ/ქვამი – ლამაზი
 სკ/ქვამას – ლამაზად
 სკ/ქუა – შვილი
 სო//სოდე – სად (კითხ. ზმნიზელა)
 სოდგარენი – სადღაც
 სოვრეშე//სოვრე – საიდან
 სოიშა – საით, საითკენ, სანამდე

სონა – ნიახური
 სონი – სადაური
 სოფელარი – სოფლელი
 სოფელური – 1. სოფლელი,
 2. სოფლური
 სტოლი – მაგიდა
 სულელი – სულელი
 სუნელი – სულელი
 ს(ტ)უმარი – სტუმარი
 სუმი – სამი
 სუმკა – ჩანთა
 სუმონჯლოვითი – სამოცდაათი
 სუმონეჩი – სამოცი
 სუმოში – სამასი
 სუმხოლო – სამივე
 სკ/კანი – შენი
 სქანო(თ) – შენტვის
 სქილადა – მორჩენა
 სქელი – სქელი
 სწორას – სწორად
 სწორი – სწორი
 სხული – მსხალი

ტ

ტაროზი – დარი
 ტიბუ – თბილი
 ტორონჯი – მტრელი
 ტუტა – ნაცარი
 ტუტაშფერი – ნაცრისფერი

ტყა – ტყე
 ტყობინი//ტყობინაფა – დამალვა,
 მალვა
 ტყურა – ტყუილი

უ

უგუთხუ - გაუთხოვარი
უკახალე - უკან
უკლამი//უკულამი - უმცროსი
უკული - მერე, შემდეგ
ულა - წასვლა
ულამუ - აპირებს
ულამულუ - აპირებდა
ულირი - გასული (ულირი წანას
- გასულ წელს)
უმოსი - მეტი, უფრო
უმოსშა - უფრო მეტად
უნჩაში - უფროსი
ურკუ - აკლია

უსქამამი - ულამაზესი
უსქკვამური - უშნო(ულამაზო)
უფგრაში - უარესი
ულურალეთ//ულურალო -
უსიკვდილოდ
უმქური - ვაშლი
უნა - შავი
უნიტელი - მასწავლებელი
უხუჯანა - აწყობთ
უჯგულუ - სჯობდა
უჯგუში - უკეთესი

ფ

ფანია - ოჯახი, ცოლ-შვილი,
ჯალაბი
ფარუა - გაშლა
ფერდი - ფერდობი
ფიფქერენქ - ვფიქრობ
ფოთქ(ვ)ი - ლელიანი, ჯილე

ფოხალეფი//ფუხალეფი - კოკა,
წყლის დიდი ჭურჭელი
(24-ლიტრიანი)
ფრევალი - თებერვალი
ფსქელი - სქელი
ფური - ცული

ქ

ქართი - თბილისი
ქასქიდუ - შერჩა, შემორჩა
ქაცარი - თიკანი, ციკანი
ქექე - შჩატე, მსუბუქი
ქვარა - მუცელი
ქერიი - ქერივი
ქიანაში - უამრავი, ბევრი
("ქვეყნის")
ქიგეგონეს - გაიგონეს

ქიდიგურე(თ)! - ისწავლე(თ)
ქილაყაფი(თ)! - ითამაშე(თ)!
ქიმეფრთი - მიველი
ქიშინუა - კეთება
ქიშიოჯლიანდუ - მიაჯღავლებდა
ქიმულუ/ჯ//ქიმურქ - მივალ
ქიმუშე(თ)! - იმუშავე(თ)!
ქირი - ქორი

ქირსე თუთა – დეკემბერი
ქიჟანა – ქვეყანა
ქიშილებენდა//ქიშილებენდა –
თუ შეიძლება
ქობალი – პური
ქოთ – კიდევაც
ქოთომი – ქათამი
ქომირჩქილი(თ)//მირჩქილი(თ)! –
მომისმინე(თ)// მისმინე(თ)!
ქომოლი – კაცი
ქომოლკათა – მამაკაცები
ქომოლკოჩი – მამაკაცი
ქომოლსკ/ქუა – ვაჟშვილი
ქომონჯი – ქმარი
ქორაგადე(თ)! – ილაპარაკე(თ)!
ქორთუ – ქართველი
ქორთული – ქართული
ქორთულო – ქართულად
ქორთხინქ – გთხოვ
ქობირი (თ)//ძირი(თ)! – ნახე(თ)!

ქუბირეს – უმღერეს
ქუთეშური – ქუთაისელი
ქური – ქუსლი
ქურჩქილი(თ)//ურჩქილი(თ)! –
მოუსმინე(თ)//უსმინე(თ)!
ქუფალუდუ – გაფურჩქულიყო
ქუჯინი(თ)//უჯინი(თ)! – უყურე(თ)!
ქღაგურე(თ)! – ასწავლე(თ)!
ქღინჯირი(თ)! – დაწე(თ)!
ქღოდოზოდი(თ)! – დაჯექი//
დასხდით!
ქღოზოჯი(თ)! – დაბრძანდი(თ)!
ქმერთი! – მიდი!
ქმკმოჯინი(თ)! – შემომხედე(თ)!
ქმოფრთი – მოვედი
ქმორთი! – მოდი!
ქმოულუ//ქმურქ – წამოვალ
ქმოძირით! – მაჩვენეთ!

ზ

ღალა – წაღება
ღაჭაჭია – კიბორჩხალა
ღეჯი – ღორი
ღვანწკი – ღაწვი, ღოყა
ღვინი – ღვინო

ღვინიშფერი – ღვინისფერი
ღირუ – ღირს
ღორღონჯი – ბატი
ღურელი – მკედარი
ღურჭული – ჭიკჭიკი

ყ

ყამა – ხანჯალი
ყვინთელი//ყვინთელი – ყვითელი

ც

ცა – ტოტი
ცვანა – ყანა
ცვალი – ყველი
ცვილირი – მოკლული
ციდირი – ყიდვა
ცინი – ცივი, გაყინული
ცოროფა – სიყვარული(მა მიცორს,
სი გიცორს, მუს უცორს)

ცოფილი – ნამყოფი
ცუდე – სახლი
ცუმური//ცომური – ტყემალ
ცუნაფა//ცონაფა – წაყვანა
ცუჯი – ყური
ცუჯიშჯინს – ყურისძირში

შ

შანქარი – შაქარი
შანქარამი – შაქრიანი
შეილებუ – შეგიძლია
შემლებუ – შემიძლია
შეულებუ – შეუძლია
შეხვალამა – შეხვედრა
შილებე – შეიძლება
შინკა – ნესვი
შიოხვაპილაფარო//შიოხვალამშა –
შესახვედრად
შკაფი (რუს.) – კარადა
შკ/ქვითი – შვიდი
შკ/ქვითოში – შვიდასი
შონე//შონეთი – სვანეთი
შონი – სვანი
შოფერი – მძღოლი

შულადირი – დაღლილი
შუმა – სმა
შურბუნუო//შურუბუნუო –
სულგანაბული
შურო – საერთოდ, სულ,
სრულიად
შკაგურს – შუაში, შუაგულში
შკა კითი – შუა თითი
შქასერი – შუალამე
შქასერიშე – შუალამიდან
შქირენა – შიმშილი (შქირენი
მაფუ – მშია)
შხვალოშხვა – სხვადასხვა
შხუ – მსხვილი
შხური – ცხვარი

ჩ

ჩან(ჩ)კითი – ცერი
ჩანს – დარგულია, ხარობს
ჩე – თეთრი
ჩიება – ლაპარაკი, საუბარი
ჩილი – ცოლი
ჩილი დო სქუა – ცოლ-შვილი
ჩილდოსქუამი – ცოლშვილიანი
ჩილი დო ქომონჯი – ცოლ-ქმარი
ჩინება – ცნობა (იბჩინენქ - ვიცნობ,
იჩინენქ - იცნობ, იჩინენს
- იცნობს)
ჩუბა – ჭიბი
ჩქარას – ჩქარა
ჩქარი – ჩქარი
ჩქი//ჩქე – ჩვენ
ჩქიმი – ჩემი

ჩქიმო(თ) – ჩემთვის
ჩქინი – ჩვენი
ჩქინობურა – ჩვენებული
ჩქინო(თ) – ჩვენთვის
ჩხანა – სიცხე, მზე
ჩხე – ცხელი
ჩხეინდი – ცხვირი
ჩხომი – თევზი
ჩხონჩხი – ღვიძლი
ჩხორია – სხივი(მზის)
ჩხორო – ცხრა
ჩხოროში – ცხრაასი
ჩხოუ – ძროხა
ჩხურუ – სიცივე(ჩხურუ მაფუ –
მცივა, ჩხურუ რე – სიცივეა)

ც

ცაშფერი – ცისფერი (მონჭირელი
ცაშფერი – მუქი ლურჯი)
ცაშხა – ხუთშაბათი
ცაშხას – ხუთშაბათს
ციმცეა//ციმუა – მარწყვი
ცინდალი – კნუტი

ცირა – გოგო
ცხიმური – რცხილა
ცხო(ვ)რება – სიცოცხლე, ცხოვრება
ცხოვრენქ – ცხოვრობ
ცხოვრენს – ცხოვრობს

ძ

ძამი – ძალიან
ძალიერი – ძლიერი
ძგა – კიდე, გვერდით

ძგას – გვერდით, კიდეში
ძგვიტაფა – ჩხვლეტა
ძვირი – ძვირი

ძირაფა - ნახვა(ვორწყექ - ვხედავ,
ორწყექ - ხედავ, ორწყე -
ხედავს)
ძელას - ძელაღ

ძელი - ძელი
ძუ - დევს, არის
ძღაბი - გოგო

ღ

წანა - წელი
წარე - მწარე
წარი - წარბი
წარმოწანა - წელი
წენწყარი - ჭანის წყალი (მდინარე)
წეანერი/წეანელი - ფხალი
წი/ღ - წელს
წინგი - წიგნი
წირი/წღრი - წლეეანდელი

წირწანას - წლეეანდელ წელს,
წელს
წიფური - წიფელი
წიწილა - წიწილი
წკა - კურკა
წოხოლე - წინ, წინათ
წუნთი - წუთი
წყარი - წყალი
წყარპიჯი - წყლისპირი, ნაპირი

ჭ

ჭანაფა - დაბარება, დაძახება,
მოწვევა
ჭანაფილი - დაბარებული,
მოწვეული
ჭანდარი - ჭადარი
ჭარუა - წერა (მა ბ/ჭარუნქ -
ვწერ, სი ჭარუნქ - წერ,
ბუ ჭარუნს - წერს)
ჭერჭე - ჭრელი
ჭვე - ჭვაკი
ჭვენს - წვიმს
ჭითა - წითელი
ჭირქა - ჭიქა
ჭიფე - ვიწრო, წვრილი
ჭიჭე - პატარა, ცოტა
ჭიჭე-ჭიჭე - ცოტ-ცოტა
ჭიჭე ხანი - ცოტა ხანი

ჭკვერი - ჭკვიანი
ჭკილი - ჭადი
ჭკომუა//ჭკუმუა - ჭამა
ჭოფუა - დაჭერა
ჭუა - ტკივილი
ჭულა - დაწვა, შეწვა (ღობჭვით
- დაეწვით, შეეწვით)
ჭუმანი/ჭუმე - ხვალ
ჭუმანერი/ჭუმენერი - ხვალინდელი
ჭუმეშგელანი - მასზეგ
ჭუმემო(თ) - ხვალისთვის
ჭუჭელე/ი - ჭინჭარი
ჭყიში - მწყემსი
ჭყოლოფუა - წყალობა
ჭყონი - მუხა
ჭყორი - მწყერი

ხ

ხაბურზაყი – საზამთრო
ხაბუ – დანა
ხანდარა – ავდარი
ხანტუა – ხატვა
ხარა – ჩაფი (ხარათია–ჩაფითაო)
ხასლა – გვერდი
ხასლას – გვერდით
ხე – ხელი
ხელობა – პროფესია
ხვალე – მარტო, მხოლოდ

ხვარხვი – ხახვი
ხვიძრა – ხურმა
ხოლო – კიდევ
ხოლო-ხოლოს – ახლო-ახლოს
ხოლოს – ახლოს
ხონარი – ხმა
ხოჯი – ხარი
ხუთოში – ხუთასი
ხშირას//ბუხირას//ფუხირას – ხშირად

ჯ

ჯა – ხე
ჯამკაკალი – თუთა
ჯარალუა – ჯარიანობა, თავშეყრა
(ძველი დღესასწაული)
ჯგირი – კარგი
ჯგირო – კარგად
ჯვეში – ძველი
ჯვეშო – ძველად
ჯიმა – ძმა

ჯიმასქუა – ძმისშვილი
ჯიბუ – მარილი
ჯიბუამი – მარილიანი
ჯინა – ყურება, ლოდინი
ჯინჯი – ძირი
ჯოლორი – ძაღლი
ჯუმაშხა – ოთხშაბათი
ჯუმაშხას – ოთხშაბათს
ჯღარი//ჯღარი – ჯღალი

კ

კამო – ტკბილი

საკითხავი ტექსტები

დიალოგები:

* * *

- გამარჯობა სქანი ჯგირი, ჯიმა!
- ლორონთქ გოგიმორძგვას, ჩქიმი პატონი!
- ათე სოფერს მუ ჯონო?
- სენაკი.
- მულა ვერსი რე თაურე ზუგიდიმა?
- ჟარნეჩილოართი.
- მუთი შილებე ზუგიდიმა ულა?
- ცხენით, მარა უჯგუმი რე ფაიტონითი ვარდა ღერეჟანითი.
- მუ ღირუ თეშანი?
- ღერეჟანითი მილაზოჯუ^ნ თი და, აღირუაფუ ართი მანათი, ფაიტონითი ჟირი.
- მუჭომი მოსავალი ^ნრდუ წი თაქინე?
- გვარიანი, პატონი, ზოლო ჭიჭეთ ყურძენი დომიჭვეს დიო-ღე ჩხურუქუ დო უკული სინჩხექ^ნ.
- თქვანიურე მუჭომი მოსავალი რდუ? რაგადანა, ყურძენს წი ჯგირი პიჯი უღუღუა.
- ნამღვილი რე. ღვინქი ბრელქ იყუუ, მარა ჭკიდიქ (ჭკიდ-ქი) მისუსტეს. მა თიშენ მოლაგართი სიმიდი ოკო იპიდეე (ქო-მიციღირუღუკო). ასე მისე შევხვადუქუ ნი, არძას კვითხურენქ, სო უეფაშო გიმიჩამუმაქი სიმიდი, დო არძაქ ზუგიდიმა მიმოწურუ. თქვა მუს იტყუთი?
- მართალი უთქუალნა. ზუგიდის^ნ თქვა ქემერთით^ნ უჩარდიაშა დო ჩქიმიშენი ქუუწით: თიქი მოლმოჩქუ-შო, დო თინა ირფელს ქემგეხვარებუ.
- დიდი მაღლობელი ვორექ.
- მუშენი იშქიდანქ, სქანი ჭირი!
- ვე ღეკვვიანენქ, თე წუთის მიდ^ნურქი. მშვიდობით ზო-ჯუ^ნდათი, პატონი!

— გამარჯობა (გომორძგუა) სქანი ჯგირი, ჯიმა!
 — ლორონთქ გოგიმორძგუ (გოგიმორძგუას) ჩქიმი პატენი
 (პატენი).

— თე სოფელც მუ ჯოხო?

— სენაკი.

— მუზემა ვერსი რე თა^რქ^ეურეშე (თაურე) ზუგიდიშა?

— ჟარნეჩილოართი.

— მუთო შიილებე ზუგიდიშა ულა?

— ფაიტონითო, ვარდა დერეჟანითო.

— მუ ღერო თეიშახ?

— ფაიტონითო მიდაზოჯენტო და აღერუაჟუ ჟირი მანათი,
 დერეჟანითო ართი.

— მუჭომი მენაწიი ^ორღ ^წგ თაქ?

— გვარიანი, პატენი, ხოლო ჭიჭეთ ცურბენი მოჭუ დიო ჩხუ-
 რუქ დო უკული სინჩხექ.

— თქვანიცურე^{შე}მუჭომი მენაწიი რღ? რაგადანა, ცურბენს
^წგ ჯგერი პიჯი ულულუა.

— ნანდული რე. ღვინქ ბრელქ მორთო, მარა ჭკვდიქ ჭიჭეე
 იცუუ (ნარკებო იცუუ, მისუსტეს). მა თაქი თიშენი მოფრთი ლა-
 ზუტი (ლაიტი, ლატი) ქომიციდირღდგკო ნი. ასე მისეთი, ვა რენო,
 შევხვადქ ნი, არძას ბკითხურენქ, სო უმოსი ეფას გემიჩამუ-მაქ
 ლაზუტი, არძაქ ზუგიდიშა მოწურუუ. თქვა მუს იტყუთ?

— მართალი უთქუალნა (ურაგადუნა). ზუგიცო თქვა ქიპერ-
 თითო უჩარდიაშა დო ჩქიმიშენი ქუეწით: თიქ მოღმოჩქუ-შო
 (მუმოჩქუ-შო), დო თინა ირიფელც (ირიფელის) ქმგეხვარებუნა.

— დიდი მარღობელი ვორექ.

— მუშენი იშქადანთ, თქვანი ჭირი!

— ვე დებგვიანუ^{რქ}. ასე ხოლო მიდ^ვურქ. შვიდებით
 ზოჯგნდათო, პატენი!

ზღაპრები:

I

სქვამი ჩხობი

რღვ ართი რჩინ კორი. თის ცუნდვ ართი სქუა მენხომე. არ-თიშახ მენხომექ მიდართვ ჩხობიში ოჭოფუშა; გილართვ ბრელი, მარა ჩხომქ ვააჭოფუ. ბოლოს ოჭოფუ ართი ჭიჭე, მარა ძალამი სქვამი ჩხობი. მენხომეს შეეცოდვ ე ჩხომქ დო ქიდნახუნუ წყარს კონი. ცუდესა წუმორთენი, მუმაქ კითხვ:

– ჩხობი ვაგიჭოფუნიაო? სქუაქ უწუ:

– ართ ჩხობი ოფჭოფი, მარა ძალამი სქვამი რღვ, შემეცოდვ დო კონი გუტევა.

მუმაქ გოლახვ სქუა დო გეგნაცოთ ცუდესე დო უწუ:

– მუშენი მიცოთი ღორონთიში ჭყოლოფუა?

მენხომექ მიდართვ. შარას ქაუხვადვ ხარაზიქ დო იდეს, მი-დართეს წორო. ენეფს ქაუხვადვ მეწამალექ. მენხომექ, ხარაზიქ დო მეწამალექ დეემოჯგირეს ართიანსვ დო ჰიჯი ქიმეჩეს ართი-მა-ჟირას, მუთი იშუანი მუშმუში ხელუათენი, ართი-მაჟირაწკმა შქა-შა გიერთანი.

ათე დროს ართი მაფას ცუნდვ ოსურისქუა ლეხი. მაფაქ ბრელი ეცადვ, მარა სქუაშა მუთაქ მახვარინვ. უკულინესე მაფაქ გამაცხადვ: „მით დაასქილიდუანს ჩქიმი ოსურისქუასენი, თის ჩქი-მი ოსურისქუას ჩილო ქეკუხუნუანქ“.

მეწამალექ მიდართვ მაფაში სქუაში ოწამალუშა. მუჟანსით ქემორთუ მაფაშანი, მეწამალექ გოლასირუ ლეკური, ლეხის დუს ქიგიოდირუთვ, ხეს ლეკური უკინებუდენი დო თეში თქუ: „გვერ-შაპი, მა გიზოჯენქ ლეხის დეთხუე, ვარა დუს მერკვათენქ“.

გვერშაპიქ ეშეელვ ლეხიში ქვარაშე დო გიმილვ გალე. მა-ფაში ოსურისქუაქ დოსქიდვ დო მაფაქ ქიმეჩვ თინა მეწამალეს ჩი-

ლო. მეწამალექ მოლუჯონჯ ჩილი დო დიიშაყარეს სუმიხილო თა-
ბუნენქ. გირთეს, მუთი ნაშიბი ულუდესგნი. მეწამალექ მუში ჩილი
დო მუქით ქოხვადგნი, ირიფელი მეჩხომეს ქიმეჩ დო უწუ:

– ჩხოში, ნამუთი შიიცოდე დო გუტენი, მა ვორდი.

მუქ ათენა ქოთქუ დო უძირაფუო გორთჯ.

ლაგაზი თევზი

იყო ერთი მოხუცი კაცი. მას ჰყავდა ერთი შვილი, მეთევზე.
ერთხელ მეთევზე წავიდა თევზის დასაჭერად. იარა ბევრი, მაგრამ
თევზი ვერ დაიჭირა. ბოლოს დაიჭირა ერთი პატარა, მაგრამ ძა-
ლიან ლამაზი თევზი. მეთევზეს შეეცოდა ეს თევზი და ჩაუშვა
ისევ წყალში. სახლში რომ მოვიდა, მამამ ჰკითხა:

– თევზი არ დაგიჭერიაო? – შვილმა უთხრა:

– ერთი თევზი დავიჭირე, მაგრამ ძალიან ლამაზი იყო, შემე-
ცოდა და ისევ გაუშვი.

მამამ გალახა შვილი და გააგლო სახლიდან და უთხრა:

– რატომ დაკარგე ღმერთის წყალობა?

მეთევზე წავიდა. გზაზე შეხვდა ხარაზი და იარეს, ერთად
წავიდნენ. ამათ შემოხვდა მეწამლე. მეთევზე, ხარაზი და მეწამლე
დაუმეგობრდნენ ერთმანეთს და სიტყვა („პირი“) მისცეს ერთმა-
ნეთს, რაც კი იშოვონ თავთავიანთი („თავთავისი“) ხელობით, ერ-
თმანეთთან შუაზე გაიყონ.

ამ დროს ერთ მეფეს ჰყავდა ქალიშვილი ავაღ. მეფე ბევრს
ეცადა, მაგრამ შვილს ვერაფერი უშველა („მოეხმარა“). შემდეგ
მეფემ გამოაცხადა: „ვინც მოარჩენს ჩემს ქალიშვილს, მას ჩემი ქა-
ლიშვილს ცოლად დავუწავამ“.

მეწამლე წავიდა მეფის შვილის სამკურნალოდ („საწამ-
ლოდ“). როცა მოვიდა მეფესთან, მეწამლემ ალესა ხმალი, ავაღ-
მყოფს თავზე დაადგა, ხელში ხმალი რომ ეჭირა ისე და თქვა:
„გველეშაპო, მე გიბრძანებ, ავაღმყოფს მოეშვა („დაეთხოვო“), თო-
რემ თავს მოგკვეთ“.

გველესაბი ამოვიდა ავადმყოფის მუცლიდან და გავიდა გარეთ. მეფის ქალიშვილი მორჩა და მეფემ მისცა ის მეწამლეს ცოლად. მეწამლემ წამოიყვანა ცოლი და შეიყარნენ სამივე ამხანაგები (!). გაიყვეს, რაც ნაშოენი ჰქონდათ. მეწამლემ თავისი ცოლი და, რაც შეხვდა, ყველაფერი მეთევზეს მისცა და უთხრა:

— თევზი, რომელიც შეიცოდებ და გაუშვი, მე ვიყავი.

მან ეს თქვა და უხილავად იქცა.

II

ხენწიფეში ბოში ღო სქვამი ცირა

ართი ხენწიფეში სქუა ქოცოფე ძალამი სქვამი ღო ჯგირი. თე ბოშიქ მუმას უწუუ:

— მუა-ჩქიმი, გომიტეე შხვა ქიქანუფიშა.

მუმაქ ნება ქემერგ. თე ბოშიქ იღგ, ქიმერთგ დიდი რუმე ტყაშა. მიოჯინგნი, ქობირგ ართი სქვამი ცირა დილეგარს ჯაში ჯინს. მიოჯინგნი, ბოშიქ დეეფირქგ: „მუ აბე რე ენა? თენა მი ცოფე, მუქ გემირჩქინდგ, ეჯგუა საარიკო მუ ორე? ჩქიმი დუდღიშ მიკვედგ, თეცალი ტყაშა მითოფრთინი!“ უკუღინე დუუჭყუ კითხირი ცირას:

— მუ გოკო თაქგ, ბატა? ქირსიანი რექო სი?

— ქირსიანი ვორექ, — მერუ პასუხი ცირაქგ ღო პიჯვარი დეეწერგ.

თე ბოშიკორქ მემიხირგ ღო მოლამიგონგ, ცხენიშა მუკუუხედი უკახალე. ართო მიიშესგნი, შარას ქეწობხვადეს ბრელი გერენქ. ე კორქ ქომოლიკონანას გუუღირთგ იარაღით; თე კორჩი მუში იარაღამო გერენქ გეკოსოფეს. მა ჟიი ჯაში ნოცელას ქომუოსხაპი, იფშეელი ჯაშა, ეთექი გამკობსქიდი. თი ჩქიმი მახვამილაფარი ოჭკომუ გერენქ.

ათე გაჭირება ქუწუწუ არძო ათე ცირაქ ათე ხენწიფეში სქუ-
ას. ათე ხენწიფეში სქუას შეეცოდღ თე ცირაქღ ღო მოლუჯონღ
მუში ცუდეშა ღო ქემორთღ დიღა ღო მუმამა. ე ცირაშენი კითხუ
დიდამუმაქ:

– მინ რე ღო სონი რენია თე ცირა?

– ღორონთქ მურუ მა ენა, ჩილო ოკო იკიფხუნუევე, გირ-
გვინი ოკო გიბღგეე ათე ცირაწკმა, – უწუუ თინენს სქუაქ.

მუმა ღო დიდაქ ნება ვამეჩღ სქუას გირგვინიში გელგგმაში.
ენა ბოშიქ იწყინგ, გირგვინი ქიგიდღგ ძალო, მუმა ღო დიდაქ
ცუდეშა ვამააშქუ. თე ბოშიქ მიდართ, თე ბოშიქ ეფერინეერო ქი-
დიხორღ, ნამუდა ძალამი ჯგირო, მუმასღ ღო შხვა ჯიმაღენს ორ-
ჯგინგ ირიფელიშენი.

ხელმწიფის ვაში და ლამაზი ძალიშვილი

ერთი ხელმწიფის შვილი ყოფილა, ძალიან ლამაზი და კეთი-
ლი („კარგი“), ამ ბიჭმა მამას უთხრა:

– მამაჩემო, გამიშვი სხვა ქვეყნებში.

მამამ ნება მისცა. ეს ბიჭი წავიდა („იარა“), მივიდა დიდ და-
ბურულ („მრუმე“) ტყეში. რომ გაიხედა, დაინახა, ერთი ლამაზი
ქალიშვილი („ცირა“) ტირის ხის ძირას. რომ შეხედა, ბიჭი და-
ფიქრდა: „რა ამბავია ეს? ეს ვინ არის („ყოფილა“), ვინ გამოძი-
ნდა, ამგვარი ზღაპრული („საარაკო“) რა არის? ჩემი თავისა მიკ-
ვირდა [მე], ამგვარ ტყეში რომ შევედი!“ შემდეგ დაუწყო (გამო)
კითხვა ქალიშვილს:

– რა გინდა აქ, ქალავ? ქრისტიანი ხარ შენ?

ქალიშვილმა მიუგო:

– ქრისტიანი ვარ.

და პირჯვარი დაიწერა.

– მე ერთმა კაცმა გამიტაცა („მომიპარა“) და წამომიყვანა,
ცხენზე უკან ვეჯექი; ერთად რომ მიდიოდნენ გზაზე, [ისეთი] ბევ-
რი მგლები (!) შემოგვხვდნენ. ამ კაცმა ვაჟკაცურად გაიელო ხელი

იარაღზე; [მაგრამ] ეს კაცი თავის იარაღიანად მგლებმა დაგლიჯეს. მე ზევით, ხის ტოტს შევასხტი, ავედი ხეზე, იქ გადავრჩი. ის, ჩემი გამტაცებელი, შეჭამეს მგლებმა.

ეს უბედურება („გაჭირვება“) სულ უთხრა ამ ქალიშვილმა ამ ხელმწიფის შვილს. ამ ხელმწიფის შვილს შეეცოდა ეს ქალიშვილი და წამოიყვანა თავის სახლში და მოვიდა დედ-მამასთან. ამ ქალიშვილის შესახებ ჰკითხა დედ-მამამ:

– ვინ არის და სადაური არისო ეს ქალიშვილი?

– ღმერთმა მომცა მე ეს, ცოლად უნდა დავისვა, ჯვარი უნდა დავიწერო („გვირგვინი უნდა დავიდგა“) ამ ქალზეო, – უთხრა იმათ შვილმა.

მამამ და დედამ ნება არ დართეს („მისცა“) შვილს ჯვარის დაწერისა („გვირგვინის დადგმისა“). ეს ბიჭმა იწყინა. ჯვარი დაიწერა ძალად. მამამ და დედამ სახლში არ შემოუშვეს.

ეს ბიჭი წავიდა, ისესხა ფულები და იმ ფულით საცხოვრებელ-სამოსახლოს მოეკიდა, დასახლდა. ეს ბიჭი ისეთნაირად დასახლდა, რომ ძალიან კარგად, მამას და სხვა ძმებს აჯობა ყველაფერში.

III

პაპა ღო თიზ უკულაში სქუა

ართი პაპა ქოცოფე ღო სუმი სქუალეფი ქენოცევე. პაპაქ ღურადლას ღუუჩინე მუში სქუალენს:

– ღობღურევე, თითოქ თითო სერს დავითინი წამკითხითია.

მარა უჩაში სქუალენქ თე ზოჯუა მუმაში ვაშიასრულეს, ხვალე ართი უკულაში სქუაქ წაუკითხე დავითინი. თიმუსერს გამეცხადე მუში მუმარქე ღო ქაჩუქუ ართი ცხენი. მაჟირა სერს ხოლო თექ, მუში ჯიმულეფიში მანგიორო, წაუკითხე დავითინი. მაჟირა სერსეთი მუმაქ გამეცხადე ღო მაჟირა ცხენი ქაჩუქუ, ნამუთი ნოკობუე მუში ოშქარი სქუაშოთ. მასუმა სერსეთი ხოლო

ათექ წაუკითხვ დავეითნი ღო მუმაქ მასუმა სერსუთი ქუმუეცონგ მასუმა ცხენი, ხეამირო ქიდიიტუუ ღო მიდართუ.

ათე ღროს ართი ხენწიფეში ოსურისქუას ქომონს მიათხინ-ღეს თიჯგურას, ნამუთი ჯიხურს ჟი ცხენით ემასხაპუნდუნი ღო თი ზისუნახეს აჯუნუედუნი, — თის მიათხინდეს. ბრელი ხენწიფეში სქუალეფი თი ზისუნახეში ოთხუუმა მიიშეს, მარა მითინიში ცხენს ვეემაასხაპუ ჟი ჯიხურიმა.

თიჟანს ათე პაპაში სქუაქ ქიგეღოხოღუ თე მუში მუმაში ნაჭყოლოფუ ცხენს, ქიმერთუ ხენწიფეში ღოხოროეში კარიში წოხოლე. ქიმიოგუ ცხენს მათრაზი ღო ქეემაასხაპინუ, მარა ნასუმორიში ემეე ვეიასხაპუ. მაჟირა ცხენს ქოგეღოხოღუ ღო ხოლო ქეემაასხაპინუ, მარა თის წოხოლიანი ცხენიშე მაჟირა თიზემამი უმოსიქ ვაასხაპუ. მასუმა დღას მასუმა ცხენით ქემორთუ ღო ქეემაასხაპინუ, ღო ქოთი ქოშაასხაპუ ათე ჯიხურიში ჟი ღო ბოშიქ ქააჯუნუ თი ზისუნახესგ ღო გირგვინითი ქიგუედგეს ეთი ბოშის თი ცირამა. უკული მალართუ ე ბოშიქ მუში ცუდემა.

ათე ღროს ხენწიფესი ჩირქ ქედველახუ ღო ქიიჭანუუ ათე მუში სინჯა ღო უწუუ დიანთირქ: „ჩე ზღუა ღო უჩა ზღუაში შქას ართი ირემი რენია ღო თიში ბჟა მუგალენია“, მიწიისგ ღო თის ქემომილანქე-და, ღობსქიდღქ, ვარუ-და, — მალურუუ ვორექია“.

ათე ღროს თე ბოშიქ გეღოხოღუ მუში ცხენსგ ღო მიდართუ. ეთიქ ზღუა ღო ზღუა შქაშა მიშეელუ ღო მოჭვალუ ირემს ბჟა ღო ქემუელუ მუში დიანთირს, ქოჩუ ღო დაასქილიდუ.

მღვდელი და მისი უმბროსი ვაჟიშვილი

ერთი მღვდელი ყოფილა და სამი შვილი ჰყოლია. სიკვდილის დღეს დაუბარა თავის შვილებს:

— [თუ] მოკვდევ, თითოეულმა თითო ღამეს „დავეითნი“ წამიკითხეთო.

მაგრამ უფროსმა შვილებმა ეს ბრძანება არ შეუსრულეს; მარტო ერთმა უმცროსმა შვილმა წაუკითხა „დავითნი“. იმ ღამეს გამოეცხადა მამამისი და აჩუქა ერთი ცხენი. მეორე ღამეს ისევ მან, თავისი ძმების მაგივრად, წაუკითხა „დავითნი“. მეორე ღამესაც მამა გამოეცხადა და მეორე ცხენი აჩუქა, რომელიც ნდომებია თავისი შუათანა შვილისთვის. მესამე ღამესაც ისევ ამან წაუკითხა „დავითნი“ და მამამ მესამე ღამესაც მოუყვანა მესამე ცხენი, — დალოცვილად დატოვა და წავიდა.

ამ დროს ერთი ხელმწიფის ქალიშვილს ისეთ ქმარზე ათხოვებდნენ, რომელიც ციხის ზევით ახტებოდა ცხენით და, ვინც იმ მზეთუნახავს აკოცებდა, იმას მიათხოვებდნენ. ბევრი ხელმწიფის შვილები იმ მზეთუნახავის სათხოვად მიდიოდნენ, მაგრამ ვერავის ცხენმა ვერ შეძლო ციხის ზევით ახტომა.

ამ დროს ეს მღვდლის შვილი მოაჯდა ამ თავისი მამის ნაჩუქარ ცხენს, მივიდა ხელმწიფის სასახლის კარის წინ, ჰკრა ცხენს მათრახი და აახტუნა, მაგრამ მესამედის ზევით [ციხის სიმაღლისა] ვერ ახტა. მეორე ცხენს მოახტა და კიდევ ახტა, მაგრამ წინა ცხენზე ორჯერ მეტის („მეორე იმ ხელაზე უფრო“) ზევით ვერ ახტა. მესამე ღღეს მესამე ცხენით მოვიდა და აახტუნა და კიდევაც ახტა ამ ციხის ზევით და ბიჭმა აკოცა იმ მზეთუნახავს და დააქორწინეს („გვირგვინი დაადგეს“) ეს ბიჭი იმ ქალიშვილზე.

მერმე წამოვიდა ეს ბიჭი თავის სახლში. ამ დროს ამ ხელმწიფის ცოლი ავად გახდა და დაიბარა ეს თავისი სიძე და უთხრა სიდედრმა: „თეთრ ზღვასა და შავ ზღვას შუა ერთი ირემი არისო და იმისი რძე მოგიხდებო, მითხრეს, და თუ იმას მომიტან, მოვრჩები, თუ არადა, აუცილებლად მოგკვდებიო („ნამდვილად მომაკვდავი ვარო“).

ამ დროს ეს ბიჭი მოაჯდა თავის ცხენს და წავიდა. იმ ორი ზღვის შუაში („ზღვა და ზღვა შუა“) შევიდა და მოსწველა ირემს რძე და მოუტანა თავის სიდედრს და მოარჩინა.

არიკი ქომონჯი ღო ჩილიში

ქოყოფენა ართი ჩილი ღო ქომონჯი კათა. ვანოპალუნა მუ-
თუნი, ართი ქომოლი სქუაში მეტი. ართიშა ართი ჟეშხასე ე
კოცე წირუაშა მიღურთემე. ოსური ოჯახისე ქედოსქელადე. ბო-
ში ვითოჟირი ბაღანეფიწკმა ნოლაყაფუე. ათე ბორჯისე გერცე ე
ბოში ქუეხვაშიულაფუ. დიდასე ამბეე ქეშუტყვებუ, ურკიუ. უნგარე
ბრელი. მუმასე ქეშაატყვინესე. მუმა წირუასე გერდღ ღო თქუე:
„წირუა ვემიმატენე, ამღლა უქვი რე ღო ჩქიმი ბედიში ქორენდა,
ვაშიღენე“.

წირუაქე გეეთუე. ნოწირუნცე თე კოჩქე, მუჭოთი შხვაქე
თეში, სათუთუმო გიინწყუე. ფერი ბორჯისე შხვა კათაქ უწუე:

— ღორონთი გიჭყორენო, მუსე ორთქქე? ათე კოჩქე მა-
შინე:

— ამუღლა ჟეშხა რე. ჩქიმი ბედიში ქორენ და, ჭუმე ბგორე.

მუში თიშა ქემორთე თე კოჩქე. ჩილქ დუდიში ცვილუა მი-
ინდომუ.

— მუსე ორთქქე, მუ ღორონთი გიჭყორე? — უწუე ქო-
მონცე ჩილქე.

ოსურქე სადილი ვაღახვაშილუე. ქომონჯქე ხასილა მეტახე:

— სადილი მუშენი ვადგმონხვაშილეევა? ჩქიმი ბედიში ქორენ-
და, ჭუმე ბგორუნქე ღო ორზოლი გაგემომინწყიია.

ოსურქე ორზოლი გეგემანწყუე. მაჟირა დღასე ე კოჩქე
ორზოლამო მიდართე ოგორეშა. იღე, იღე, მუთი ქაალნედე, თინა
იღე, გიშეელე ართი დიდი მინდორიშა. წგმაჯინე წგმი ღო ქო-
ძირე, ართი კოჩი ნჯორსე ქიგეხენ ღო ჭანდიში მაშხვათე ქიძიძი-
რე. იღე, იღე ღო ქაწონხვადე ათე კოცე.

— გამარჯობა, ჯიმა, სქანი! სო მეურქე აყურე?

სარალო თე კოჩქე მააშინგ მუში საქემე. ჯორამი კოჩქე უწუუ:

– სი მუმა ოხერი, ამუდლა გორგნქენი, გოლა სო ორდი დო ვარა აყურე მუ გოკო? სუმი დლა დო სერი მუურქუ დო მუთა იპალუუ.

სარალო კოჩქე უწუუ:

– თუთუმი გებშვათია.

თუთუნი გეშეესგ. ჯორამქე უწუუ:

– მათი სქანიწკალა ურქუ დო ბგორათგ.

იდესგ, იდესგ, ონჯუასგ ტყასგ გიშელეესგ დო ართი ძალამი მახორო კოცგ ქიმიოდირთესგ კარცგ.

– სერი გგმოთანაფეეთია, – უწიისგ.

ნჯორი ოდიარეშა გუუტესგ დო ქედეებინესგ ათე მახორო კოჩიში თისგ. ნჯორიში მინჯექე მააშინგ მენძელცგ ათე სარალო კოჩიში ამბეე.

– სულელი ცოფე მიგიდა რენი, გოლა სქუა ნგერქე მიდუ-ულგ დო ამუდლა გორგნცგ.

– „ჟეშხა რენია“ დო ვა გორგ გოლა.

– მუსუთი ქაარწყეკიე, – უწუუ მენჯელქე, – არძო უქვი დლაში ნაკეთებუ რენია ართი სვეტიში მეტი.

ათე სვეტისგ ნჯორამი კოჩქე მართახი ქემკაბუნუუ. მაჟირა დლასგ მიდართესგ ოგორუშა. ქიმერთეს ართი ნჯაში ჯინჯიშა, ფერი ბორჯისგ მართახიქე ქეგაშინგ.

– ჯიმალობა ქორწანცია-და, მართახი ქემოილია.

მიდართგ ე კოჩქე დო ქოძირგ: ირიფელი ართო ლოჭვერე სვეტი დო მართახიში მეტი. მართახი მოლეელგ. მინჯესგ ქემუულგ დო ირიფელი გარემოება მააშინგ. ნჯორიში მინჯექე უწუუ:

– აბა, მუ აღოლედეგ, მუთი ქააპალუდუნი, ირიფელი უქვი დლაში ნასაქვარგ ნოდეე. ქიჩინენქო სქანი სქუას? – უწუუ მართახიში მინჯექე.

— ქოვია.

— აბა გეშელი ტყასე, ქიჩინა სქანი სქუა-ლა.

ნამდვილო თე კოჩქე ქობირე, მუში სქუასე ნგერეფი ულაყაფუნცი დო ბოში მინიშა ართისე ქიგეხე, მინიშა მაჟირასე, ელაშუ.

— ქო, პატენი, ამარი რე, მარა მი მიოთინანცია?

დუძახესე ბოშისე. ბოშიქე ქემორთე. ნჯორამი კოჩქე უწუუ ბოშიში მუმასე:

— სი დიდი ცოლა გიღუდუა დო სქანი სქუა თიშენი იხვამი-ლუუა ნგერქე. სქანი დასაყება ღორონცე ოკოდუა, მარა ქეგაპა-ტიუა სქანი სქუა თიშენი, ნამდა სი წირუასე გერდია, დო სქანი სქუაში დინაფა ქიმევიდესია, შური ვაგიქალენია: „ამიღლა იშენი უქვი რენია დო ჩქიმი ბედიში რენ და, ჭუმე ღორონთი ქემობირან-ცია“.

მოლართე სქუამო დო სქიდღესე ჩილი დო სქუამო.

ქმარისა და ცოლის ზღაპარი

ყოფილან ერთი ცოლი და ქმარი. არაფერი არ მოეპოვებო-დათ ერთი ვაჟიშვილის მეტი. ერთხელ ერთ კვრიას ეს კაცი წირ-ვაზე წასულა. ქალი სახლში დარჩენილა. ბიჭი თორმეტ ბავშვთან თამაშობდა თურმე. ამ დროს მგელს ეს ბიჭი გაუტაცნია. დედას ამბავი შეუტყვია, უკივლია, უტირია ბერი. მამას შეატყობინეს. მა-მა წირვაზე იდგა და თქვა: „წირვის მიტოვება არ შემიძლია, დღეს უქმია და თუ ჩემი ბედის არის, არ დამეკარგებაო“.

წირვა დამთავრდა. წირვის შემდეგ („ნაწირვეს“) ამ კაცმა, როგორც სხვამ, ისე ჰაპიროსი („სათუთუნე“) გააწყო. ამ დროს სხვა ხალხმა უთხრა:

— რა ღმერთი გიწყრებაო, რასაა აკეთებ? — ამ კაცმა მოახ-სენა.

– დღეს კვირაა. ჩემი ბედისა თუ არის, ხვალ მოვძებნი („ვძებნი“). თავის სახლში მოვიდა ეს კაცი. ცოლმა თავის მოკვლა დააპირა („მოინდომა“).

– რას შვრები, რა ღმერთი გიწყრება? – უთხრა ქმარს ცოლმა.

ქალმა სადილი არ დაახვედრა. ქმარმა გვერდი (ნეკნი) ჩაუბტურია:

– სადილი რატომ არ დამახვედრეო? ჩემი ბედისა თუ არის, ხვალ მოვძებნი და საგზალი გამიმზადეო („გამომიწყვეო“).

ქალმა საგზალი გაამზადა. მეორე დღეს ეს კაცი საგზლიანად წავიდა საძებნად. იარა, იარა, რაც შეეძლო, ის იარა, გავიდა ერთ დიდ მინდორზე. გაიხედა წინ და დაინახა, ერთი კაცი ჯვორზე ზის და ბუზის („მწერის“) სიმსხოდ მოჩანს. იარა, იარა და შეხვდა ამ კაცს.

– გამარჯობა, ძმაო, შენი! სად მიდიხარ აქით?

ამ საწყალმა კაცმა მოახსენა თავისი საქმე. ჯორიანმა კაცმა უთხრა:

– შე, მამა ოხერო, დღეს რომ ეძებ, გუშინ სად იყავი, ანდა აქით რა გინდა? სამი დღე და ღამეა მოვდივარ და არაფერი მინახავს („იპოვება“).

საბრალო კაცმა უთხრა:

– თამბაქო მოვწითო („დავლითო“).

თამბაქო მოწიეს („დალიეს“). ჯორიანმა უთხრა:

– მეც შენთან წამოვალ და ვეძებოთ.

იარეს, იარეს, საღამოს ტყიდან გავიდნენ და ერთ კარგ მოსახლე კაცს მიაღვინ კარზე.

– ღამე გამათენებინეთო, – უთხრეს.

ჯორი ბალახზე მიუშვეს და დაბინავდნენ ამ მოსახლე კაცის ოჯახში.

ჯორის პატრონმა მოახსენა მასპინძელს ამ საბრალო კაცის ამბავი.

– სულელი ყოფილა ვიღაცაა, გუშინ შვილი მგელმა მოსტაცა („წართვა“) და დღეს ეძებს.

– „კვირა არისო“ და არ ეძება გუშინ.

– რასაც ხედავო, – უთხრა მასპინძელმა, – ყველა უქმ დღეს გაკეთებული არისო, ერთი სვეტის მეტი.

ამ სვეტზე ჯორიანმა კაცმა მათრახი ჩამოკიდა. მეორე დღეს წავიდნენ საძებნად. მივიდნენ ერთ ხის ძირთან, ამ დროს მათრახი გაახსენდა.

– ძმობა თუ გწამსო, მათრახი მომიტანეო.

წავიდა ეს კაცი და ნახა: ყველაფერი ერთად დამწვარა სვეტისა და მათრახის მეტი. მათრახი წამოიღო, პატრონს მიუტანა და ყველაფერი („ყველა გარემოება“) მოახსენა. ჯორის პატრონმა უთხრა:

– აბა რა მოუვიდოდა, რაც რამ ებადა, ყველაფერი უქმ დღეს ჰქონია გაკეთებული. იცნობ შენს შვილს? – უთხრა მათრახის პატრონმა.

– კიო.

– აბა, გადი ტყეში, თუ იცნობ შენს შვილს.

ნამდვილად ნახა ამ კაცმა, თავის შვილს მგლები ეთამაშებიან და ბიჭი ხან ერთს აზის, ხან მეორეს; გაოცდა.

– კი, ბატონო, აქ არის, მაგრამ ვინ მიბედავსო [იქ მისვლას]?

დაუძახა ბიჭს. ბიჭი მოვიდა. ჯორიანმა კაცმა უთხრა ბიჭის მამას:

– შენ დიდი ცოდვა გქონდა და შენი შვილი მიტომ გაიტაცაო მგელმა. შენი დასჯა ღმერთს უნდოდა, მაგრამ გააატია შენი შვილი, იმიტომ, რომ შენ წირვაზე იდექიო და შენი შვილის დაკარგვის [ამბავი] რომ მოგიტანეს, ხმა („სული“) არ ამოგიღიაო: „დღეს მაინც უქმი არისო და ჩემი ბედისა თუ არის, ხვალ ღმერთი მანახვებსო“.

წამოვიდა შვილიანად და ცხოვრობდა ცოლშვილიანად.

შირი ჯიმა კოჩი

ქოცოფე ჟირი ჯიმა კოჩი. თიცალი მახინჯი ცოფენა თინეფი, ნამუღა ქიქანას ნორგილაფუნა. თე ჟირი ჯიმაში ცოფა-ქცევა თელი სოფელსი ნორქვე, მარა მუთუნი ვალოლამუნა, რახან ხირუაში რჩინაწკელა დიდი მოხერხებული დო ეშმაკი ცოფენა. მუჟამს მუნეფიში სოფელი დუულარიბეუნანი, უკული შხვადო დუუჭყაფუნა ხირუა. ართიშახ, ჭუმე პეტრობა რდუკონი, ამუსერი ართი სოფელსი მეუხირუნა ხოჯი, მარა, ეტყევებუ ღორონსით გაურისხევებუ თინეფი დო შარას ქუგოთანაფუნა. მუ ქიმიანნი, ნახირა ხოს ქეთა-აჩინენა. ეუკინუნა დო დუუცვილუნა ხოჯი; ხეშკეტეფიშა ქეგეუკირაფუნა დო დუუქუნუნა ნოშოთი დო დუუჭყაფუნა ღვარა: „ვა-ვა, ჯიმა პეტრეია! ვა-ვა, ჯიმა პეტრეიავა!“ მეშარეფს უკითხირუნა:

– მუქ გალოლესია? უპასუხებუნა:

– სუმი ჯიმა ვორდითი, ართის პეტრეია ჯოხორღ დო შარას დომილურეს დო ამუღდარი დღასუ ჩქინოთ ჭითა ობიშხა რენია.

აი, ათენერი ხერხით დუუღორებუნა მოშარეეფი, ხოჯი ცუდეშა ქემეულალუნა დო დრო უტარებუნა.

ღუმა თექ ვორდი, ამუღლა აშ ქომოვრთი...

ორი ძმა („მმაკაცი“)

ყოფილა, ყოფილა ორი ძმა („მმაკაცი“). ისეთი ქურდი ყოფილან ისინი, რომ თურმე ქვეყანას აშინებდნენ („აცივებდნენ“). ამ ორი ძმის ყოფაქცევა მთელს სოფელს სცოდნია, მაგრამ ვერაფერი უქნიათ, რადგან ქურდობის ცოდნასთან ერთად ძალიან ხერხიანი და ეშმაკები ყოფილან. როცა თავიანთი სოფელი დაულარიბებიათ, მერე სხვაგან დაუწყიათ ქურდობა. ერთხელ, ხვალ რომ პეტრობა უნდა ყოფილიყო, ამ საღამოს ერთ სოფელში მოუპარავთ ხარი, მაგრამ, ეტყობა, ღმერთი განრისხებია მათ („ღმერთს განურისხებია

ისინი“) და გზაზე შემოთენებიათ. რა ქნან, მოპარულ ხარს ქე იცნობენ. აულიათ და დაუკლავთ ხარი, ხელკეტებზე დაუკაავთ და დაუფარავთ ფოთლებიანი ტოტებით და დაუწყიათ ღრიალი: ვაი-ვაი, ძმაო პეტრეია! ვაი-ვაი, ძმაო პეტრეიაო!“ მგზავრებს უკითხავტ;

— რა დაგემართათო? — უპასუხნიათ:

— სამი ძმა ვიყავით, ერთს პეტრეია ერქვა და გზავე მოგვიკვდა და დღევანდელი დღესასწაული ჩვენთვის წითელი პარასკევი არისო.

აი ამნაირი ხერხით მოუტყუებიათ მგზავრები, ხარი სახლში მიუტანიათ და დრო უტარებიათ.

VI

დიმდარი ღო ღარიბი

თურმე ართ სოფელს, ართმაჟიაშ ხასიას ცხოვრენდეს ჯირი მეზობეფი: ართი დიმდარი ღუ, მაჟია ღარიბი ღუ. ართიში ქონება ფუნდუ ღო გინმოფუნდუ, მაჟიას ზომია ჭკიდიშ ნოტეხი ზოლო ნონატრულუ, მარა იშენით ირ სერს ცათე გაჭირებუი კორიშ ცუჩე ირჩქიელუ ბირა ღო გიტარაშ ხმა, ორდუ სხაპუა ღო ძიცა. თიჯგუა ამბე ღუ, ნამდა მოშარე კოს, მისით ცათე მახორუში ამბე ვოუჩქუდუნი, აჩქვენულუ: მიდგარენი დიდი კამპანიას გინმიგანსია, დიდი დიარა ულუნია.

ათე ოჯახი ართ დღაშ ნაშიიბის ართნერო გუთმურთუნდუ არძოს ღო ათეთი ძაჟამ დიდი კმაყოფიი ღო ბედნიერეფი ორდეს.

დიმდარი კორიშ ოჯახის გკაე შხვანერი ამბე ღუ. დღას მითინი ეურე ბირაშ ზონარს ვეგეგენდუ. გილეშუ მუშ ოთახუს დიმდარი ღო ართიშ მეტის მუთუნს ვაფიქრენდუ:

— დღას ქივაგონებენო ათეჯგუა მუთუნი!.. მა თეზუმა ქონება მილუ, თესხეი ფარა მაფუ გასისხებუი, ჭკომუა ვამორუკუ ღო შუმა, იშენით ჩქიმი ოჯახის სიმხიარუემ ხმა ვარე. ე გლახაკიში ოჯახის მუთუნი ვოულუნა, მარა მით მიკიენსნი, იშ ცუდეს ირო

კამპანია აჩქევნულ. წანა ართიე დო სუმონეჩი დო ხუთი თანაფა უდუ. მორთი, გავწირენქ ჩქიმ ქონებას, ორქოვარჩხილს დო ცათე გლახაკის ქემეჩანქ; ქოვძირუნქ, დაბა, მუჭომ ხასიათის გერდითუნნი(!).

ართ მშვენიერ დღას დიძდარქ დეებარუ ღარიბი დო მუთ სა-უჯგუშო ქონება უდუდუნი, ქემეჩუ მეზობერს.

ათენა დო ათენა; ვეცუნი ვეცუ ღარიბ კოჩიშ მოსვანჯაქ. გეი-ბორჯუ იშ ოჯახიქ. კოს ეურე ძიცა დო ბირაშ ხონარი ვარჩქი-დუ.

დიძდარი შორიშე ურჩქიედუ, დაბა, მუს იქუნდუ ღარიბ კო-ჩინ. გიშეაჟუ ჟირ-სუმ დღაქ დო დიძდარს ქამაკითხუ ღარიბიქ დო თეი ოქროილობა ქუმულუ დო უწუუ:

— მიდელი სკანი ქონება, მუთ მაჩუქინ, მა სიღარიბე დო სიგ-ლახაკე მისხუნუნია.

— მუშა დომირთინევა, მა სკანდა მანგიორი მუთუნ ვა-მითხუნია?!

— მართაიენია, — უწუუ ღარიბიქ, მარა, მუთ თე ქონება გე-წოილინ, უკუი მოსვანჯა დო აურქ მეძინუნა. დღა დო სერს თის ვფიქრენდი, მუ ვლოიკო დო მუჭო მივხვარიკონ. ბალანენქ დახე დემემუნჯუ დო ოსური სერით სინათეს ხოლო ვეთმიორზანდუ. მა მისხუნუ შკირენუი ვორდე დო ვიძიცანდა, ვიღრე გემდინდარე დო დეკმუნჯენ.

გეჭოფუ დო მონაჩემი იფრეი უკახაე დურთინუუ ვიშო. გახა-რებულქ ცუჩა ირვიუ მუშ ჩიი დო სკუაშა.

დიძდარქ იფიქრუ, ართხანს იფიქრუ დო უკუი ქემეხვადუ, ნამდა ქონებაში ზირუა დო შენახება ვარდე საჭირონი. საჭირო დუ, ირ დღიური მუშობათ უჭკომუდუკო აუკმა დო ჩიი დო სკუა გუხარებუდუკო.

დიძდარქ გეღირთუ დო თე ქონება გეგმულუ; გეგმიდუ დო ღარიბენს დურიგუ. ხალხიქით დიდი მარდობერქი დაასკიდუ დო მუქ ხოლო დიდი გაჭირება მიიშორუ დუდიშე. უკუი ქიდიჭყუ მუ-შაობა დო ააი აუკმას ჭკუნდუ, სიმხიარუე დო დროშ ტარებას ორდე თეი სიცოცხლე.

მდიდარი და ღარიბი

თურმე ერთ სოფელში, ერთიმეორის გვერდით ცხოვრობდნენ ორი მეზობლები (!) ერთი მდიდარი იყო, მეორე — ღარიბი (+იყო). ერთის ქონება დულდა და გადმოდულდა, მეორეს ხმელი ჭადის ნატეხიც კი ენატრებოდა, მაგრამ ყოველ ღამეს ამ გაჭირვებული კაცის სახლიდან ისმოდა სიმღერა და გიტარის ხმა, იყო ცეკვა და კისკისი. იმგვარი ამბავი იყო, რომ მეზავრს, რომელმაც ამ სახლის ამბავი არ იცოდა, ეგონებოდა: ვილაც დიდ ლხინს („კამპანიას“) იხდისო, დიდი ქორწილი აქვსო.

ეს ოჯახი ერთი დღის ნაშოვნს ერთნაირად უყოფდა ყველას და ამით ძალიან დიდად კმაყოფილი და ბედნიერები იყვნენ.

მდიდარი კაცის ოჯახში სულ სხვაგვარი ამბავი იყო. ვერასდროს იქიდან ვინმე სიმღერის ხმას ვერ გაიგონებდა. დადიოდა თავის ოთახში მდიდარი და ერთის მეტს არაფერს ფიქრობდა:

— ოდესმე გაგონილა ამგვარი რამე? მე ამოდენა ქონება მაქვს, ამდენი ფული გასესხებული, ჭამა არ მაკლია და სმა, მაგრამ მაინც ჩემს ოჯახში სიმხიარულის ხმა არ ისმის („არის“). ამ გლახაკის ოჯახში არაფერი აქვთ, მაგრამ, ვინც გამოივლის, მის სახლში სულ ლხინი ეგონება. წელი ერთია და სამას სამოცდახუთი აღდგომა აქვს. მოდი, გავწირავ ჩემს ქონებას, ოქროვერცხლს და ამ გლახაკს მივცემ; ვნახავ, აბა, როგორ ხასიათზე დადგება.

ერთ მშვენიერ დღეს მდიდარმა დაიბარა ღარიბი და, რაც საუკეთესო ქონება ჰქონდა, მისცა მეზობელს.

ეს (იყო) და ეს; არ იქნა და არ იქნა ღარიბი კაცის მოსვენება. აირია მისი ოჯახი. კაცს იქიდან სიცილი და სიმღერის ხმა არ ესმოდა.

მდიდარი შორიდან უყურებდა, აბა, თუ რას იზამდა ღარიბი კაცი. გავიდა ორი-სამი დღე და მდიდარს მოაკითხა ღარიბმა და მთელი ოქროულობა მოუტანა და უთხრა:

— წაიღე შენი ქონება, რაც მაჩუქე, მე სიღარიბე და სიგლახაკე მირჩევნიაო.

— რატომ დამიბრუნეო, მე შენთვის მაგიერი არაფერი მომიტხოვიაო?!

— მართალი არის, — უთხრა ღარიბმა, მაგრამ, რაც ეს ქონება გამოგართვი, მერე მოსვენება და ძილი დამეკარგაო. დღე და ღამე მას ვფიქრობდი, რა მექნა და როგორ მომეხმარა, ბავშვები კინაღამ დამიშუნჯდა და ცოლი ღამით სინათლესაც არ ანთებდა. მე მირჩევნია მშიერი ვიყო და ვიცინოდე, ვიდრე გავმდიდრდე და დავშუნჯდე.

აიღო და მოცემული („მონაცემი“) ყველაფერი უკან დაუბრუნა (+იქით), გახარებული სახლში გაიქცა თავის ცოლ-შვილთან.

მდიდარმა იფიქრა, ერთხანს იფიქრა და მერე მიხვდა, რომ ქონების შეგროვება და შენახვა (+რომ) არ იყო საჭირო. საჭირო იყო, ყოველდღიური მუშაობით ეჭამა ლუკმა და ცოლ-შვილი გაეხარებინა.

მდიდარი ადგა და ეს ქონება გამოიტანა და ღარიბებს დაურიგა. ხალხიც დიდი მადლობელი დაურჩა და ამანაც დიდი ჭირი („გაჭირება“) მოიშორა თავიდან. მერე დაიწყო მუშაობა და ალალ ლუკმას ჭამდა. მხიარულებასა და ღროის ტარებაში იყო მთელი სიცოცხლე.

ლექსები:

1. ვლურუქ, მარა მუ ვქიმინა?
ვხვდავ, აღარ გებრალეები!
ლეხი ვორექქ მალურუუ,
ვერ მიშველის ექიმები.

2. ნიტე მარა მიჩქდას,
ასე რისთვის მომენტერე!
მუ დაგიშე, ქომიწიი,
მე მივხვდები ჩემ თავს მერე.

3. შორშე ჯინას ღომიჭყანქ,
ახლოს აღარ მეკარები...

.....
.....

4. აწ ვ'ფიქრა სი, მოჯგირე,
აწი მე შენ მოგერილო:
ბუჭო თოლით ქორძირუნქე
უკან უნდა მოგეკიდო.
5. ცოროფილს ვონდურუქ,
გური ალაჭვირი მაფუ,
ჩქიმი რდგ ნი, მიჩქდღ,
ბრელი დიხას დომიცქვაფუ.
6. სერით მლურს, დღაშით ვარ,
მა მიცორსგ ღო შხვას მეცუნს.
მინ რე მიდამიღანსგ ნი,
ჩქიმი შურიში ოსხუნურს?
7. ვოხედე ღო ვჯანღდე,
სქანი ქლარდის ვჭარუნდე:
„გვალას მუმენ გაგაჯოგი?
„მალას დომინგარუნდე!“
8. ქორძირუნქე ნი, გური მაჭუ, (ნანა)
ვა რძირუნქე ნი, უფურაში.
შური ღო გურით ვიჭუუქე,
მულა დღაშახ ვორდა თაში?
9. ჩქიმი გური სქანწყმა რე,
სქანი გური შხვაწყმა რე,
ჩქიმ'დღო სქანი გოჯოგაფა
მერიში აკნაწყმა რე.
10. ჩქიმი გური თეში იჭუ,
ობელი ვ'აჭვე საკეციის;
ჩქიმი გური თეშ' მიკობუ,
ბუჭოთი ჩხომი ანკესის.

11. ბედნიერო ღუს ვორწყედი,
თურმე მიჭოფუნო ჭირი,
სქანი ნათხორა სამარეს
კისერიშახ გობძე კირი.
12. მეურქია, შიივტყვი ღო
მუშ იმედის ღომიჩინანქ?
თი ზომაშახ ქომიქორქე,
გურსე ჭლექის გომირჩქინანქ.
13. სერთი აურსე ვა მარბენს,
სიზემარი მაფოცენსე.
ჩქიმი ღო სქანი ცოროფა
ღურადლაშახ ვ'აკოცენსე.
14. ხეს მიკებუ ნი, ვარდი რე,
გურსე მიღუ ნი, დარდი რე, —
ჩქიმ(ი) ღო სქანი ართო რინა (ნანა)
ნანა, მუჭომი მარდი რე (ნანა).
15. ბჟა ღია ჩქიმი,
თუთა მუმა ჩქიმი,
ხვიჩა-ხვიჩა მურიცხეფი
ღა ღო ჯიმა ჩქიმი.
16. აია რე, ბაია რე;
ბაიაში წორი თანაფა რე;
ქირსე რენ ღო კალანდა რე;
წაკურთხია ჯგერი ღლა რე.

* * *

მა სი ვარდი თიშენ მერჩი,
ბაღის ოკო ღორგიკონი,
თინა ღლასკ ვაიხუმულუ,
მა სი ქოგიცორდიკონი!
ირო თისკ ვოცადუდი,
სქან ხოლოსკ ვორდიკონი,
უბედურქე ვეპიკო ღო,
ბედინერქე იპიკონი.
ვარდიშ მინჯეს ვანოგვექე // მინჯეთ ვანორგვექე
თიშენირე, საუბედუროთ,
მებაღობა ვანორჩქვენო,
ენა ვაგოსკვანსკ შურო.
ჩქიმი გური სი ღოცვილი,
ანწი ესკ მუ ოხვარგ,
ღურელი გურიშ გათელება,
ვეშემლებუ, ვარგ, ვარგ!

* * *

ვაგიცორქო მა?
ვაგოკოქო მა?
ვამორწონქო, მახარია,
სქანი ჭირიმა!
მიჭყორუქო მა?
გორჯოგუქო მა?
ვარა ნტერო მიგორჩქუქო,
სქანი ჭირიმა!
სქანი ვორექე მა,
ვაგალორენქე მა,
სით ღალატი ვაგმაგონა,
სქანი ჭირიმა!
უსქანეთი მა,
თე ქიანა მა
მაფუ სრული ჯოჯოხეთი,
სქანი ჭირიმა!

* * *

აკა სი რეკიშო,
ალმასი რეკიშო,
ორდე ლეხინი, —
ვამაძირეკიშო, ნა..
დელოუ ნანა,
მებდინაეო, ჩქიმი ცოდა!
ირო გურიშა
ალა მირეკიშო,
ქგმაშინექნი,
მანგარინენიშო — ნა..
დელოუ ნანა,
მებდინაეო, ჩქიმი ცოდა!

* * *

ცოროფა არძა ართი ვარე,
ჩქიმი ვემიჭარე შხვაშა,
გიცორდინი მიჩქუდუ ღო
გოითირუქო მა სი შხვაშა.

ბორია რდასუ, ჭვიმა რდასუ,
სქანი მოულას მა ქიბგინანქ,
კანკალეშა გამკომილე,
ვეშემლებუ თაში რინა.

სერი ღო ღლაში ართი მაფუ,
სქან შარას გინვოჯინექ,
სქანი დუდი მიდამილუო
შხვაქე, კარგიმოკილერქე.

ახ, ცოროფა, სი ჭველი ღლაში,
გური მუჭო ღომიხაში,
სერი იშენი სერი რენ ღო,
უკუმელა მაფუ ღლაში!

ანდაზები:

ადრე ენადგინა ცურდგელც წიარი ვეგოჭიშუანსია.

– ადრე ამდგარსა კურდღელსა ვერ დაეწევა მწვეარი.

ართი ოხვამერი პაპასითი ქაჩირთუნია.

– ერთი აღილუია მღვდელსაც შეცდებო.

ართი ცორადილი უშქური ოში შხვას დოცორიდუნსია.

– ერთი დამპალი ვაშლი ასს სხვას დააღპობსო.

ართმა ხანგასეთ დუჯერა.

– ერთხელ გიჟსაც დაუჯერებნო.

ახალი ოქოსალი ჯგერო ქოსუნს.

– ახალი ცოცხლი კარგად გვის.

ბაბუში ნაჭკომა ცომურქ მოთას კიბირი მეკათუა.

– ბაბუას ნაჭამმა ტყემალმა შეილიშეილს მოსჭრა კბილია.

ბედიშა კოს ვამდართენია.

– კაცი ბელს ვერ გაექცევაო.

ბედიში გვერდი ცადა რენია.

– ცდა ბელის მონახვერეაო.

გერიში შქურინით თხა მის უჭყვიდუნია.

– მგლის შიშით თხა ვის გაუნწყვეტიაო.

გვერი ფერს ითირანსია, ვარა წესის ვეთირანსია.

– გველი ფერს იცვლის, წესს კი – არაო.

გილახექნი ი ესას კვათუა ვაკონია.

– რომელ ტოტზუდაც ზიხარ, იმას მოჭრა არ უნდაო.

გირინიშ კვარტიქი ვეგეწყინასია.

– ვირის წიხლი არ გეწყინოსო.

გლახა სქუას გლახა ჯოლორი უჯგუნია.

– ცულ შვილს ცული ძალლი სჯობიაო.

გურაფაში ჯინჯი კოლე რე, მარა წვანდი ჰამო რე.

– სწავლის ძირი მწარეა, მაგრამ ბოლო (წვერი) ტკბილიაო.

გურაფა ღურა ღლაშა რენია.

– სწავლა სიკვდილამდეაო.

ღაჩხირი ოტიბუნს, მარა ჭუალა ხოლო უჩქუნია.

– ცეცხლი ათობს, მაგრამ დაწვაც იცისო.

ღონთხაფილი გეიოდგინია.

– წაქცეული ააყენეო.

ღუდიშო ირგუნი, თინა შხვაშოთი ირგუნია.

– ვინც თავისთვის ვარგა, ის სხვისთვისაც ივარგებსო.

ვარა წყარი ოკო ორდე, ვარა ღვინო.

– ან წყალი უნდა იყო, ან ღვინო.

ვართი წვადი გილალუა, ვართი კელებერია.

– არც მწვადი შესწვა და არც შამფურითო.

თოლი შუნს დო თოლი ჭკომუნს.

– თვალი სვამს და თვალი ჭამსო.

ირკოს მუში თოლი აწორენსია.

– ყველას თავისი თვალი აჯერებსო.

კიბირი თიშენი გერდგუნია, ნინას ოკო გეუნჭირევე.

– კბილი იმისთვის გაქვს, რომ ენას დააჭიროო.

კოს კოჩანა გიღუდას, სახელი მუღა რჯოხონდას.

– კაცს კაცობა გქონდეს, სახელი რაც გინდა გერქვას.

კოჩი ჯგირო გეჩინებაფუენი, ართი ფუთი ჯიშუ ოკო გაფუდას თიწკელა ნაჭკომა.

– კაცი კარგად რომ გაიცნო, ერთი ფუთი მარილი უნდა გქონდეს მასთან ერთად შეჭმული.

კუში სქუა კუ იყი, ბუში სქუა ბუ იყი, აბა, მორე მუ იყი.

– კუს შვილი კუ იქნება, ბუს შვილი სუ იქნება, აბა სხვა არ ქინება.

ლური ჭიჭე ლურუ რენია.

– ძილი პატარა სიკვდილიაო.

მდიდარიშა ვეშინარტებენია ღო ღარიბიშა ვევიძიციენენია.

– მდიდარს ნუ დაჰნატრი და ღარიბს ნუ დასციენიო.

მეშარე წყარს მითხინსნი, ღვინი მიკული.

– მეზავრმა (თუ) წყალი მოითხოვა, ღვინო, მიართვიო.

მინც პაპა მოწონც ღო მინც პაპაში ოსურია.

– ზოგს მღვდელი მოსწონს, ზოგს – მღვდლის ცოლი.

მოთაქ კითხუა ბაბუს - ირო რჩინე რდიაო?

– შვილიშვილმა ბაბუსს ჰკითხა – ყოველთვის მოხუცი იყავიო?

მორაგადე დოღურუნ ღო ნარაგად დღას ვაღურუ.

– მთქმელი მოკვდება, ნათქვამი – კი არა.

მუთ გიღუდას, თის მიაბაღია.

– რაც გაქვს, იმას დასჯერდიო.

მუნაფას ჩხანა (ბუა) ვააფულე.
– ღრუბელი მზეს ვერ დაფარავს.

მუს თასუნქი, თინა ეურცუ.
– რასაც დათეს, ის ამოვა.

მუში ღურუ ირკოს პუხუს მააბუ.
– საკუთარი სიკვდილი ყველას ზურგზე ჰკიდიაო.

მუჭოთ ნარაგადუენი, ლანდღვირი წყარი წკონდა ტობაშე ვეგ-
მურსია.

– როგორც ნათქვამია, მღვრიე წყალი სუფთა ტბიდან არ გა-
მოვარ.

ნამ ქიანაშა მეურქენი, თი ქიანაში ქული გირთვია.
– რომელ ქვეყანაშიც მიღიხარ, იმ ქვეყნის ქული დაიხურეო.

ნგერიში ოჭიშის სახარებას კითხულენდესია.
– მგლის თავზე (ზურგზე) სახარებას კითხულობდნენო.

ნინას კიბირი ვაჭოფუნდას, ქიანას დაარცუნად.
– ენას კბილი რომ არ აკავებდეს, ქვეყანას დააქცევდარო.

ონჯღორიანი რინას ურინობა უჯგუნია.
– სირცხვილიან ყოფნას არყოფნა სჯობსო.

პუხას საფულე თინუნსია.
– კუზიანს სამარე ასწორებსო.

სუმარი ღორონთიშენია.
– სტუმარი ღვთისააო.

ტყურაში მორაგადეს მართალს ვადუჯერენანია.
– ტყუილის მთქმელს მართალსაც არ დაუჯერებენო.

უბედური კოს ქუა ეკონონც მააჭიშუანც.

– უბედურ კაცს ქუა აღმართში დაეწევა.

უქიბინგნი ინა, ირო იქენს.

– (ვისაც) გაუკეთებია, ყოველთვის გააკეთებსო.

უჯოლორე ქიანას კატუს ოლალაფესია.

– უძალლო ქვეყანაში კატა აყეფესო.

ფარა ფარას აკეთენსია.

– ფული ფულს შოულობსო (აკეთებსო).

ფარა ჯოჯოხეთიში კარს ტახუნსია.

– ფული ჯოჯოხეთის კარსაც აღებსო (ტეხსო).

ფურიინი – დიხაქ ვეშგოჭყორდას.

– იფურიენე, (მაგრამ) მიწა არ დაგაკვიწყდეს.

ქარაგადაფევა და, ნინა ირფელს თქუანსია.

– თუ ათქმევიენე, ენა ყველაფერს იტყვისო.

ქიანა ირო მითინს ვეგესქილაღუნია.

– ქვეყანა ყოველთვის არავის შერჩენიაო.

ქოთომქ მუში ოყვილარი ხამი გითოჩხირკუა.

– ქათამმა ჩხრიკა და თავის დასაკლავი დანა კერიაზე გამოჩხრიკაო.

ღეს პატი ცე, ნიჩვის გაჩამუნია.

– ღორს რომ პატივი სცე, ცხვირზე გიკბენსო.

ღურა ირკოჩიშო ართიანჯგუა რენია.

– სიკვდილი ყველასათვის ერთნაირიაო.

ღურაშა ირო გურაფა რენია.

– სწავლა სიკვდილამდეო.

ღურუ ჯგირი დო ფურს ვეიშაგორუნსია.

– სიკვდილი კარგსა და ცუდს არ არჩევსო.

ცორანი ირო უჩა რენია.

– ყორანი მუდამ შავი არისო.

ცოროფას თოლს(ი) სინათლე ვაულუნია.

– სიყვარული ბრმა არისო (თვალში სინათლე არა აქვსო).

ცუნგაშო ჟირშა ვარეკნანია.

– ყრუსათვის ორჯერ არ რეკავენო.

შერს შერი უჩქუ ირი კოჩი.

– გიჟს ყველა გიჟი ჰგონია.

შხვაში იმენდით შქირენული ქოდოსქიდუქი.

– სხვისი იმედით მშიერი დარჩებიო.

შხური შხური რენია, გეიოლ-და, ფური რენია.

– ცხვარი ცხვარია, თუ გაცხარდა ცხარიაო.

ჩეჯა სქვამი რე, მარა მუთა მორღე რენია.

– ალვის ხე ლამაზია, მაგრამ უსარგებლოაო („არაფრის მაქ-
ნისიაო“).

ჩქიმი ნინაქ დუდი გომისოფუა.

– ჩემმა ენამ თავი გამიხეთქაო.

ჩხომი ლანდღვე წყარს იჭოფუუ.

– თევზი მღერიე წყალში დაიჭირებაო.

ჩხომქ თქუ: ბრელი მაფუნია ორაგადე, მარა პიჯი წყარით მა-
ფუნია ეფშა.

– თევზმა თქვა: სათქმელი ბერი მაქეს, მაგრამ პირი წყლითა
მაქეს საესეო.

ბიცა გურიში მალამა რენია.

– სიცილი გულის მალამოაო.

წვირეს უჩხირკედა ირო ახაშო ანთხუნია შური.

– ნაგავი თუ ქექე, მუდამ სუნი ექნებაო.

წყარიში მუნაღელს წყარი ილანსია.

– წყლის მოტანილს წყალი წაიღებსო.

ჭირი დო ლხინი ართო ცხოვრენა.

– ჭირი და ლხინი ერთად ცხოვრობენო.

ჭიჭე თქვი დო ბრელი გეგონე.

– ცოტა ილაპარაკე და ბერი მოისმინეო.

ჭკიდი ართიშა გორტიხუნი, უკული ართიანს ვეპკაჭაბუ.

– მჭადი, რაკი ერთხელ გატყდება, აღარ გამთელდება (ერთმა-
ნეთს არ მიეწებება).

ჭურა ირო წყარს ვეელანს.

– კოკა (აყირო) ყოველთვის წყალს არ მოიტანს.

ჭუმანერი ქოთომიშა ამღლარი კვერცხი მისხუნუნია.

– ხვალინდელ ქათამს დღევანდელი კვერცხი მირჩეენიაო.

ხანგას ოგურუანდესია დო ჭკვერქ ქვლიგურუა.

– ბრიყვს ასწავლიდნენ და ჭკვიანმა ისწავლაო.

ხეში კითეფსუთი ქიმიოხე უნჩაშ-უკულაშია.

– ხელის თითებსაც ემჩნევა უფროს-უმცროსობაო.

ზე ხეს ბონუცია დო ჟირიხოლო პიც.
– ხელი ხელსა ბანს და ორივე პირსო.

ჯგირი ქიძინი დო ქუას ქგედვი.
– კარგი ჰქენი და ქვაზე დადვო.

ჯგირიშენი ჯგირი მის უღვაღამუ.
– კარგისთვის კარგი ვის უქნიაო.

ჯიმა ჯიმაშო, უჩა დღაშო.
– ძმა ძმისთვის, შავი დღისთვის.

ჯოლორი თეში მუჭო ღურუ, აკა ცურდგელი ვაჭოფასიე.

– ძალლი ისე როგორ მოკვდება, ერთხელ კურდღელი არ და-
იჭიროსო.

ბიბლიოგრაფია*

- აბაშია რ., მასალები ქართველურ ენათა ლექსიკის ისტორიიდან, I-VI: I – კრებული „გიორგი როგავას“, თბ., 1997 წ.; II – ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, ტ. VII, თბ., 1998 წ.; III – ქართველური მემკვიდრეობა, ტ. II, ქუთ., 1998 წ.; IV – ენათმეცნიერების საკითხები, №2, თბ., 1999 წ.; V – ენათმეცნიერების საკითხები, №4, თბ., 2000 წ.; VI – ქართველოლოგიური კრებული, ტ. I, თბ., 2002 წ.
- აბესაძე ნ., „რომ“ კავშირი ქართველურ ენებში, თსუ შრომები, ტ. 96, თბ., 1963;
- ავალიანი გ., ქართულ-მეგრულ-სვანური სიტყვარი, თბ., 1995;
- ასათიანი ი., ჭანური (ლაზური) ტექსტები, თბ., 1974;
- ბერიძე შ., მეგრული (ივერიული) ენა, შესავალი და მასალები (I წიგნის I ნაკვეთი), თბ., 1920;
- გამყრლიძე თ., სიბილიანტა შესატყვისობანი და ქართველურ ენათა უბველესი სტრუქტურის ზოგი საკითხი, თბ., 1959;
- გამყრლიძე თ., მაჭავარიანი გ., სონანტა სისტემა და აბლაუტი ქართველურ ენებში, თბ., 1965;
- გიგინეიშვილი ბ., სარჯველაძე ზ., ნანათესაობითარი მიმართულებითისა და ნანათესაობითარი დანიშნულებითის ადგილი ძველი ქართულისა და ქართველური ენების ბრუნვათა სისტემაში, მრავალთავი, IV, თბ., 1978;
- გუდავა ტ., ერთი აფხაზური თანდებული ზანურში, საქ. მეც. აკად.-ის მოამბე, ტ. VIII (3), 1947;
- გუდავა ტ., ზანური (მეგრულ-ჭანური) სრულხმოვნების ახსნის ცდა, საქ. მეც. აკად.-ის მოამბე, ტ. XI (7), 1950;
- გუდავა ტ., ო-ს უ-ში გადასვლის ზოგიერთი შემთხვევა ზანურ (მეგრულ-ჭანურ) ენაში, საქ. მეც. აკად.-ის მოამბე, ტ. XXV (1), 1960;

* ბიბლიოგრაფიაში წარმოდგენილია მეგრულ-ჭანური/ლაზური ენის შესახებ ძირითადი სამეცნიერო ლიტერატურის არასრული სია.

- გულაგა ტ., ქართული ხალხური სიტყვიერება: მეგრული ტექსტები, I, პოეზია, თსუ, 1975;
- გულაგა ტ., გამყრელიძე თ., თანხმობანთა კომპლექსები მეგრულში, კრებული „აკაკი შანიძეს“, თბ., 1981;
- დანელია კ., ვნებითი გვარის წარმოებისათვის კოლხურში, თსუ ძველი ქართ. ენის კათ. შრ., ტ.19, 1976;
- დანელია კ., "რ"-ს ბგერათგანლაგების მომწესრიგებელი ფუნქციის შესახებ მეგრულში, საქ. სსრ მეცნ. აკადემია, "მაცნე", 1, 1980;
- დანელია კ., იოსებ ყიფშიძე - ცხოვრება და მეცნიერული მემკვიდრეობა, თსუ-ს გამოცემა, 1985;
- დანელია კ., მეგრულ-ჭანური ლექსიკა ს.-ს. ორბელიანის ლექსიკონში, თსუ შრომები, ტ. 245, 1984;
- დანელია კ., სახელობითი ბრუნვის "ი" ნიშნის ფუძესთან შეზრდის საკითხისათვის მეგრულ-ჭანურში, თსუ შრომები (ენათმეცნ., 10), 267, 1986;
- დანელია კ., უკვდავება მეცნიერის ღვაწლისა: ი. ყიფშიძე, რჩეული თხზულებანი (კრებული გამოსაცემად მოამზადა, წინასიტყვაობა და შენიშვნები დაურთო პროფ. კ. დანელიამ, თბ., 1995);
- დანელია კ., მეგრულ-ჭანური ლექსიკის საკითხები, ქართული ხალხური სიტყვიერება, მეგრული ტექსტები, II, თბ., 1991;
- დანელია კ., ცანავა ა., ქართული ხალხური სიტყვიერება, მეგრული ტექსტები, II, 1992;
- ელიავა გ., მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, თბ., 1997;
- ვამლინგი კ., ჭანტურია რ., ძირითად ზმნათა სინშირისათვის მეგრულში. არნ. ჩიქობავას დაბადების 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სიმპოზიუმის მასალები, 1998;
- თოფურია ვ., ზოგიერთი ბრუნვის გენეზისისათვის მეგრულ-ჭანურში, ენიმკის მოამბე, ტ. I, თბ., 1937;
- თოფურია ვ., ფონეტიკური დაკვირვებანი ქართველურ ენებში, IV, ბუნებრივი კომპლექსისათვის, ენიმკის მოამბე, ტ. I, ტფ., 1937;

- თოფურია ვ., ნ და ს ფენებისათვის ქართველურ ენებში, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოაზბე, ტ. II, №1-2, 1941;
- თოფურია ვ., გრამატიკული მოვლენათა ერთგვაროვანი პროცესი ქართველურ ენებში, იკვ., VI, თბ., 1954;
- თოფურია ვ., -ენჯ სუფიქსი მეგრულში, ენიმკის მოაზბე, I, თბ., 1937;
- თოფურია ვ., ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის ზოგიერთი საკითხი, იკვ, XII, თ., 1960;
- ინგოროყვა პ., ექსკურსი ჭანეთ-ლაზეთის ისტორიის საკითხთა გამო, გიორგი მერჩულე, 1954.
- კარტოზია გ., კავშირებითა წარმოებისათვის მეგრულში, თსუ სტუდენტთა სამეცნიერო შრომების კრებული, 3, თბ., 1958;
- კარტოზია გ., ერთი თანდებულის გენეზისისათვის მეგრულში, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, ტ. II, თბ., 1961;
- კარტოზია გ., მეგრულის ნი (<ინი) „რომ“ კავშირის გენეზისისათვის, ქესს, ტ. VI, თბ., 1996;
- კარტოზია გ., ლაზური ენა და მისი ადგილი ქართველურ ენათა სისტემაში, თბ., 2004;
- კარტოზია გ., ლაზური ტექსტები (ათინური კილოკავის ნიმუშები), მაცნე, №4, 1970.
- კარტოზია გ., ლაზური ტექსტები, II, მეცნიერება, თბ., 1993.
- კაჭარავა გ., სხვათა სიტყვის ნაწილაკები ქართულსა და ზანურში, თსუ სტუდენტთა სამეცნიერო შრომების კრებული, V, თბ., 1950;
- კიზირია ან., მარტივი წინადადების შედგენილობა ქართველურ ენებში, თბ., 1982;
- ლაბერტი დონ არქანჯელო, სამეგრელოს აღწერა; იტალიურიდან თარგმნა ალ. ჭყონიამ, თბ. 1991
- ლომათაძე ქ., -ქ სუფიქსისათვის მეგრულ ზმნებში, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, I, 1946.

- ლომთათიძე ქ., „ერთი“ რიცხვითი სახელის ისტორიისათვის ქართველურ და აფხაზურ-ადიღურ ენებში, იკე, ტ. XIII, თბ., 1963;
- ლომთაძე ა. ბრუნების თავისერურებათა ისტორიისათვის მეგრულში, თბ., 1987;
- ლომია მ., პიპოტაქსის საკითხები მეგრულში, თბ., 2005;
- მაკალათია ს. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, თბ., 1941;
- მარგველაშვილი მ., მყოფადის წარმოებისათვის მეგრულში, თსუ ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები 23, თბ., 1980.
- მაყაშვილი ა., ბოტანიკური ლექსიკონი, თბ., 1961;
- მაჭავარიანი გ., 'უნიშნო ენებითი' ქართველურ ენებში, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, I, 1959;
- მაჭავარიანი გ., ქართველურ ენათა შედარებითი გრამატიკა, ლექციების კურსი, თბ., 2003;
- ნოზაძე ლ., თანხმომავანთშესატყვისობის ერთი შემთხვევის გამო ქართველურ ენებში, იკე, XXX, 1992;
- ნადარეიშვილი ლ., მიმღობა ზანურში, იკე, XII, 1962;
- ნადარეიშვილი ლ., მასდარის წარმოების შესახებ ჭანურში, იკე, XVIII, თბ., 1970;
- ჟღენტაი ს., ჭანური ტექსტები, არქაბული დიალექტი, 1938;
- ჟღენტაი ს., გურული კილო, 1939;
- ჟღენტაი ს., ზანიზმები გურულ ზმნებში, ენიმკის მოამბე, V-VI, 1940;
- ჟღენტაი ს., ლაბიალიზებულ თანხმომავანთა საკითხისათვის ქართველურ ენებში, ენიმკის მოამბე, X, 1941;
- ჟღენტაი ს., „რ“ ფონემა მეგრულ-ჭანურში, საქ. მეც. აკ. მოამბე, ტ. X (2), 1949;
- ჟღენტაი ს., ნ/(მ) ბგერათა განვითარების საფუძველი მეგრულ-ჭანურში ხშულ-მსკდომთა წინ, საქ. მეცნ. აკად.-ის მოამბე, ტ. X (7), 1949;
- ჟღენტაი ს., მეგრულ-ჭანური ვოკალიზმი, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, IV, 1952;
- ჟღენტაი ს. ჭანურ-მეგრულის ფონეტიკა, თბ., 1953;

- როგავა გ., აფხაზურ-უბიხურ-ადიღეური გა სუფიქსი PRIVATI-
VUM მეგრულში, საქ. მეცნ. აკად.-ის მოამბე, ტ. III
(6), 1942;
- როგავა გ., ზანური ბალ (ბალ-უნ – ეყოფა, კმარა) ზმნის ეტიმო-
ლოგიისათვის, საქ. მეცნ. აკად.-ის მოამბე, ტ. IV
(6), 1943;
- როგავა გ., დისიმილაციური დეზაფრიკატიზაციის ერთი სახეობა
ზანურში, თსუ შრომები, ტ. XXX ბ-XXXI ბ. 1947;
- როგავა გ., ჰიპოტაქსის საკითხისათვის ქართულში, ქუთაისის
პედინსტიტუტის შრომები, ტ. 8, თბ., 1948;
- როგავა გ., ქართველურ ენათა ბგერათშესატყვისობიდან: მეგრუ-
ლი –: ქართული –გ, საქ. მეცნ. აკად.-ის მოამბე, ტ.
X (8), 1949;
- როგავა გ., ნააფიქსარი დ-ს ფონეტიკური სახეცვლილება და ზე-
ცა ფუძის აგებულების საკითხი, ქუთაისის პედინს-
ტიტუტის შრომები, XI, 1952-3;
- როგავა გ., ქართველურ ენათა ფონეტიკის ისტორიულ-შედარე-
ბითი შესწავლის ძირითადი საკითხები, იბერიულ-
კავკასიური ენათმეცნიერება, ტ. IV, 1953;
- როგავა გ., დრო-კილოთა მეოთხე ჯგუფის ნაკვეთები ქართვე-
ლურ ენებში, იკე, ტ. V, თბ., 1953;
- როგავა გ., ქართველურ ენათა ფონეტიკის ისტორიულ-შედარე-
ბითი შესწავლის ძირითადი საკითხები, იკე, LX-X,
თბ., 1958;
- როგავა გ., ზედსართავის თანაბრობითი ხარისხის გაქვავებული
ფორმები ქართულში, იბერიულ-კავკასიური ენათმეც-
ნიერება, ტ. IX-X, თბ., 1958;
- როგავა გ., ქართული რ, მეგრული ჯ, ქართველურ ენათა
სტრუქტურის საკითხები, I, 1959;
- როგავა გ., ბგერათშესატყვისობათა დარღვევის შემთხვევებისათ-
ვის ქართველურ ენებში, იბერიულ-კავკასიური ენათ-
მეცნიერება, XII, 1961;
- როგავა გ., ქართველურ ენათა ისტორიული ფონეტიკის საკით-
ხები, I, თბ., 1962;

- როგავა გ., არქული ტიპის ჰიპოტაქსის გადმონაშთები ქართველურ ენებში, იკე, ტ. XXVI, თბ, 1987;
- როგავა გ., ზანური -ნი კავშირ-ნაწილაკის კვალი ჭანურ დიალექტში, იკე, ტ. XXVII, თბ, 1988;
- სამუშია კ., ქართული ზეპირსიტყვიერება, მეგრული ნიმუშები, თბ., 1990;
- სახოკია თ., მეგრული ანდაზები და გამოთქმები, იკე, XXVIII, თბ., 1989;
- ფეინრიხი პ., სარჯველაძე ზ., ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი, I გამოცემა, თბ., 1990; II გამოცემა, თბ., 2000;
- ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, პროფ. არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით, ტ. I-VIII, თბ., 1950-1964;
- ქართული ენის ლექსიკა, მასალები მეგრულ-ქართული ლექსიკონისათვის, შეკრებილი დანიელ ფიფიას მიერ, ჟურნალი „აია“, №1, თბ., 1997;
- ქართული ხალხური სიტყვიერება, მეგრული ტექსტები, ტ. I, 1975, ტ. II, 1991;
- ქაჯაია ო., მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, ტ. I-III, თბ., 2001-2002 წწ.;
- ქობალავა ბ., მეგრული სიტყვაწარმოებიდან, იკე, XXI, 1979.
- ქობალავა ბ., პირთა ფონემური სტრუქტურისათვის მეგრულში, იკე, XXV, 1986;
- ქობალავა ბ., კავშირებითი კილო მეგრულში, ენათმეცნიერების საკითხები №4 (12), 2001;
- ქუთელია ნ., A და B სისტემის პარმონიული ჯგუფები მეგრულ-ჭანურში. თსუ კრებული გიორგი ახვლედიანს. 1969.
- ქუთელია ნ., თანხმოდანთკომპლექსები ლაზურში, "მაცნე" (ენისა და ლიტერატურის სერია), ო2. 1972;
- ქუთელია ნ., პარმონიულ კომპლექსთა სისტემა ლაზურში. ადლდ. V. 1986;
- ქუთელია ნ., ლაზურის ფონემატური სტრუქტურა, თბ., 2005;
- ყიფშიძე ი., ასიმილაციისა და დისიმილაციის წესი ქართულსა და მეგრულში, ტფილისის უნივერსიტეტის მოამბე, №1, 1919;

- ყიფშიძე ი., ჭანეთში მოგზაურობა, ენიშკის მოამბე, I, 1937;
 ყიფშიძე ი., საანგარიშო მოხსენება ჭანეთში საენათმეცნიერო მი-
 ლინებისა 1917 წლის ზაფხულს, ენიშკის მოამბე,
 №1, 1941;
- ყიფშიძე ი., ჭანური ტექსტები, 1941 (გამოსცა ჩიქობავამ);
 შანიძე ა., 'ტოპადის' ეტიმოლოგიისათვის, ენიშკის მოამბე, I,
 1937;
- შარაძენიძე თ., სვანურ-ქართულ-ზანური შესატყვისობის ზოგიერთი
 საკითხი, იკე, XXX, 1991;
- შენგელია ვ., ნასესხები ლექსიკის ადაპტაციისათვის მეგრულში,
 ქუთაისური საუბრები, III, 1996;
- შეროზია რ., პოტენციალის კატეგორიისათვის ზანური ენის მეგ-
 რულ დიალექტში. სმამ., 1981;
- შეროზია რ., ნო- პრეფიქსიან ზმნათა ფუნქციის საკითხებისათვის
 მეგრულში, კრებული: ზოგადი და იბერიულ-კავკასი-
 ური ენათმეცნიერების საკითხები, თბ., 1978;
- შეროზია რ., მეშიშიში ო., მეგრული და ლაზური ანდაზები,
 "მსგეფსი", თბ., 1994;
- ჩელები ევლია, მოგზაურობის წიგნი. ნაკეთი I, 1971;
- ჩიქობავა ა., -ონ სუფიქსი მეგრულში, თსუ მოამბე, VI, 1926;
- ჩიქობავა ა., ჭანური ტექსტები. ზოფური კილოკავი, ტფილისის
 უნივერსიტეტის გამოცემა, X, 1929;
- ჩიქობავა ა., ჭანურის გრამატიკული ანალიზი, თბ., 1936;
- ჩიქობავა ა., პოტენციალის კატეგორია ქართველურ ენებში,
 ენიშკის მოამბე, I, 1937;
- ჩიქობავა ა., სახელის ფუძის უძველესი აგებულება ქართველურ
 ენებში, თბ., 1942;
- ჩიქობავა ა., წარ პრევერბის მნიშვნელობისათვის ქართულში,
 ენიშკის მოამბე, I, 1937;
- ჩიქობავა ა., ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი,
 თბ., 1938;
- ჩიქობავა ა., პროფ. იოსებ ყიფშიძე და ჭანურის მეცნიერული
 შესწავლა, პროფ. იოსებ ყიფშიძე, ჭანური ტექსტები,
 თბ., 1939;

- ჩიქობავა ა., ქართული ძველ ფუძის ზანური შესატყვისისათვის, საქ. მეც. აკ. მოამბე, ტ. I (1), 1940.
- ჩიქობავა ა., ჭანური მყოფადის წარმოებისათვის, საქ. მეც. აკ. მოამბე, ტ. V (1), 1944.
- ჩიქობავა ა., მეგრულ-ჭანური ვოკალიზმი, იკე IV. 1952.
- ჩუხუა მ., ქართველურ ენა-კილოთა შედარებითი ლექსიკონი, თბ., 2000-2003 წწ.;
- ცანავა ა., ქართული ზეპირსიტყვიერების საკითხები (მეგრული მასალების მიხედვით), თბ., 1970;
- ციკოლია მ., მეგრულის სამურზაყანულ-ზუგდიდური კილოკავის ფონეტიკური მიმოხილვა. აფხაზეთის ენის, ლიტერატურისა და ისტორიის ინსტიტუტის შრომები, XXV, სოხუმი, 1954;
- ცხადაია პ., ათასი მეგრული ტოპონიმი, თბ., 2005;
- ცხადაია პ., ქართველური ენების დასავლური არეალი (კოლხური ანუ ზანური), თბილისი, 1999;
- ჭარაია პ., მეგრული დიალექტის ნათესაობრივი დამოკიდებულება ქართულთან (მასალები), „მოამბე“, X, 1985; XII, 1895; I, 1896, ტფილისი;
- ჭარაია პ., ქართულ-მეგრული და მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი (მასალები იაფეტური ენების მკვლევართათვის), შედგენილი პ. ჭარაიას მიერ (ხელნაწერი), ტფილისი, 1918;
- ჭარაია პ., მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, თბ., 1997;
- ხალხური სიბრძნე, I, მეგრული და ლაზური ანდაზები (შეადგინეს რ. შეროზიამ და ო. მეშიშიშმა), თბ., 1994;
- ხუბუა მ., მეგრული ტექსტები, თბ., 1939;
- ხუბუა მ., თე ნაწილაკის ბუნებისა და მნიშვნელობისათვის მეგრულში, საქ. მეც. აკ. მოამბე, ტ. III (7), 1942;
- ხუბუა მ., მტკიცებითი ქო ნაწილაკის ხმარებისათვის მეგრულში, საქ. მეც. აკ. მოამბე, ტ. III (6), 1942;
- ხუბუა მ., უარყოფითი ნაწილაკი ვა მეგრულში, საქ. მეც. აკ. მოამბე, ტ. III (7), 1942;
- ხუბუა მ., რიგ თანხმოვანთა ცვლილებისათვის ქართველურ ენებში, საქ. მეც. აკ. მოამბე, ტ. V (2), 1944;

- ხუბუა მ., სპარსული წარმოშობის სიტყვები მეგრულში, საქ. მეც. აკ. მოამბე, ტ. VI (9), 1945;
- ჯავახიშვილი ივ., ქართული და კავკასიური ენების თავდაპირველი ბუნება და ნათესაობა, ტფილისი, 1937;
- ჯიქია ს., თურქულ-ლაზური ენობრივი ურთიერთობიდან. 2 თურქული სინტაქსური კალკები ლაზურში. კრებული "ორიონი", აკაკი შანიძეს, თბ., 1967;
- ჯიქია ს., თურქულ-ლაზური ენობრივი ურთიერთობიდან. 4 თურქული ლექსიკური ელემენტისათვის ლაზურში. თსუ შრომები, 164; ენათმეცნიერება, 1975;
- Асатиани И. М., Провербы в Занском (мегрельско-чанском) Языке. Автореферат. Тб., 1953;
- Браун И., Вторичный характер гармонических комплексов десессивного ряда в картвельских языках. არნოლდ ჩიქობავას დაბადების 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სიმპოზიუმის მასალები, 1998;
- Капанцян Гр., О взаимоотношении армянского и лазо-мегрельского языков, Ереван, 1952;
- Кизирия А. И., Занский язык. Языки народов СССР, т. IV, Иберийско-кавказские языки, Москва, 1967;
- Кипшидзе И., Дополнительные сведения о Чанском Языке, С.П., 1911;
- Кипшидзе И., Грамматика мингрельского (иверского) языка с хрестоматией и словарем, С.П., 1914;
- Климов Г. А., Склонение в картвельских языках в сравнительно-историческом аспекте, Москва, 1962;
- Климов Г. А., Этимологический словарь картвельских языков Москва, 1964;
- Климов Г. А., 1976. Аномалии эргативности в лазском (чанском) языке. Москва, 1976;
- Климов Г. А., Мегрельский язык. Лингвистический словарь. Москва, Советская энциклопедия, 1990;
- Март Н., Грамматика чанского (лазского) языка с хрестоматией и словарем, С. П., 1910;
- Март Н., Тубал-Каинский вклад в Сванском, 1912;
- Март Н., Из поездки в Турецкий Лазистан. С-П., 1904; 1910;

- Мегрелидзе И., Лазский и мегрельский слои в грузинском, Академия наук СССР, Москва, 1938;
- Чикобава А., О лингвистических чертах картвельских языков. Известия Академии наук СССР, Отделение литературы и языка. No7, жур.1, Москва-Ленинград, 1948;
- Чикобава А., Картвельские языки, их исторический состав и древний лингвистический облик. იკვ, II, 1948;
- Чикобава А., Занский язык. Большая советская энциклопедия, II изд., т. 16, Москва, 1952;
- Чикобава А., Картвельские языки (Опыт структурно-типологической и исторической характеристики). Сборник статей и материалов по вопросам нахского языкознания. т.6, 1965;
- Цагарели Ал., Мингрельские этюды, I; Мингрельские тексты с переводом и объяснениями. С.П., 1880;
- Цагарели Ал. Мингрельские этюды, II; Опыт фонетики мингрельского языка. С.П., 1880;
- Adjarian Hr., Études sur la langue laze. "Mémoires de la Société de Linguistique de Paris", t. X, fasc. 6, Paris, 1898;
- Bleichsteiner R., Kaukasische Forschungen: Georgische und Mingrelische Texte, Wien, 1919;
- Boeder, Winfred., Ergative Syntax and Morphology in Language Change. The South Caucasian Languages. In F. Plank (ed). Ergativity. Towards a Theory of Grammatical Relations. London & N.Y.: Academic Press, 1979;
- Dumézil, G., Contes Lazes. Paris. Institut Diethnologie, 1937;
- Harris, A. C., Toward a universal definition of clefts: Problematic clefts in Mingrelian and Laz. მეორე საერთაშორისო ქართველოლოგიური სიმპოზიუმის მასალები, თსუ. 1985;
- Harris, A. C., On Hypotaxis in Laz. იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწადეული [Annual of Ibero-Caucasian Linguistics], XV, 1988;
- Harris, A. C., Mingrelian. In: The Indigenous Languages of the Caucasus. Vol.1, The Kartvelian Languages. Delmar N.Y.: Caravan Books. 1991;

- Holisky, Dee A., On Hypotaxis in Laz. იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწადეული [Annual of Ibero-Caucasian Linguistics], XV, 1988;
- Holisky, Dee A., Laz. In: The Indigenous Languages of the Caucasus. Caravan Books, Delmar, New York. 1991;
- Klimov, G. A., Etimological Dictionary of the kartvelian languages, Berlin/NewYork. 1998;
- Kluge Th., Beiträge zur mingrelischen Grammatik. Berlin-Stuttgart-Leipzig. 1916;
- Rosen G., Über das Mingrelische, Suanische und Abchasische. (Vorgelegt in der Akademie der Wissenschaften am 31 Januar 1845);
- Schmidt K. H., Studien zur Rekonstruktion des Lautstandes der südkaucasischen Grundsprache, Wiesbaden, 1962.

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0128, ი. შავჯავახიძის გამზ. 1, ☎: 29 09 60, 8(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge